

østlandsforskning
Eastern Norway Research Institute

ØF-rapport 10/2014

Gode i hop Samspill og samarbeid mellom Lillehammer og omland

En samfunnsanalyse i ByRegionprogrammet

av

Torhild Andersen
Per Kristian Alnes
Katrine Gløtvold-Solbu
Maria Røhnebæk
Aksel Hagen

Rapport

Østlandsforskning er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984. Instituttet har siden 2011 vært organisert som et aksjeselskap med Hedmark fylkeskommune, Oppland fylkeskommune, Høgskolen i Lillehammer, Sparebanken Hedmark og Stiftelsen Østlandsforskning som eiere. Østlandsforskning er lokalisert på Lillehammer, men har også et kontor på Hamar.

Instituttet driver anvendt, tverrfaglig forskning og utvikling. Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om to områder:

- Næringsliv og regional utvikling
- Velferd, organisasjon og kommunalforskning

Østlandsforskning viktigste oppdragsgivere er departementer, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

ØF-rapport 10/2014

Gode i hop Samspill og samarbeid mellom Lillehammer og omland

En samfunnsanalyse i ByRegionprogrammet

av

Torhild Andersen
Per Kristian Alnes
Katrine Gløtvold-Solbu
Maria Røhnebæk
Aksel Hagen

østlandsforskning
EASTERN NORWAY RESEARCH INSTITUTE

Tittel: Gode i hop. Samspill og samarbeid mellom Lillehammer og omland

Forfatter: Andersen, T., Alnes, P.K., Gløtvold-Solbu, K. Røhnebæk, M., Hagen, A.

ØF-rapport nr.: 10/2014

ISBN nr.: 978-82-7356-737-6

ISSN nr.: 0809-1617

Prosjektnummer: 1211

Prosjektnavn: Lillehammer by sine regionale impulser

Oppdragsgiver: Kommunal- og moderniseringsdepartementet

Prosjektleder: Torhild Andersen

Referat: Byregionprogrammet i regi av Kommunal- og moderniseringsdepartementet, skal øke kunnskapen om samspillet mellom by og omland for å styrke disse områdenes regionale vekstkraft. Lillehammer-regionen er en av 32 regioner som deltar i programmet. Lillehammer-regionen består i dette prosjektet av 12 kommuner i Gudbrandsdalen, og prosjektets mål er å styrke hele regionens attraktivitet for eksisterende innbyggere og bedrifter og potensielle nyetablerere og -tilflyttere. Rapporten oppsummerer funn fra prosjektets første fase, hvor mandatet har vært å utarbeide et kunnskapsgrunnlag og en samfunnsanalyse som beskriver Lillehammers betydning for sitt omland. Samfunnsanalysen består av både kvantitative og kvalitative data og utgjør analyse av befolkning og bo- og arbeidsmarked, analyse av Lillehammers interaksjon med omlandet og analyse av samarbeid, institusjonell samhandling og innovasjon. Rapporten skal danne grunnlag for at en i Lillehammer-regionen kan utarbeide forslag til tiltak for en fase 2 i ByR-programmet.

Emneord: Byregionprogrammet, samarbeid, regional, Lillehammer, befolknings- og næringsanalyse,

Dato: 21. november 2014

Antall sider: 186

Pris: Kr 300,-

Utgiver: Østlandsforskning
Postboks 223
2601 Lillehammer

Telefon 61 26 57 00
Telefaks 61 25 41 65
epost: post@ostforsk.no
<http://www.ostforsk.no>

Publikasjonen er vernet etter åndsverkloven. Eksemplarfremstilling utover til privatbruk, er bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtalt med Kopinor (www.kopinor.no). Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatnings- og straffeansvar.

FORORD

Rapporten «Gode i hop - Samspill og samarbeid mellom Lillehammer og omland» er utarbeidet som del av utviklingsprogrammet for byregioner (ByR), igangsatt av Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) i 2014. Gjennom programmet ønsker departementet å legge til rette for positiv utvikling i byregioner i hele landet. 33 byregioner er tatt opp i programmets fase 1, deriblant Lillehammer-regionen. Hensikten i denne fasen er å øke kunnskapen om samspillet mellom by og omland for å styrke disse områdenes regionale vekstkraft. Lillehammer-regionens ByR-prosjekt har til hensikt å få på plass en solid og anvendbar kunnskapsbase om Lillehammer by sin betydning for sitt omland, og omlandets betydning for byen. Med utgangspunkt i kunnskapsbasen er målet å identifisere saksområder, strategier og tiltak som kan videreføres i en senere fase 2 av ByR-programmet. Prosjektet eies av Lillehammer kommune (i samarbeid med kommunene Gausdal, Øyer, Ringeby, Sør-Fron, Nord-Fron, Sel, Dovre, Lesja, Skjåk, Lom og Vågå). Eierne har inngått en partnerskapsavtale med Østlandsforskning og Høgskolen i Lillehammer om arbeidet med kunnskapsinnhenting som har resultert i denne rapporten. Arbeidet er derfor utført i nær dialog med prosjektleder i Lillehammer kommune Hanne Mari Nyhus, prosjektgruppe og styringsgruppe, som alle har bidratt med verdifulle innspill til kunnskapsgrunnlaget.

Per Kristian Alnes og Katrine Gløtvold Solbu har utført de kvantitative analysene av befolkning, bo - og arbeidsmarked og Lillehammers interaksjon med omlandet. Aksel Hagen (HIL), Maria Røhnebæk og Torhild Andersen har gjennomført kvalitativ datainnsamling i form av intervjuer og analyser av samarbeid og samspill. Diskusjoner i referansegruppa og innspill fra 60 deltakere på arbeidsmøtet i Ringeby 28.8.14 samt 25 intervjuinformanter utgjør en vesentlig del av kunnskapsinnhenting. Tematikken i ByR-prosjektet spenner over mange av forskningstemaene i Østlandsforskning's øvrige studier, som blant annet reiseliv, fritidsboliger, fjellområdeforskning, folkehelse og levekår, innovasjon, regionalutvikling, stedsattraktivitet og kulturnæringer. Så her er mange som har bidratt, også indirekte.

Lillehammer, 21. november 2014

Trude Hella Eide
forskningsleder

Torhild Andersen
prosjektleder

Per Kristian Alnes
prosjektleder kvantitative analyser

INNHold

Sammendrag	9
1 Innledning	19
1.1 ByR-programmet	19
1.2 Lillehammer-regionens ByR-prosjekt	20
1.3 Hva er en helhetlig samfunnsanalyse?	20
1.4 Kategorisering av byer, tettsteder og regioner	22
1.4.1 Hva mener vi med en region?	22
1.4.2 Hva mener vi med byer og tettsteder?	23
1.4.3 Byen og regionen i prosjektområdet.....	24
2 ByR-Lillehammer i kontekst	27
2.1 Et overordnet perspektiv på regional utvikling	27
2.1.1 Regional utvikling og innovasjon	29
2.1.2 Offentlig og kommunal innovasjon	30
2.2 Nasjonale prosesser – kommunereformen	32
2.2.1 Hva skjer nasjonalt?	32
2.2.2 Hva skjer lokalt og regionalt?	34
2.3 Etablert samarbeid regionalt og lokalt.....	35
2.3.1 Regionale partnerskap	35
2.3.2 Interkommunalt samarbeid.....	36
2.4 ByR-regionens utfordringer og muligheter – hva vet vi allerede?	38
2.4.1 Utviklingen i innlandet.....	38
2.4.2 En reiselivsregion i endring	39
2.4.3 Fjellsamfunnenes utfordringer og muligheter	39
2.4.4 Folkehelse, trivsel og levekår	40
3 Befolkningsanalyse	43
3.1 Kort oppsummering	43
3.2 Sammenhengen mellom vekst i by og omland	43
3.3 Dynamikk og strukturelle forhold i befolkningsanalyser	44
3.4 Befolkningsutvikling nasjonalt og i Oppland	45
3.4.1 Innvandring.....	47
3.5 Befolkningsutviklingen i Lillehammer-regionen	50
3.5.1 Flytte- og fødselsoverskudd i Lillehammer-regionen	51
3.5.2 Befolkningsutviklingen i Midt-Gudbrandsdalen	54
3.5.3 Befolkningsutviklingen i Nord-Gudbrandsdalen	57
3.6 Befolkningsstruktur	60
3.6.1 Alderssammensetning og balanse mellom kjønn.....	60
4 Arbeidsmarked og næringsstruktur	67
4.1 Kort oppsummering	67
4.2 Indikatorer for regional utvikling	68

4.3	Utviklingstrekk i arbeidsmarkedet.....	68
4.3.1	Utvikling i Norge, Hedmark og Oppland	69
4.3.2	Utvikling i Lillehammer-regionen	70
4.3.3	Utvikling i Midt-Gudbrandsdalen	71
4.3.4	Utvikling i Nord-Gudbrandsdalen	72
4.3.5	Arbeidsplasser og egendekning i Gudbrandsdalen	73
4.4	Næringsstruktur	74
4.4.1	Næringsstrukturen i Oppland	75
4.4.2	Vinner- og tapernæringer	82
4.5	Befolkningsutvikling eller næringsutvikling	84
5	Lillehammers betydning som regionsenter.....	91
5.1	Kort oppsummering	91
5.2	Interaksjon mellom Lillehammer og omland.....	92
5.2.1	Interaksjon målt i flyttestrømmer	92
5.2.2	Interaksjon målt i pendling.....	96
5.3	Kommunikasjon og interaksjon	100
5.4	Handelsenter	103
5.5	Utdanning	106
5.6	Kultursenter	107
5.7	Administrasjonssenter	109
5.8	Reiseliv i Lillehammer og omegn	111
6	Samarbeid i ByR-regionen	119
6.1	Kort oppsummering	119
6.2	Datagrunnlaget.....	120
6.3	Hva samarbeider kommunene om i dag?	120
6.3.1	Regionvis prioriterte samarbeidsområder	120
6.3.2	Næringsutvikling	123
6.3.3	IKT, skatt, revisjon og innkjøp	123
6.3.4	Helse.....	124
6.3.5	Reiseliv	126
6.3.6	Fjellregionsamarbeid	126
6.3.7	FoU og innovasjon.....	126
6.4	Erfaringer med samarbeid.....	127
6.4.1	Nyttig samarbeid innad i regionene.....	127
6.4.2	Samarbeidets utfordringer	128
6.4.3	Samarbeid mellom regionene i ByR-regionen	130
6.4.4	Regiongrenser som begrensning	130
6.5	Regionsamarbeid på tvers?	131
6.6	På hvilke samfunnsområder kan vi oppnå mer ved å styrke samarbeidet?.....	131
6.6.1	Generelt om samarbeid på tvers av strukturer	132
6.6.2	Samarbeid om samfunns- og næringsutvikling	132
6.6.3	Kompetanseklynger, Trippel Helix og innovasjon	133
6.6.4	Samarbeid om reiseliv og hytteturisme	134
6.6.5	Bygge felles kultur og identitet	135
6.6.6	Samarbeid om å bygge attraktive steder.....	136
6.6.7	Samarbeid om kompetanseutvikling	136
6.6.8	Samferdsel	136
6.6.9	Helse.....	137
6.6.10	Samarbeid om innflytting og innvandring	137
6.6.11	Samarbeid om innflytting og innvandring	137
6.7	Hva hemmer og hva fremmer samarbeid i ByR-regionen?.....	139

6.7.1	Geografi.....	139
6.7.2	Konkurransen, kostnader og gevinster.....	140
6.7.3	Identitet, fellesskap og vilje	140
7	Fra kunnskap til handling - Veien videre	143
7.1	Sammen om attraktive steder og tilflytningstiltak	143
7.2	Folkehelseregionen Gudbrandsdal – et livsstils valg	144
7.3	Sammen om bruk og vern av fjellet.....	144
7.4	Et felles hytteløft	144
7.5	Felles profilering– fjell og by.....	145
7.6	Gudbrandsdalens gode hjelpere – et samlet virkemiddelapparat.....	145
7.7	Nettverk av innovative kommuner i Gudbrandsdalen	145
7.8	Regionalplan for ByR-området	145
7.9	Avslutning	146
8	Referanser	147
9	Vedlegg.....	153
9.1	Tabeller til kapittel 2.....	153
9.2	Tabeller og figurer til kapittel 3	159
9.3	Tabeller og figurer til kapittel 4	171
9.4	Samarbeidsmatrisen.....	173
9.5	Intervjuinformanter.....	183
9.6	Intervjuguide	184

Figurer

Figur 3-1:	Prosentvis endring i arbeidsplasser (venstre) og befolkningsmengde (høyre) siste 10 år.	44
Figur 3-2:	Befolkningsutvikling. Indeks år 1970 = 100. 1.1.1970-1.1. 2014.....	45
Figur 3-3:	Befolkningsendring i Opplandsregionene i og utenfor tettsteder.1.1.2000-1.1.2014.	47
Figur 3-4:	Prosentvis befolkningsendring 1.1. 2008-1.1.2014 fordelt på landbakgrunn. Regioner i Oppland og Hedmark.	48
Figur 3-5:	Befolkning fordelt på ulike innvandrerbakgrunn. Regioner i Oppland og Hedmark. 1.1.2014.....	49
Figur 3-6:	Andeler av ikke-innvandrere og innvandrere fra ulike land. Regioner i Oppland og Hedmark. 1.1.2014.	49
Figur 3-7:	Befolkningsutviklingen i Lillehammer-regionens kommuner, 1.1.1970-1.1.2014. (Verdier på satt for årene 1970, 1980, 1990, 2000, 2008 og 2014).....	50
Figur 3-8:	Befolkningsutvikling for kommunene i Lillehammer-regionen. Indeks år 2000 = 100. 1.1.2000-1.1.2014.	51
Figur 3-9:	Fødsels- og flytteoverskudd i Lillehammer-regionen. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1966-1.1.2014.	52
Figur 3-10:	Befolkningsendring i kommuner og regioner i Mjøsregionen. Indeks år 1970 = 100. 1.1.1970-1.1.2014.	53
Figur 3-11:	Befolkningsutviklingen i Mjøsregionen. 1.1.2000-1.1.2013.	54
Figur 3-12:	Befolkningsutviklingen. Kommuner i Midt-Gudbrandsdalen. 1.1.1970-1.1.2014.....	55
Figur 3-13:	Befolkningsutvikling for kommunene i Midt-Gudbrandsdalen. Indeks 2000 = 100. 1.1.2000-1.1.2014.	55
Figur 3-14:	Fødsels- og flytteoverskudd i Midt-Gudbrandsdalen. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1966-1.1.2014.	56
Figur 3-15:	Befolkningsutviklingen. Lom, Vågå og Sel. 1.1.1970-1.1.2014.	57
Figur 3-16:	Befolkningsutviklingen. Dovre, Lesja og Sjøk. 1.1.1970-1.1.2014.	58

Figur 3-17: Befolkningsutvikling for kommunene i Nord-Gudbrandsdalen. Indeks 2000 = 100. 1.1.2000-1.1.2014.	58
Figur 3-18: Fødsels- og flytteoverskudd i Nord-Gudbrandsdalen. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1970-1.1.2014.	59
Figur 3-19: Forholdet mellom antall kvinner og menn. 20-39 år. 1.1.2000-1.1.2014.	61
Figur 3-20: Befolkningsvekst i Opplandsregioner, fordelt på aldersgrupper. 1.1.2000-1.1.2014.	63
Figur 3-21: Representasjonsindeks aldersfordelt befolkning. Landet = 100 (rød, loddrett strek). 1.1.2014.	64
Figur 3-22: Omsorgsrater. Utvikling antall personer 20-66 år/antall personer 67+, basert på framskrivingsalternativet MMMM. 1.1.2000-1.1.2040.	66
Figur 4-1: Utvikling i antall arbeidsplasser nasjonalt og fylkesfordelt. 31.12.2000-31.12.2013. .	69
Figur 4-2: Sysselsatte etter arbeidssted. Regionfordelt. Indeks År 2000=100. 31.12.2000-31.12.2013.	70
Figur 4-3: Sysselsatte etter arbeidssted. Lillehammer-regionen. Indeks år 2000=100. 31.12.2000-31.12.2013.	71
Figur 4-4: Sysselsatte etter arbeidssted. Midt-Gudbrandsdalen. Indeks 2000=100. 31.12.2000-31.12.2013.	72
Figur 4-5: Sysselsatte etter arbeidssted. Nord-Gudbrandsdalen. Indeks år 2000=100. 31.12.2000-31.12.2013.	72
Figur 4-6: Arbeidsplassutvikling, antall sysselsatte innbyggere og egendekning i Lillehammer kommune og resten av regionen (Øyer, Gausdal, Midt- og Nord-Gudbrandsdalen). 31.12.1986 – 31.12.2013.	74
Figur 4-7: Sammenhengen mellom befolknings- og sysselsettingsvekst i alle norske kommuner. 2002-2014.	85
Figur 4-8: Utvikling i arbeidsplasser og befolkning. Økonomiske regioner i Norge og Innlandet. 2002-2014.	86
Figur 4-9: Utvikling i arbeidsplasser og befolkning. Kommuner i Oppland. 2002-14. Prosent. ..	87
Figur 4-10: Utvikling i arbeidsplasser og befolkning. Kommuner i Oppland. 2002-2009 og 2009-2014. Prosent.	88
Figur 5-1: Inn- og utflytting til Lillehammer-regionen fordelt på økonomiske regioner. 1.1. 2008-1.1.2004.	93
Figur 5-2: Inn- og utflytting til Midt-Gudbrandsdalen fordelt på økonomiske regioner. 1.1. 2008-1.1.2004.	94
Figur 5-3: Inn- og utflytting til Nord-Gudbrandsdalen fordelt på økonomiske regioner. 1.1. 2008-1.1.2004.	95
Figur 5-4: Antall inn- og utpendlere til Lillehammer kommune 31.12.1990, 31.12.2000 og 31.12.2013.	97
Figur 5-5: Utvikling pendling fra Øyer og Gausdal til Lillehammer.	98
Figur 5-6: Utvikling pendling fra Lillehammer til Øyer og Gausdal.	98
Figur 5-7: Befolkningsutvikling 1980-2007 etter reisetid fra regionhovedsenteret.	101
Figur 5-8: Befolkningsutvikling 2001-2010 etter tilgang på arbeidsplasser innenfor 45 minutter med bil. Kilde: Engebretsen & Gjerdåker (2012).	103
Figur 5-9: Omsetning per innbygger. 31.12.2013.	104
Figur 5-10: Dagens dekningsgrad i Lillehammer-regionen.	105
Figur 5-11: Dagens dekningsgrad i Midt-Gudbrandsdalen og Nord-Gudbrandsdalen.	105
Figur 5-12: Culture Opportunity Index (COI). Regioner i Oppland. 31.12.2013.	108
Figur 5-14: Antall fritidsboliger i Lillehammer-regionen. 2013.	115
Figur 5-15: Antall fritidsboliger i Midt-Gudbrandsdal. 1.1. 2013. Kilde:	115
Figur 5-16: Antall fritidsboliger i Nord-Gudbrandsdal. 1.1.2013.	116
Figur 6-1: Regionsamarbeid.	121
Figur 6-2: Innkjøpssamarbeid.	124
Figur 6-3: Samarbeid om samfunnsmedisin og offentlig legesamarbeid.	125
Figur 6-4: Felles legevarsling.	125
Figur 6-5: Legevaktsamarbeid.	125
Figur 9.2-1: Fødsels- og flytteoverskudd i Lillehammer kommune 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1966-1.1.2014.	159
Figur 9.2-2: Fødsels- og flytteoverskudd i Øyer kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1966-1.1.2014.	159

Figur 9.2-3: Fødsels- og flytteoverskudd i Gausdal kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1966-1.1.2014.	160
Figur 9.2-4: Fødsels- og flytteoverskudd i Nord-Fron kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1966-1.1.2014.	160
Figur 9.2-5: Fødsels- og flytteoverskudd i Sør-Fron kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1966-1.1.2014.	161
Figur 9.2-6: Fødsels- og flytteoverskudd i Ringebu kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1966-1.1.2014.	161
Figur 9.2-7: Fødsels- og flytteoverskudd i Dovre kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1970-1.1.2014.	162
Figur 9.2-8: Fødsels- og flytteoverskudd i Lesja kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1970-1.1.2014.	162
Figur 9.2-9: Fødsels- og flytteoverskudd i Skjåk kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1970-1.1.2014.	163
Figur 9.2-10: Fødsels- og flytteoverskudd i Øyer kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1970-1.1.2014.	163
Figur 9.2-11: Fødsels- og flytteoverskudd i Øyer kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1970-1.1.2014.	164
Figur 9.2-12: Fødsels- og flytteoverskudd i Sel kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1970-1.1.2014.	164

Tabeller

Tabell 3-1: Folketall i Opplandsregionene 1.1.1990, 1.1.2000, 1.1.2008 og 1.1.2014.	46
Tabell 3-2: Kjønn- og aldersstruktur i Gudbrandsdalen. 1.1.2000 og 1.1.2014.	62
Tabell 3-3: Representasjonsindekser på kommunenivå. 1.1.2014.	65
Tabell 4-1: Sysselsatte etter bosted, arbeidssted, nettoinnpendling og egendekningsandel. 31.12.2013.	73
Tabell 4-2: Næringsstruktur på regionnivå i Oppland. Sysselsatte etter arbeidssted. 31.12.2013.	76
Tabell 4-3: Næringsstruktur på kommunenivå i «Mjøsbyene». Sysselsatte etter arbeidssted. 31.12.2013.	77
Tabell 4-4: Lokaliseringskvotienter på kommunenivå. Sysselsatte etter arbeidssted. 31.12.2013.	78
Tabell 4-5: Skift-andelsanalyse for regionene i Oppland og Hamarregionen. 31.12.2008-31.12.2013.	80
Tabell 4-6: Skift-andelsanalyse for kommunene i Lillehammer-regionen og Midt-Gudbrandsdalen ³ . 31.12.2008-31.12.2013.	82
Tabell 3-10: Skift-andelsanalyse for kommunene i Nord-Gudbrandsdalen ³ . 31.12.2008-31.12.2013.	82
Tabell 4-8: Faktisk sysselsettingsendring og konkurransekomponenten fordelt på ulike næringer i Lillehammer-regionen og Midt-Gudbrandsdalen. 31.12.2008-31.12.2013.	83
Tabell 4-9: Faktisk sysselsettingsendring 2008-2013 og konkurransekomponenten fordelt på ulike næringer i Nord-Gudbrandsdalen.	84
Tabell 5-1: Flyttestrømmer blant kommunene i Gudbrandsdalen. 1.1.2009-1.1.2014.	95
Tabell 5-2: Pendlingsmatrise. 31.12.2013.	99
Tabell 5-3: Arbeidsplassdekningen (dvs. forskjellen mellom sysselsatte innbyggere og arbeidsplasser) fordelt på næring for Lillehammer og omlandskommunene. 31.12.2013.	100
Tabell 4-4: Reisetid med bil fra sentrum til sentrum. Lillehammer-regionen, Midt-Gudbrandsdalen og Nord-Gudbrandsdalen.	101
Tabell 5-5: Reisetid med bil fra Lillehammer til Mjøsbyene, Oslo og Gardermoen.	103
Tabell 5-6: Detaljvareomsetning. 31.12.2013.	106
Tabell 5-7: Antall studenter på høyskolene i Innlandet. 1.10.2009-1.10.2013.	107
Tabell 4-8: Antall elever i den videregående skole på Lillehammer. Skoleårene 2009-2014. ...	107
Tabell 5-9: Culture Opportunity Index (COI). Kommuner. Nasjonal rangering. 31.12.2013.	109
Tabell 5-10: Public Provision Index (PPI). Nasjonal rangering. 31.12.2013.	111
Tabell 5-11: Overnatting, kommersielle gjestedøgn i Lillehammer-regionen. Angitt i antall 1000 overnattinger. 1.1.2009-1.1.2013.	112
Tabell 5-12: Antall fritidseiendommer landsbasis. 1.1.2009-1.1.2013.	114

Tabell 9.1-1: Lillehammer-regionen. Hvor godt trives du med å bo og leve i din kommune? Fordelt ut fra kjønn, alder, utdanning og inntekt.....	153
Tabell 9.1-2: Midt-Gudbrandsdalen. Hvor godt trives du med å bo og leve i din kommune? Fordelt ut fra kjønn, alder, utdanning og inntekt.....	154
Tabell 9.1-3: Nord- Gudbrandsdalen. Hvor godt trives du med å bo og leve i din kommune? Fordelt ut fra kjønn, alder, utdanning og inntekt.....	155
Tabell 9.1-4: Lillehammer-regionen. Hvordan vurderer helsen din sånn i alminnelighet? Fordelt ut fra kjønn, alder, utdanning og inntekt.....	156
Tabell 9.1-5. Midt-Gudbrandsdalen. Hvordan vurderer helsen din sånn i alminnelighet? Fordelt ut fra kjønn, alder, utdanning og inntekt.....	157
Tabell 9.1-6: Nord-Gudbrandsdal. Hvordan vurderer helsen din sånn i alminnelighet? Fordelt ut fra kjønn, alder, utdanning og inntekt.....	158
Tabell 9.2-1: Befolkning i Lillehammerregionen etter tettsted. 1.1.2000 og 1.1.2013.....	165
Tabell 9.2-2: Befolkningen i Lillehammerregionen etter delområde. 1.1.2000 og 1.1.2014.	166
Tabell 9.2-3: Befolkningen i Midt-Gudbrandsdalen etter tettsted. 1.1.2000 og 1.1.2013.....	167
Tabell 9.2-4: Befolkningen i Midt-Gudbrandsdalen etter delområde. 1.1.2000 og 1.1.2014. ...	168
Tabell 9.2-5: Befolkningen i Nord-Gudbrandsdalen etter tettsted. 1.1.2000 og 1.1.2013.....	169
Tabell 9.2-6: Befolkningen i Nord-Gudbrandsdalen etter delområde. 1.1.2000 og 1.1.2014. ..	170
Tabell 9.3-1: Næringsstruktur på kommunenivå i Lillehammerregionen og Midt- Gudbrandsdalen. Sysselsatte etter arbeidssted 31.12.2013.	171
Tabell 9.3-2: Næringsstruktur på kommunenivå i Nord-Gudbrandsdalen. Sysselsatte etter arbeidssted 31.12.2013.....	172

Sammendrag

Det nasjonale utviklingsprogrammet for byregioner i regi av Kommunal- og moderniseringsdepartement (KMD) tar utgangspunktet i et regionforstøringsperspektiv, hvor Lillehammer-regionen deltar sammen med 32 andre regioner. Regionforstørring handler i denne sammenhengen bl.a. om å bedre rekrutteringen av arbeidskraft til virksomhetene og spre vekst i et større omland ved å koble sammen byene og områdene omkring.

Det overordnede målet for Lillehammer-prosjektet er å skape en moderne og utviklingsorientert region som er beredt til å møte framtidens muligheter og utfordringer. Prosjektet skal bidra til å styrke hele regionens attraktivitet for eksisterende bedrifter og innbyggere og potensielle nyetableringer og tilflyttere. Lillehammer-regionen omfatter i dette prosjektet alle de 12 kommunene som utgjør Gudbrandsdalen, inkludert Lillehammer.

Fase 1 av Lillehammer-prosjektet omfatter:

- Kunnskapsgrunnlag og samfunnsanalyse som beskriver Lillehammers betydning for sitt omland forankret hos samarbeidende parter.
- Handlingsplan for fase 2 forankret hos samarbeidende parter.

ByR-programmet og ByR-analysene kobler sammen mange tema og pågående prosesser som det generelt foreligger mye data og kunnskap om – nasjonalt og regionalt.

Rapporten omhandler befolkningsutvikling og næringsanalyse, Lillehammers betydning som regionsenter og erfaringer med eksisterende samarbeid mellom kommunene. Basert på funn og ulike innspill, oppsummeres til sist i rapporten forslag til temaer/områder for det videre samarbeidet i ByR-Lillehammer.

Sammendraget starter med en kort gjennomgang av sentrale trekk ved befolkningsutviklingen i regionen.

Befolkningsutvikling

Oppland hadde ved inngangen til 2014 rundt 188 000 innbyggere. Befolkningsveksten de siste 30 årene i Oppland har i stor grad funnet sted etter 2008, og da drevet av økt innflytting. Veksten de siste årene har vært sterkest i Lillehammerregionen og på

Hadeland, mens den nedadgående befolkningstrenden i Nord- og Midt-Gudbrandsdalen fra tidligere år har vedvart i perioden 2008-2014.

Det generelle bildet i Oppland er, som i store deler av resten av landet, at tettstedene vokser og spredtbygde strøk faller i folketall. Nær alle regionene i Oppland har hatt en befolkningsvekst i tettstedene på rundt 15 prosent siden årtusenskiftet. Unntakene er Midt- og Nord-Gudbrandsdalen med henholdsvis svak vekst og svak nedgang. Samtlige regioner har hatt nedgang i folketallet utenfor tettstedene i nevnte periode.

Lillehammerregionen hadde 1. januar 2014 ca. 38 000 innbyggere. Dette er en økning på sju prosent de siste 14 årene. Regionens innbyggertall i 2014 fordeler seg på rundt 27 000 i Lillehammer, 5 000 i Øyer og 6 000 i Gausdal. Flytteoverskudd (innflyttere-utflyttere) svinger gjerne over og under null i mindre kommuner år for år, men ser vi de siste 14 årene under ett, har det vært flytteoverskudd i alle tre kommunene i regionen.

Fødselsoverskuddet (født-døde) har i samme periode vært positivt i Lillehammer og negativt i Øyer og Gausdal. Befolkningsveksten etter årtusenskiftet har i alle tre kommunene kun funnet sted i tettstedene. Det er spesielt sterk vekst i tettstedene i Lillehammer, på Granerudmoen i Øyer og i Follebu i Gausdal. I de to sistnevnte tettstedene er en del av veksten drevet av økt innflytting av personer med arbeid i Lillehammer.

Per 1.1. 2014 var det rundt 13 000 innbyggere i Midt-Gudbrandsdalen, fordelt på ca. 5 500 i Nord-Fron, 3 000 i Sør-Fron og 4 500 i Ringebu. Alle tre kommunene hadde en befolkningsnedgang på 3-5 prosent i perioden 2000-2014. De siste seks årene har folketallet i regionen samlet sett endret seg lite, med litt vekst i Sør-Fron og nedgang i de to øvrige kommunene. I perioden 1.1.2000-1.1.2014 hadde Ringebu flytteoverskudd og de øvrige kommunene underskudd. I samme periode har det vært negativt fødselsoverskudd i alle kommunene. Midt-Gudbrandsdalen skiller seg ut fra alle øvrige regioner i Oppland ved at det i sum er befolkningsnedgang siden år 2000 både i tettbygde og spredtbygde strøk. Blant tettstedene i regionen er det befolkningsvekst på Vinstra, stabilt på Hundorp og Ringebu og nedgang i de øvrige tettstedene.

Folketallet har gått ned i alle kommunene i Nord-Gudbrandsdalen siden årtusenskiftet. Ved inngangen til 2014 var det registrert 19 065 bosatte i regionen, dvs. en nedgang på ca. seks prosent siden år 2000. De siste seks årene har årlig nedgang i regionen vært litt mindre enn i perioden 1.1.2000-1.1.2008 pga. svakere nedgang i Lom, Vågå og Sel. Det siste året har til og med befolkningspilen pekt litt oppover igjen for sistnevnte kommune. Veksten i Sel drives av økt folketall i tettstedet Otta. Tettstedsstatistikken for Nord-Gudbrandsdalen viser for øvrig at det i sum er litt vekst i antall bosatte i tettstedene i Nord-Gudbrandsdalen på 2000-tallet og at det er en kraftig nedgang i folketallet for øvrig. I perioden 1.1.2000-1.1.2014 hadde alle kommunene i regionen fødselsunderskudd, og Dovre og Skjåk var de eneste med flytteoverskudd. Ser vi kun på de siste fem årene er det flytteoverskudd i Skjåk, Vågå og Sel.

Befolkningsstruktur

Det har fra årtusenskiftet vært en økning i antall eldre i fylket. Det er også vekst i aldersgruppen 40-66 år, mens det er en nedgang i de yngste aldersgruppene. Alderstyngdepunktet er forskjøvet oppover og indikerer en forverring av det strukturelle forholdet mellom yngre og eldre framover.

Det er en forholdsvis god kjønnsbalanse i alle aldersgrupper i Gudbrandsdalen, med en svak overvekt av menn opp til 39 år og en overvekt av kvinner over 67 år.

Forskyvning av alderstyngdepunktet er gjeldende i alle kommuner i Gudbrandsdalen, men utfordringene med en skjev aldersfordeling synes å være størst blant kommunene i Nord- og Midt Gudbrandsdalen. Befolkningsstrukturen i Gudbrandsdalen indikerer dermed større omsorgsutfordringer enn for landet totalt. Omsorgsutfordringen ligger der allerede i dag og den vil sannsynligvis forsterkes i årene framover. Den finansielle utfordringen er at færre skal finansiere flere. Det kan også bli knapphet på arbeidskraft ved at færre skal stelle flere, et problem som vil bli forsterket om 10-12 år når dagens nye pensjonister passerer 80 år.

Utviklingstrekk i arbeidsmarkedet

Ved inngangen til 2014 var det til sammen 35 422 arbeidsplasser og 36 336 sysselsatte innbyggere i Lillehammerregionen, Midt- og Nord-Gudbrandsdalen. Dette gir en netto utpendling fra Gudbrandsdalen på 914 personer. Lillehammerregionen er den eneste regionen i Oppland med flere arbeidsplasser enn sysselsatte innbyggere, dvs. netto innpendling. På kommunenivå er det kun Lillehammer, Gjøvik, Sel og Nord-Aurdal som har netto innpendling.

Oppland har de senere årene hatt en svakere sysselsettingsutvikling enn landet forøvrig. Siden år 2000 har det vært seks prosent vekst i antall arbeidsplasser i Oppland og 16 prosent nasjonalt.

På regionnivå er det forholdsvis store forskjeller i sysselsettingsveksten de siste årene. Best utvikling har det vært i Lillehammerregionen med 11 prosent vekst siden år 2000. Svakest ut kommer Midt- og Nord-Gudbrandsdalen med henholdsvis uendret nivå og litt nedgang.

Lillehammer kommune skiller seg ut i Gudbrandsdalen med en arbeidsplassvekst på 13 prosent i perioden 2000-2013. Det har også vært noe vekst i kommunene Gausdal, Vågå, Dovre, Nord-Fron og Øyer i nevnte periode, men veksten har blitt dempet i de tre sistnevnte kommunene pga. en nedadgående trend de siste 2-3 årene.

Næringsstruktur

Lillehammer har en relativt stor andel arbeidsplasser innen offentlig og privat tjenesteyting i forhold til landsgjennomsnittet. I resten av Gudbrandsdalen er jordbruk tungt representert. I flere kommuner er også bygg og anleggsvirksomhet og tradisjonell

industrivirksomhet viktige næringsgrener. Videre er overnattings- og serveringsvirksomheten overrepresentert i forhold til landsgjennomsnittet i nesten alle kommuner i Gudbrandsdalen.

Den relativt svake arbeidsplassveksten i Midt- og Nord- Gudbrandsdalen, sammenlignet med landet totalt, skyldes dels næringsstruktur og dels konkurranseevne. I nevnte regioner utgjør som nevnt primærnæringene en relativt stor andel av arbeidsplassene og her har det både nasjonalt og i alle regioner i Oppland vært en nedadgående trend over flere tiår. Innen reiselivet i Gudbrandsdalen bidrar bedriftsstrukturen til svekket konkurranseevne i det kommersielle ferie-/fritidsmarkedet. Videre har det vært en nedadgående trend nasjonalt de senere år innen deler av tradisjonell industri, dvs. industribransjer som har vært, og delvis er, av betydning i Gudbrandsdalen. På den annen side er det i regionen et forholdsvis høyt innslag av offentlige arbeidsplasser, noe som demper svingningene i forhold til skiftende konjunkturer.

Vi har sett på sammenhengen mellom næringsstruktur og sysselsettingsendringer ved hjelp av skift-andelsanalyser for perioden 2008-2013. I analysene splittes en regions avvik fra den nasjonale veksten i en struktur- og en konkurransekomponent. Strukturkomponenten er negativ for Midt- og Nord-Gudbrandsdalen og positiv for Lillehammerregionen. Konkurransekomponenten sier noe om hvor stor del av endringene som kan tilskrives regionens gevinst/tap av markedsandeler (skift), sett i forhold til den nasjonale endringstakten. Alle regioner i Gudbrandsdalen kommer negativt ut her. På kommunenivå er det kun Lillehammer som har en positiv strukturkomponent og kun Vågå som har en positiv konkurransekomponent.

Befolkningsutvikling eller næringsutvikling

Utvikling i befolkning og arbeidsplasser i perioden 2002–2014 viser at regionsenterkommunen Lillehammer er en typisk utviklingskommune med god vekst i både arbeidsplasser og folketall. Gausdal faller også så vidt inn under begrepet utviklingskommune i nevnte periode. Øyer ligger i grenseland mellom å kalles en utviklings- og befolkningskommune pga. svak arbeidsplassvekst de siste 6 årene. Befolkningskommuner vil si kommuner med folketallsvekst i kombinasjon med nedgang i antall arbeidsplasser. Vågå og Nord-Fron er de eneste kommuner i Midt- og Nord-Gudbrandsdalen som vi kan kalle arbeidskommuner. Dvs. arbeidsplassvekst i kombinasjon med befolkningsnedgang. De øvrige kommunene i Gudbrandsdalen er enten uttynningskommuner (nedgang i både befolkning og arbeidsplasser) eller ligger i grenselandet mellom uttynningskommuner og arbeidskommuner.

Deler vi opp perioden i 2002-2009 og 2009-2014 ser vi at Lillehammer endrer seg fra en betydelig til svak sysselsettingsvekst, men har fortsatt god befolkningsvekst. Både Øyer og Gausdal går fra å være en arbeidskommune til en befolkningskommune. Dette henger sammen med at Øyer og Gausdal har en "ugunstig" næringsstruktur, dvs. overrepresentasjon av næringer i tilbakegang, samtidig som de drar befolkningsmessig

nytte av nærhet til Lillehammer. Nord-Fron, Ringebu, Dovre, Sel og Lesja går fra å være arbeidsregioner til uttynningsregioner, mens Sør-Fron, Lom og Skjåk fortsatt er uttynningskommuner.

Lillehammers betydning som regionsenter

Lillehammer er et regionsenter som innehar mange senterfunksjoner. Lillehammer er et stort varehandelssted for sine omlandskommuner, med et variert varetilbud. Lillehammer er et kultursenter ikke bare for regionen, men også i nasjonal målestokk. Lillehammer er fylkeshovedstad i Oppland med tilhørende funksjoner som fylkeskommuneadministrasjon, Fylkesmann etc. i tillegg til nasjonale funksjoner som eksempelvis militærbasen på Jørstadmoen og hovedkontoret til Statens vegvesen region Øst.

Oppland er for en stor del oppfattet som «fritids-Oslo», og hadde per januar 2013 fortsatt det høyeste antallet fritidsboliger i Norge. Destinasjonene som er bygget opp med moderne fritidsboliger de siste par tiår domineres totalt av eiere fra Oslo/Akershus. Nordseter, Hafjell og Skei er tre områder i Oppland som har en betydelig fritidsbebyggelse og Lillehammer har et merkenavn som reiselivsdestinasjon både om vinteren og sommeren.

Flyttestatistikk for perioden 1.1.2008-1.1.2014 viser at Lillehammerregionen og Nord-Gudbrandsdalen har størst interaksjon, målt i flyttestrømmer, med Oslo. Midt-Gudbrandsdalen har størst interaksjon med Lillehammerregionen.

Innad i Lillehammerregionen er det flere flyttere fra Lillehammer til Gausdal enn motsatt veg. Fra Lillehammer til Øyer er det færre flyttere enn andre vegen. Innad i Midt-Gudbrandsdalen er helt klart flyttestrømmene størst mellom Nord- og Sør Fron, mens det innad i Nord-Gudbrandsdalen er en forholdsvis stor andel som flytter fra Lesja til Dovre, fra Vågå til Sel og fra Sel til Vågå.

Interaksjon måles også med pendlingsstrømmer. Om lag en tredjedel av de yrkesaktive i Øyer og Gausdal har Lillehammer som arbeidssted. Fra Lillehammer er det flest som pendler til Oslo. Fra Lillehammer til Øyer og Gausdal var det registrert til sammen 557 pendlere ved inngangen til 2014. Dvs. ca. fire prosent av de yrkesaktive bosatt i Lillehammer. Andelene fordelte seg ganske likt mellom Øyer og Gausdal.

I Midt-Gudbrandsdalen skiller Sør-Fron seg ut med høy utpendlingsandel. Over halvparten av de yrkesaktive i Sør-Fron er pendlere og flertallet av dem pendler til Nord-Fron. I Nord-Fron er det flest som pendler til Oslo og Sør-Fron, mens det i Ringebu er flest som pendler til Lillehammer.

I Nord-Gudbrandsdalen har en overvekt av pendlerne i Dovre og Vågå kommuner sin arbeidsplass i Sel kommune, mens flertallet av pendlerne i Lesja kommune arbeider i Dovre kommune. I Skjåk er det flest som pendler til Lom, mens det i Lom og Sel er et flertall som pendler til Vågå.

Samarbeid i «ByR-regionen»

Dagens samarbeidsrelasjoner på tvers av kommunene i ByR-regionen er kartlagt gjennom innsamling av en rekke kommunale, regionale og fylkeskommunale dokument og nettsider. I tillegg er 23 sentrale aktører intervjuet om sine erfaringer med samarbeidet. Det er innhentet innspill om videre samarbeidstema fra de intervjuede, fra et arbeidsmøte med 60 deltakere og gjennom andre arbeidsmøter.

Kartleggingen viser at det foregår et utstrakt samarbeid på tvers av kommunene om både samfunnsutvikling og tjenester. Det meste av det interkommunale samarbeidet skjer innenfor de etablerte regionene; Lillehammer-regionen, Midt- Gudbrandsdal og Nord-Gudbrandsdal. Samarbeidsområdene er blant annet forankret i regionenes prioriteringer i fylkeskommunens regionale handlingsprogram.

Det kommer frem at erfaringene med regionsamarbeidene er i hovedsak positive, og de anses som nyttige. Samtidig pekes det på at de har ført til mindre fokus på Gudbrandsdalen som en helhet. Det er noe samarbeid mellom kommuner i Midt-Gudbrandsdal og Lillehammer-regionen, men lite mellom sør og nord. Det tegner seg dermed et behov og potensiale for mer samarbeid om Gudbrandsdalen som et fellesskap og en helhet. Når det er snakk om samarbeid innenfor hele ByR-regionen fremstår det som mest aktuelt med samarbeid om store samfunnsutviklings spørsmål enn om tjenester. Samarbeidet glir lettere på faglig administrativt nivå enn på politisk nivå. Det sagt at det er et særlig behov for mer samarbeid om hele Gudbrandsdalen som reiselivsdestinasjon og en felles utnytting av potensialet i fritidsboligmarkedet.

Gjennom arbeidsmøtet på Ringeby, intervjuer og andre tilbakemeldinger er det kommet innspill til videre samarbeid i ByR-regionen om en rekke tiltak innenfor:

- Samfunns- og næringsutvikling
- Kompetanseklynger, Trippel Helix og innovasjon
- Reiseliv og hytteturisme
- Felles kultur og identitet
- Samarbeid om attraktive steder
- Kompetanseutvikling
- Helse
- Innflytting og innvandring
- Møteplasser og arenaer på tvers av kommune- og regionstrukturer

Hva hemmer og hva fremmer samarbeid i ByR-regionen?

Vår gjennomgang bekrefter at Øyer og Gausdal danner en funksjonell region sammen med Lillehammer både gjennom pendling, varehandel, tjenestebruk og interkommunalt samarbeid. Det som i dette prosjektet er definert som ByR-regionen strekker seg imidlertid

over et så stort geografisk område at det ikke kan omtales som en «funksjonell» region. De store geografiske avstandene legger føringer for muligheter når det gjelder samarbeid. Vi ser det som lite realistisk å legge opp til et samarbeid som tar sikte på å se Lillehammer og resten av Gudbrandsdalen som en samlet bo- og arbeidsregion. De lange avstandene fra ByR-regionens nordligste kommuner, til Lillehammer i sør, innebærer dessuten at ikke alle kommunene har en naturlig orientering mot Lillehammer som samarbeidspart. De nordlige kommunene er også orientert nordover og vestover, og ser her verdifulle samarbeidsrelasjoner blant annet når det gjelder turistnæringen.

ByR-regionens store geografiske avstander kan på den måten ses å hemme visse former for samarbeid. Samtidig er det slik at det er ByR-regionens geografiske særtrekk som fremheves som potensiale for samarbeid som favner bredt. Området er langstrakt, men det betyr også at det byr på storslått natur og attraktive fjellområder. I samfunnsområdene som har blitt presentert som aktuelle for samarbeid er det naturen og fjellene som løftes som samlende i mange av forslagene. Dette knyttes både til helse, innflytting, reiseliv og felles identitet. Geografien kan på den måten ses som en faktor som både fremmer og hemmer samarbeid. Om det virker fremmende eller ikke henger imidlertid sammen med om et er et ønske og vilje til samarbeid. På den måten må geografis betydning ses i sammenheng med andre faktorer. Her kommer elementer som konkurranse, gevinster og kostnader ved samarbeid, fellesskap og identitet inn.

ByR-satsningen, både nasjonalt og i Lillehammer-prosjektet, har fremhevet de positive sidene ved å styrke samarbeid på tvers av etablerte grenser. I fokuset på samarbeidets muligheter og positive sider har utfordringene ved samarbeid kommet mer i skyggen. Til tross for at det er lett å bli enige om at samarbeid er positivt og noe som gir gevinster samlet, er det i denne sammenhengen også knyttet til en konkurransesituasjon. Det løftes frem at kommunene og regionene kan tjene på økt samarbeid, men samtidig konkurreres det om tilflyttere, kompetanse og arbeidsplasser. Det er slik at samarbeid krever tid og ressurser, og når det er en intensjon om å samarbeide om store samfunnsutviklingsspørsmål vil synlige resultater kanskje først vise seg på lang sikt. Det kan gjøre det krevende å motivere til samarbeid fordi det er vanskelig å evaluere gevinster av innsatsen opp mot konkrete mål. Til tross for disse hemmende faktorene, fremkommer det en tydelig vilje til samarbeid i prosjektets samlede datamateriale. Det løftes frem en tydelig idé om et fellesskap og en fellesidentitet mellom Lillehammer og Gudbrandsdalen som er særlig knyttet til områdets natur og fjellområder. Dette kobles videre til konkrete tiltak både når det gjelder felles profilering, utvikling av reiselivsnæringen, og attraktivitetstiltak. Denne følelsen av fellesskap og vilje til å se ByR-regionen som en helhet kan ses å fremme evnen til samarbeid.

Fra kunnskap til handling – veien videre

Nå starter Lillehammer-regionens ByR-prosjekt på den etappen der kunnskap skal omsettes til handling. ByR-programmet, også Lillehammer-regionens ByR-prosjekt, omhandler kjent tematikk for de fleste som jobber med interkommunalt samarbeid,

politikk, regional-, nærings- og samfunnsutvikling. Skeptikerne sier at dette prosjektet dermed handler om å slå inn åpne dører. I så fall handler ByR-prosjektet i tillegg om *hvordan* man går inn gjennom de åpne dørene, og *hvem* man går sammen med.

ByR- prosjektet tar sikte på å fremme *samhandling* på tvers av kommune- og (de etablerte) regiongrensene. Men god samfunnsutvikling forutsetter også tettere og mer forpliktende samhandling mellom samfunnsliv, arbeidsliv, utdannings- og forskningsinstitusjoner både innad i ByR-regionen (bl.a. HIL og ØF) og innad i Oppland, men også med miljøer utenfor oss i inn- og utland. Dette er nødvendig for å stimulere til endringer i møte med utfordringer som urbanisering, klimaendringer og internasjonal konkurranse. Samtidig er nye samarbeidsformer innovativt og viktig for å stå fram som et nyskapende og spennende samfunn som kan trekke til seg folk, bedrifter og besøkende.

Det er derfor behov for å utvikle gode strukturer for samstyring, og å øke evnen/ kompetansen hos politikere, byråkrater, næringslivsfolk og andre samfunnsutviklingsaktører. Her ligger det muligheter for å skape det som omtales som «samarbeidsdrevet innovasjon», det vil si utvikling og implementering av ny kunnskap og kreative ideer generert gjennom gjensidig læring fra interaksjon mellom brukere, forvaltning, politikere, interesseorganisasjoner og næringsliv. Dette er tett koblet til dette begrepet Trippel Helix, dvs. samarbeid mellom offentlig sektor, næringsliv og FoU-miljø. Legger vi til frivillig sektor og andre samfunnsaktører, kan vi snakke om en Kvadrupel Helix, som det som må til i dette utviklingsarbeidet framover. Det er m.a.o. vesentlig å involvere enda flere aktører i arbeidet med ByR fremover, uansett hvilket tema som velges for det videre samarbeidet. Det er ikke uten betydning hvem som inviteres med gjennom de åpnede dørene videre. Viktigst av alt er *at* man handler, om ikke blir ByR -programmet en ubetydelig satsing.

Med forankring i kunnskapsstatus og innspill i prosessen til nå, er her identifisert åtte mulige tema for ByR-samarbeidet videre. Dette er *ikke* ferdig formulerte, fullstendige prosjekttema, men et oppspill til videre diskusjoner, prioriteringer og konkretiseringer - i første omgang i regionrådene og på et bredt anlagt arbeidsmøte 25.11. i Lillehammer. Ut i fra det vi nå vet – hva kan og bør vi samarbeide om? Under følger en presentasjon av åtte forslag til temaer/områder som det kan utvikles et samarbeid innenfor.

Sammen om attraktive steder og tilflytningstiltak

Det er en sammenheng mellom befolkningsvekst og arbeidsplassvekst, men tilflytning og attraktivitet handler om mer enn det å skape arbeidsplassvekst. Attraktivitet er flerdimensjonalt – det betyr ulike ting, for ulike mennesker og det forandres også med hvor man er i livet. Hvordan oppnå økt tilflytting utover å kunne tilby arbeidsplasser? Tilgjengelige bygninger og arealer for boligbygging er en forutsetning for å få nye tilflyttere. Et steds rykte eller omdømme kan være viktig for å tiltrekke seg nye innflyttere, et godt utbygd offentlig tjenestetilbud og kulturtilbud likeså. Og det handler ikke minst om å beholde de som allerede har bosatt seg i vår region.

Det å øke attraktiviteten for å få ta del i en større del av innvandrerbefolkningen kan også være et virkemiddel for å dempe eller snu den negative befolkningsutviklingen i Gudbrandsdalen. Her bør det tenkes nytt om hvordan vi kan styrke samarbeidet mellom kommuner, NAV, næringsliv, frivillig sektor, i forhold til å sysselsette flyktninger og familiegjenforente som blir bosatt i regionen. Nasjonalt, som i Oppland, har den nye arbeidsinnvandringen vært motoren for befolkningsvekst de senere årene. Gratis språkopplæring til arbeidsinnvandrere, nødvendig utdanning, hensiktsmessige botilbud, veiledningsmaterieell, fadderordning, tilrettelegging for nettverk kan være aktuelle tiltak.

Folkehelseregionen Gudbrandsdal – et livsstilsvalg

Den ferske folkehelseundersøkelsen for Oppland omfatter et stort datamateriale og et godt redskap for å overvåke utviklingen og initiere målrettede tiltak. Folkehelsemessig har Oppland et godt utgangspunkt ved at folk synes å trives godt, både fastboende og tilreisende, og det fysiske miljøet er lite forurensset og godt egnet til fysisk utfoldelse. ByR-regionen har derfor et godt utgangspunkt for å samarbeide om å styrke folkehelsa til befolkningen, i alle aldersgrupper. Samtidig er en utvidet og felles satsting på profilering av regionen som et livsstilsvalg, naturlig – både overfor tilreisende og tilflyttende. Lillehammer og Gudbrandsdalen har naturgitte forutsetninger og tradisjoner for at satsinger på livstilsturisme skal gi solid grunnlag for god folkehelse.

Sammen om bruk og vern av fjellet

Det ligger et stort og til dels uforløst potensiale i å dyrke fram fjellprofilen i ByR-regionen, som en del av en større fjell-region. Det unike med ByR-regionen er kombinasjonen av levende bygder og tettsteder og relativt urørt natur. Det er all grunn til å tro at dette er en kvalitet som for menneskene vil øke i betydning framover. Økt urbanisering nasjonalt og globalt, klimaendringer m.m. vil føre til at flere finner det attraktivt å bosette seg, feriere, etablere næringsvirksomhet i slike levende bygde- og fjellandskap. Det unike med ByR-regionen, ikke minst sett utenfra, er nærheten til fjell – landskapsmessig og kulturelt. Samtidig etterlyses en helhetlig fjellpolitikk nasjonalt, regionalt og lokalt, og tilhørende lov og regelverk, som gjør det mulig å dyrke fram en slik profil. Kommunene samarbeider allerede i Fjellregionsamarbeidet, men det er også potensiale for et eget fjellfokus i Gudbrandsdalen.

Et felles hytteløft

Alle kommunene i ByR-regionen er hyttekommuner. Og alle tre regionene har felles intensjon om å jobbe for økt verdiskaping ut ifra hyttemarkedet. Dette er så avgjort noe å samarbeide om, både i plansammenheng og i forhold til kompetanseutvikling. Hvordan få det til – sammen? Hvordan kan kommunene jobbe sammen om å tilpasse servicetilbudet til de tidspunkt som treffer hyttegjestene? Gi et mest mulig helårlig opplevelsestilbud? Hvordan møte de utfordringene og muligheter som følger fritidsbefolkningens behov for offentlige tjenester? Hvordan kan vi samarbeide om balansen mellom bruk og vern av natur?

Felles profilering– fjell og by

«By og land – hand i hand», «Vær kry – av fjell og by», «Lillehammer – porten til Gudbrandsdalen». Dette er noen av mottoene som er blitt lansert underveis, og som kan knytte alle de tolv kommunene sammen under en felles profileringsparaply. Et tettere samarbeid mellom destinasjonsselskapene Visit Lillehammer og Nasjonalparkriket vil være ledd i en slik strategi. Et annet forslag er å etablere et Gudbrandsdalens regionhus i Oslo, med kunnskap og kompetanse på vår region, der kan selges hytter, mat, opplevelser og være en møteplass for utflyttede potensielle tilbakeflyttere med mye mer. Oppland fylkeskommunes prosjekt Oppland+ kan utnyttes til felles profilering. Arrangementsregionen? Kulturregionen? Fjellregionen? Matregionen?

Gudbrandsdalens gode hjelpere – et samlet virkemiddelapparat

Det samarbeides regionalt om næringsutvikling innenfor de enkelte regionene, om felles næringsplaner, næringsenheter og næringshager. Regionforstørring fordrer videre samarbeid utover regiongrensene og sektorgrensene, som f.eks. samarbeid mellom næringshagene i Nord- og Midt-Gudbrandsdal og Lillehammer Kunnskapspark og andre samlokaliseringer for etablererbedrifter og arbeidsfellesskap for fjernarbeidere. Det etterspørres flere formelle møteplasser for næringsutviklingssamarbeid, tettere samarbeid om entreprenørskapsopplæring og etablererinspirasjon, særlig for ungdom.

Nettverk av innovative kommuner i Gudbrandsdalen

Norske kommuner er innovative og innovasjoner er avhengig av samspill og samarbeid. Mange mener det er mye å lære av enda mer samarbeid mellom kommunene. Et nytt Opplandskull starter i januar 2015 opp på Innovasjonsskolen til Høgskolen i Lillehammer og Høgskolen i Gjøvik. Med utgangspunkt i dette samarbeidet, kan det inspireres og innoveres på tvers. Det etterspørres en mer aktiv rolle fra høgskolene i samfunnsutviklingen i Gudbrandsdalen. Her må det Trippel Helix til.

Regionalplan for ByR-området

Et hensiktsmessig virkemiddel for å fremme samordnet og helhetlig politikk på viktige samarbeidsområder er å utarbeide en regionalplan for hele ByR-området, en plan som skal gi forpliktende føringer inn i kommuneplanenes arealdel. Den regionale planen kan ta opp i seg temaer som senterstruktur, vegnett, overordnet IKT- og VAR-struktur, lokalisering av næringsarealer og områder for boliger og fritidshus, overordnet tur- og løypenett, vassdragsforvaltning, natur- og kulturvern m.m. Hva som er hensiktsmessige temaer å løfte opp i en regionalplan, og på hvilken måte, avklares i planarbeidet.

1 INNLEDNING

1.1 ByR-programmet

Det nasjonale utviklingsprogrammet for byregioner i regi av Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) tar utgangspunktet i et regionforstøringsperspektiv, hvor Lillehammer-regionen deltar sammen med 32 andre regioner. Regionforstørrelse handler i denne sammenheng bl.a. om å bedre rekrutteringen av arbeidskraft til virksomhetene og spre vekst i et større omland ved å koble sammen byene og områdene omkring.

KMD ønsker med programmet å legge til rette for positiv utvikling i byregioner i hele landet. Byregionprogrammet skal øke kunnskapen om samspill mellom by og omland og regionenes næringsmessige potensiale. Det er et mål at den økte kunnskapen skal bidra til strategier og tiltak som styrker regionen som helhet (KMD, 2014). Programmet er delt opp i to faser, og nettverksarbeid mellom de deltakende kommuner står sentralt i begge. Fase 1 er ettårig og gjennomføres i 2014, mens fase 2 går over tre år og gjennomføres i 2015 – 2017.

Fase 1 dreier seg om:

- kunnskapsinnhenting om de ulike byregionene
- etablering av samarbeid i regionen
- identifisering og valg av tema som deltagerne ønsker å arbeide videre med i fase 2

Målet er her at deltakerregionene skal komme fram til lokalt forankrede strategier og tiltak med utgangspunkt i samhandling mellom byen og omlandet. En helhetlig samfunnsanalyse skal ligge til grunn for strategier og tiltak. Fra KMDs side understrekes det at programmet ikke er en del av kommunereformen, men at det handler om byregionene, om å utnytte det potensialet som ligger i de funksjonelle regionene, uavhengig av hvor de administrative grensene går.

Byutvikling krysser kommunegrenser, fylkesgrenser og sektorgrenser. God byutvikling handler mer om å skape gode samfunn for innbyggere og næringsliv, enn å diskutere hva som skal ligge på hvilken side av administrative grenser (Jan Tore Sanner 18.mars 2014).

1.2 Lillehammer-regionens ByR-prosjekt

Det overordnede målet for Lillehammer-prosjektet er å skape en moderne og utviklingsorientert region som er beredt til å møte framtidens muligheter og utfordringer. Prosjektet skal bidra til å styrke hele regionens attraktivitet for eksisterende bedrifter og innbyggere og potensielle nyetableringer og tilflyttere (Lillehammer kommune 2014).

Fase 1 av Lillehammer-prosjektet omfatter:

- Kunnskapsgrunnlag og samfunnsanalyse som beskriver Lillehammers betydning for sitt omland forankret hos samarbeidende parter.
- Handlingsplan for fase 2 forankret hos samarbeidende parter.

Prosjektet eies av Lillehammer kommune, men er et samarbeidsprosjekt med Østlandsforskning og Høgskolen i Lillehammer som partnere. I samarbeidet inngår også kommunene Gausdal, Øyer, Ringeby, Sør-Fron, Nord-Fron, Sel, Dovre, Lesja, Skjåk, Lom og Vågå. Oppland fylkeskommune, NHO innlandet, LO Oppland og KS Hedmark og Oppland har også gitt sin tilslutning til prosjektet og inngår, sammen med kommunene, på ulike måter i henholdsvis styringsgruppe, prosjektgruppe og referansegruppe. For nærmere detaljer vises til Lillehammer kommunes prosjektbeskrivelse (ibid).

1.3 Hva er en helhetlig samfunnsanalyse?

Som ledd i ByR-programmet har Kompetansesenter for Distriktsutvikling (KDU) utarbeidet noen prinsipper for en «helhetlig samfunnsanalyse» basert på innspill fra en forskerworkshop, der blant andre Østlandsforskning deltok med innspill (Ørbeck, 2014). En "helhetlig samfunnsanalyse" i ByR- sammenheng bør fokusere på:

- Beskrivelse av hva vi allerede vet og hva vi ikke vet
- Fakta om utvikling og ståsted
- Handlingsrettet kunnskap om påvirkbare forhold
- Kvantitativ statistikk og kvalitative data
- Kunnskap om barrierer for samhandling
- Et perspektiv på regioner som dynamiske, ikke først og fremst administrative

Det er blant annet disse prinsippene som ligger til grunn for kunnskapsstatusen om Lillehammer- regionen.

I arbeidet med en helhetlig samfunnsanalyse for Lillehammer – regionen har vi jobbet med både *kvantitative* og *kvalitative data*. Vi benytter oppdatert og nykoblede statistikk for å beskrive utviklingen. Vi trekker her veksler på tidligere erfaringer Østlandsforskning har fra analyser av Elverums, Hamars og Gjøviks rolle som regionsenter (Ørbeck & Hagen,

2009, Ørbeck et.al., 2010, Alnes et.al., 2012). For å komme "bak" tallene og fange opp samhandlingsmønstre og – erfaringer har vi benyttet oss av kvalitative data innhentet fra dokumentstudier, innspill fra ulike aktører, intervjuer og gruppearbeid.

Det er vesentlig at kunnskapsgrunnlaget er *nyttig* i dette prosjektet. Det er derfor lagt vekt på formidling i aktuelle fora (prosjektgruppe, styringsgruppe, åpent arbeidsmøte) underveis under utarbeiding av kunnskapsgrunnlaget, slik at det gis rom for innspill fra og dialog med alle involverte parter, som grunnlag for justering og supplering av innhenting og analyse av data. Gruppearbeid i Lillehammer-gruppa på de nasjonale nettverkssamlingene i ByR – programmet (Stjørdal, mai og november 2014), åpent arbeidsmøte (Ringebru 28.8), møter i prosjektgruppa og styringsgruppe har fungert som arenaer for innspill og datainnsamling.

Arbeidet med data og analyse har i utgangspunktet hatt følgende inndeling:

- Analyse av befolkning og bo- og arbeidsmarked
- Analyse av Lillehammers interaksjon med omlandet
- Analyse av samarbeid, institusjonell samhandling og innovasjon

Analysene skulle omfatte Lillehammers rolle på flere geografiske nivå:

- Lillehammers rolle i Lillehammer-regionen som omfatter Lillehammer, Øyer og Gausdal
- Lillehammers rolle i resten av Gudbrandsdalen
- Lillehammers rolle i Mjøsregionen
- Lillehammers rolle i forhold til Oslo/Akershus

Ettersom arbeidet har skredet fram, har temaene blitt operasjonalisert, spisset og til dels endret, men holdt innenfor prosjektets opprinnelige intensjon.

ByR-programmet og ByR-analysene kobler sammen mange tema og pågående prosesser som det generelt foreligger mye data og kunnskap om – nasjonalt og regionalt. Det overordnede målet med ByR er å skape regional vekst gjennom økt samspill og samarbeid, i særlig grad mellom by og omlandet. Vi plasserer først denne ambisiøse, og kanskje noe uklare målsetningen i en større sammenheng som kobler målet om vekst til utvikling og innovasjon. Videre ser vi på hvordan ByR griper inn i eksisterende samarbeidsstrukturer, og vi kommenterer koblinger til pågående prosesser knyttet til kommunereformen. Deretter redegjør vi for hva som karakteriserer ByR-Lillehammer; det vil si sentrale forhold som vi mener legger rammer for både utfordringer og mulighetsrom for videre samarbeid.

Til sammen utgjør dette et bakteppe, eller *konteksten* for ByR- Lillehammer (kapittel 2), som gir grunnlag for en oppsummering av hva vi allerede vet og hvor vi finner *kunnskapshullene*.

Analysene av befolkning omfatter befolkningsutvikling, befolkningsstruktur, flytting og befolkningsframskrivninger (kapittel 3). Analysene av arbeidsmarked og næringsstruktur omfatter data om sysselsettingsutvikling og næringsstruktur for de enkelte kommuner, nabokommuner/-regioner og omlandet (kapittel 4).

Analysene av Lillehammers interaksjon med omlandet og betydning som regionsenter (kapittel 5) er statistikkbaserte og omfatter interaksjon mellom Lillehammer og omland i form av pendling og flytting og Lillehammers rolle for omlandet med hensyn til kommunikasjon, varehandel, utdanning, kultur, administrasjon og i reiseliv.

De kvalitative dataene omfatter i hovedsak innsamlet dokumentasjon om etablerte samarbeid på tvers av kommuner, data fra gruppearbeidet på "Ringebu-samlingen" og intervjudata om erfaringer med eksisterende samarbeidsrelasjoner og framtidige muligheter (kapittel 6). Videre diskuterer rapporten hva som synes å fremme og hemme samarbeid innenfor prosjektets ByR-region. På bakgrunn av dette, og rapportens øvrige analyser, presenteres rapportens forslag til handling (kapittel 7).

I det nasjonale ByR-programmet legges det nemlig vekt på å frambringe handlingsrettet kunnskap om forhold som er påvirkbare for aktører i regionen. Dette har vært fokus også i Lillehammer-prosjektet. Analysene munner derfor ut i identifisering av noen mulige tema for videre samarbeid, som skal drøftes i videre prosesser på stormøte, regionråd og kommunestyrer.

1.4 Kategorisering av byer, tettsteder og regioner

1.4.1 Hva mener vi med en region?

Juvkam, 2002 har definert en region som et avgrenset geografisk område med en eller annen form for indre enhet som skiller det fra de geografiske områdene rundt. En funksjonell region skiller seg ut med basis i en viss funksjon, virksomhet eller aktivitet. Sentrert region benyttes som begrep knyttet til et sentralsteds innflytelsesområde. Innen slike regioner kan en dermed skille mellom et sentrum og dets influensområde, og der det eventuelt skilles ut en periferi i den enkelte regionen. I forbindelse med sentrerte regioner benyttes ofte begrepet omland for den øvrige regionen. Dette begrepet kan eventuelt spesifiseres som det området et gitt senter forsyner med visse typer service, men vil ofte brukes mer generelt som den delen av en region som ikke faller inn som del av dets senter. Blant de funksjonelle regionene er det et hovedskille mellom de som er tvungne og de som dannes ved frie valg. De tvungne er gjerne knyttet til organiserte regioner som kan kalles administrative, der bostedet avgjør hvor en bestemt funksjon skal benyttes. Den oftest brukte indikatoren på dannelsen av «frie» funksjonelle regioner og sentrerte regioner er

pendlingsmønstrene. Bo- og arbeidsmarkedsregionene danner geografiske områder med begrenset intern reiseavstand, der avgrensningen er knyttet til forholdet mellom bosted og arbeidsplasser, dvs. pendling.

I regionale analyser i Norge brukes i hovedsak tre ulike inndelinger:

- 160 bo- og arbeidsmarkedsregioner (Jukvam, 2002 og Gundersen og Jukvam, 2013) som bl.a. brukes mye av Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Her er noen regioner med høy integrasjon veldig store slik som Osloregionen, mens mange enkeltkommuner med svak interaksjon mot andre utgjør egne enkeltkommuneregioner.
- 83 næringsregioner basert på etablerte samarbeid mellom kommuner som regionråd, næringssselskap osv. (NHO, 2013). Disse brukes bl.a. i Telemarksforskning/NHOs Attraktivitetsbarometer og Nærings-NM.
- 89 økonomiske regioner definert av Statistisk Sentralbyrå (SSB, 1999) som følger fylkesgrenser og utgjør et norsk NUTS 4-nivå. Denne inndelingen sender alle kommuner inn mot et definert senter.

1.4.2 Hva mener vi med byer og tettsteder?

Etter at Stortinget i 1995 opphevet alle de gjenværende lovbestemmelser i særlovgivningen som skilte mellom by- og herredskommuner, har ikke Norge lenger byer i administrativ forstand. De tidligere by- og herredskommunene er nå alle "kommuner". Det er derfor inntatt en bestemmelse i Kommunelovens § 3.5 for kommuner som ønsker å vedta bystatus for sin kommune. Der sies det at «Kommuner med over 5000 innbyggere kan ta i bruk benevnelsen by, dersom kommunen har bymessig tettsted med handels- og servicefunksjoner og konsentrert bebyggelse». Det er på den bakgrunn opp til kommunene selv å vedta bystatus for kommunen som helhet, eller som praksis har vist, for ett eller flere tettsteder i kommunen. Dette får ingen rettslige eller forvaltningsmessige konsekvenser, men kan ha betydning for markedsføringen og profileringen av byen, for eksempel med sikte på næringsutvikling og turisme. Norge har i dag 103 byer, 46 av disse var administrative byer (bykommuner) i 1995, mens 57 har fått vedtatt bystatus senere.

Det som kjennetegner byer er at de inneholder aktiviteter og funksjoner som gir dem bånd til sine omland. Et slikt bånd er at byene normalt har større tetthet av arbeidsplasser enn omlandet og danner sentra i integrerte bo- og arbeidsmarkedsregioner. Slike funksjonelle bo- og arbeidsmarkeder er under stadig endring – blir færre og større – og varierer i omfang etter yrker, kjønn og utdanningsnivå. I Sverige ble for eksempel antallet lokale arbeidsmarkeder som man kan definere ved hjelp av pendlingsstatistikk redusert fra 187 i 1970 til 75 i 2008.

Statistisk sentralbyrå definerer et tettsted som en bosetting med minimum 200 innbyggere, og det skal ikke være mer enn 50 meter mellom husene. Det er tillatt med et skjønnsmessig avvik utover 50 meter mellom husene i områder som ikke skal eller kan bebygges (parker, idrettsanlegg, industriområder, elver eller dyrkbare områder). Husklynger som naturlig hører med til tettstedet tas med inntil en avstand på 400 meter fra tettstedskjernen. Tettsteder er geografiske områder som har en dynamisk avgrensing, og antall tettsteder og deres yttergrenser vil endre seg over tid avhengig av byggeaktivitet og befolkningsutvikling. Tettstedene avgrenses uavhengig av de administrative grensene.

Normalt er et tettsted en del av en kommune og har færre innbyggere enn kommunen, slik tilfellet er i Bergen og Trondheim. Men mange tettsteder inkluderer innbyggere fra flere kommuner, eksempelvis Oslo (11 kommuner), Drammen (5), Stavanger/Sandnes (4) og Porsgrunn/Skien, Moss og Hamar (3).

Gruppering av regioner etter senterstørrelse

I Østlandsforsknings notat til workshop i Byregionprogrammet, har Ørbeck (2013) laget en kategorisering av regioner som tar utgangspunkt i økonomiske regioner og bruker SSBs tettstedsdefinisjon og -statistikk til å kategorisere regionene etter senterstørrelse:

- Storbyregioner (merket med rødt i tabell 1) er økonomiske regioner hvor største tettsted har mer enn 50.000 innbyggere. Her regnes hele Akershus, dvs. regionene Lillestrøm, Jessheim/Eidsvoll, Follo og Asker/Bærum, som omlandskommuner til Oslo siden de vurderes å være minst like mye påvirket av samspillet med Oslo som eget regionsenter.
- Småbyregioner (sort skrift) er økonomiske regioner hvor største tettsted har flere enn 5.000 innbyggere, men færre enn 50.000.
- Tettstedsregioner (grønn skrift) er økonomiske regioner hvor største tettsted har færre enn 5.000 innbyggere.

1.4.3 Byen og regionen i prosjektområdet

Lillehammer kommune er med sine 27 028 innbyggere (1.1.2014) landets 34. største kommune målt etter folketall. I Lillehammer tettsted bor det rundt 23 000 innbyggere. Lillehammer er en by som har hatt svært god jobbskaping og befolkningsutvikling tatt i betraktning sin beliggenhet langt fra både kyst og Oslo-området.

Øyer og Gausdal danner en funksjonell region sammen med Lillehammer både gjennom pendling, varehandel, tjenestebruk og interkommunalt samarbeid.

Nord for Lillehammer må man helt til Molde eller Trondheim for å finne nærmeste by (tettsted med mer enn 5.000 innbyggere). Det betyr at hele Gudbrandsdalen opp til Dombås har Lillehammer som nærmeste større senter. Også identitetsmessig utgjør

Gudbrandsdalen en felles region med Lillehammer som regionsenter og «porten» til Gudbrandsdalen og med felles regionavis (GD). Lillehammer selv er også en del av større funksjonelle regioner.

Triangelet Elverum-Raufoss-Lillehammer omtales ofte som Mjøsbyregionen. Denne regionen har 200.000 innbyggere og 100.000 arbeidsplasser, herav 11.000 industriarbeidsplasser, sterke fagmiljø, klynger og viktige institusjoner. Det aller meste av dette kan nås innenfor en drøy halvtimes biltur fra Rudshøgda i Ringsaker, som ligger ca. halvtimen fra Lillehammer.

Med pågående og planlagte veg- og jernbaneutbygging vil Lillehammer nærme seg 90-minutters-omlandet rundt Oslo (1:23 med dobbeltspors jernbane). Sammen med forventet sterk vekst og presstendenser i Oslo-området gis Lillehammer her muligheter for økt pendlingsbasert tilflytting og bosettingsbasert næringsutvikling.

I hvilken grad vekstimpulsene som kan ligge i økt oppkopling mot Oslo og tettere integrasjon rundt Mjøsa vil kunne spres nordover i Gudbrandsdalen vil bl.a. avhenge av:

- I hvilken grad Lillehammer og Mjøsregionen vil skape nye arbeidsplasser som gir muligheter for pendlingsbasert tilflytting oppover i Gudbrandsdalen.
- I hvilken grad befolknings- og næringsutviklingen i Lillehammer og Mjøsregionen vil gi nye markedsmuligheter for næringslivet i Gudbrandsdalen, og i hvilken grad disse utnyttes.
- I hvilken grad befolkningsvekst i Lillehammer og Mjøsregionen utvider og forsterker rekreasjonsbeltet. Befolkningsnedgangen er stanset mange steder innenfor tre timers-omlandet rundt Oslo – her er hyttebyggingen størst og ringvirkningene for bygg og anleggssektoren, besøksnæringen og varehandelen viktigst. Med bedre infrastruktur vil denne tre-timers-sona rundt Oslo kunne utvides nordover. Og lykkes Lillehammer og Mjøsregionen med sin befolkningsvekst vil det dannes nye tre-timers rekreasjonssoner.

2 BYR-LILLEHAMMER I KONTEKST

Det er samspillet mellom by og omland innenfor byregioner som er hovedfokuset i ByR-programmets fase 1. I Lillehammer-prosjektet vil det si at det er samspillet mellom Lillehammer og de deltagende kommunene i Gudbrandsdalen som er hovedanliggende, men dette belyses samtidig i et bredere perspektiv. Den kvantitative analysen omfatter for eksempel Lillehammers rolle i Mjøsregionen og Lillehammers rolle i forhold til Oslo og Akershus. En slik analyse, som gjøres på ulike geografiske nivåer, er nødvendig for å få innblikk i Lillehammers samspill med omlandet generelt, og med Gudbrandsdalen spesielt.

Datainnsamlingen i den kvalitative delen av studien er avgrenset til de deltagende kommunene, som innebefatter 12 kommuner fordelt på tre regioner; Lillehammer-regionen, Midt-Gudbrandsdalen og Nord-Gudbrandsdalen. I den kvalitative delen av studien er vi også opptatt av samspillet på flere geografiske nivå. Gjennom intervjuer undersøker vi dessuten aktørenes innstilling til, og interesse for, samarbeid både innenfor og utenfor egen region. En slik tilnærming fanger opp hvordan det eksisterende samarbeidet fungerer; det belyser *potensialet* for samarbeid; og det klargjør i hvilken grad dette innebefatter samspill med Lillehammer.

Sett på denne måten handler vår analyse om mer enn en spesifikk undersøkelse av samspillet mellom Lillehammer og såkalte omlandskommuner i Gudbrandsdalen. Vi ser det derfor som nyttig å starte med å plassere Lillehammer-prosjektet, og den nasjonale ByR-satsningen, inn i en større sammenheng. I dette kapitlet beskrives dermed prosjektets *kontekst* med utgangspunkt i:

- Et overordnet perspektiv på regional utvikling
- Aktuelle nasjonale prosesser / kommunereform
- Etablerte samarbeid lokalt og regionalt
- Regionale særtrekk ved Lillehammer og omland

2.1 Et overordnet perspektiv på regional utvikling

Man kan skille mellom to teorier, eller hovedargumenter, for hvordan regional vekst skapes. På den ene siden er det de som i stor grad fokuserer på bedrifter og samhandling mellom disse, altså på næringslivsklimaet i regionen (se for eksempel Porter, 1990). Med et

slikt fokus blir det viktig å legge forholdene til rette for at bedrifter og næringsliv skal ha best mulig arbeidsforhold og utviklingsmuligheter. På den andre siden er det de som er mer opptatt av kompetanse og humankapital, her fokuserer man mest på det menneskelige og sosiale «klimaet». Det viktigste er å tiltrekke seg mennesker, så vil bedriftene følge disse (se for eksempel Florida 2002). De to tilnærmingene er på ingen måte gjensidig utelukkende, tvert i mot er de i stor grad komplementære.

Tradisjonelt har regional- og distriktpolitikken i stor grad dreid seg om næringspolitikk, og mye av næringspolitikken har dreid seg om å skape attraktivitet for eksisterende og nye foretak/bedrifter. Tiltak dreide seg mye om industriutvikling og omlokalisering av foretak. Tanken har vært at hvis en får lokalisert bedrifter og arbeidsplasser i regionene eller kommunen vil det komme folk.

Gjennom de siste tiåra har det imidlertid skjedd grunnleggende endringer i viktige regionaløkonomiske sammenhenger, som utfordrer slike strategier. Vi har hatt en langvarig overgang fra primærnæringer og industri til tjenestesektoren, som i Norge i dag sysselsetter hele 85 prosent. En stor del av dette er personrettede tjenester som vi tilbyr hverandre der vi bor. Disse arbeidsplassene flytter altså i stor grad etter folk. Vi snakker selvfølgelig ikke bare om frisøren på hjørnet, men om et bredt spekter av arbeidsplasser innenfor skole, helse, omsorg, varehandel, bygg og anlegg, kultur/fritid, restauranter osv. Lokale ringvirkninger av tradisjonell industri- og bedriftsetablering har avtatt:

- dels gjennom færre ansatte
- dels gjennom mindre lokale innkjøp (innkjøp av varer er ofte globale – og mange tjenester brukes på hovedkontor)

Samtidig ser man at tilflytteres ringvirkninger øker i og med at de drar med seg behov/etterspørsel og kjøpekraft, og ikke minst statlige overføringer til kommunene.

Humankapitalen er i mange voksende næringer den viktigste innsatsfaktoren. Bedriftene må altså i økende grad flytte dit de får tak i arbeidskraft, dvs. der folk vil bo. Denne utviklingen vil etter all sannsynlighet forsterkes gjennom eldrebølgen og knapphet på arbeidskraft. Dette tyder på at bosetting er blitt minst like viktig for næringsutvikling som næringsutvikling for bosetting.

Disse endringene har vært grunnlag for et paradigmeskifte i regionalpolitikken. Siden 1980-tallet har man sett en gradvis dreining mot satsing på kompetanse, entreprenørskap og innovasjon. Målsetningen var at alle, både sentrale strøk og distrikter, skulle ha mulighet til å koble seg på det nye service- og informasjonssamfunnet. Den tradisjonelle distriktpolitikken, med låne- og tilskuddsordningene ble desentralisert til fylkeskommunene, mens man sentralt begynte å engasjere seg i tidsbegrensede programmer og forsøktiltak, som for eksempel omstillingsprogram. Fra og med 2003 har

den norske regjeringen lagt om regionalpolitikken i og med at fylkeskommunene har fått ansvaret for å fordele flere regionalpolitiske virkemidler. Dette er kalt Ansvarsreformen, og innebærer at poster i statsbudsjettet av betydning for regional utvikling er slått sammen til en egen budsjettpost som fordeles til fylkeskommunene (programkategori 13.50). Denne endringen innebar en desentralisering av regional- og distriktpolitiske virkemidler fra Kommunal- og regionaldepartementet, med et ønske om å styrke fylkeskommunen som regional utviklingsaktør (Steineke, 2009). Mye ansvar for utvikling er dermed flyttet over på kommunene og regionene. Et hjertesukk som går igjen er at dette ansvaret ikke er blitt fulgt opp med tilsvarende makt eller finansielle muskler. Det er også pekt på at det finnes et uforløst samordningspotensial på regionalt nivå, særlig i forholdet mellom fylkeskommunene og regionale sektormyndigheter (Ringholm, Angell og Gjertsen, 2006).

Samtidig ser vi at regional utvikling i dag i stor grad dreier seg om å bygge hva som er kalt en «myk infrastruktur». Det vil si bygge opp nettverk, styrke relasjoner, legge til rette for samhandling og bygge kunnskapsinfrastruktur. Dette er på mange måter grunnlaget for Byregionprogrammet (ByR). Der ser man på samspill og muligheter for å forsterke positiv utvikling og dynamikk samt bedre attraktiviteten gjennom samarbeid mellom byer og omliggende kommuner.

2.1.1 Regional utvikling og innovasjon

Innen evolusjonær økonomi ses forandring og dynamikk som fundamentet i økonomien, i motsetning til ny-klassisk teori, der fokuset er på likevekt. Det innebærer at *innovasjon* ses som den viktigste drivkraften for økonomisk vekst. Denne teoretiske retningen knyttes primært til Josef Schumpeter, som også ses som grunnlegger av innovasjonsstudier som et akademisk felt. Schumpeter definerer innovasjon som nye *kombinasjoner*: det kan handle om å innføre et nytt produkt, tjeneste eller organisasjonsform til en ny kontekst (Schumpeter, 1934).

Innovasjonsbegrepet og studier av innovasjon har altså tradisjonelt vært forankret i økonomifaget, og forenklet har innovasjon vært sett som «nyskaping av økonomisk verdi» (Edquist, 2009). I det senere har det imidlertid vokst frem en utvidet forståelse av innovasjon, der innovasjon også forstås som nyskaping av samfunnsmessig verdi. Med en slik utvidet forståelse av innovasjon skal ulike reformer og endringstiltak i offentlig sektor også ses som innovasjon (Fuglsang et al., 2014). Det kan handle om endrede måter å organisere og produsere tjenester på, og innovasjon kan på den måten også handle om nye samarbeidskonstellasjoner.

Samspill og samarbeid er uansett sentralt i innovasjon (Hauge et al., 2009). Innovasjon handler om interaktive prosesser som involverer ulike former for sosial interaksjon og samspill mellom ressurser.

En måte å tilnærme seg denne interaktive prosessen på er gjennom analyser av såkalte innovasjonssystemer (Lundvall, 2013). Et innovasjonssystem kan defineres som et "nettverk av offentlige og private aktører hvis aktiviteter og interaksjon skaper, importerer, modifierer og sprer ny teknologi" (Freeman, 1987). Teknologi i denne sammenhengen må forstås både som nye prosesser, nye produkter, og nye måter å nå brukere eller kunder på. Forskningen på innovasjonssystemer kan ses som normativ og policyrettet. Den handler om å komme frem til kunnskap om hvordan institusjonelle rammeverk kan bidra til å fremme, eller stimulere innovasjonsaktivitet.

Man kan snakke om både nasjonale og regionale innovasjonssystemer (RIS), der det regionale må forstås som et undersystem av det nasjonale. Innenfor det regionale innovasjonssystemet kan man finne en indre dynamikk med utvikling av egen kunnskap. Samtidig henger dette systemet sammen med det nasjonale og globale nivået. Et regionalt innovasjonssystem kan innbefatte både flere næringer og klynger i en region (Isaksen og Asheim, 2008).

2.1.2 Offentlig og kommunal innovasjon

Også kommuner og fylkeskommuner er viktige aktører i et regionalt innovasjonssystem. Man kan for det første se kommunene selv som aktive innovatører, som skaper innovasjon innenfor egen virksomhet (Teigen, 2013). Videre kan det kommunale nivået ses å fungere som innovasjonsdrivere eller tilretteleggere for innovasjon i privat sektor gjennom sin rolle i innovasjonssystemet, som kollektive entreprenører, samfunnsentreprenører (Teigen, 2004) og i forbindelse med samfunnsutvikling regionalt og lokalt (Higdem, 2007).

Som sagt har innovasjonsbegrepet vært forankret i økonomifaget, og innovasjon har tradisjonelt vært koblet til industri, vareproduksjon og teknologisk utvikling. Etterhvert som tjenestenæringen har vokst i omfang og betydning, har tjenesteinnovasjon vokst frem som et eget, etablert forskningsfelt, der prosessinnovasjon og organisatorisk innovasjon er sentralt. Innenfor tjenesteinnovasjon får også temaer som brukerdrevet og medarbeiderdrevet innovasjon stor oppmerksomhet.

Innovasjonsbegrepet og innovasjonsforskningen har imidlertid primært vært knyttet til privat sektor, enten det har vært innenfor vare- eller tjenesteproduksjon. Det er relativt nylig man har begynt å snakke om innovasjon i offentlig sektor, og i den forskningen og litteraturen som finnes så kommer det tydelig frem at det er behov for klargjøring(er) av hvordan innovasjonsbegrepet skal forstås og brukes. Det er vanlig å legge en bred innovasjonsdefinisjon til grunn når man ser på innovasjon i offentlig sektor. Et slikt bredt innovasjonsbegrep favner aktiviteter som tidligere har hatt andre merkelapper som fornying, utvikling, reformarbeid etc. - det vil si endringsprosesser som har vært studert innen fagfelt som statsvitenskap og sosiologi uten at det har vært omtalt som «innovasjon». Når ulike typer endringsprosesser nå i økende grad forstås og utforskes som innovasjon,

kan det åpne for nye og interessante perspektiver på og tilnærminger til blant annet regional utvikling og offentlige aktørers rolle. Samtidig medfører den utvidete forståelsen og bruken av innovasjonsbegrepet metodiske utfordringer i forskningssammenheng. Dette kommer til uttrykk i den første omfattende studien om innovasjon i norske kommuner (Teigen og Skålholt, 2010), der man legger til grunn en bred innovasjonsdefinisjon, («innføring av noe nytt, eller vesentlig bedret i forhold til det som var før»), men der informantene i studien likevel forstår og svarer på undersøkelsen ut i fra en forståelse av innovasjon primært som næringsutvikling.

På tross av metodiske utfordringer er studien likevel et viktig bidrag i forståelsen av offentlige aktører, og kommuner spesielt, som innovative. Rapporten fra studien konkluderer med at norske kommuner er innovative, og at innovasjonsaktiviteten i kommunesektoren sannsynligvis er høyere enn blant virksomheter i privat sektor. Dette gjelder særlig innenfor det som omtales som prosess- og organisasjonsinnovasjon. Innovasjon forstås her som innføringen av noe nytt, og noe som er vesentlig bedre innenfor en gitt periode. Forstås innovasjon som noe som er nytt for hele markedet eller sektoren, «scorer» imidlertid kommunesektoren lavere. Etter en slik forståelse av innovasjon fremstår virksomheter i privat sektor som mer innovative. Det påpekes samtidig at en slik sammenligning er problematisk fordi kommunene er del av en nasjonal sektor mens bedriftene ofte kun har et regionalt eller lokalt marked. Undersøkelsen ser også på i hvilken grad det er et virkemiddelapparat som gir støtte til innovasjon i kommunene. Det konkluderes med at virkemidlene er for dårlig utviklet, og dette anses særlig å svekke mulighetene for radikale innovasjoner. Offentlige forsknings- og utviklingskontrakter trekkes frem som det potensielt mest effektive virkemiddelet, men som utnyttes i liten grad, særlig av små kommuner. Disse midlene er dessuten rettet mot innovasjon knyttet til leverandører, mens kommunene selv vurderer brukerrettet innovasjon som den viktigste satsningen fremover (Teigen og Skålholt, 2010).

Forskningens økende utforskning av offentlig sektor som «innovativ», innebærer altså at innovasjonsbegrepet utvides i analytisk forstand. Samtidig utvides også forståelsen og bruken av innovasjonsbegrepet politisk, strategisk og praktisk. «Innovasjon» presenteres nå ofte som en løsning på ulike samfunnsutfordringer, uten at det er tydelig hva begrepet faktisk refererer til. I dette ligger tendenser til at innovasjonsbegrepet utvannes og blir et overfladisk «honnørord». Denne tendensen krever at det blir spesielt viktig med klargjøring av hva man mener med innovasjon, i ulike sammenhenger. Man kan beskrive dette som en «kontekstuell» forståelse og bruk av innovasjonsbegrepet (Fuglsang et al., 2014). Gitt en slik klargjøring kan innovasjon som en «ny» merkelapp på ulike typer endringsprosesser gi kraft og åpne for forfriskende perspektiver og tilnærminger til regional utvikling, med spesielt vekt på offentlige aktørers rolle både som innovatører og tilretteleggere for innovasjon.

Fra et slikt ståsted vil også ByR satsningens fokus på samspill og samarbeid involvere innovasjonselementer på ulike måte. Vår tilnærming er *samarbeid om og som innovasjon*. Det vil si at vi tar utgangspunkt i at:

- Samarbeid kan sies å fremme innovasjon - for eksempel samarbeidsdrevet innovasjon, tenke nytt sammen
- Innovasjon avhenger av samarbeid (større virksomheter har bedre forutsetninger for å drive innovasjonsaktivitet)
- Samarbeid *er* innovasjon – for eksempel organisatorisk innovasjon

2.2 Nasjonale prosesser – kommunereformen

Som nevnt innledningsvis er ikke ByR-programmet direkte koblet til den kommende kommunereformen. Programmet handler om å utnytte potensialet som ligger i de funksjonelle regionene, uavhengig av administrative grenser. I praksis vil programmets tema likevel gripe inn i problemstillinger og prosesser knyttet til den kommende kommunereformen. Dette er også noe som informantene i denne studien naturlig nok er opptatt av. Vi vil derfor kommentere kort status og planer for reformen.

2.2.1 Hva skjer nasjonalt?

I regjeringsplattformen/Sundvollen-erklæringen heter det at det skal gjennomføres en kommunereform, og at en skal sørge for at nødvendige vedtak blir fattet i perioden. Regjeringens mål for reformen går fram av kommuneproposisjonen 2015 (Prop. 95 S (2013 – 2014)) som inneholder en egen meldingsdel om reformen (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2013):

- Gode og likeverdige tjenester til innbyggerne
- Helhetlig og samordnet samfunnsutvikling
- Bærekraftig og økonomisk robuste kommuner
- Styrket lokaldemokrati

Kommunal- og moderniseringsdepartementet satte 3. januar 2014 ned et ekspertutvalg som skulle foreslå kriterier som har betydning for oppgaveløsningen i kommunene. De leverte sin første delrapport 31. mars, 2014, med tittelen «*Kriterier for god kommunestruktur*». I desember 2014 legger utvalget fram en sluttrapport hvor de vurderer om det er behov for tilleggskriterier/sektorkriterier, eventuelt justeringer i kriteriene fra første delrapport, for å kunne overføre nye oppgaver til kommunene.

I sin første delrapport understreker utvalget at de tar utgangspunkt i regjeringens mål om at kommuner skal slås sammen til større enheter, og at reformen skal legge til rette for at alle kommuner skal kunne løse sine lovpålagte oppgaver selv. Mandatet knytter målet for

reformen om et sterkt lokaldemokrati opp mot mindre behov for interkommunalt samarbeid, mindre behov for statlig detaljstyring, flere oppgaver til kommunene og en mer helhetlig og samordnet samfunnsutvikling. Resultatet er blitt en grundig gjennomgang av utviklingstrekk, tidligere forskning og ikke minst en kriteriediskusjon for de fire temaområdene tjenesteyting, myndighetsutøvelse, samfunnsutvikling og kommunen som demokratisk arena.

Ekspertutvalget utreder et vanskelig temaområde som er faglig og politisk omdiskutert. Feltet inneholder få uomtvistelige sannheter. Problemet blir forsterket av at det ofte er omdiskutert hva en egentlig måler i mange undersøkelser, er det f.eks. forskjellen mellom små og store kommuner eller er det mellom by og bygd, eller betydningen av befolkningens utdanningsnivå, eller alder etc. Derfor har da også utvalgets rapport utløst debatt, både når det gjelder faktadelen og tilrådingene.

Sjøl om teksten er tydelig på dette med usikre og til dels manglende data og tolkningsproblemer, er det samtidig ikke tvil om at utvalget gjennomgående mener det vil være en fordel med større og færre kommuner. Sannsynligheten for kvalitet, for robuste fagmiljøer og for økonomisk effektivitet vil øke. Slik sett bygger rapportens seks første kapitler nokså entydig opp under konklusjonkapittel 8; Utvalgets kriterier og anbefalinger:

- Kommunene bør ha minst 15000 – 20000 innbyggere for å sikre en god oppgaveløsning
- Kommunestrukturen bør i større grad nærme seg funksjonelle samfunnsutviklingsområder
- Staten bør redusere detaljstyringen og ordninger for politisk deltakelse bør videreutvikles for å sikre gode og slagkraftige demokratiske arenaer

Utvalget mener at dette vil innebære noe sentralisering av bosetting og tjenesteyting, men det viktigste er kvalitet på og nærhet til velferdstjenesten og dette kan den enkelte kommune sjøl velge strukturen på.

Utvalget understreker samtidig at gjennomgangen av faglitteraturen mht. kommunenes rolle som tjenesteyter ikke gir entydige anbefalinger om størrelse på kommunene. Utvalget legger imidlertid stor vekt på at det framover vil det være nyttig å være større, og å ha mer robuste fagmiljøer, dersom kommunene skal henge med på velferdsutviklinga og økte krav til myndighetsutøving.

Kommunal- og forvaltningskomiteen la 12. juni fram sin innstilling (Innst. 300 S (2013 – 2014)) om kommuneproposisjonen. Flertallet, regjeringspartiene med de to støttepartiene, støtter reformopplegget. Arbeiderpartiet mener også at det er behov for endringer, «men støtter ikke regjeringens bruk av tvang» (s. 13). Senterpartiet og Sosialistisk venstreparti

støtter heller ikke regjeringens reformopplegg sjøl om de er enige i å styrke kommunesektorens rolle i tjenesteytinga. De mener imidlertid at dette er mer et spørsmål om statlig vilje til desentralisering av makt og myndighet enn om struktur.

Regjeringen sier i kommuneproposisjonen 2015 at fylkeskommunene vil bestå inntil videre og at en vurdering eventuelt bør tas etter at kommunereformen er gjennomført. Stortingsflertallet vil imidlertid noe annet. I behandlinga av proposisjonen fikk Kristelig folkeparti og Venstre med seg de to regjeringspartiene på følgende vedtak:

Stortinget konstaterer at det ikke er flertall for H og FrPs primærstandpunkt om to folkevalgte nivåer og viser til merknad fra H, FrP, V og KrF om at parallelt med kommunereformen må regjeringen gjennomgå og sammenstille utredninger om mellomnivået og se disse i sammenheng med reformen uten at dette skal forsinke arbeidet med kommunereformen for primærkommunene. Stortinget stadfester at gjennomgangen av oppgavene til kommunene må inkludere oppgavene som skal ligge til et folkevalgt regionnivå/mellomnivå/færre fylkeskommuner (Stortinget, 2015).

2.2.2 Hva skjer lokalt og regionalt?

Fylkesmennene har i brev av 3. juli fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet fått i oppdrag å starte arbeidet med reformen ved å legge til rette for regionale prosesser der alle kommuner skal vurdere om kommunegrensene er tilpasset morgendagens utfordringer. Samme dag fikk KS en invitasjon til å samarbeide om reformen (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2014). I august meldte Kommunalministeren at han setter i gang det stortingsvedtatte utredningsarbeidet om regionnivået.

Som forrige gang, midt på 2000-tallet, tar KS og Fylkesmannen ei lederrolle i Oppland. Prosjektgruppeorganisering er byttet ut med en tenketank, men ambisjonene er som sist å hjelpe fram gode prosesser ute i kommunene og i Opplandssamfunnet for øvrig, samt å sikre tett og god dialog mellom Fylkesmannen, kommunene, fylkeskommunen og regjeringsapparatet (Fylkesmannen i Oppland, 2014).

Dette forteller oss at ByR-arbeidet, kommunereformarbeidet og regionutredningsarbeidet vil foregå samtidig. Dvs. at analysearbeidet mht. samspillet mellom by og omland vil foregå samtidig som en drøfter hva som er god arbeidsfordeling mellom forvaltningsnivåene, hva som er hensiktsmessig kommunestruktur og hvilken rolle regionnivået skal ha framover. I tillegg har fylkeskommunen satt i gang en gjennomgang av sin egen styrings- og arbeidsform i samhandling med sine partnere (kommuner – regionråd – fylkesmann og regional stat for øvrig). Et utgangspunkt for dette arbeidet er ØF-rapport 07/2014 *Partnerskap – positivt for regional utvikling og utfordrende for kommunal forankring* (Bråtå, Higdem, Gløtvold-Solbu og Stokke, 2014).

2.3 Etablert samarbeid regionalt og lokalt

Uavhengig av kommunereformen og pågående strukturdebatter på nasjonalt nivå, er det i dag etablert et utstrakt regionalt og interkommunalt samarbeid i Oppland. Deler av denne rapporten kartlegger dette etablerte samarbeidet, og den fremhever involverte aktørers syn på hvordan ulike samarbeidsrelasjoner fungerer i dag. I det følgende redegjør vi kort for to former for samarbeid: Regionale partnerskap og interkommunalt samarbeid.

2.3.1 Regionale partnerskap

Fra 2004 har det vært etablert en ordning med partnerskapsavtaler og tilskudd på 2.5 mill. kroner fra alle fylkeskommuner til alle regionene i fylket årlig. De samarbeidende kommunene bidrar med minimum 40 % av beløpet i tillegg.

Oppland inngikk i 2003 som den første fylkeskommunen, regionale partnerskapsavtaler med alle regioner i fylket. Partnerskapsavtalen (2012-2015) angir at regionrådene skal bestå av to politiske representanter fra fylkeskommunen (en fra posisjon og en fra opposisjon), en ordfører fra hver kommune og minst en politisk representant fra hver kommune i tillegg. Fra fylkeskommunen møter en administrativ representant og det er rådmannen i den enkelte kommune som bestemmer administrativ representasjon i sin kommune. Regionrådet i Nord-Gudbrandsdal har 18 politiske representanter. Midt-Gudbrandsdal og Lillehammer – regionen har seks hver.

En nylig gjennomført evaluering av Partnerskapsinstituttet i Oppland konkluderer med at denne samarbeidsformen er godt egnet for å styrke det regionale utviklingsarbeidet generelt sett (Bråtå et al., 2004). Evalueringen er basert på hvordan de involverte aktørene i partnerskapet opplever samarbeidet. For Oppland som helhet er 70-80 % av rådmenn, regionrådsmedlemmer og de kommunale politikerne middels eller bedre tilfreds med arbeidet i sitt regionråd: I Valdres, Hadeland, Lillehammer-regionen og Midt-Gudbrandsdal er 80-90 % middels eller mer tilfredse. Det er dårligst tilfredshet i Nord-Gudbrandsdalen der 60 % er middels eller bedre tilfreds og hvor de har den største andelen svært lite og lite tilfredse kommunale politikere.

Undersøkelsen fremhever at Regionrådene bidrar til å etablere felles forståelse av utfordringene regionalt. Å samle kompetanse og kapasitet i regionale partnerskap og å dele beslutningsmyndighet gjør regionene bedre rustet til å håndtere utviklings- og planleggingsoppgaver. Videre hevdes det at arbeidet med partnerskapene har ført til en bedre og mer systematisk kontakt mellom regionene og Oppland fylkeskommune. Det regionale utviklingsarbeidet er blitt mer målrettet som følge av regionrådene, og fylkestingets styring er styrket. Samtidig er det allmenn enighet om at særlig kommunestyre, men også formannskap er for lite involvert i det regionale utviklingsarbeidet via regionrådene.

Utredningen peker imidlertid også på utfordringer ved det regionale partnerskapet.

Utfordringene omhandler:

- Manglende politisk forankring og tilbakekobling av regionrådets arbeid i det enkelte kommunestyre
- At regionrådet ikke er direkte politisk valgt og dermed havner i en mellomposisjon med indirekte representasjon
- At avgjørelser om fordeling av partnerskapsmidler må skje via konsensus, hvor motstand fra en kommune kan stoppe forslag om bruk av midler
- At ordfører – rådmannsmøter kan avgrense den reelle debatten i regionrådet, selv om møtene er rasjonelle uti fra et vedtak om midler
- At det bør bli større kontakt mellom medlemmer av fylkesting og kommunestyrer
- At selv om deltakelsen fra sentrale fylkespolitikere i regionrådene har økt så er det ønske om større involvering fra slike politikere med makt og myndighet
- At fordelingen av fylkets partnerskapsmidler regionene i mellom blir mer differensiert
- Å få nok midler til langsiktig arbeid – særlig fra kommunene
- Å skape en forståelse for langsiktig strategisk utviklingsarbeid på regionalt nivå
- Manglende møteplasser der ulike typer aktører kan møtes
- Manglende policy på fylkesnivå om hvordan den regionale planleggingen skal utvikles, nedfelles og praktiseres innenfor partnerskapsinstituttet.

Når det gjelder veien videre så har Fylkesutvalget den 24. juni, 2014, vedtatt et mandat for videre arbeid med partnerskapsevalueringen og partnerskapsinstituttet som arbeidsform. Det er Komite for kultur, miljø og næring som har fått oppdraget og som skal fremme sak til fylkestingets møte i februar 2015.

Mandatet viser at fylkeskommunen har klare ambisjoner om å videreutvikle partnerskapsinstituttet sammen med kommunene, dvs. at kommunene blir involvert i komitearbeidet fram til fylkestingsbehandlingen. Hovedstikkord for arbeidet er regional utvikling, regional planlegging, avtaleverk og organisering, og økonomiske innretningen og differensiering av partnerskapsmidlene.

2.3.2 Interkommunalt samarbeid

Det interkommunale samarbeidet er omfattende og mangfoldig, sannsynligvis mer enn noen sinne, og med store variasjoner mellom kommunene.

Vår kartlegging viser at det foregår mye interkommunalt samarbeid blant kommunene i Gudbrandsdalen, og at det meldes ganske entydig tilbake fra våre informanter at slikt samarbeid er nødvendig, at det i all hovedsak fungerer svært bra, men at det også er både

tidkrevende og faglig og politisk utfordrende. Videre kreves det en kontinuerlig gjennomgang av hvilke områder det er hensiktsmessig å samarbeide om. Det kommer også fram i intervjuene at videreutvikling av samarbeid nå er avventende på grunn av usikkerhet med hensyn til eventuelle strukturendringer i forbindelse med kommunereformen.

Vår kartlegging er bare et situasjonsbilde, men det er all grunn til å tro at situasjonen er den samme som i landet for øvrig, det at noe av samarbeidet har foregått over lang tid og at det har vært en sterk vekst de siste tiårene når det gjelder mengde samarbeid. I dag har vi over 5000 slike samarbeid, dvs. om lag 15 per kommune, i den grad en har en samlet oversikt (Jacobsen, 2014, s. 96)

Dag Ingvor Jacobsen (2014) skiller mellom intenderte og ikke-intenderte konsekvenser av samarbeid. Som intenderte nevner han økonomisk effektivitet, kvalitet og robusthet, læring, løse sammensatte og kompliserte problemer, makt og innflytelse og legitimitet ved at det å vise vilje og evne til samarbeid gir anerkjennelse i samfunnet for øvrig. Som ikke-intenderte konsekvenser nevner han transaksjonskostnader, fragmentering, uthuling og elitedannelser.

Evalueringsforskningen gir et rikt og sammensatt bilde mht. hvordan alt dette samarbeidet fungerer og leder ikke fram til noen entydige konklusjoner i det dagsaktuelle spørsmålet om hva er «best», sammenslåing eller fortsatt interkommunalt samarbeid. En av de siste FOU-rapportene på temaet, Leknes et al. (2013) konkluderer med at det samlede trykk av interkommunalt samarbeid gir muligheter og utfordringer til kommunene, men det er ikke grunnlag for å hevde at interkommunalt samarbeid er av et slikt omfang at det bidrar til uthuling og forvitring av kommunene.

De store kommunene samarbeider minst like mye som de små, om enn på noe forskjellige områder. Samtidig konkluderer Jacobsen (2014, s. 195) at større kommuner vil helt klart redusere omfanget av interkommunalt samarbeid, men at det er lite eller ingenting som tyder på at slike samarbeid vil bli overflødiggjort.

Dag Ingvor Jacobsen (2014) skiller mellom følgende typer av interkommunalt samarbeid:

1. Samarbeid uten organisatorisk overbygning, dvs. gjerne et avtalebasert samarbeid for å få rigget opp hensiktsmessige møteplasser for utveksling av kunnskap, for forhandlinger m.m.
2. Samarbeid etter kommuneloven §27 som er den opprinnelige og alminnelige lovparagrafen for interkommunalt samarbeid. Jacobsen (2014) anslår at vi har om lag 270 ulike slike samarbeid i kommune-Norge i dag. De aller fleste regionrådene hører hjemme her.

3. Interkommunalt samarbeid organisert som aksjeselskaper. Dette gjør det mulig også å trekke private aktører inn i samarbeidet. Denne samarbeidsformen er også svært utbredt. Leknes et al. (2013) har registrert om lag 200 slike AS der kommunen eier minst 2/3 av aksjene. Det totale antallet er derfor sannsynligvis langt større (Jacobsen, 2014)
4. Interkommunale selskaper (IKS). Til forskjell fra AS-formen kan ikke private eller statlige organer delta her, og eierne står ubegrenset ansvarlig for selskapets forpliktelser. Leknes et al. (2013) har kartlagt seg fram til om lag 240 slike selskaper.
5. Administrativt vertskommunesamarbeid (Kommuneloven § 28-1B). Her kan en kommune delegere ansvar for sine kjerneoppgaver til en annen kommune, noe som ikke er mulig i et §27-samarbeid. Leknes et al. (2013) anslår omfanget til om lag 180.
6. Vertskommunesamarbeid med politisk nemnd (Kommuneloven § 28-1C). Her er samarbeidet om mer «prinsipielle oppgaver» slik at det ikke kan skje rådmenn imellom. Det må opprettes en felles politisk nemnd. Leknes et al. (2013) registrerte bare et fåtall slike samarbeid, men Jacobsen (2014) mener at dette er en samarbeidsmodell som er i vekst.
Samkommune (Kommuneloven § 28-2A-V)). Dette er ei videreutvikling av vertskommunesamarbeid med politisk nemnd. Etter å ha vært forsøkt to steder, ble det skrevet og vedtatt inn Kommuneloven i 2012. Nåværende regjering går i Kommuneproposisjonen 2015 inn for å avvikle denne muligheten.

2.4 ByR-regionens utfordringer og muligheter – hva vet vi allerede?

2.4.1 Utviklingen i innlandet

«Innlandet henger ikke helt med på veksten» er overskrifta på Morten Ørbecks situasjonsavmelding i Konjunkturbarometeret for Innlandet 2013 (Sparebanken 1 Hedmark 2013). Dette tidsbildet viser en Innlandsregion i omstilling, men i svakere utvikling enn de fleste andre regioner i landet. Det gjelder både folketalls- og arbeidsplassvekst. Arbeidsveksten er sterkest i byregionene og Hadelandsregionen, mye fordi byene har mer av de næringer som vokser og mindre av de som avtar. Innlandet blir derfor en stadig «mindre del» av det norske samfunnet målt i folketall, sysselsetting og verdiskaping. Dette igjen vil kunne gradvis svekke Innlandets maktpolitiske posisjon i det norske samfunnet.

Innlandet er som landet for øvrig blitt «et folk av tjenesteytere», men innslaget av de næringsrettede delene av tjenestesektoren er markant mindre enn nasjonalt. Det blir relativt mye personrettet tjenesteyting til lokalbefolkning, og hyttebefolkning og tilreisende.

Relativt sett står bygg- og anleggssektoren, landbruk og foredlingsindustri som næringsmiddel- og treforedlingsindustri sterkt. Den sterkeste industrikonsentrasjonen finner vi innenfor lettmetall- og bilindustrien på Raufoss og i Gjøvikregionen.

2.4.2 En reiselivsregion i endring

Reiseliv har stort sett i hele etterkrigstida vært den tjenesteytende næringen med eksportpotensial der distriktene har hatt konkurransefortrinn foran sentrale områder. I mange fjell- og innlandsområder er reiselivsutvikling fortsatt sett på som en av få mulige næringer som kan bidra til sysselsetting og bosetting når tradisjonelle næringer som jord- og skogbruk går tilbake. Men det er fortsatt et åpent spørsmål i hvilken grad denne typen reiselivsutvikling kan bidra til regional utvikling i disse områdene. Reiselivet er særlig viktig i Gudbrandsdalen og Valdres, foruten Trysil, men næringen er i sterk omdanning. De tradisjonelle overnattingsbedriftene taper terreng, mens leiligheter og hytter øker.

En stor andel av norske husholdninger har skaffet seg flere boliger, dette har betydelige konsekvenser, også samfunnsmessige for de områdene hvor fritidsboligene er lokalisert. I den norske debatten og forskningen om fritidsboliger har det imidlertid fram til nå i stor grad kun vært fokus på de natur- og landskapsmessige konsekvensene og økonomiske ringvirkningene av utbygging og bruk av fritidsboliger (Skjeggedal et al., 2009). Konsekvenser for den kommunale serviceproduksjonen er et eksempel på en viktig samfunnsmessig virkning av denne utviklingen, som det nå settes mer fokus på. Brukere av fritidsboliger har krav på pleie- og omsorgstjenester også i den kommunen hvor fritidsboligen er lokalisert. I de fleste tilfeller er dette en annen kommune enn der hvor eierne har sin bolig og hvor de betaler skatt og stemmer ved politiske valg, dvs. den kommunen som selve kommuneborgerskapet er knyttet til. Dette stiller kommuner med et stort antall fritidsboliger ovenfor nye utfordringer, og utfordringene ser ut til å være særlig knyttet til hvordan disse tjenestene kan finansieres, og til rekruttering av kvalifisert personell.

Utbygging av fritidsboliger har vært den viktigste drivkraften for utvikling av destinasjoner i fjellområdene i Norge de siste 20-30 årene. De siste 15 årene er det bygget om lag 75 000 nye fritidsboliger og en økende andel av disse bygges i relativt tette felt i kombinasjon med alpinanlegg og andre tilbud i det en kan kalle fritidsboligdestinasjoner.

2.4.3 Fjellsamfunnenes utfordringer og muligheter

Kommunene i Gudbrandsdalen kan karakteriseres som fjellkommuner. Dette innebærer både muligheter og utfordringer når det gjelder regional utvikling. Hva som utgjør en fjellkommune, og et fjellområde, kan diskuteres og det finnes ulike definisjons- og klassifiseringsmuligheter. En akseptert definisjon tar utgangspunkt i topografiske kriterier, og definerer en kommune som fjellkommune når minst 50 % av arealet er fjellområder.

Fjellområdet er da definert som areal som er minst 700 moh.. Dette er en definisjon som både brukes i europeiske og nasjonale klassifiseringer og analyser av fjellområder. Når 50 % av arealet utgjør et fjellområde i en kommune anses dette som et så dominerende landskapsinnslag at det er rimelig å forvente at det gir føringer for utvikling og policyutforming (Arnesen et al., 2010).

Ut fra denne definisjonen vil alle kommunene i Gudbrandsdalen klassifiseres som fjellkommuner, bortsett fra Lillehammer i sør. Det er likevel grunn til å argumentere for at Lillehammer tilhører et fjellområde i en utvidet forstand, i kraft av å være en tilliggende fjellkommune. Det finnes argumenter for at dette gir kommunen status som en form for fjellkommune (Arnesen et al., 2010, s. 40), og at kommunene påvirkes av de muligheter og begrensninger som finnes i det utvidete området som den grenser til.

En funksjonell tilnærming til fjellområder innebærer å vurdere fjell ut fra de muligheter og vanskeligheter det innebærer for og i samfunnsutviklingen. I Stortingsmelding nr. 25 (2008–2009) "Lokal vekstkraft og framtidstru – Om distrikts- og regionalpolitikken" tas det utgangspunkt i et slikt funksjonelt perspektiv, og følgende forhold identifiseres som utfordringer når det gjelder fjellområdene:

- å utnytte og ta vare på natur- og kulturressurser i fjellområdene
- avstand til større sentra
- kompetansearbeidsplasser
- befolkningsutvikling
- lokale tjenestetilbud

Når det gjelder muligheter knyttet til fjellområdene kan dette blant annet knyttes til:

- Beiteressurser
- Verneområder
- Fritidsboliger
- Energilandskap

Fjellområdene utgjør en vesentlig del av områdene som omfattes av distriktpolitikken i Norge, men det er ikke utvikla en spesifikk og aktuell fjellpolitikk for området. Det ligger motsetninger i at naturen skal brukes og at naturen skal vernes. Fraværet av fjellpolitikk er bakgrunnen for at fem av fjellfylkene i Sør-Norge har etablert Fjellregionsamarbeidet for å påvirke nasjonale myndigheters utvikling av en politikk for fjellområdene og styrke det regionalpolitiske initiativ.

2.4.4 Folkehelse, trivsel og levekår

Østlandsforskning har i 2013 og 2014 gjennomført den største folkehelse- og levekårsundersøkelsen noensinne i Oppland fylke (Johansen og Batt-Rawden, 2014).

Bakgrunnen for undersøkelsen var at Oppland fylkeskommune ønsket å få mer kunnskap om hvordan det er å leve og bo i Oppland. Av alle opplendinger over 16 år ble det trukket et representativt utvalg på 22 000 personer som ble invitert til å bidra i en spørreundersøkelse. 8 000 av de spurte valgte å delta, det vil si en responsrate på 36 prosent. Nedenfor følger noen funn fra undersøkelsen.

Oppvekst og levekårsforhold: De som bor i Lillehammer-regionen, Midt-Gudbrandsdalen og i Nord-Gudbrandsdalen synes å trives bedre i sin kommune enn landet sett under ett. I alle tre regioner svarer rundt 90 prosent at de trives godt i sin kommune, mot 77 prosent i landet for øvrig. I både Lillehammer-regionen og Midt-Gudbrandsdalen har kjønn og alder betydning for hvor godt man trives i kommunen. Dvs. kvinner trives noe bedre enn menn og jo eldre man blir desto bedre trives man. I Lillehammer-regionen skårer også personer med høy bruttoinntekt noe høyere på trivsel enn de med middels og lav bruttoinntekt.

13 prosent av de spurte i Lillehammer-regionen tenker på å flytte. Av dem er det 15 prosent som mistrives i kommunen de bor i. 10 prosent av de spurte i Midt-Gudbrandsdal tenker på å flytte, og dette er lavere enn ellers i Oppland. En tredjedel av de som vil flytte i Midt-Gudbrandsdalen mistrives i kommunen de bor i. 13 prosent av de spurte i Nord-Gudbrandsdal tenker på å flytte, og om lag en fjerdedel av dem mistrives i den kommunen de bor i. I alle tre regionene er relevant arbeid og familietilknytning blant de viktigste flyttemotivene. I Lillehammer-regionen og Nord-Gudbrandsdalen er boligpris også viktig, mens godt sosialt miljø på stedet er en viktig tilleggsfaktor i Midt-Gudbrandsdalen.

I forhold til boligplanleggingen er det verdt å merke seg at leiligheter er mer etterspurt enn enebolig i alle tre regionene. I Lillehammer-regionen har 69 prosent enebolig, mens 50 prosent ønsker å ha det. 11 prosent i Lillehammer-regionen har leilighet i dag, mens 27 prosent ønsker leilighet. I Midt- og Nord-Gudbrandsdalen har rundt 75 prosent enebolig i dag, men kun 50-60 prosent ønsker det. Tre prosent i Midt-Gudbrandsdalen og fem prosent i Nord-Gudbrandsdalen har leilighet, mens 16 prosent i begge regioner ønsker dette.

Miljø: I Lillehammer-regionen, Midt- og Nord-Gudbrandsdalen er det sosiale og det fysiske miljøet viktig for at man velger å bo i kommunen. De fleste er ganske godt fornøyd med det sosiale miljøet i nabolaget/grenda si, og desto lengre man har bodd i kommunen, desto bedre vurdering gir man av det. Av listen på 32 variabler tilknyttet bomiljøet er «Trygghet i nærmiljøet», «Godt oppvekstmiljø for barn», «Godt klima, god utsikt, bra med sol o.l.», «Bra tilgang til natur og gode muligheter for friluftsliv», og «Lite støy, ingen forurensning eller andre fysiske ulemper» de viktigste bomotivene for Lillehammer-regionen og Midt-Gudbrandsdalen. De viktigste bomotivene for Nord-Gudbrandsdalen er «Bra tilgang til natur og gode muligheter for friluftsliv», «Lite støy, ingen forurensning eller andre fysiske ulemper», «Trygghet i nærmiljøet» og «Liker den naturtypen som omgir stedet».

Helsetilstand: 72 prosent av de spurte i Lillehammer-regionen og Midt-Gudbrandsdalen og 74 prosent i Nord-Gudbrandsdalen svarer at helsa er god eller meget god. Dette er litt under nasjonalt nivå. I alle tre regionene er det særlig forskjeller i vurdering av helse ut fra utdanning og inntekt. Felles for regionene er at jo høyere utdanning og høyere inntekt du har jo mer tilfreds er du med egen helse. I Lillehammer-regionen er også alder av signifikant betydning. Dvs. at en større andel av de som er 16-49 år vurderer sin helse som god/meget god sammenlignet med de som er 50 år eller eldre.

3 BEFOLKNINGSANALYSE

3.1 Kort oppsummering

Lillehammer-regionen har hatt en befolkningsvekst på sju prosent siden årtusenskiftet, mens det har vært en nedgang på fire og seks prosent i henholdsvis Midt- og Nord-Gudbrandsdalen. Alle kommunene i Lillehammer-regionen hadde vekst i nevnte periode, mens samtlige kommuner i de to øvrige regionene i Gudbrandsdalen hadde befolkningsnedgang. Befolkningsnedgangen var fortrinnsvis i årene 2000-2008. Lillehammer er eneste kommune i Gudbrandsdalen med fødselsoverskudd i perioden 2000-2014, og sammen med Øyer, Gausdal, Ringebu, Dovre og Skjåk de eneste med flytteoverskudd.

Det generelle bildet i Oppland er, som i store deler av resten av landet, at tettstedene vokser og spredtbygde strøk faller i folketall. Nær alle regionene i Oppland har hatt en befolkningsvekst i tettstedene på rundt 15 prosent siden årtusenskiftet. Unntakene er Midt- og Nord-Gudbrandsdalen med henholdsvis svak vekst og svak nedgang. Samtlige regioner har hatt nedgang i folketallet utenfor tettstedene i nevnte periode.

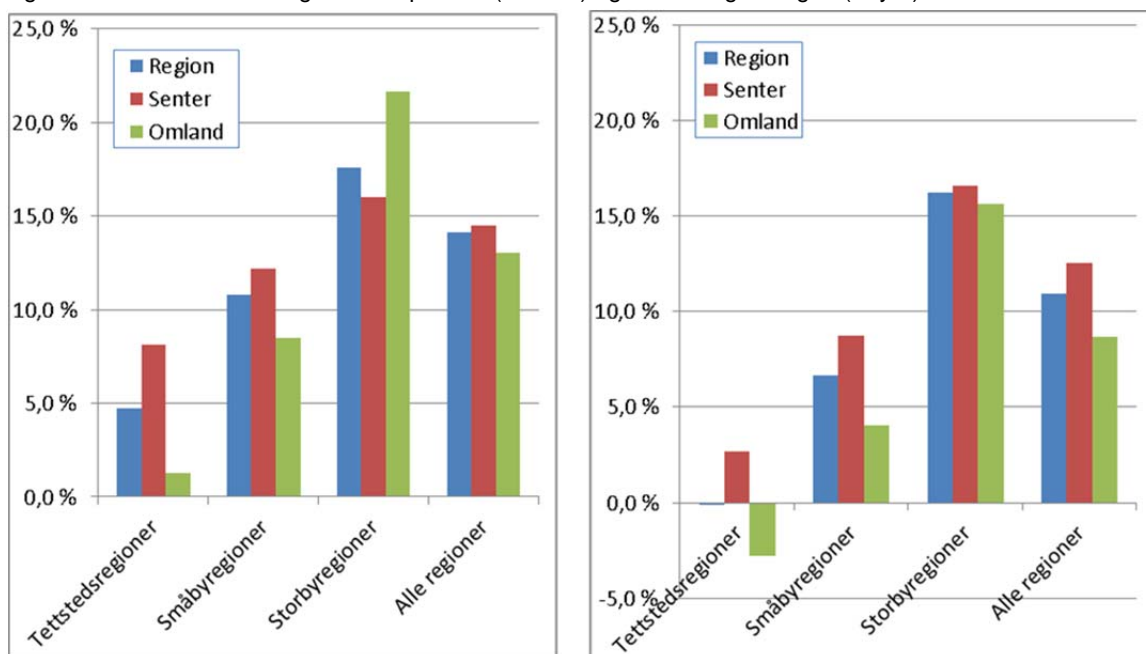
Forskyvning av alderstyngdepunktet oppover er gjeldende i alle kommuner i Gudbrandsdalen, men utfordringene med en skjev aldersfordeling synes å være størst blant kommunene i Nord- og Midt-Gudbrandsdalen.

Før vi går i detalj på befolknings- og sysselsettingsutviklingen i Gudbrandsdalen vil vi belyse sammenhengen mellom vekst i by og omland nasjonalt.

3.2 Sammenhengen mellom vekst i by og omland

Figuren nedenfor viser nasjonale tall for utviklingen i arbeidsplasser (sysselsatte etter arbeidsstedskommune) og befolkning siste 10 år for ulike regiontyper og for senterkommuner i forhold til omlandskommuner. Ser vi på befolkningsveksten øker den med regionsenterets størrelse, dvs. at den er høyest for storbyregioner etterfulgt av småbyregioner og svakest i tettstedsregionene. Ikke overraskende er den også sterkere i senterkommunen enn i omlandskommunene for alle tre regiontyper.

Figur 3-1: Prosentvis endring i arbeidsplasser (venstre) og befolkningsmengde (høyre) siste 10 år.

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Veksten i antall arbeidsplasser øker også med regionsenterets størrelse, og er for småbyregionene og tettstedsregionene sterkere i senterkommunen enn i omlandskommunene. I storbyregionene er det slik at omlandskommunene har hatt høyere relativ arbeidsplassvekst enn senterkommunene. Dette henger i noen grad sammen med at Akershus, som her er regnet som omland til Oslo, hadde betydelig sterkere arbeidsplassvekst enn Oslo i siste 10 års-perioden, men også i de fleste andre storbyregionene var relativ arbeidsplassvekst sterkere i omlandskommunene enn i senterkommunene.

Tallene indikerer at folk sentraliserer seg mer enn arbeidsplassene – både mellom regiontyper og fra omland til senter innenfor kategoriene. Tallene kan også gi en indikasjon på at: jo større senter – jo mer spres arbeidsplassveksten til omlandskommunene.

3.3 Dynamikk og strukturelle forhold i befolkningsanalyser

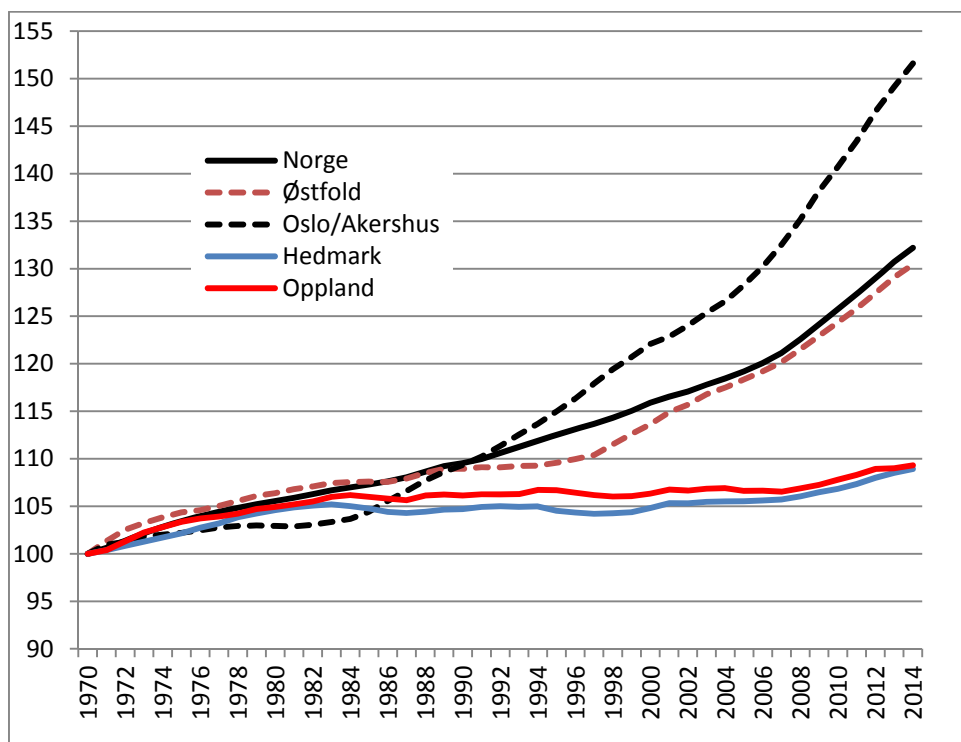
De demografiske forhold knyttet til regional utvikling handler om dynamikk og strukturelle forhold. Med dynamikk menes befolkningsvekst, mens de strukturelle forhold er kjønns- og alderssammensetning. Tidligere handlet den demografiske betydningen av regional utvikling i stor grad om at veksten ikke måtte bli for stor eller for liten. I sentrale strøk fryktet regionale myndigheter at veksten skulle bli for sterk. I mer perifere strøk fryktet man nedgang. I dag er vel så mye demografien et spørsmål om befolkningens sammensetning, altså strukturforholdene. Noen aldersgrupper er i arbeidslivet og bidrar til produksjonen av varer og tjenester, mens andre grupper trenger utdanning, omsorg eller pleie.

Innvandring er en faktor som teller positivt både i forhold til befolkningsutviklingen og strukturen. Innvandrere er til en viss grad som andre flyttere, nemlig unge voksne, ofte med barn. Innvandringsbefolkningen bidrar altså til å forynge aldersstrukturen. Som prosess betyr innvandringen at Norge vokser mer i folketall enn landet ville gjort uten. Nasjonalt har den nye arbeidsinnvandringen vært motoren for befolkningsvekst de siste 5-6 årene.

3.4 Befolkningsutvikling nasjonalt og i Oppland

Norges befolkning har de siste 40 årene vokst fra snaut 3,9 millioner til 5,1 millioner. Dvs. en vekst på 32 prosent. Oppland hadde ved inngangen til 2014 rundt 188 000 innbyggere. Dette er en økning på ca. 16 000 eller ni prosent siden 1970. Veksten har vært i den sørlige delen av fylket, dvs. Hadeland, Gjøvik- og Lillehammer-regionen, mens folketallet har gått ned i Valdres, Midt- og Nord-Gudbrandsdalen. Folketallet per 1.1. 2014 fordelte seg på ca. 19 000 i Nord-Gudbrandsdalen, 13 000 i Midt-Gudbrandsdalen, 38 000 i Lillehammer-regionen, 70 000 i Gjøvikregionen, 29 000 på Hadeland og 18 000 i Valdres.

Figur 3-2: Befolkningsutvikling. Indeks år 1970 = 100. 1.1.1970-1.1. 2014.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Befolkningsveksten de siste 40 årene i Oppland har i stor grad funnet sted på 70- tallet og etter tusenårsskiftet. 1970-tallet var distriktspolitikkenes gullalder hvor mange utkantregioner hadde vekst på linje med landsgjennomsnittet. Siden begynnelsen på 1980-tallet har befolkningsutviklingen imidlertid hatt en tydelig trend av sentralisering, synliggjort gjennom sterk vekst i Oslo og Akershus og fravær av vekst i Hedmark og

Oppland. Fra midten av 1990-tallet har sentraliseringen sammen med regionforstørring gitt spredning av veksten til Oslos omland. Dette ser en tydeligst i Østfold og delvis i deler av Hedmark og Oppland. Noe av forklaringen ligger i bedre infrastruktur nordover pga. OL og Gardermoen, samtidig som det har blitt flere jobber innen pendlingsvennlige yrker, mer fleksibel arbeidstid og økt bruk av hjemmekontor. De siste seks årene har økt arbeidsinnvandring akselerert veksten både nasjonalt og i Oppland.

Tabell 3-1: Folketall i Opplandsregionene 1.1.1990, 1.1.2000, 1.1.2008 og 1.1.2014.

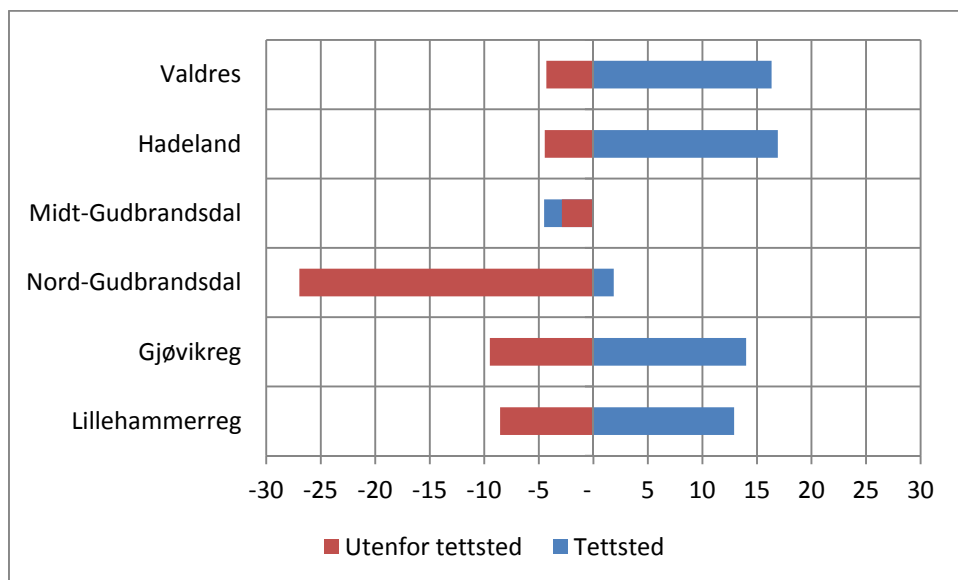
	1990	2000	2008	2014	Årlig endring		
					1990-2000	2000-2008	2008-2014
Nord-Gudbrandsdal	21 146	20 198	19 406	19 065	-0,5 %	-0,5 %	-0,3 %
Midt-Gudbrandsdal	14 878	14 027	13 495	13 451	-0,6 %	-0,5 %	-0,1 %
Lillehammer-regionen	33 795	35 769	36 834	38 355	0,6 %	0,4 %	0,7 %
Gjøvikregionen	67 083	67 204	67 884	69 921	0,0 %	0,1 %	0,5 %
Hadeland	26 265	27 136	28 043	29 075	0,3 %	0,4 %	0,6 %
Valdres	19 183	18 367	17 975	17 953	-0,4 %	-0,3 %	0,0 %
Oppland	182 350	182 701	183 637	187 820	0,0 %	0,1 %	0,4 %

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Veksten har siden 2008 vært sterkest relativt sett i Lillehammer-regionen og på Hadeland, mens befolkningen i absolutte tall har økt mest i Gjøvik-regionen. Valdres har hatt et stabilt folketall siden 2008, mens den negative trenden i Nord- og Midt-Gudbrandsdalen fra tidligere år har vedvart i perioden 2008-2014.

Det generelle bildet i Oppland er, som i store deler av resten av landet, at tettstedene vokser og spredtbygde strøk faller i folketall. Når tettstedene vokser skjer dette ved at folketallet øker gjennom naturlig tilvekst og/eller nettoinnflytting. Men i denne demografiske vekstprosessen vokser også tettstedene i geografisk omfang. Dermed vokser også tettstedet ved å innlemme deler av den tidligere spredte bosettingen, eventuelt nabetettsteder. Nær alle regionene i Oppland har hatt en befolkningsvekst i tettstedene på rundt 15 prosent siden årtusenskiftet. Unntakene er Midt- og Nord-Gudbrandsdalen med henholdsvis svak vekst og svak nedgang. Samtlige regioner har hatt nedgang i folketallet utenfor tettstedene i nevnte periode. Figuren nedenfor viser med tydelighet den pågående vekstprosessen i Oppland. Nær alle regionene i Oppland har hatt en befolkningsvekst i tettstedene på rundt 15 prosent siden årtusenskiftet. Unntakene er Nord- og Midt-Gudbrandsdalen med henholdsvis svak vekst og svak nedgang. Samtlige regioner har hatt nedgang i folketallet utenfor tettstedene i nevnte periode.

Figur 3-3: Befolkningsendring i Opplandsregionene i og utenfor tettsteder. 1.1.2000-1.1.2014.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Hva er årsaken til at folketallet har økt både de siste årene og i et 40 års perspektiv i Lillehammer-regionen, og hatt motsatt utvikling i de øvrige regioner? Svaret er sammensatt. Vi har allerede vært inne på de nasjonale trekkene som har påvirket folketallet i positiv retning for den sørlige delen av fylket, inklusive Lillehammer-regionen, og i negativ retning i resten av Gudbrandsdalen. Vi vil se nærmere på dynamikken i delkapitlene for de enkelte regioner. Dynamikken kan dekomponeres i fødselsoverskudd og flytteoverskudd. Fødselsoverskudd vil si antall fødte minus antall døde, mens flytteoverskuddet er differansen mellom inn- og utflyttere. Fødselsoverskuddet avhenger naturlig nok av alders- og kjønnsstrukturen i befolkningen, mens flytteoverskuddet avhenger av arbeidsmarkedet og andre attraktivitetsparametre som skole- og barnehage tilbud, helsetilbud, kulturtilbud etc.

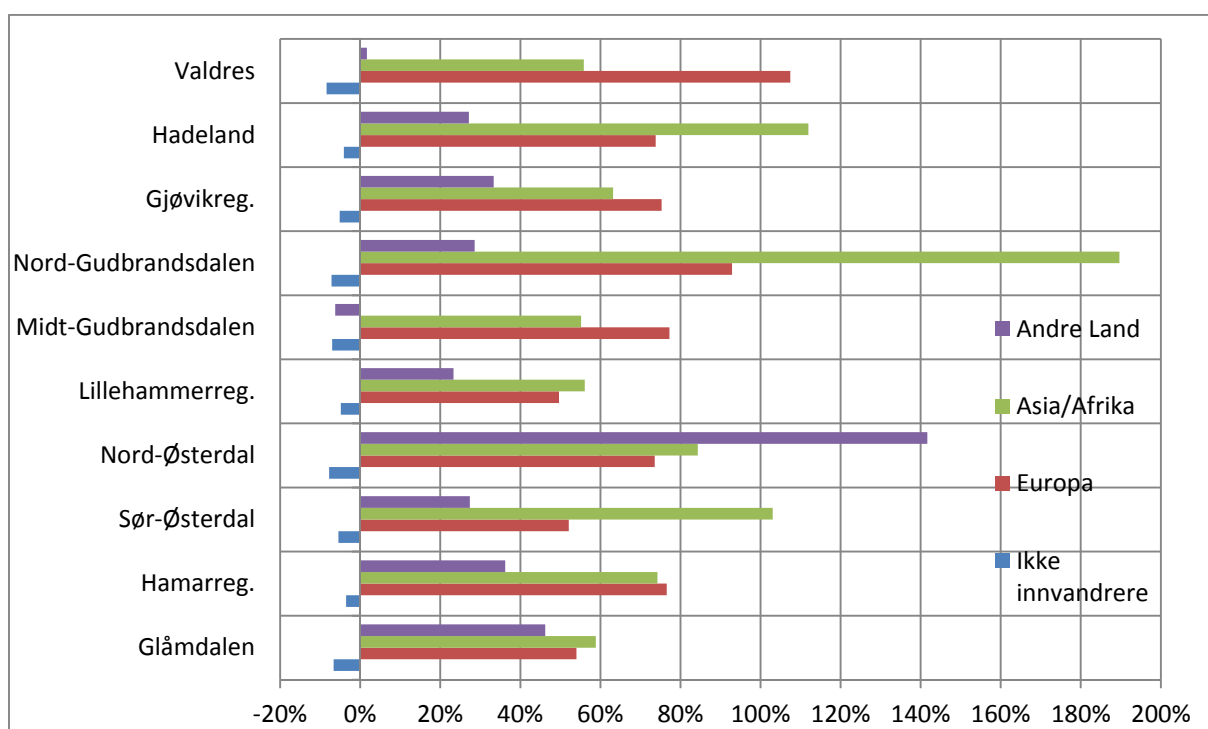
3.4.1 Innvandring

Nasjonalt har den nye arbeidsinnvandringen vært motoren for befolkningsvekst de senere årene. Innflyttingen fra Asia og Afrika har vært relativt stabil siden 2000. Siden 2006 har innflyttingen fra Norden og Vest-Europa forøvrig økt noe, mens innvandringen fra Øst-Europa har hatt sterk vekst. Bildet nasjonalt avspeiles med tydelighet i Valdres, Gjøvik-regionen og Midt-Gudbrandsdalen¹, med en relativt sett sterkere innvandringsvekst fra europeiske land enn fra Asia/Afrika. Det har også vært en sterk vekst i innvandringen fra europeiske land til de øvrige regionene i Oppland, men her har den relative veksten vært sterkere fra Asia og Afrika. En stor del av innvandringsveksten fra Asia/Afrika kan regionalt forklares med plassering av asylmottak. Riktignok blir innvandrere først

¹ Vi definerer innvandrere som de som er født i et annet land. I enkelte analyser og statistikker av innvandrerbefolkningen er det ikke uvanlig å definere barn av innvandrerforeldre som en del av innvandrerbefolkningen.

registrert som bosatt når de har fått oppholdstillatelse, men for mange av dem blir asylmottaket deres første bostedsadresse etter innvilget oppholdstillatelse fordi det kan ta tid å få tildelt en bostedskommune. Det er kun Lillehammer-regionen som per i dag ikke har et asylmottak i regionen.

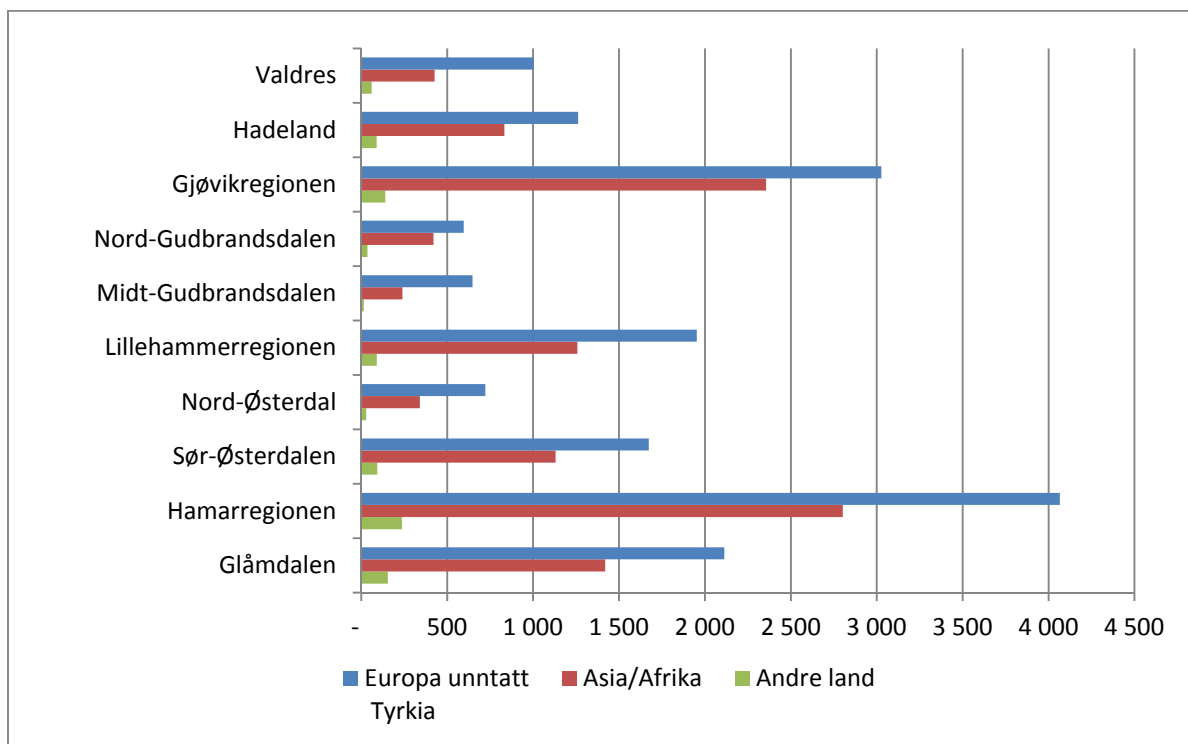
Figur 3-4: Prosentvis befolkningsendring 1.1. 2008-1.1.2014 fordelt på landbakgrunn. Regioner i Oppland og Hedmark.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

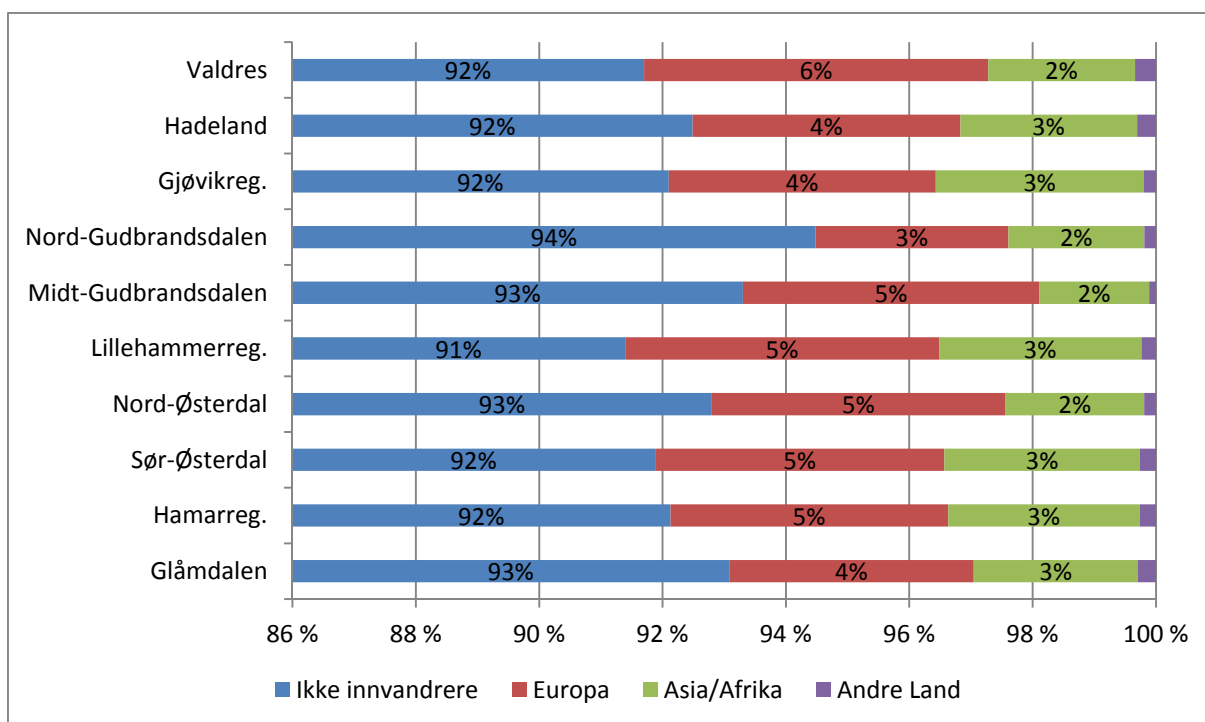
Drøftingen over baserer seg på relative endringer og figuren prosentvise endringer. For å få en noe bedre forståelse av befolknings sammensetningen har vi derfor valgt å ta med en figur under som viser de absolutte verdier av befolkningen med ulik innvandrerbakgrunn ved inngangen til 2014 og en figur som viser den relative fordelingen av befolkningen mellom ikke-innvandrere og innvandrere. I samtlige regioner i Hedmark og Oppland er det en overvekt av innvandrere fra Europa. I absolutte tall er det flest innvandrere fra både europeiske land og Asia/Afrika i Gjøvik-regionen, mens prosentandelen innvandrere av totalbefolkningen er størst i Lillehammer-regionen.

Figur 3-5: Befolkning fordelt på ulike innvandrerbakgrunn. Regioner i Oppland og Hedmark. 1.1.2014.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Figur 3-6: Andeler av ikke-innvandrere og innvandrere fra ulike land. Regioner i Oppland og Hedmark. 1.1.2014.

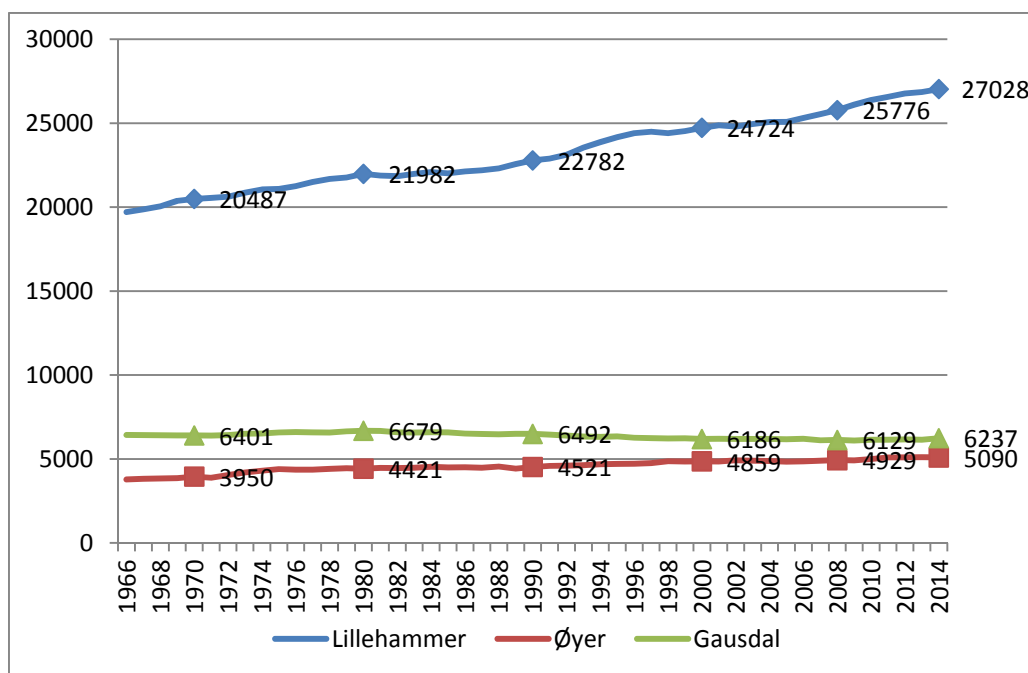

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

3.5 Befolkningsutviklingen i Lillehammer-regionen

Lillehammer-regionen hadde ved inngangen til 2014 rundt 38 400 innbyggere. Dette er en økning på ca. 7 500 eller 24 prosent siden 1970. I Lillehammer og Øyer kommuner var veksten i nevnte periode hver seg på ca. 30 prosent, mens folketallet falt med tre prosent i Gausdal kommune. På 70- tallet var det befolkningsvekst i alle de tre kommunene. På 80-tallet begynte folketallet å gå ned i Gausdal kommune og den negative trenden vedvarte på 1990-tallet og fram til 2009. Deretter har folketallet i Gausdal pekt litt oppover. I Lillehammer og Øyer har det vært en positiv trend i hele perioden 1970-2014, og veksttakten har med få års unntak vært klart sterkest i Lillehammer kommune. Folketallet per 1.1. 2014 fordelte seg på ca. 27 000 i Lillehammer kommune, ca. 5 000 i Øyer kommune og ca. 6 000 i Gausdal kommune.

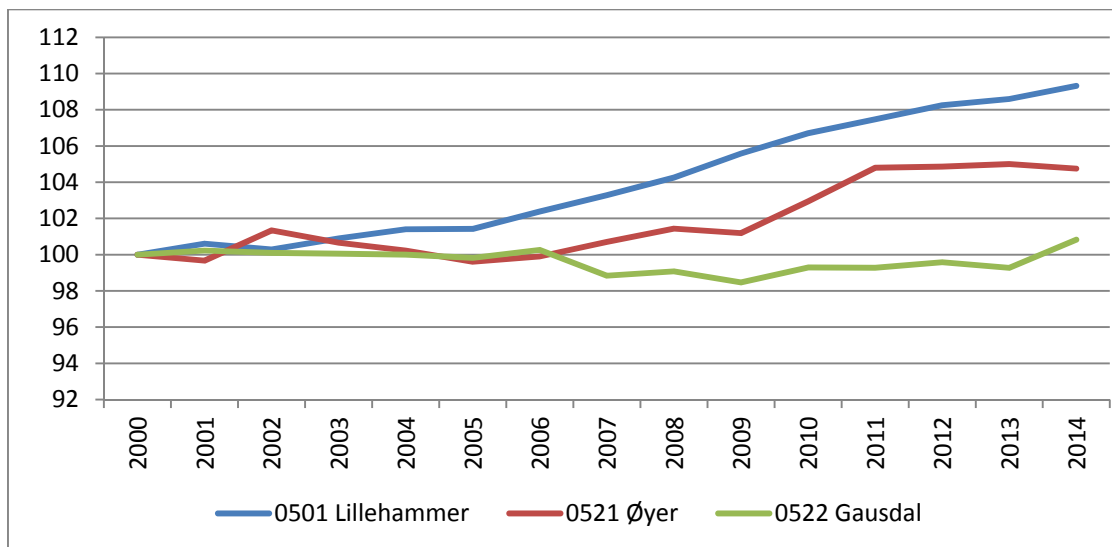
Figur 3-7: Befolkningsutviklingen i Lillehammer-regionens kommuner, 1.1.1970-1.1.2014. (Verdier påsat for årene 1970, 1980, 1990, 2000, 2008 og 2014).

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning.

Befolkningsveksten har altså siden år 2000 vært betydelig sterkere i Lillehammer kommune enn i de øvrige kommunene i regionen. Nevnte kommune har hatt vekst på ni prosent de siste 14 årene, mens veksten i Øyer og Gausdal kommuner var på henholdsvis fire og en prosent. Lillehammer kommune har hatt en forholdsvis jevn veksttakt de siste ni årene. For Øyers del var det god vekst i årene 2009-2011 for deretter å flate ut. Gausdal kommune hadde en befolkningsnedgang i perioden 2000-2013 på en prosent. Det siste året har folketallet i kommunen økt med to prosent.

Figur 3-8: Befolkningsutvikling for kommunene i Lillehammer-regionen. Indeks år 2000 = 100. 1.1.2000-1.1.2014.

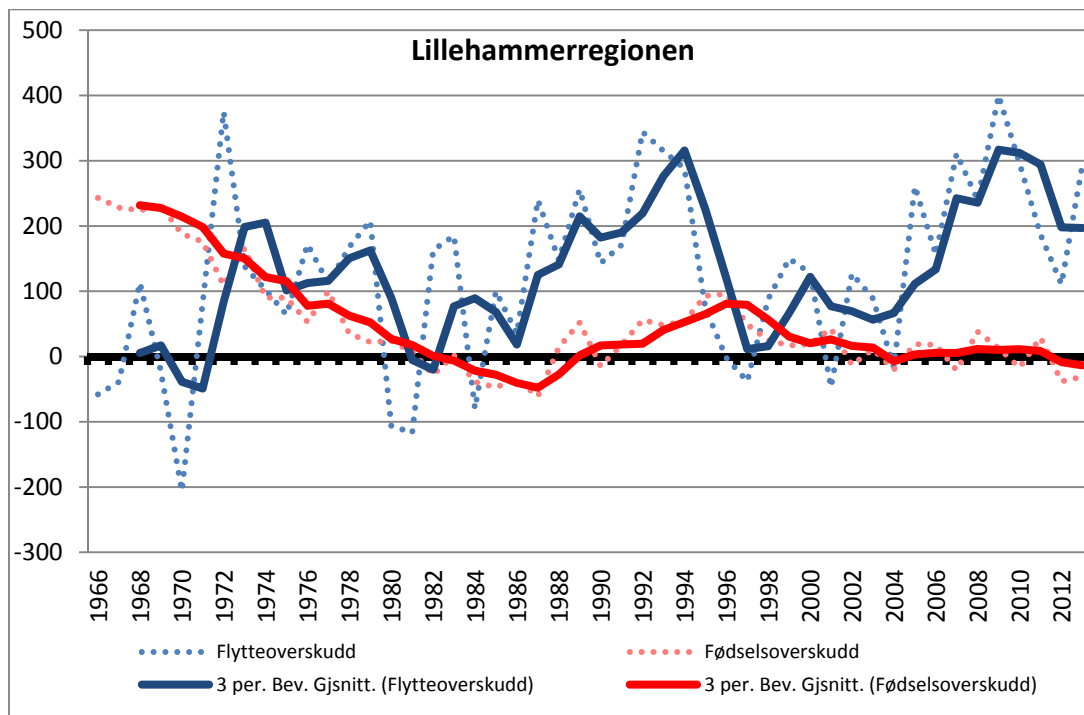

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

3.5.1 Flytte- og fødselsoverskudd i Lillehammer-regionen

Med få årlige unntak har det siden 1970 vært flytteoverskudd i Lillehammer-regionen. Tilflyttingen var på sitt sterkeste i første halvdel av 1990-tallet og nå i de senere årene. Førstnevnte vekstperiode kan være en OL-effekt, mens den positive trenden etter årtusenskiftet skyldes nok i stor grad økt attraktivitet og vekst i antall arbeidsplasser i Lillehammer. På 70- tallet var det også fødselsoverskudd, men trenden var da nedadgående, og ble negativ på midten av 80-tallet. På midten av 1990-tallet er igjen fødselsoverskuddet positivt i regionen, og en kan jo spørre seg om en også her kan se en OL-effekt. Etter tusenårsskiftet har det vært tilnærmet balanse i antall fødte og døde i regionen. Befolkningsveksten i Lillehammer-regionen på 2000-tallet er derfor i all hovedsak drevet av økt innflytting.

Figur 3-9: Fødsels- og flytteoverskudd i Lillehammer-regionen. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1966-1.1.2014.

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Fødsels- og flytteoverskuddet i Lillehammer kommune er meget sammenfallende med utviklingen for regionen. Forskjellene er stort sett på 2000-tallet hvor det i kommunen var et tydeligere fødselsoverskudd enn i regionen samlet. I både Øyer og Gausdal var det fødselsoverskudd på 70 tallet. I årene etter har det vekslet noe mellom over- og underskudd i Øyer, mens det har vært underskudd i nær samtlige år i Gausdal.

Innflyttingen til Øyer var spesielt stor rundt 1970-tallet. Deretter har flytteoverskuddet svingt både over og under null i kommunen. Det samme gjelder for Gausdal, men de siste årene har det vært flytteoverskudd i begge kommuner. Innflyttingsveksten har i stor grad vært drevet av økt bosetting på Granerudmoen i Øyer kommune og i Follebu i Gausdal kommune, og bosetterne er gjerne pendlere med Lillehammer som arbeidssted. I vedlegget ligger tilsvarende figurer på kommunenivå.

Befolkningsutvikling etter år 2000 i tettsteder og delområder i Lillehammer-regionen

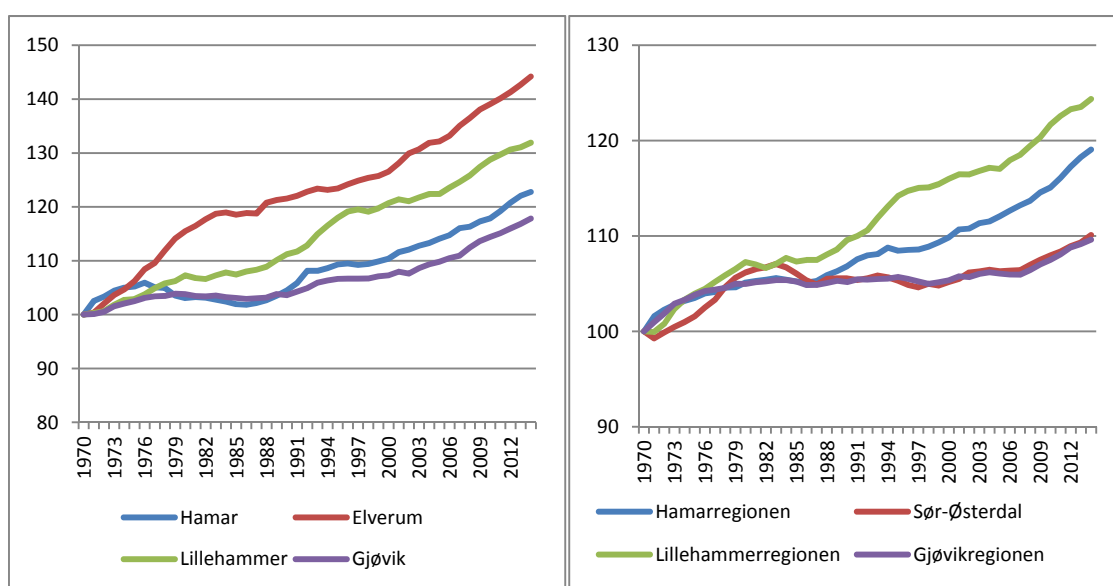
Befolkningsveksten i alle tre kommunene har funnet sted i tettstedene. Ut i fra SSBs definisjon av tettsted er det tre tettsteder i Lillehammer og i Gausdal kommuner og to tettsteder i Øyer kommune. Det er befolkningsvekst i alle åtte tettstedene siden årtusenskiftet. Det er spesielt sterk vekst i tettstedene i Lillehammer, på Granerudmoen i Øyer og i Follebu i Gausdal. I de to sistnevnte tettstedene er en stor del av veksten drevet av økt innflytting av pendlere til Lillehammer. Arbeidsplassutviklingen i Lillehammer driver dermed tettstedsveksten i Øyer og Gausdal. I alle tre kommunene har folketallet gått ned de siste årene utenfor tettstedene.

Lillehammer kommune har hatt vekst i alle delområder unntatt Vingrom. Sterkest relativ vekst var det i Sentrum Vest. I absolutte tall er veksten helt klart sterkest i Nordre Ål. I Øyer kommune har det vært god vekst i Øyer Sogn og nedgang i Tretten Sogn. I Gausdal kommune økte folketallet i Østre Gausdal og gikk ned Vestre Gausdal Sør og Vestre Gausdal Nord. I tabellvedlegget ligger tabeller over befolkningsutvikling i tettsteder og delområder for alle kommuner i Gudbrandsdalen.

Utvikling i forhold til Mjøsregionen

Sett over de siste 40 årene har Lillehammers befolkning økt prosentvis svakere enn innlandsbyen Elverum, men sterkere enn Hamar og Gjøvik. Etter årtusenskiftet har veksten i Lillehammer og Gjøvik vært i underkant av 10 prosent, mens veksten i Hamar og Elverum var på henholdsvis 11 og 14 prosent. Ser vi på regionnivå skiller Lillehammerregionen seg ut med sterkest befolkningsvekst siden 1970. Deretter følger Hamarregionen. Veksten i Sør-Østerdalen og Gjøvikregionen er betydelig svakere enn i de to førstnevnte regionene. Også i de senere år har det vært tydelig forskjell i veksttakt regionene mellom. I perioden 2000-2014 var veksten i Lillehammer-regionen på sju prosent, i Hamarregionen på åtte prosent og i Sør-Østerdal og Gjøvikregionen på fire prosent.

Figur 3-10: Befolkningsendring i kommuner og regioner i Mjøsregionen. Indeks år 1970 = 100. 1.1.1970-1.1.2014.

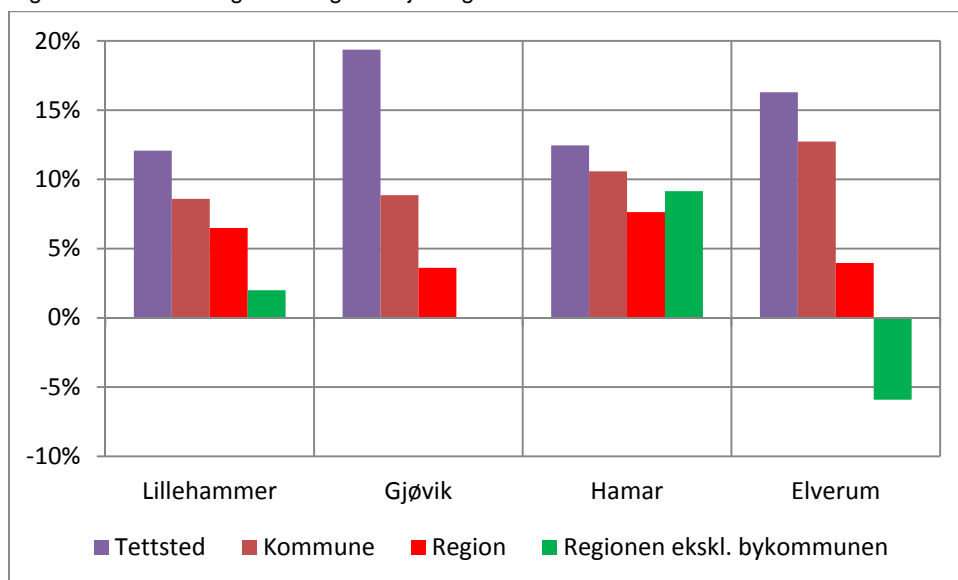
Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Vi ser altså at Elverum og Gjøvik har hatt størst sprik mellom utviklingstrekkene om vi ser på kommune eller region, mens Lillehammer og Hamar har minst sprik. Forklaringen på disse forskjellene skyldes selvfølgelig forskjeller i utviklingen i omlandskommunene. Omlandskommunene til Lillehammer hadde i sum en vekst på to prosent, mens det i sum var nullvekst blant Gjøviks omlandskommuner, ni prosent vekst i Hamars omlandskommuner og seks prosent nedgang i Elverums omlandskommuner.

I Lillehammer utgjør tettstedet en stor del av kommunen som igjen utgjør en stor del av regionen. Lillehammer kommunes tettsted hadde en vekst på 12 prosent i perioden 2000-2013, mens veksten i tettstedsbefolkningen i Gjøvik kommune var på 19 prosent, i Hamar kommune på åtte prosent og i Elverum kommune på fire prosent.

Grad av interaksjon mellom bysenterkommunen og omlandskommunene er av betydning for smitteeffektene av positiv befolknings- og arbeidsplassutvikling i senterkommunen til omlandskommunene. I Lillehammer- og Hamarregionene er det korte reiseavstander mellom regionsenteret og sentrene i omlandskommunene, som gjør dem i mye sterkere grad til felles bo- og arbeidsregioner for kommunene i regionen enn tilfellet er i Østerdalen og på Gjøvik.

Figur 3-11: Befolkningsutviklingen i Mjøsregionen. 1.1.2000-1.1.2013.

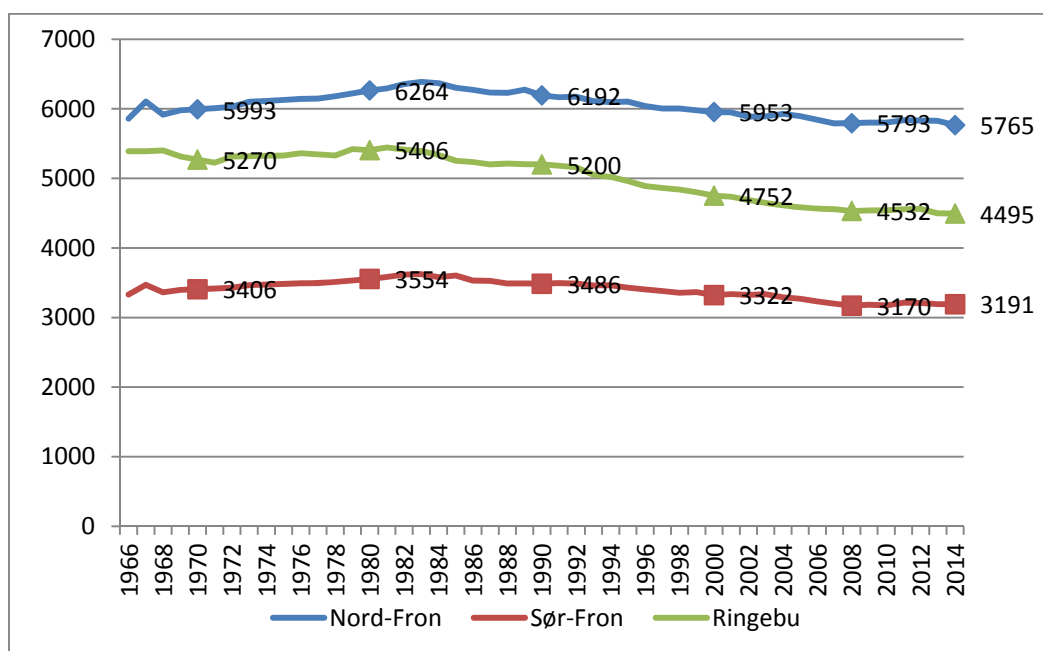
Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

3.5.2 Befolkningsutviklingen i Midt-Gudbrandsdalen

Ved inngangen til 2014 var det rundt 13 000 innbyggere i Midt-Gudbrandsdalen, fordelt på ca. 5 500 i Nord-Fron, 3 000 i Sør-Fron og 4 500 i Ringeby. Dette er en nedgang på ca. 1 300 eller åtte prosent siden 1970. Folketallet har i nevnte periode gått ned i alle tre kommunene i regionen, og fallet har vært mest markant i Ringeby. Utviklingen i alle tre kommunene samsvarer ganske godt med det vi har sett for Gausdal. Det var vekst på 1970-tallet.

Deretter en nedadgående trend fram til 2008. De siste årene har befolkningspila begynt å peke svakt oppover igjen for Sør-Fron, mens den negative utviklingen ser ut til å vedvare i Nord-Fron og Ringeby.

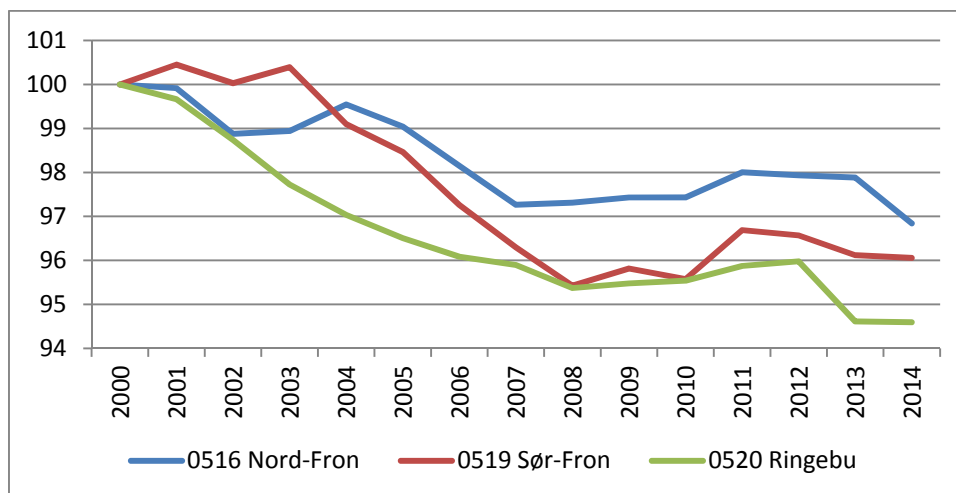
Figur 3-12: Befolkningsutviklingen. Kommuner i Midt-Gudbrandsdalen. 1.1.1970-1.1.2014.

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Konsentrerer vi oss kun om årene etter tusenårsskiftet ser vi at Midt-Gudbrandsdalen har hatt en befolkningsnedgang på fire prosent. Fallet var i hovedsak fram til 2008.

Figur 3-13: Befolkningsutvikling for kommunene i Midt-Gudbrandsdalen. Indeks 2000 = 100. 1.1.2000-1.1.2014.

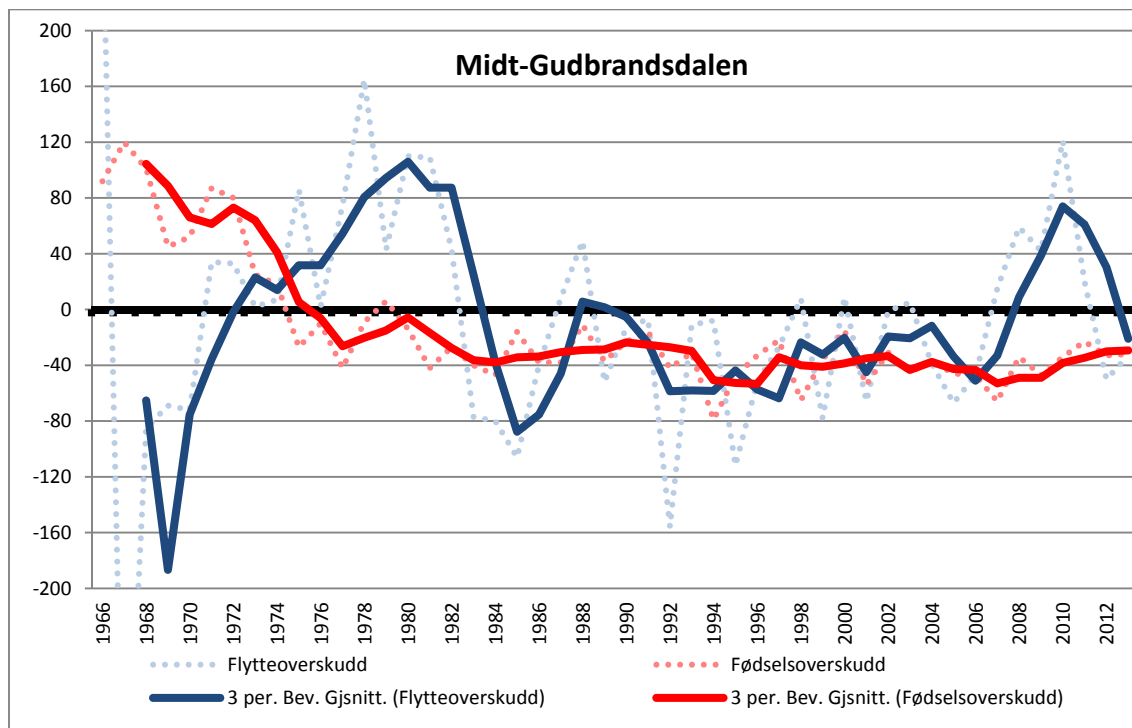

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Flytte- og fødselsoverskudd i Midt-Gudbrandsdalen

I Nord-Fron var det på hele 70-tallet og så vidt inn på 80-tallet fødselsoverskudd. Deretter og helt fram til i dag har det vært fødselsunderskudd i kommunen. I Sør Fron og Ringebu har det vært fødselsunderskudd hvert år siden 1974.

Figur 3-14: Fødsels- og flytteoverskudd i Midt-Gudbrandsdalen. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1966-1.1.2014.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Distriktspolitikkenes gullalder på 70-tallet ser vi også spor av i Midt-Gudbrandsdalen, og det var positiv netto innflytting i både Sør-Fron og Ringebu på 1970-tallet. I Nord-Fron kommune var det positiv netto utflytting på begynnelsen av 1970-tallet, og positiv netto innflytting i siste halvdel av tiåret. Noe av den avvikende utviklingen kommunene mellom i første halvdel av 70-tallet kan forklares med flyttinger innad i regionen. De to siste årene (2012 og 2013) har det vært flytteunderskudd i regionen etter noen år med overskudd. Se vedlegg for figurer på kommunenivå.

Befolkningsutvikling etter år 2000 i tettsteder og delområder i Midt-Gudbrandsdalen

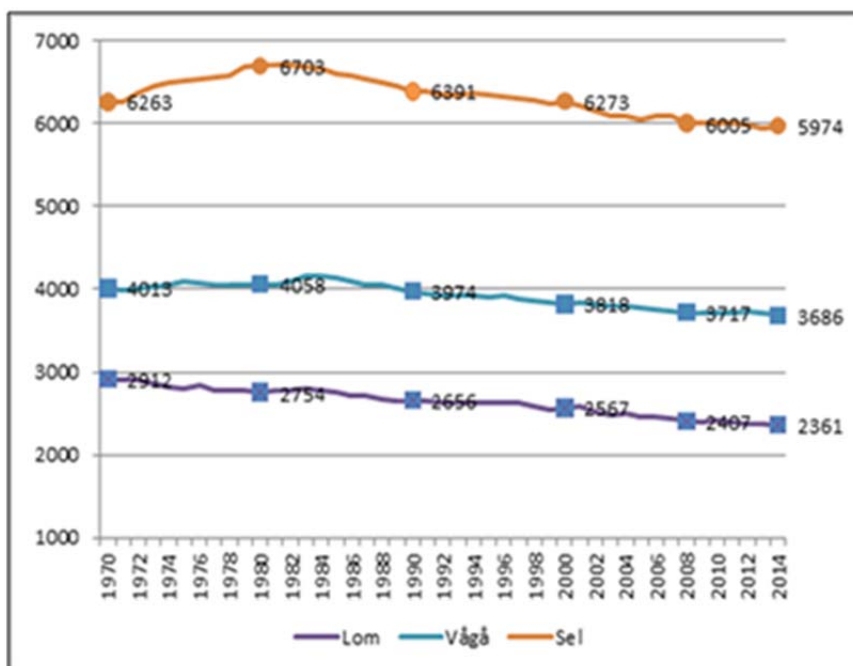
Befolkningsutviklingen i Midt-Gudbrandsdalen i perioden 2000-2013 skiller seg fra de øvrige regionene i Oppland ved at det i sum er befolkningsnedgang både i tettbygde og spredtbygde strøk. Blant tettstedene i regionen er det befolkningsvekst på Vinstra, stabilt på Hundorp og Ringebu og nedgang i de øvrige tettstedene.

Ved å dele opp regionen i delområder fremgår det at Sødorp er det eneste delområdet i Nord-Fron kommune og i regionen for øvrig med befolkningsvekst. I samme kommune har Kvikne sterkt fall, både relativt og i absoluttverdi. Både Solsida og Baksida i Sør-Fron kommune og Ringebu og Fåvang i Ringebu kommune har markert nedgang i folketallet. En må her ha med seg at nedgangen i folketallet i delområdene var i hovedsak i perioden 2002/03-2008.

3.5.3 Befolkningsutviklingen i Nord-Gudbrandsdalen

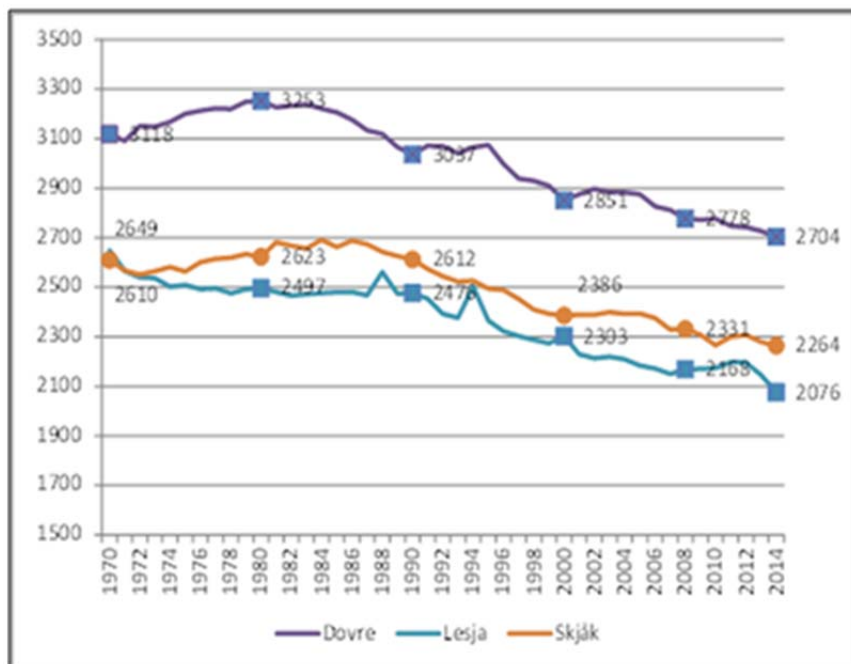
I Nord-Gudbrandsdalen var det en positiv befolkningsutvikling på 70-tallet. I disse årene var det kun Lesja og Lom som hadde befolkningsnedgang. På 80-tallet begynte innbyggertallet å falle i alle kommuner i regionen og den negative trenden har siden vedvart for nær alle kommunene.

Figur 3-15: Befolkningsutviklingen. Lom, Vågå og Sel. 1.1.1970-1.1.2014.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

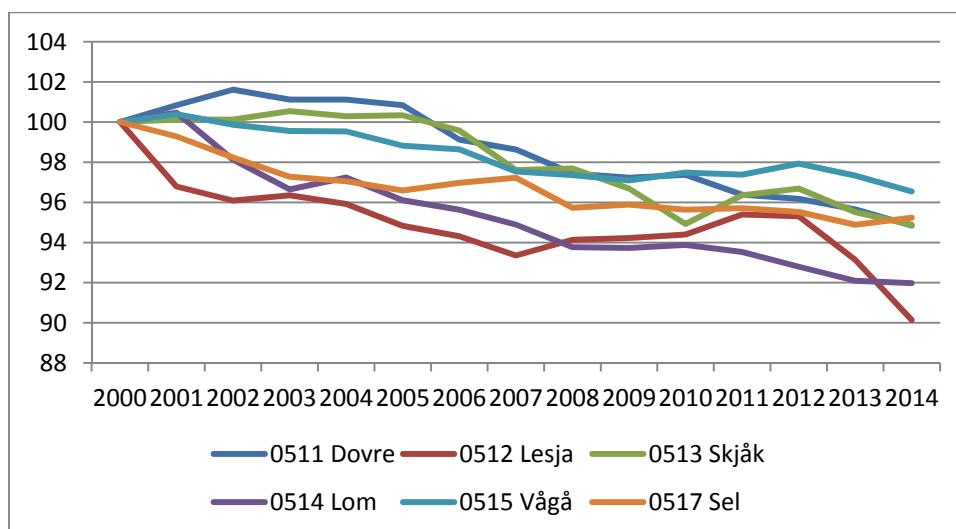
Figur 3-16: Befolkningsutviklingen. Dovre, Lesja og Skjåk. 1.1.1970-1.1.2014.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Folketallet har gått ned i alle kommunene i Nord-Gudbrandsdalen siden årtusenskiftet. Ved inngangen til 2014 var det registrert 19 065 bosatte i regionen, dvs. en nedgang på ca. seks prosent siden år 2000. De siste seks årene har den årlige nedgangen i regionen vært litt mindre enn i perioden 1.1.2000-1.1.2008 pga. svakere nedgang i Lom, Vågå og Sel. Det siste året har til og med befolkningspilen pekt litt oppover igjen for sistnevnte kommune. Veksten i Sel drives som nevnt av økt folketall i tettstedet Otta.

Figur 3-17: Befolkningsutvikling for kommunene i Nord-Gudbrandsdalen. Indeks 2000 = 100. 1.1.2000-1.1.2014.

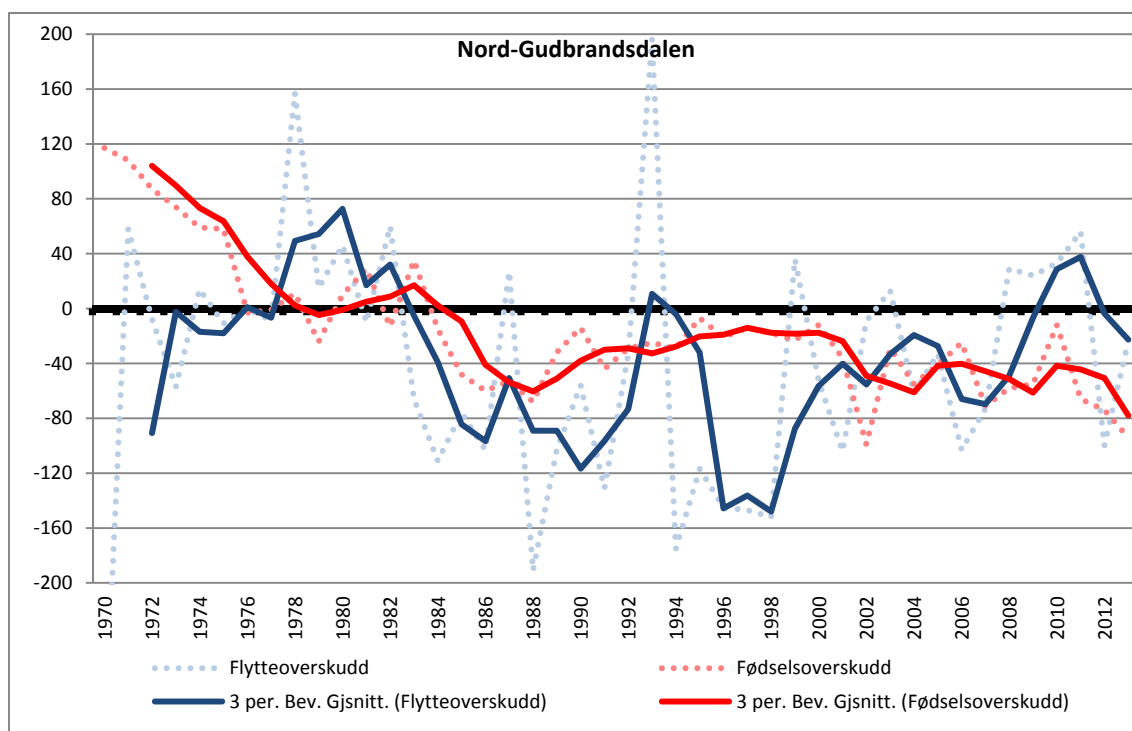

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Flytte- og fødselsoverskudd i Nord-Gudbrandsdalen

Befolkningsnedgangen i Nord-Gudbrandsdalen siden begynnelsen på 80-tallet skyldes både fødsels- og flytteunderskudd. På 1970-tallet var det først og fremst befolkningsvekst drevet av fødselsoverskudd. Mot slutten av dette årtiet begynner innflyttingen å ta seg opp i regionen samtidig som fødselsratene beveger seg nedover. Siden begynnelsen på 1980-tallet har det vært fødselsunderskudd i regionen, og med få årlige unntak flytteunderskudd. I figuren nedenfor viser vi utviklingen for regionen og i vedlegg har vi med tilsvarende figurer for de enkelte kommuner. For alle kommunene samsvarer utviklingen godt med det vi ser for regionen, men med litt varierende styrke på svingningene. Ser vi kun på det siste året skiller Sel seg ut med et flytteoverskudd, og som nevnt er det fortrinnsvis innflytting til Otta som overgår utflyttingen fra kommunen. I likhet med Midt-Gudbrandsdalen har regionen hatt flytteoverskudd i årene 2008-2011 og underskudd de to siste årene.

Figur 3-18: Fødsels- og flytteoverskudd i Nord-Gudbrandsdalen. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1970-1.1.2014.

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Befolkningsutvikling etter år 2000 i tettsteder og delområder i Nord-Gudbrandsdalen

Tettstedsstatistikken for Nord-Gudbrandsdalen viser at det er litt vekst i antall bosatte i tettstedene i Nord-Gudbrandsdalen på 2000-tallet og at det er en kraftig nedgang i folketallet for øvrig. I Dovre kommune er bildet litt spesielt med nedgang i tettstedsbefolkningen og økning utenfor tettstedene. Det skyldes at ett av tettstedene i kommunen i 2000 ikke lenger er et tettsted i 2013. Tettstedet Dombås har derimot hatt vekst i perioden. I Lom kommune har både folketallet i tettstedet (Fossbergom) og utenom

tettstedet gått noe ned. I de øvrige kommunene i regionen øker tettstedsbefolkningen og spredtbygdbefolkningen reduseres.

Nord-Gudbrandsdalen er delt opp i 13 delområder. Befolkningsstatistikken for delområdene viser at det har vært en positiv befolkningsutvikling i den nordre delen av Dovre Kommune siden 2000, mens det har vært et fall i den søndre delen. Dette har vi allerede berørt gjennom vår gjennomgang av tettstedsstatistikken, hvor vi bl.a. så at antall innbyggere på Dombås har tiltatt litt de senere årene. Det er også nedgang i alle øvrige delområder i regionen. Vi må her gjøre leseren oppmerksom på at selv om vedleggstabellen for delområder i Nord-Gudbrandsdalen viser at folketallet siden 2000 har gått ned på Otta, så har det vært vekst i tettstedet det siste året.

3.6 Befolkningsstruktur

Det har fra årtusenskiftet vært en økning i antall eldre i fylket. Det er også vekst i aldersgruppen 40-66 år, mens det er en nedgang i de yngste aldersgruppene. Alderstyngdepunktet er forskjøvet oppover og indikerer en forverring av det strukturelle forholdet mellom yngre og eldre framover.

Det er en forholdsvis god kjønnsbalanse i alle aldersgrupper i Gudbrandsdalen, med en svak overvekt av menn opp til 39 år og en overvekt av kvinner over 67 år.

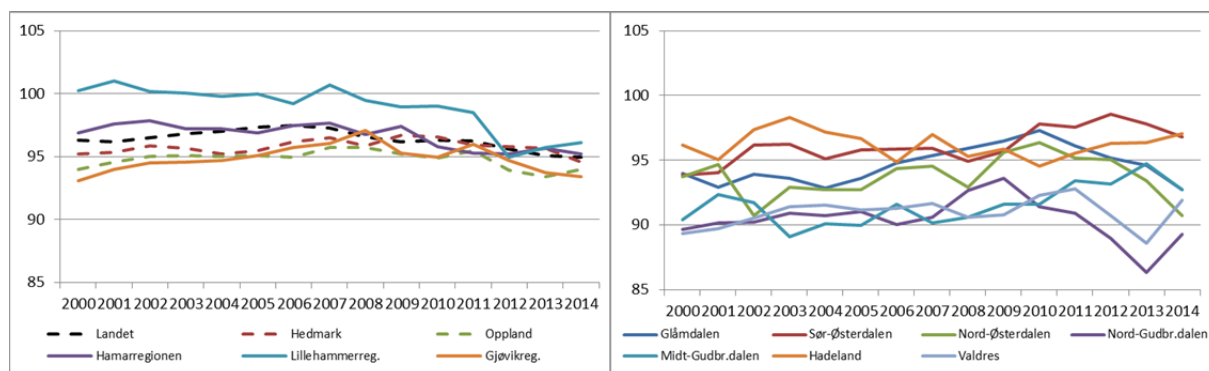
Forskyvning av alderstyngdepunktet er gjeldende i alle kommuner i Gudbrandsdalen, men utfordringene med en skjev aldersfordeling synes å være størst blant kommunene i Nord- og Midt Gudbrandsdalen. Befolkningsstrukturen i Gudbrandsdalen indikerer dermed større omsorgsutfordringer enn for landet totalt. Omsorgsutfordringen ligger der allerede i dag og den vil sannsynligvis forsterkes i årene framover. Den finansielle utfordringen er at færre skal finansiere flere. Det kan også bli knapphet på arbeidskraft ved at færre skal stelle flere, et problem som vil bli forsterket om 10-12 år når dagens nye pensjonister passerer 80 år.

3.6.1 Alderssammensetning og balanse mellom kjønn

Alderssammensetning og balanse mellom kjønn er viktige parametere for framtidig befolkningsutvikling. Det er en god kjønnsbalanse i alle aldersgrupper i Oppland, med en svak overvekt av menn opp til 39 år og en overvekt av kvinner over 67 år. Dette gjenspeiler at kvinner lever lengre enn menn. Det har fra årtusenskiftet vært en økning i antall eldre i fylket. Det er også vekst i aldersgruppen 40-66 år, mens det er en nedgang i de yngste aldersgruppene. Alderstyngdepunktet er forskjøvet oppover og indikerer en forverring av det strukturelle forholdet mellom yngre og eldre framover.

Tabellene under for regionene i Gudbrandsdalen viser en grov utvikling fordelt på fem aldersklasser. Oppdelingen i aldersklasser er gjort etter en bevisst tankegang: Den første gruppen er 0-19 år, altså barn og ungdom og deres utdanningstid. Praktisk talt alle får videregående utdanning i dag. Den andre gruppen er yngre voksne, dvs. 20-39 år. I denne aldersgruppen er det en del som studerer, men utover i 20-årene finner vi stadig flere av dem i arbeid. Utdanningstiden kan her også forstås som kompetansetilegnelse for arbeid, og altså en forutsetning for arbeid. Det er i denne aldersgruppen det er vanligst å etablere seg å få barn. Yngre voksne er også typiske flyttere som har med seg barn og ungdom. Innflytting forynger altså befolkningen noe. Forholdet mellom kvinner og menn i alderen 20-39 år er altså en sentral parameter i forhold til framtidig befolkningsutvikling. På landsbasis er det om lag 95 kvinner per 100 menn. Lillehammer-regionen skilte seg ut i Innlandet fram til 2007 ved å ha hatt et 1 til 1 forhold mellom kvinner og menn. I alle øvrige regioner har det siden årtusensskiftet vært et lavere antall kvinner enn menn i denne aldersgruppen. Kvinneandelen de senere årene har falt i Lillehammer-regionen ned på nivå med Hamar- og Gjøvik-regionen.

Figur 3-19: Forholdet mellom antall kvinner og menn. 20-39 år. 1.1.2000-1.1.2014.

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Den tredje gruppa er aldersgruppen 40-67 år. For stadig flere avsluttes yrkesaktiviteten ved nærmere 60, mens den for andre varer helt fram til 70- års alder eller mer. Vi velger her å operere med yrkesaktiv alder opp til 67 år.

Den fjerde alderen er den typiske pensjonstiden, fra 67 til 80 år. Men det vi snakker om her er relativt unge gamle. Mange har fortsatt helsa i behold og for øvrig ressurser til et aktivt liv. Men sykkeligheten øker, og de trenger mer omsorg enn da de var i beste yrkesaktive alder.

Den femte alderen kommer når de er over 80, og normalt er pleietrengende. Det er her aldringen virkelig krever omsorg, fra familiemedlemmer og det offentlige apparat.

Av befolkningsstrukturtabellen for Gudbrandsdalen ser vi at det er en økning summert over alle regionene i antall eldre siden 2000, både for menn og kvinner. Det er også vekst i aldergruppen 40-66 år og nedgang i de to yngste aldersgruppene. Utviklingen de siste 14 årene har altså forskjøvet alderstyngdepunktet oppover og indikerer en forverring av det strukturelle forholdet mellom eldre og yngre framover.

Tabell 3-2: Kjønn- og aldersstruktur i Gudbrandsdalen. 1.1.2000 og 1.1.2014.

Nord-Gudbrandsdal	Absolutte tall				Andeler				Vekst i aldersgruppe
	2000		2014		2000		2014		
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	
0-19 år	2 522	2 318	2 176	2 063	12 %	11 %	11 %	11 %	-12 %
20-39 år	2 627	2 356	2 087	1 863	13 %	12 %	11 %	10 %	-21 %
40-66 år	3 438	3 288	3 689	3 491	17 %	16 %	19 %	18 %	7 %
67-79 år	1 218	1 339	1 189	1 247	6 %	7 %	6 %	7 %	-5 %
80 år og eldre	429	663	508	752	2 %	3 %	3 %	4 %	15 %
Sum fordeling	10 234	9 964	9 649	9 416	51 %	49 %	51 %	49 %	
Sum totalt	20 198		19 065		100 %		100 %		-6 %

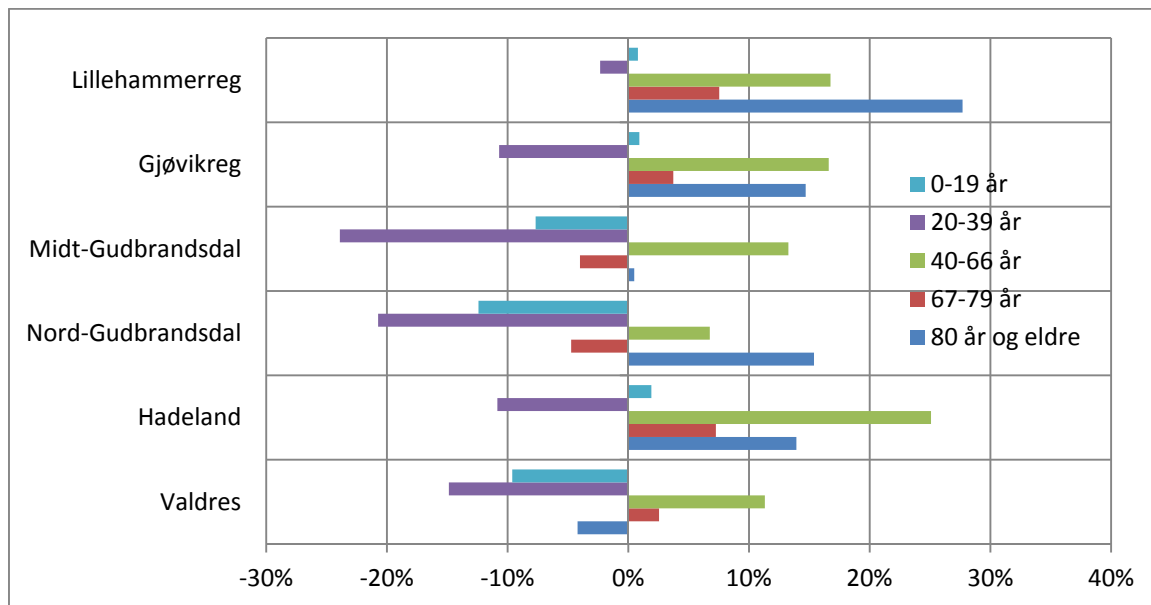
Midt-Gudbr.dalen	Absolutte tall				Andeler				Vekst i aldersgruppe
	2000		2014		2000		2014		
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	
0-19 år	1696	1 549	1 551	1 445	12 %	11 %	12 %	11 %	-8 %
20-39 år	1899	1 717	1 428	1 324	14 %	12 %	11 %	10 %	-24 %
40-66 år	2295	2 265	2 643	2 522	16 %	16 %	20 %	19 %	13 %
67-79 år	851	945	831	893	6 %	7 %	6 %	7 %	-4 %
80 år og eldre	321	489	321	493	2 %	3 %	2 %	4 %	0 %
Sum fordeling	7 062	6 965	6 774	6 677	50 %	50 %	50 %	50 %	
Sum totalt	14 027		13 451		100 %		100 %		-4 %

Lillehammerreg.	Absolutte tall				Andeler				Vekst i aldersgruppe
	2000		2014		2000		2014		
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	
0-19 år	4 474	4 190	4 524	4 209	13 %	12 %	12 %	11 %	1 %
20-39 år	4 792	4 805	4 779	4 594	13 %	13 %	12 %	12 %	-2 %
40-66 år	5 826	6 041	6 844	7 011	16 %	17 %	18 %	18 %	17 %
67-79 år	1 796	2 216	2 032	2 282	5 %	6 %	5 %	6 %	8 %
80 år og eldre	592	1 037	773	1 307	2 %	3 %	2 %	3 %	28 %
Sum fordeling	17 480	18 289	18 952	19 403	49 %	51 %	49 %	51 %	
Sum totalt	35 769		38 355		100 %		100 %		7 %

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

Figuren under illustrerer de utfordringer Oppland står overfor befolkningsmessig. Det er kun Lillehammer-regionen, Gjøvikregionen og Hadeland som har litt folketallsvekst i den yngste aldersgruppen i perioden 2000-2014. I den nest yngste gruppen (20-39 år) er det befolkningsnedgang i alle regioner.

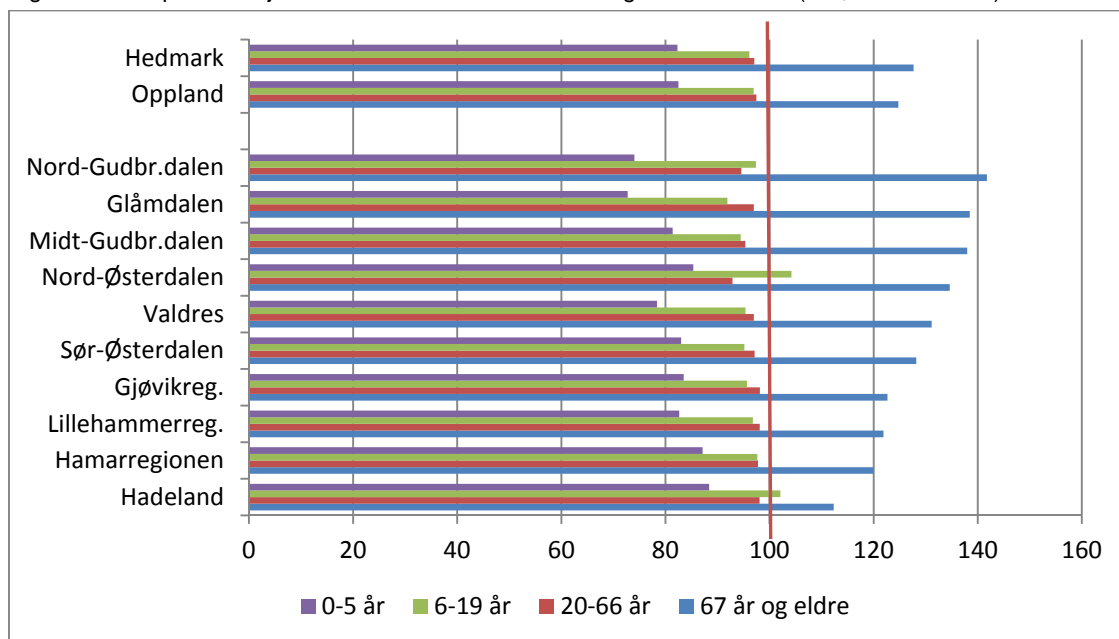
Figur 3-20: Befolkningsvekst i Opplandsregioner, fordelt på aldersgrupper. 1.1.2000-1.1.2014.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

I hvilken grad regionene i Oppland har en ugunstig alderssammensetning vurderes best ut fra en sammenligning med andre geografiske områder. Representasjonsindekser viser hvor stor andel en aldersgruppe utgjør av befolkningen i et avgrenset geografisk område (f.eks. kommune eller delområde) sett i forhold til samme aldersgruppes andel i landet samlet. Disse tallene er multiplisert med 100 for å få fram prosentvis over- og underrepresentasjon. Under 100 vil si underrepresentasjon og over hundre vil si overrepresentasjon. I alle regionene i både Oppland og Hedmark er det en overrepresentasjon av aldersgruppen 67 år og eldre i forhold til landet totalt. Alle andre aldersgrupper er underrepresentert både på fylkes- og regionnivå, med unntak av aldersgruppen 6-19 år i regionene Hadeland og Nord-Østerdal.

Figur 3-21: Representasjonsindeks aldersfordelt befolkning. Landet = 100 (rød, loddrett strek). 1.1.2014.

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Tabellen nedenfor viser representasjonsindekser på kommunenivå hvor vi har lagt på fargekoder. Rosa farge indikerer moderat overrepresentasjon, blå farge indikerer markert overrepresentasjon og rød farge indikerer sterk overrepresentasjon. Vi har her valgt å findele aldersgruppen noe mer enn over. Bl.a. er det av interesse å få fram aldersgruppen 25-34 år, dvs. den perioden av livet hvor det er vanligst å etablere seg og få barn. Representasjonsindeksene viser at samtlige kommuner i Gudbrandsdalen er sterkt underrepresentert i denne gruppen. Det samme gjelder for aldersgruppen 35-44 år, men underrepresentasjonen her er ikke like tydelig som i gruppen 25-34 år. I aldersgruppen 20-24 år skiller Lillehammer og Øyer seg ut som de eneste i Gudbrandsdalen med overrepresentasjon. Tabellen viser videre dels sterk overrepresentasjon i de eldste aldersgruppene i Gudbrandsdalen og tydelig underrepresentasjon i de aller yngste gruppene.

Tabell 3-3: Representasjonsindekser på kommunenivå. 1.1.2014.

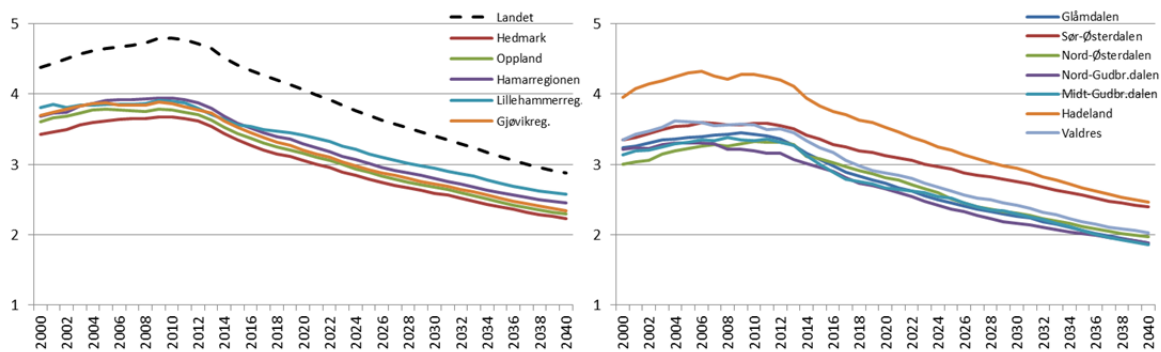
Kommune	Representasjonsindeks 2014									
	0-5 år	6-12 år	13-15 år	16-19 år	20-24 år	25-34 år	35-44 år	45-66 år	67-79 år	80 år og over
Lillehammer	84	93	99	98	121	87	87	105	119	122
Gjøvik	87	93	97	97	106	87	96	105	117	116
Hamar	82	91	94	94	99	86	90	108	121	143
Elverum	90	101	94	101	99	85	97	104	112	124
Øyer	76	93	101	121	103	77	92	112	114	116
Gausdal	84	90	103	105	85	74	93	108	131	146
Ringebu	78	82	103	98	85	79	91	109	136	152
Sør-Fron	89	92	111	89	88	69	93	110	129	149
Nord-Fron	79	89	118	92	91	64	87	116	142	126
Sel	74	89	109	108	89	69	91	112	129	152
Dovre	68	82	121	93	93	67	82	115	140	164
Lesja	72	109	97	101	93	64	83	112	137	152
Vågå	84	92	101	100	87	69	87	109	140	158
Lom	74	91	98	102	92	72	85	114	130	151
Skjåk	67	102	85	92	80	73	91	111	153	137
Lillehammerregionen	83	92	100	102	113	84	89	106	120	126
Midt-Gudbrandsdalen	81	88	111	94	88	70	89	112	137	140
Nord-Gudbrandsdalen	74	92	104	101	89	69	87	112	137	153
Oppland	82	92	99	100	92	77	91	111	125	133
Hedmark	82	93	101	100	96	78	93	110	124	127
Akershus	105	113	109	104	88	84	109	103	96	86
Oslo	111	85	72	72	108	157	114	86	74	80
Norge	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Befolkningsstrukturen i Gudbrandsdalen indikerer større omsorgsutfordringer enn for landet totalt. Omsorgsutfordringen ligger der allerede i dag og den vil sannsynligvis forsterkes i årene framover. For å drøfte utfordringene har vi tatt utgangspunkt i antall personer over 67 år sett i forhold til antall personer i yrkesaktiv alder (20-66 år). Vi har brukt Statistisk sentralbyrås befolkningsframskrivninger som bygger på dagens trender innen fertilitet (fødselstilbøyelighet), levealder (mortalitet), flytting (mobilitet) og innvandring (immigrasjon). Disse variablene kan ha høye og lave verdier. Det som kan kalles "standardframskrivingen" har middels verdier på alle fire variable, og karakteriseres derfor med betegnelsen MMMM. Vi vil i påfølgende drøfting ta utgangspunkt i MMMM.

Figuren nedenfor viser antall i yrkesaktiv alder (20-66 år) delt på antall over 67 år. Den viser en utvikling som vil gi en betydelig økning i omsorgsutfordringene for flere av regionene i Oppland og nasjonalt i årene som kommer.

Figur 3-22: Omsorgsrater. Utvikling antall personer 20-66 år/antall personer 67+, basert på
framskrivingsalternativet MMMM. 1.1.2000-1.1.2040.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Fallende omsorgsrater vil gi flere utfordringer. Den finansielle utfordringen er at færre skal finansiere flere. Det kan også bli knapphet på arbeidskraft ved at færre skal stelle flere, et problem som vil bli forsterket om 10-12 år når dagens nye pensjonister passerer 80 år.

4 ARBEIDSMARKED OG NÆRINGSSTRUKTUR

4.1 Kort oppsummering

Lillehammer-regionen er den eneste regionen i Oppland med flere arbeidsplasser enn sysselsatte innbyggere, dvs. netto innpendling. På kommunenivå er det kun Lillehammer, Gjøvik, Sel og Nord-Aurdal som har netto innpendling.

I Lillehammer-regionen har det vært 11 prosent vekst i antall arbeidsplasser i perioden 2000-2013, mens det i Midt- og Nord-Gudbrandsdalen har vært henholdsvis stabilt nivå og litt nedgang. Lillehammer kommune skiller seg ut i Gudbrandsdalen med en arbeidsplassvekst på 13 prosent i nevnte periode. Det har også vært noe vekst i kommunene Gausdal, Vågå, Dovre, Nord-Fron og Øyer, til tross for en nedadgående trend de siste 2-3 årene i de tre sistnevnte kommunene.

Den relativt svake arbeidsplassveksten i Midt- og Nord- Gudbrandsdalen skyldes dels næringsstruktur og dels konkurranseevne. I landbruket har det både nasjonalt og i alle regioner i Oppland vært en nedadgående trend over flere tiår. Innen reiselivet i Gudbrandsdalen bidrar bedriftsstrukturen til svekket konkurranseevne i det kommersielle ferie-/fritidsmarkedet. Videre har det vært en nedadgående trend nasjonalt de senere år innen deler av tradisjonell industri, dvs. industribransjer som har vært, og delvis er, tungt representert i Gudbrandsdalen. På den annen side er det i regionen et forholdsvis høyt innslag av offentlige arbeidsplasser, noe som demper svingningene i forhold til skiftende konjunkturer.

Utvikling i befolkning og arbeidsplasser i perioden 2002–2014 viser at regionsenterkommunen Lillehammer er en typisk utviklingskommune med god vekst i både arbeidsplasser og folketall. Gausdal faller også så vidt inn under begrepet utviklingskommune i nevnte periode. Øyer ligger i grenseland mellom å kalles en utviklings- og befolkningskommune pga. svak arbeidsplassvekst de siste seks årene. Befolkningskommuner vil si kommuner med folketallsvekst i kombinasjon med nedgang i antall arbeidsplasser. Vågå og Nord-Fron er de eneste kommunene i Midt- og Nord-Gudbrandsdalen som vi kan kalle arbeidskommuner, dvs. som har arbeidsplassvekst i kombinasjon med befolkningsnedgang. De øvrige kommunene i Gudbrandsdalen er enten uttynningskommuner (nedgang i både befolkning og arbeidsplasser) eller ligger i grenselandet mellom uttynningskommuner og arbeidskommuner.

I dette kapitlet vil vi først gi et bilde av utviklingstrekk i arbeidsmarkedet i Lillehammer-regionen, Midt-Gudbrandsdalen og Nord-Gudbrandsdalen. Deretter følger en analyse av næringsstrukturen i det samme geografiske området. Vi vil videre analysere sysselsettingsutvikling fordelt på et detaljert næringsnivå. Vi vil sammenligne og drøfte hvordan regionene og kommunene utvikler seg i forhold til hverandre.

4.2 Indikatorer for regional utvikling

Som indikatorer på regional utvikling benytter vi i våre analyser og arbeidsplassutvikling i tillegg til gjennomgått befolkningsutvikling. Vi bruker sysselsatte etter arbeidssted, eller antall arbeidsplasser, for å belyse næringsstruktur og næringsutvikling på regionalt nivå fordi:

- Sysselsettingsutviklingen har en egenverdi som indikator siden mange av virkemidlene i regionalpolitikken har vært rettet mot sysselsetting og fordi man tradisjonelt har vurdert arbeidsplasser som avgjørende for bosetting.
- Arbeidsplasser er en OK indikator på verdiskaping og næringsutvikling på regionalt nivå. Selv om ulike næringer har ulik arbeidskraftsintensitet, og selv om denne ofte endres over tid, kan bruk av denne indikatoren forsvares med at det er klare koblinger mellom struktur og utvikling i bruttoprodukt (verdiskaping) og i sysselsetting. Om lag 2/3 av bruttoproduktet innenfor fastlandsnæringene fordeles da også til lønnskostnader. Det kan faktisk hevdes at sysselsettingsanalysene er vel så relevante i en regional kontekst som verdiskapingsanalyser siden sysselsettingen og lønningene ofte er "mer lokale" enn andre verdiskapingskomponenter som kapitalutgifter og -avkastning.
- Sysselsettingsstatistikken er en god statistikkilde med relativt rask produksjon, den finnes for lengre tidsperioder og den finnes på kommunenivå og næringsfordelt.

4.3 Utviklingstrekk i arbeidsmarkedet

Ved inngangen til 2014 var det til sammen 35 422 arbeidsplasser og 36 336 sysselsatte innbyggere i Lillehammer-regionen, Midt- og Nord-Gudbrandsdalen. Dette gir en netto utpendling fra Gudbrandsdalen på 914 personer. Lillehammer-regionen er den eneste regionen i Oppland med flere arbeidsplasser enn sysselsatte innbyggere, dvs. netto innpendling. På kommunenivå er det kun Lillehammer, Gjøvik, Sel og Nord-Aurdal som har netto innpendling.

Oppland har de senere årene hatt en svakere sysselsettingsutvikling enn landet forøvrig. Siden år 2000 har det vært seks prosent vekst i antall arbeidsplasser i Oppland og 16 prosent nasjonalt.

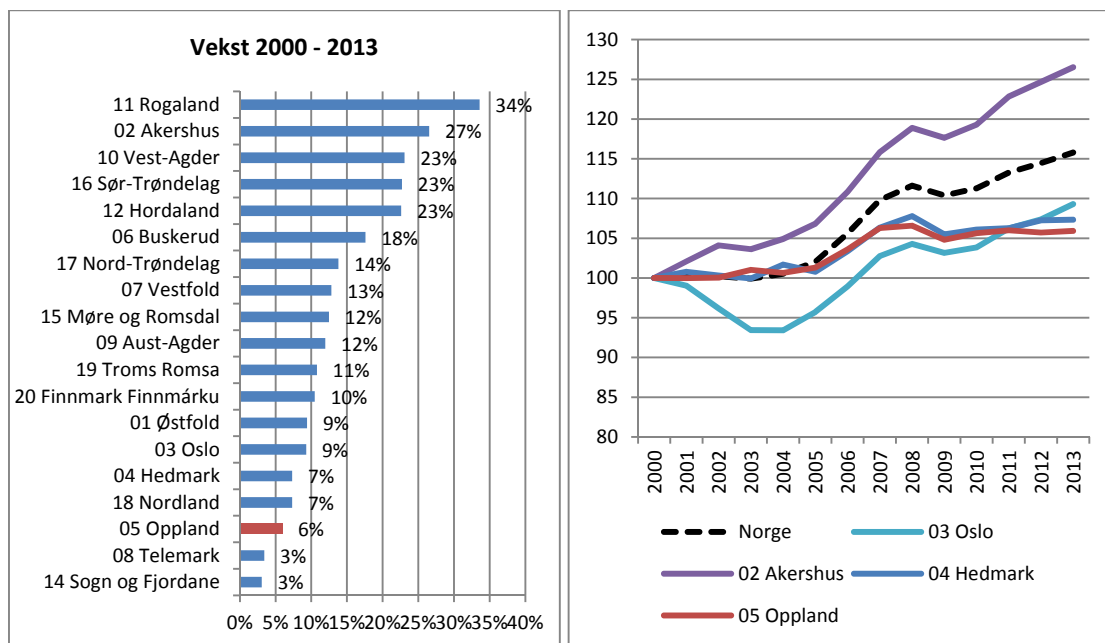
På regionnivå er det forholdsvis store forskjeller i sysselsettingsveksten de siste årene. Best utvikling har det vært i Lillehammer-regionen med 11 prosent vekst siden år 2000. Svakest ut kommer Midt- og Nord-Gudbrandsdalen med henholdsvis uendret nivå og litt nedgang.

Lillehammer kommune skiller seg ut i Gudbrandsdalen med en arbeidsplassvekst på 13 prosent i perioden 2000-2013. Det har også vært noe vekst i kommunene Gausdal, Vågå, Dovre, Nord-Fron og Øyer i nevnte periode, men veksten har blitt dempet i de tre sistnevnte kommunene pga. en nedadgående trend de siste 2-3 årene.

4.3.1 Utvikling i Norge, Hedmark og Oppland

Oppland har de senere årene hatt en svakere sysselsettingsutvikling enn landet forøvrig. Siden år 2000 har det vært seks prosent vekst i antall arbeidsplasser i Oppland og 16 prosent nasjonalt. Det er kun Telemark og Sogn og Fjordane som har hatt svakere vekst enn Oppland etter årtusensskiftet.

Figur 4-1: Utvikling i antall arbeidsplasser nasjonalt og fylkesfordelt. 31.12.2000-31.12.2013.

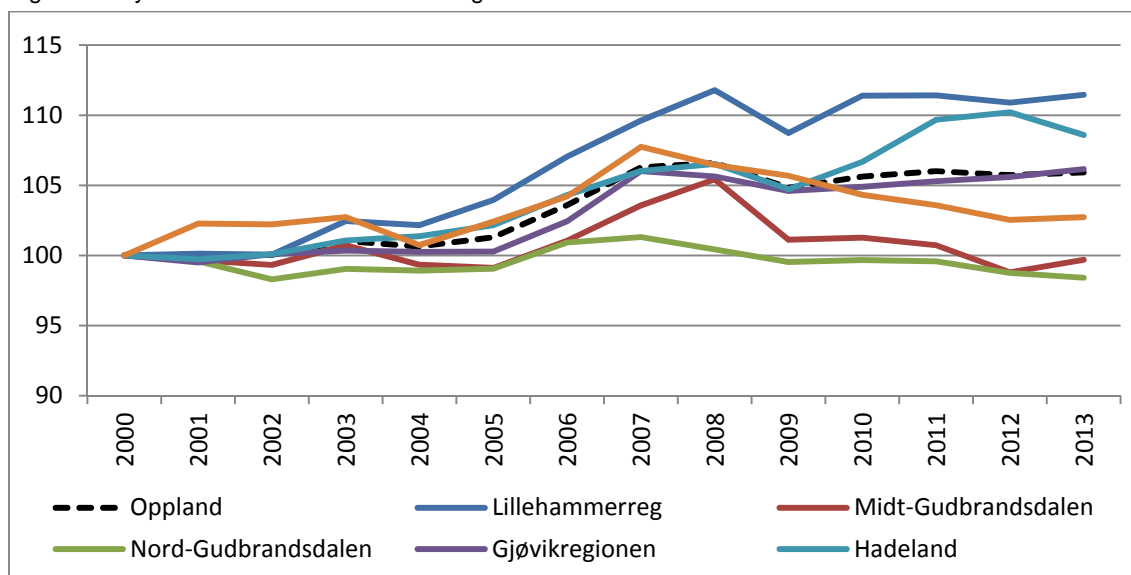
Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Den relativt svake arbeidsplassveksten i Oppland, sammenlignet med landet totalt, skyldes dels næringsstruktur og dels konkurransevne. I Oppland utgjør primærnæringene fortsatt en relativt stor andel av arbeidsplassene i fylket og her har det både nasjonalt og i alle

regioner i Oppland vært en nedadgående trend over flere tiår. Videre har det vært en nedadgående trend nasjonalt de senere år innen deler av tradisjonell industri. Vi tenker da spesielt på trelast-, trevare- og møbelindustri, industribransjer som har vært, og delvis er, tungt representert i Oppland. I tillegg er enkelte industrisegmenter i fylket sterkt konjunkturfølsomt, så som bildelindustrien på Raufoss. På den annen side er det i fylket et forholdsvis høyt innslag av offentlige arbeidsplasser, noe som demper svingningene i forhold til skiftende konjunkturer. Betydningen av næringsstruktur og konkurransekraft for sysselsettingsutviklingen vil bli drøftet nærmere i et senere delkapittel.

På regionnivå er det forholdsvis store forskjeller i sysselsettingsveksten de siste årene. Best utvikling har det vært i Lillehammer-regionen med 11 prosent vekst siden år 2000. Deretter følger Hadeland med ni prosent vekst, til tross for en nedgang i antall arbeidsplasser det siste året. Hadeland er for øvrig den eneste regionen med flere arbeidsplasser i dag enn i «toppåret» 2008. Gjøvik-regionen har siden 2000 hatt vekst på linje med fylket totalt, mens Valdres har hatt vekst på tre prosent. Svakest ut kommer Midt- og Nord-Gudbrandsdalen. I førstnevnte region var det god vekst i årene 2004-08, etterfulgt av et markert fall i 2009. I de påfølgende årene har antall arbeidsplasser holdt seg forholdsvis stabilt i Midt-Gudbrandsdalen, og antallet i 2013 er nær det samme som i 2000. I Nord-Gudbrandsdalen var det to prosent nedgang i antall arbeidsplasser i perioden 2000 - 2013, og det har vært små svingninger i perioden.

Figur 4-2: Sysselsatte etter arbeidssted. Regionfordelt. Indeks År 2000=100. 31.12.2000-31.12.2013.

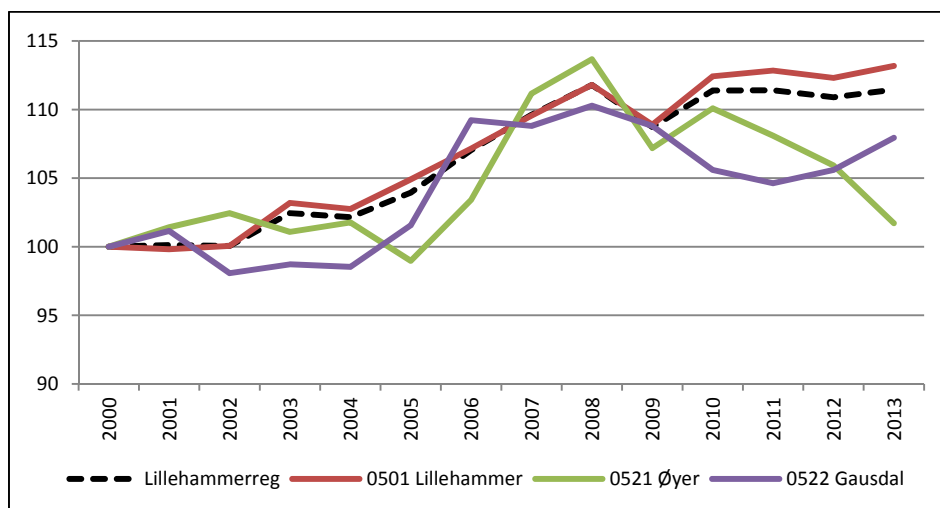
Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

4.3.2 Utvikling i Lillehammer-regionen

I Lillehammer-regionen var det registrert ca. 20 400 arbeidsplasser ved utgangen av 2013. Dvs. en økning på 2 100 eller 11 prosent siden årtusenskiftet. Regionens arbeidsplasser fordeler seg med rundt 16 200 i Lillehammer, 1 800 i Øyer og 2 400 i Gausdal. I perioden

2005-2008 var det sterk sysselsettingsvekst i både Lillehammer, Øyer og Gausdal. I 2009 falt antall arbeidsplasser i alle kommunene, mens utviklingsforløpet i de etterfølgende årene var svært forskjellige, og det er kun Lillehammer som i 2013 hadde flere arbeidsplasser enn før fallet i 2009. Det siste året (2013) har antall arbeidsplasser økt med en prosent i Lillehammer, to prosent i Gausdal og falt med fire prosent i Øyer. Svikten i sistnevnte kommune skyldes fortrinnsvis lavere aktivitet i bygg og anleggssektoren.

Figur 4-3: Sysselsatte etter arbeidssted. Lillehammer-regionen. Indeks år 2000=100. 31.12.2000-31.12.2013.

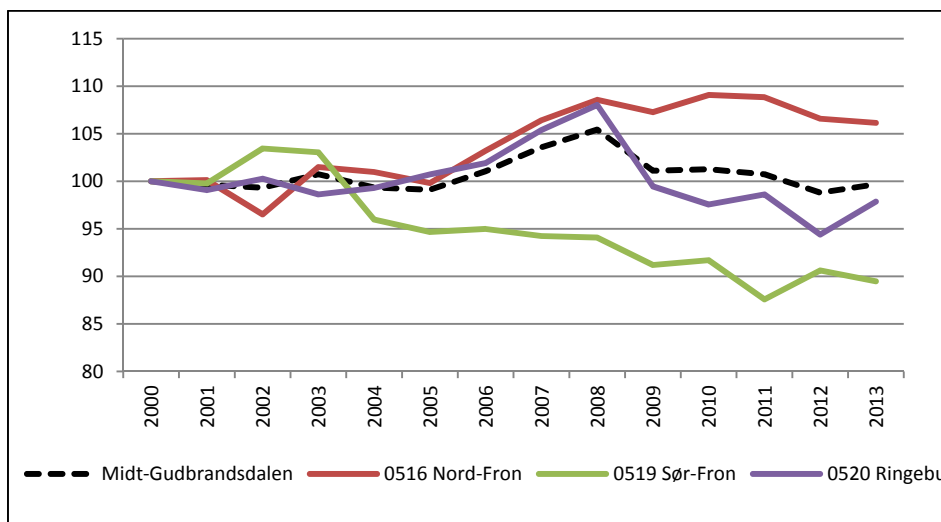

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

4.3.3 Utvikling i Midt-Gudbrandsdalen

I Midt-Gudbrandsdalen var det ved inngangen til 2014 rundt 6 000 arbeidsplasser, fordelt på ca. 2 700 i Nord-Fron, 1 100 i Sør-Fron og 2 200 i Ringebu. Antall arbeidsplasser i regionen totalt er tilnærmet uendret de siste 13 årene. Nord-Fron er vekstkommunen i regionen med en økning på seks prosent i perioden 2000-2013. I samme periode var det et fall på hele 10 prosent i Sør-Fron og to prosent i Ringebu. Det siste året har piken pekt opp igjen for Ringebu og svakt ned for Nord- og Sør-Fron. Siste års vekst i Ringebu kan i stor grad tilskrives økt aktivitet i bygg og anleggsbransjen, både innen oppføring av bygninger og innen anleggsvirksomhet. Nedgangen i Nord-Fron i 2013 kan i stor grad forklares med færre ansatte i treindustrien pga. Forestias nedleggelse av sponplatefabrikken på Kvam. I Sør Fron er det kun mindre bransjemessige justeringer i bemanningen det siste året og størst nedgang finner vi innen offentlige pleie- og omsorgstjenester.

Figur 4-4: Sysselsatte etter arbeidssted. Midt-Gudbrandsdalen. Indeks 2000=100. 31.12.2000-31.12.2013.

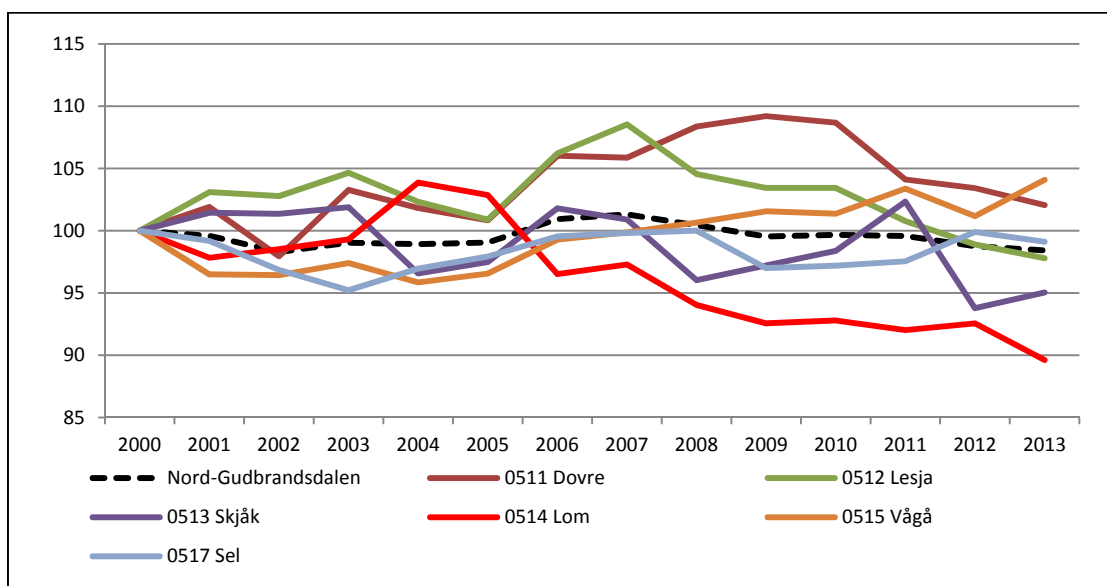

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

4.3.4 Utvikling i Nord-Gudbrandsdalen

Det var i overkant av 9 000 arbeidsplasser i Nord-Gudbrandsdalen i 4. kvartal 2013. Flest arbeidsplasser i Sel kommune med rundt 3 000. Det er kun Dovre og Vågå som har flere arbeidsplasser i kommunen i dag enn i år 2000. Svakest utvikling i perioden 2000-2013 har det vært i Lom med et fall i antall arbeidsplasser på 10 prosent. Deretter følger Sjøk med en nedgang på fem prosent. Det siste året (2013) har det kun vært vekst i Vågå og Skjåk. Veksten har her stort sett kommet innen industri, forretningsmessig tjenesteyting og offentlig sektor.

Figur 4-5: Sysselsatte etter arbeidssted. Nord-Gudbrandsdalen. Indeks år 2000=100. 31.12.2000-31.12.2013.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

4.3.5 Arbeidsplasser og egendekning i Gudbrandsdalen

I 4. kvartal 2013 var det til sammen 35 422 arbeidsplasser og 36 336 sysselsatte innbyggere i Lillehammer-regionen, Midt- og Nord-Gudbrandsdalen. Dette gir en netto utpendling fra Gudbrandsdalen på 914 personer. På regionnivå er det kun Lillehammer-regionen som har nettoinnpendling. På kommunenivå har Lillehammer kommune og Sel nettoinnpendling og Dovre er i balanse. Egendekningsandelen varierer en god del fra 67 prosent i Øyer til 116 prosent i Lillehammer. Dette er en indikasjon på at pendlingsstrømmene går fra omlandskommunene inn mot Lillehammer. Egendekningsandelen uttrykker hvor stor prosentandel antall sysselsatte som er bosatt i en region (sysselsatte etter bosted) utgjør av totalt antall arbeidsplasser i regionen (sysselsatte etter arbeidssted).

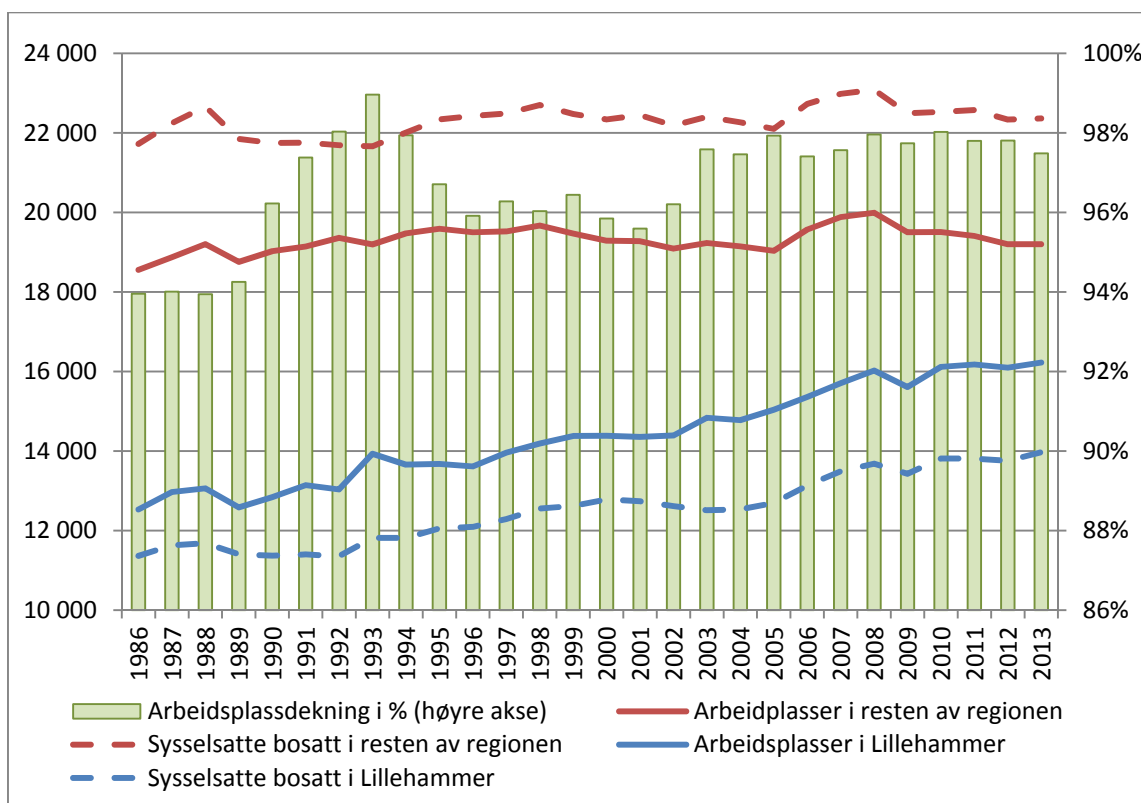
Tabell 4-1: Sysselsatte etter bosted, arbeidssted, nettoinnpendling og egendekningsandel. 31.12.2013.

	Bosted	Arbeidssted	Netto innpendling	Egendeknings- andel
Lillehammerreg	19 919	20 361	442	102 %
0501 Lillehammer	13 972	16 224	2 252	116 %
0521 Øyer	2 676	1 785	-891	67 %
0522 Gausdal	3 271	2 352	-919	72 %
Midt-Gudbrandsdalen				
	6 791	5 999	-792	88 %
0516 Nord-Fron	2 932	2 714	-218	93 %
0519 Sør-Fron	1 570	1 088	-482	69 %
0520 Ringebu	2 289	2 197	-92	96 %
Nord-Gudbrandsdalen				
	9 626	9 062	-564	94 %
0511 Dovre	1344	1341	-3	100 %
0512 Lesja	1106	882	-224	80 %
0513 Skjåk	1178	1054	-124	89 %
0514 Lom	1254	1156	-98	92 %
0515 Vågå	1867	1603	-264	86 %
0517 Sel	2877	3026	149	105 %

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

Antallet arbeidsplasser har økt relativt mer enn antall sysselsatte innbyggere i perioden 1986-2013 i Lillehammer. Dvs. at innpendlingen har tiltatt. For resten av regionen har antall arbeidsplasser og antall sysselsatte innbyggere økt om lag like mye.

Figur 4-6: Arbeidsplassutvikling, antall sysselsatte innbyggere og egendekning i Lillehammer kommune og resten av regionen (Øyer, Gausdal, Midt- og Nord-Gudbrandsdalen). 31.12.1986 – 31.12.2013.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

4.4 Næringsstruktur

Lillehammer har en relativt stor andel arbeidsplasser innen offentlig og privat tjenesteyting i forhold til landsgjennomsnittet. I resten av Gudbrandsdalen er jordbruk tungt representert. I flere kommuner er også bygg og anleggsvirksomhet og tradisjonell industrivirksomhet viktige næringsgrener. Videre er i overnattings- og serveringsvirksomhet overrepresentert i forhold til landsgjennomsnittet i nesten alle kommuner i Gudbrandsdalen.

Den relativt svake arbeidsplassveksten i Midt- og Nord- Gudbrandsdalen, sammenlignet med landet totalt, skyldes dels næringsstruktur og dels konkurranseevne. I nevnte regioner utgjør som nevnt primærnæringene en relativt stor andel av arbeidsplassene og her har det både nasjonalt og i alle regioner i Oppland vært en nedadgående trend over flere tiår. Innen reiselivet i Gudbrandsdalen bidrar bedriftsstrukturen til svekket konkurranseevne i det kommersielle ferie-/fritidsmarkedet. Videre har det vært en nedadgående trend nasjonalt de senere år innen deler av tradisjonell industri, dvs. industribransjer som har vært, og delvis er, av betydning i Gudbrandsdalen.. På den annen side er det i regionen et

forholdsvis høyt innslag av offentlige arbeidsplasser, noe som demper svingningene i forhold til skiftende konjunkturer.

Vi har sett på sammenhengen mellom næringsstruktur og sysselsettingsendringer ved hjelp av skift-andelsanalyser for perioden 2008-2013. I analysene splittes en regions avvik fra den nasjonale veksten i en struktur- og en konkurransekomponent. Strukturkomponenten sier noe om hvor stor del av sysselsettingsendringene som kan tilskrives regionens næringsstruktur. Den er negativ for Midt- og Nord-Gudbrandsdalen og positiv for Lillehammer-regionen. Konkurransekomponenten sier noe om hvor stor del av endringene som kan tilskrives regionens gevinst/tap av markedsandeler (skift), sett i forhold til den nasjonale endringstakten. Alle regioner i Gudbrandsdalen kommer negativt ut her. På kommunenivå er det kun Lillehammer som har en positiv strukturkomponent og kun Vågå som har en positiv konkurransekomponent.

I næringsøkonomien er det, som i demografien, nær sammenheng mellom struktur og dynamikk. Det det handler om er å være godt representert i næringer som er i framgang, og ha mindre av dem som er i tilbakegang. Vår gjennomgang av sysselsettingsdynamikken i Gudbrandsdalen har vist at det er store regionale forskjeller i utviklingen av antall arbeidsplasser siden årtusenskiftet. Vi skal nå skifte fokus fra dynamikk til struktur, altså nærings sammensetning. Nærings sammensetningen vil vi belyse ved hjelp av antall sysselsatte etter arbeidssted per 4. kvartal 2013.

4.4.1 Næringsstrukturen i Oppland

Hvordan ser så næringsstrukturen ut i Oppland fylke? I tabell 3-5 nedenfor er dette vist på et grovt næringsnivå for regionene i Oppland. Som for landet totalt står offentlig sektor for om lag en tredjedel av arbeidsplassene. Holder vi oss til privat sektor utgjør bygg og anlegg og varehandel en relativt høy andel i nesten alle regioner. Midt- og Nord-Gudbrandsdalen og Valdres skiller seg for øvrig ut med en relativt høy andel innen primærnæringene. Gjøvikregionen har en betydelig andel sysselsatte innen industri. Midt- og Nord-Gudbrandsdalen har også relativt sett en betydelig industrisektor.

Tabell 4-2: Næringsstruktur på regionnivå i Oppland. Sysselsatte etter arbeidssted. 31.12.2013.

Arbeidsplasser 4.kvartal 2013	Lillehammer-regionen		Midt-Gudbrandsda		Nord-Gudbrandsda		Gjøvikregion		Hadeland		Valdres	
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	633	3%	651	11%	1 058	12%	1 459	4%	434	4%	807	9%
05-09 Bergverksdrift og utvinning	43	0%	32	1%	5	0%	26	0%	9	0%	41	0%
10-33 Industri	964	5%	456	8%	719	8%	4 531	14%	761	7%	439	5%
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	313	2%	124	2%	160	2%	387	1%	169	2%	207	2%
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	1 557	8%	852	14%	955	11%	2 687	8%	1 148	11%	1 008	11%
45-47 Varehandel, rep. av motorvogner	2 779	14%	782	13%	1 058	12%	4 364	13%	1 393	13%	1 360	15%
49-53 Transport og lagring	709	3%	229	4%	505	6%	1 457	4%	685	7%	361	4%
55-56 Overnattings- og serv.virksomhet	1 089	5%	344	6%	494	5%	714	2%	317	3%	422	5%
58-63 Informasjon og kommunikasjon	690	3%	50	1%	41	0%	762	2%	173	2%	71	1%
64-66 Finansiering og forsikring	147	1%	56	1%	74	1%	408	1%	76	1%	91	1%
68-75 Teknisk tjen.yting, eiendomsdrift	1 028	5%	173	3%	344	4%	1 215	4%	325	3%	329	4%
77-82 Forretningsmessig tjenesteyting	753	4%	120	2%	316	3%	1 011	3%	281	3%	367	4%
84 Off.adm., forsvar, sosialforsikring	2 094	10%	260	4%	477	5%	1 503	5%	646	6%	439	5%
85 Undervisning	1 801	9%	502	8%	699	8%	2 788	9%	889	8%	668	8%
86-88 Helse- og sosialtjenester	4 742	23%	1 119	19%	1 811	20%	8 217	25%	2 795	27%	1 901	21%
90-99 Personlig tjenesteyting	919	5%	204	3%	276	3%	1 081	3%	327	3%	268	3%
00 Uoppgitt	100	0%	45	1%	70	1%	177	1%	69	1%	72	1%
Sum næringer	20 361	100%	5 999	100%	9 062	100%	32 787	100%	10 497	100%	8 851	100%
Fordelet på institusjonelle næringer												
Statlig forvaltning	3 572	18%	135	2%	430	5%	3 434	10%	461	4%	318	4%
Fylkeskommunal forvaltning	729	4%	142	2%	174	2%	691	2%	194	2%	161	2%
Kommunal forvaltning	3 839	19%	1 594	27%	2 535	28%	7 099	22%	2 708	26%	2 391	27%
Privat sektor og offentlige foretak	12 221	60%	4 128	69%	5 923	65%	21 563	66%	7 134	68%	5 981	68%

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

Går vi ned på kommunenivå i Lillehammer-regionen og Midt-Gudbrandsdalen har Lillehammer kommune en stor statlig sektor sammenlignet med de andre kommunene. Ringebu har en relativt sett færrest sysselsatte i offentlig sektor. De viktigste næringene innen privat sektor i Ringebu er industri, varehandel, bygg og anlegg og primærnæring. De største industriene er produksjon av meieriprodukter og ferdighus. Både i Gausdal og Nord-Fron er bygg og anleggsektoren de største private næringene, mens jordbruket er den største sysselsetteren i Sør-Fron. I Øyer kommune er relativt mange sysselsatt innen overnattingsvirksomhet.

I Nord-Gudbrandsdalen er jordbruket en relativt stor sysselsetter, og i Lesja, Skjåk og Lom er dette den største næringen i privat sektor. Skjåk har relativt sett også en betydelig industri, med maskinindustri som den største. I Vågå er 16 prosent sysselsatt innen bygg og anlegg. I Dovre er varehandel, overnatting og serveringsvirksomhet viktige næringer. Sel har både relativt sett og i absolutte tall flest sysselsatt innen varehandel i Nord-Gudbrandsdalen. I tillegg utgjør tradisjonell industrivirksomhet en relativt stor andel av arbeidsplassene i kommunen. I vedlegget er det næringsstrukturtabeller på kommunenivå.

En skulle tro at forskjeller i næringsstrukturen i stor grad skyldes demografiske forhold, så som befolkningsstruktur (alders- og kjønnsfordeling), folketall og befolkningstetthet. Det

gjør også det til en stor grad, men sammenligner vi de fire «Mjøsbyene» Lillehammer, Gjøvik, Hamar og Elverum finner vi også her noen strukturelle forskjeller. Lillehammer og Gjøvik har jevnstore arbeidsmarkeder på ca. 16 000 arbeidsplasser. Hamar er større med nesten 20 000 arbeidsplasser, mens Elverum er halvparten av Hamar med sine 10 000 arbeidsplasser. Varehandel er den største private næringen i alle byene. Gjøvik har flest sysselsatt innen varehandel. Gjøvik og Hamar har en betydelig bygg og anleggssektor, hvor flest er sysselsatt innen spesialisert bygg og anleggsvirksomhet. Industri er en stor næring i både Elverum og Gjøvik. I Elverum er næringsmiddelindustrien av stor betydning, mens i Gjøvik er industrispekteret veldig variert. Lillehammer har mange flere sysselsatt innen overnatting- og serveringsvirksomhet enn de andre byene. Hamar skiller seg ut med mange sysselsatt innen forretningsmessig tjenesteyting og finansiering og forsikring. Lillehammer og Hamar har absolutt og relativt sett flest sysselsatt innen teknisk tjenesteyting og eiendomsdrift.

Tabell 4-3: Næringsstruktur på kommunenivå i «Mjøsbyene». Sysselsatte etter arbeidssted. 31.12.2013.

Arbeidsplasser 4.kvartal 2013 Fordelt på næringer	Lillehammer		Gjøvik		Hamar		Elverum	
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	187	1 %	409	2 %	385	2 %	318	3 %
05-09 Bergverksdrift og utvinning	31	0 %	14	0 %	20	0 %	23	0 %
10-33 Industri	554	3 %	1 130	7 %	810	4 %	827	8 %
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	280	2 %	228	1 %	329	2 %	128	1 %
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	971	6 %	1 489	9 %	1 597	8 %	716	7 %
45-47 Varehandel, rep. av motorvogner	2 429	15 %	2 867	17 %	2 463	13 %	1 532	15 %
49-53 Transport og lagring	545	3 %	478	3 %	842	4 %	270	3 %
55-56 Overnattings- og serv.virksomhet	784	5 %	491	3 %	551	3 %	278	3 %
58-63 Informasjon og kommunikasjon	675	4 %	693	4 %	432	2 %	185	2 %
64-66 Finansiering og forsikring	145	1 %	264	2 %	755	4 %	65	1 %
68-75 Teknisk tjen.yting, eiendomsdrift	922	6 %	705	4 %	1 194	6 %	413	4 %
77-82 Forretningsmessig tjenesteyting	632	4 %	667	4 %	1 198	6 %	341	3 %
84 Off.adm., forsvar, sosialforsikring	1 855	11 %	840	5 %	2 295	12 %	1 008	10 %
85 Undervisning	1 424	9 %	1 412	9 %	1 381	7 %	924	9 %
86-88 Helse- og sosialtjenester	3 932	24 %	4 161	25 %	3 790	20 %	2 723	27 %
90-99 Personlig tjenesteyting	787	5 %	526	3 %	1 292	7 %	351	3 %
00 Uoppgitt	71	0 %	75	0 %	53	0 %	44	0 %
Sum næringer	16 224	100 %	16 449	100 %	19 387	100 %	10 146	100 %
Fordelt på institusjonelle næringer								
Statlig forvaltning	3 380	21 %	2 636	16 %	3 234	17 %	2 073	20 %
Fylkeskommunal forvaltning	649	4 %	308	2 %	723	4 %	283	3 %
Kommunal forvaltning	2 724	17 %	2 745	17 %	3 206	17 %	2 024	20 %
Privat sektor og offentlige foretak	9 471	58 %	10 760	65 %	12 224	63 %	5 766	57 %

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

Lokaliseringskvotienter

En regions næringsstruktur og spesialisering kan beskrives og analyseres med *lokaliseringskvotienter*. En lokaliseringkvotient (LQ) er et uttrykk for om en gitt næring er

sterkere eller svakere representert i en kommune enn den er i forhold til en større referanseregion. Som referanseregion bruker vi Norge. Lokaliseringskvotient på 1 vil da si at næringens andel av sysselsettingen (etter arbeidssted) er like stor på regionalt nivå som på landsbasis. Er lokaliseringskvotienten lik 2, har regionen/kommunene relativt sett dobbelt så mange arbeidsplasser i denne næringen sammenlignet med landet totalt.

I tabell under er lokaliseringskvotienter vist på kommunenivå. Det er brukt fargekoder for å tydeliggjøre hvor sterkt representert næringene er i kommunen. Rosa celler uttrykker overrepresentativitet ($1 < LQ \leq 2$), mens blå celler uttrykker sterk overrepresentert ($LQ > 2$).

I alle kommunene bortsett fra Lillehammer er primærnæringene overrepresentert. Det er dobbelt så mange eller flere sysselsatt innen jordbruket i regionen enn landet for øvrig. Også andelen sysselsatte innen bygg og anleggsvirksomhet er høy i samtlige kommuner, med unntak av Lillehammer. Kommunene Gausdal, Ringebu, Sjøk og Sel peker seg ut med relativt sett høy andel sysselsatte innen industri. Videre er transport og lagring viktige næringer i flere kommuner i Nord-Gudbrandsdalen. Lom skiller seg ut med en relativt sett høy andel sysselsatte innen finansiering og forsikring og Sel innen forretningsmessig tjenesteyting. Lillehammer skiller seg fra de andre kommunene med en stor andel sysselsatte innen statlig forvaltning. En felles nevner for hele regionen på tvers av kommunegrenser er overnattings- og serveringsvirksomhet, den er overrepresentert i nesten samtlige kommuner.

Tabell 4-4: Lokaliseringskvotienter på kommunenivå. Sysselsatte etter arbeidssted. 31.12.2013.

Arbeidsplasser 4.kvartal 2013	Lillehammer	Øyer	Gausdal	Nord-Fron	Sør-Fron	Ringebu	Dovre	Lesja	Skjåk	Lom	Vågå	Sel
Fordelt på næringer												
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	0,47	2,74	5,71	3,81	6,26	4,35	4,35	8,98	6,66	6,64	5,63	1,97
05-09 Bergverksdrift og utvinning	0,08	0,20	0,05	0,13	0,00	0,42	0,09	0,00	0,00	0,00	0,03	0,01
10-33 Industri	0,39	0,97	1,24	0,27	0,32	1,86	0,58	0,58	1,51	0,56	0,28	1,38
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	1,52	0,99	0,49	3,05	0,73	0,84	1,64	0,00	2,09	0,92	4,57	0,44
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	0,75	1,44	2,04	2,02	1,79	1,49	1,27	1,51	1,22	1,10	2,01	1,06
45-47 Varehandel, rep. av motorvogner	1,08	0,68	0,55	1,11	0,51	0,95	0,92	0,63	0,53	0,72	0,74	1,08
49-53 Transport og lagring	0,62	0,39	0,99	0,79	0,74	0,58	0,70	1,29	1,06	1,11	0,59	1,28
55-56 Overnattings- og serv.virksomhet	1,48	3,96	0,96	1,33	2,84	1,74	3,63	0,52	1,22	2,78	1,26	1,08
58-63 Informasjon og kommunikasjon	1,20	0,10	0,11	0,48	0,08	0,03	0,09	0,07	0,30	0,05	0,05	0,18
64-66 Finansiering og forsikring	0,48	0,00	0,05	0,74	0,50	0,22	0,32	0,00	0,51	1,45	0,14	0,38
68-75 Teknisk tjen.yting, eiendomsdrift	0,91	0,47	0,36	0,64	0,29	0,32	0,52	0,65	0,47	0,41	0,87	0,61
77-82 Forretningsmessig tjenesteyting	0,77	0,88	0,35	0,18	0,67	0,52	0,63	0,25	0,58	0,19	0,77	1,03
84 Off.adm., forsvar, sosialforsikring	1,86	0,98	0,91	0,73	1,12	0,47	1,27	1,22	0,63	0,80	0,79	0,70
85 Undervisning	1,12	1,16	1,16	1,33	1,03	0,76	1,03	0,89	0,83	0,98	0,71	1,18
86-88 Helse- og sosialtjenester	1,23	0,91	1,05	0,89	1,11	0,93	0,88	1,04	0,95	1,00	1,04	1,07
90-99 Personlig tjenesteyting	1,31	1,52	0,37	0,87	0,65	1,12	0,61	0,64	0,82	1,22	0,98	0,74
00 Uoppgitt	0,86	1,42	1,33	1,66	1,44	1,25	1,46	0,89	2,41	1,52	1,34	1,49
Sum næringer												
Fordelt på institusjonelle næringer												
Statlig forvaltning	1,92	0,25	0,57	0,26	0,11	0,19	0,66	0,32	0,14	0,26	0,28	0,63
Fylkeskommunal forvaltning	2,29	0,13	1,85	2,62	0,16	0,39	0,98	0,39	0,16	1,54	0,14	2,03
Kommunal forvaltning	0,95	1,55	1,49	1,38	2,09	1,35	1,47	1,89	1,66	1,59	1,62	1,47
Privat sektor og offentlige foretak	0,84	1,00	0,92	0,98	0,88	1,05	0,93	0,89	0,99	0,95	0,98	0,91

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning.

Skift-andelsanalyse

I alle næringer vil en finne bedrifter som går bra, mens andre bedrifter går dårlig. Når en samler bedrifter i næringsgrupper, eller bransjer, og ser utviklingen over noen år, vil en likevel se at noen næringer er i framgang, mens andre er i tilbakegang. En vil også se at veksten, eller tilbakegangen, for eksempel målt med sysselsettingstall, varierer fra kommune til kommune. På lokalt nivå (region/kommune) vil noe av den samlede veksten skyldes en gunstig næringsstruktur, dvs. stort innslag av næringer som er i framgang nasjonalt, og kanskje internasjonalt. Tilsvarende vil en eventuell tilbakegang dels skyldes at kommunen har stort innslag av næringer som stagnerer eller går tilbake nasjonalt. Det er altså en nær sammenheng mellom næringsstruktur og vekst/tilbakegang i sysselsettingen i en kommune. Likevel er det selvsagt ikke slik at næringsstrukturen på et gitt tidspunkt er helt bestemmende for framtidig næringsutvikling i en kommune. Kommunen kan ha bedrifter som bidrar til at sysselsettingen i enkelte næringer har en utvikling som avviker fra den gjennomsnittlige, nasjonale endringen for denne næringen. Blant kommuner som i utgangspunktet har samme næringsstruktur, vil vi over noen år kunne finne enkelte "vinnerkommuner", mens andre taper terreng. Koplingen mellom næringsstruktur og sysselsettingsendringer blir ofte studert ved hjelp av skift-andelsanalyser. I slike analyser blir de lokale (kommunale/regionale) sysselsettingsendringene splittet opp i tre komponenter:

- En komponent som kan sies å være kommunens andel av den samlede nasjonale endringen i sysselsettingen, summert over alle næringer.
- En "strukturkomponent" som sier noen om hvor stor del av sysselsettingsendringene som kan tilskrives kommunens næringsstruktur.
- En "konkurransekomponent" som sier noe om hvor stor del av endringene som kan tilskrives kommunens gevinst/tap av "markedsandeler" (skift), sett i forhold til den nasjonale endringstakten.

Hvordan en kommune kommer ut på struktur- og konkurransekomponentene kan være en indikasjon på kommunens vekstkraft. En kommune som kommer ut på plussida både på strukturkomponent og konkurransekomponent kan sies å ha en sterk vekstkraft. Kommer kommunen ut med minusverdier på begge, vil det, i alle fall på kort sikt, være vanskelig å snu dette til en positiv utvikling.

I våre skift-andelsanalyser bruker vi "sysselsatte etter arbeidssted" som indikator på vekst/tilbakegang i en kommune, og vi bruker den gjennomsnittlige nasjonale veksten i de enkelte næringer som referansebane. På kommunenivå vil etablering/nedlegging/sterk vekst eller tilbakegang i enkeltbedrifter kunne slå sterkt ut på sysselsettingen. Dette gjelder særlig når en ser på enkelt næringer.

For at analysen skal bli mer robust, bruker vi en grov næringsinndeling, med 16 næringer, i skift-andelsanalysene. I næringsstatistikken opereres det med en ufordelt post, som utgjør

om lag 1 prosent av samlet sysselsetting i de fleste regionene. Denne posten er ikke med i analysene. På kommunenivå vil etablering/nedlegging/sterk vekst eller tilbakegang i enkeltbedrifter kunne slå sterkt ut på sysselsettingen. Dette gjelder særlig når en ser på enkelt næringer. Analysene baserer seg på sysselsettingstall for årene 2008 og 2013. 2008 er valgt fordi det da ble gjort noen endringer i SSBs sysselsettingsstatistikk og/eller i SSBs Standard for næringsgruppering. Tidligere år er dermed ikke direkte sammenlignbare på næringsnivå med 2013. Analysen av endringer 2008-2013 er en ren "regnskapsmessig" oppsplitting eller dekomponering av sysselsettingsendringene på regionnivå. Avvik fra den gjennomsnittlige nasjonale vekstraten splittes i en andel eller strukturkomponent, og en skift- eller konkurransekomponent.

Tabell 4-5: Skift-andelsanalyse for regionene i Oppland og Hamarregionen². 31.12.2008-31.12.2013.

	Lilleham- regionen	Midt- Gudbrands- dal	Nord- Gudbrandsdal	Gjøvik- regionen	Valdres	Hadeland	Hamar- regionen
Sysselsatte 2013*	20 184	5 948	8 989	32 403	8 750	10 416	41 496
A Faktisk sysselsettings- endring 2008-2013*	140	-352	-198	402	-351	219	1 422
B Forventet endring ut fra nasjonalt gjennomsnitt	790	248	362	1 261	355	402	1 580
C Forventet endring korrigeret for regionens nærings sammensetning	907	120	103	642	228	308	1 187
D Avvik fra forventet nasjonal vekst (A-B)	-650	-600	-560	-859	-710	-183	-158
E Strukturkomponent (C-B)	117	-128	-260	-619	-130	-94	-393
F Konkurransekomponentent (A-C)	-767	-472	-301	-240	-579	-89	235

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

Vi forklarer tabell over med Lillehammer-regionen som eksempel:

- Faktisk sysselsettingsendring (Lillehammer-regionen 140) viser den faktiske veksten i antall arbeidsplasser fra 2008 til 2013.
- Forventet endring ut fra nasjonalt gjennomsnitt (Lillehammer-regionen 790) viser hva sysselsettingsveksten ville vært om regionen hadde hatt samme vekstrate som den gjennomsnittlige nasjonale vekstraten, summert over alle næringer.
- Forventet endring korrigeret for kommunens nærings sammensetning (Lillehammer-regionen 907) er den veksten regionen ville hatt om alle næringer i regionen hadde fulgt den nasjonale vekstraten for de samme næringene.
- Avvik fra forventet nasjonal vekst (Lillehammer-regionen -650) viser avviket mellom den faktiske veksten i regionen 2008-2013 og den veksten regionen ville

² *Eksklusive ufordelte på næringer og arbeidsplasser innen arbeidskrafttjenester.

hatt om den hadde fulgt gjennomsnittlig nasjonal vekst. Gjennom skift-andelsanalysen splittes dette avviket i to komponenter; en strukturkomponent og en konkurransekomponent.

- Strukturkomponenten (Lillehammer-regionen 117) er den delen av det regionale avviket som kan forklares med regionens næringsstruktur. Har regionen stort innslag av næringer som er i nasjonal tilbakegang, vil denne komponenten være negativ. I dette tilfellet er det kun Lillehammer-regionen som har positiv strukturkomponent. Det vil si at ut ifra regionens gitte næringsstruktur skulle veksten i Lillehammer-regionen vært høyere enn den nasjonale veksten, dvs. at regionen har sterkt innslag av næringer i framgang.
- Konkurransekomponenten (Lillehammer-regionen -767) er et uttrykk for hvor stor del av det regionale avviket som kan tilskrives regionenes gevinst/tap av "markedsandeler" (skift), sett i forhold til de nasjonale vekstratene, og korrigert for den næringsstrukturen regionen har. Her har kun Hamarregionen positivt tall. Det betyr at de øvrige regionene mister arbeidsplasser fordi de taper i forhold til andre regioner med samme næringsstruktur.

Det at alle regionene i Oppland har negative tall på konkurransekomponenten er selvsagt alvorlig med tanke på framtidig vekst. Næringsstrukturen er det lite å gjøre med, i alle fall på kort sikt, og den er da også for de fleste regioner gunstig. Spørsmålet er da om, og i tilfelle hvordan, en kan styrke bedriftene slik at tapet av markedsandeler (konkurransekomponenten) blir stoppet.

Tabellene under viser resultatene fra den samme type skift-andelsanalyse for kommunene i Lillehammer-regionen, Midt-Gudbrandsdal og Nord-Gudbrandsdal. I Lillehammer-regionen og Midt-Gudbrandsdalen er det kun Lillehammer som har sysselsettingsvekst i perioden 2008-2013. Lillehammer er også den eneste kommunen som har en gunstig næringsstruktur slik at en kunne forvente en større vekst i kommunen enn det en ser nasjonalt. Samtlige av kommunene har negativ konkurransekomponent som tilsier at de gjør det svakere enn det en kan forvente ut i fra næringsstrukturen.

Tabell 4-6: Skift-andelsanalyse for kommunene i Lillehammer-regionen og Midt-Gudbrandsdalen³.
31.12.2008-31.12.2013.

		Lillehammer	Øyer	Gausdal	Nord-Fron	Ringebu	Sør-Fron
	Sysselsatte 2013	16 078	1 771	2 335	2 689	2 179	1 080
A	Faktisk sysselsettingsendring 2008-2013	404	-208	-56	-66	-227	-59
B	Forventet endring ut fra nasjonalt gjennomsnitt	617	78	94	109	95	45
C	Forventet endring korrigert for regionens nærings sammensetning	817	73	17	75	20	26
D	Avvik fra forventet nasjonal vekst (A-B)	-213	-286	-150	-175	-322	-104
E	Strukturkomponent (C-B)	199	-5	-77	-34	-75	-19
F	Konkurransekomponentent (A-C)	-413	-281	-73	-141	-247	-85

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

I Nord-Gudbrandsdalen er det kun Vågå som har sysselsettingsvekst i perioden 2008-2013. Alle kommunene i Nord-Gudbrandsdalen har negativ strukturkomponent som vil si at kommunene har sterkt innslag av næringer i tilbakegang, slik at det forventes ikke like sterk sysselsettingsvekst som den nasjonale. Vågå er også den eneste kommunen hvor konkurransekomponenten er positiv, som betyr at de gjør det bedre enn næringsstrukturen skulle tilsi.

Tabell 4-7: Skift-andelsanalyse for kommunene i Nord-Gudbrandsdalen³. 31.12.2008-31.12.2013.

		Dovre	Lesja	Skjåk	Lom	Vågå	Sel
	Sysselsatte 2013	1 331	877	1 041	1 147	1 591	3 002
A	Faktisk sysselsettingsendring 2008-2013	-87	-59	-7	-60	52	-37
B	Forventet endring ut fra nasjonalt gjennomsnitt	56	37	41	48	61	120
C	Forventet endring korrigert for regionens nærings sammensetning	29	-10	-3	5	42	40
D	Avvik fra forventet nasjonal vekst (A-B)	-143	-96	-48	-108	-9	-157
E	Strukturkomponent (C-B)	-27	-47	-45	-42	-19	-79
F	Konkurransekomponentent (A-C)	-116	-49	-4	-65	10	-77

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

4.4.2 Vinner- og tapernæringer

Sysselsettingen i Norge vokser med fire prosent i perioden 2008 til 2013. På nasjonalt nivå har det siden 2008 vært tilbakegang i primærnæringene, industrien, varehandel, transport og lagring og finansiering og forsikring i denne perioden. I de to neste tabellene ser vi

hvilke næringer som vokser eller har nedgang på kommunenivå og hvordan utviklingen er i forhold til landsgjennomsnittet.

Lillehammer kommune har i utgangspunktet en gunstig næringsstruktur (positiv strukturkomponent), men de gjør det gjør det likevel svakere enn i landet for øvrig (negativ konkurransekomponent). Lillehammer kommune har tilbakegang i bygg og anlegg og ulike tjenestenæringer som informasjon og kommunikasjon, forretningsmessig og personlig tjenesteyting, som ellers i landet har vekst. De næringene som vokser relativt mer i Lillehammer enn landet for øvrig er elektrisitet, vann og renovasjon, transport og lagring, teknisk tjenesteyting og offentlig renovasjon, men ikke nok til å kompensere for de næringene med tilbakegang. Sysselsettingsveksten i Lillehammer er først og fremst drevet av den offentlige sektoren, som undervisning og offentlig administrasjon. Innen overnatting og serveringsvirksomhet er det vekst nasjonalt, men kommuner som Øyer, Gausdal, Sør-Fron og Nord-Fron har tilbakegang. I en periode hvor sysselsettingen i industrien faller har Gausdal greid å ha sysselsettingsvekst. Innen bygg og anlegg har Lillehammer, Øyer og Ringebu sysselsettingsnedgang mens de andre kommunene har vekst.

Tabell 4-8: Faktisk sysselsettingsendring og konkurransekomponenten fordelt på ulike næringer i Lillehammer-regionen og Midt-Gudbrandsdalen. 31.12.2008-31.12.2013.

	Lillehammer		Øyer		Gausdal		Nord-Fron		Ringebu		Sør-Fron	
	Endring 2008-2013	Konkur.- komp.	Endring 2008-2013	Konkur.- komp.	Endring 2008-2013	Konkur.- komp.	Endring 2008-2013	Konkur.- komp.	Endring 2008-2013	Konkur.- komp.	Endring 2008-2013	Konkur.- komp.
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	-23 %	-16	-9 %	10	-23 %	-25	-4 %	33	-18 %	-4	-14 %	6
05-09 Bergverksdrift og utvinning	29 %	-5	50 %	0	50 %	0	-73 %	-41	-21 %	-21		
10-33 Industri	-19 %	-64	-22 %	-23	26 %	73	-53 %	-60	-12 %	-10	0 %	3
35-39 Elektr., vann og renov.	23 %	18	25 %	2	18 %	0	8 %	-6	40 %	4	50 %	2
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	-8 %	-184	-29 %	-108	30 %	63	38 %	92	-10 %	-55	16 %	9
45-47 Varehandel, rep. av motorv.	0 %	80	-14 %	-21	-31 %	-74	-20 %	-86	-8 %	-14	5 %	6
49-53 Transport og lagring	6 %	44	31 %	10	26 %	28	2 %	5	-38 %	-40	16 %	7
55-56 Overnatt.- og serv.virksomhet	5 %	-5	-14 %	-52	-20 %	-23	-22 %	-42	14 %	9	-46 %	-96
58-63 Informasjon og komm.	-7 %	-79	200 %	4	125 %	5	-45 %	-41	100 %	1	200 %	2
64-66 Finansiering og forsikring	-39 %	-80	-100 %	-2	-60 %	-3	-20 %	-7	29 %	2	100 %	5
68-75 Teknisk tjen.yting, eiend.drift	13 %	15	-15 %	-16	-23 %	-23	10 %	-1	16 %	2	-17 %	-7
77-82 Forret.messig tjenesteyting	-4 %	-70	3 %	-5	-16 %	-12	-21 %	-8	-11 %	-12	-18 %	-12
84 Off.adm., forsvar, sos.forsikring	25 %	158	30 %	14	18 %	4	36 %	20	-26 %	-34	14 %	0
85 Undervisning	15 %	118	38 %	38	-6 %	-27	-2 %	-24	-4 %	-13	16 %	8
86-88 Helse- og sosialtjenester	2 %	-242	-10 %	-63	5 %	-15	18 %	39	-12 %	-94	0 %	-19
90-99 Personlig tjenesteyting	-3 %	-101	-35 %	-69	-54 %	-45	-5 %	-14	69 %	32	13 %	1
Totalt	2,6 %	-413	-10,5 %	-281	-2,3 %	-73	-2,4 %	-141	-9,4 %	-247	-5,2 %	-85

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

De næringene hvor kommunene i Nord-Gudbrandsdalen har større sysselsettingsvekst enn landet for øvrig er innen helse og sosialtjenester, forretningsmessig og teknisk tjenesteyting og eiendom. Innen finansiering og forsikring er sysselsettingen stabil mens det nasjonalt er sysselsettingsnedgang. På landsbasis er det sysselsettingsnedgang innen transport og lagring, mens det i Nord-Gudbrandsdalen er sysselsettingsvekst. Vågå er som nevnt eneste kommunen i Nord-Gudbrandsdalen som har sysselsettingsvekst og en positiv konkurransekomponent i sum over alle næringene. De næringene som har sterkere sysselsettingsvekst enn landet for øvrig er forretningsmessig tjenesteyting og teknisk tjenesteyting og eiendomsdrift.

Tabell 4-9: Faktisk sysselsettingsendring 2008-2013 og konkurransekomponenten fordelt på ulike næringer i Nord-Gudbrandsdalen.

	Dovre		Lesja		Skjåk		Lom		Vågå		Sel	
	Endring 2008-2013	Konkur.- komp.	Endring 2008-2013	Konkur.- komp.	Endring 2008-2013	Konkur.- komp.	Endring 2008-2013	Konkur.- komp.	Endring 2008-2013	Konkur.- komp.	Endring 2008-2013	Konkur.- komp.
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	-26 %	-17	-25 %	-21	-19 %	-5	-6 %	22	-7 %	24	-22 %	-10
05-09 Bergverksdrift og utvinning		3		0	-100 %	-3		0		1	-83 %	-8
10-33 Industri	0 %	7	-22 %	-7	1 %	15	-49 %	-44	-23 %	-7	-16 %	-29
35-39 Elektr., vann og renov.	25 %	2		0	-7 %	-6	50 %	3	-2 %	-15	-6 %	-3
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	-18 %	-45	9 %	0	11 %	2	12 %	3	1 %	-21	9 %	1
45-47 Varehandel, rep. av motorv.	-20 %	-37	18 %	14	-23 %	-20	-12 %	-12	-9 %	-11	-20 %	-92
49-53 Transport og lagring	-7 %	-3	-9 %	-4	53 %	22	25 %	15	31 %	13	5 %	15
55-56 Overnatt.- og serv.virksomhet	18 %	17	-48 %	-16	-11 %	-8	3 %	-3	-18 %	-18	-32 %	-59
58-63 Informasjon og komm.	100 %	2	0 %	0	22 %	2	0 %	0	-50 %	-3	-5 %	-2
64-66 Finansiering og forsikring	33 %	2		0	43 %	3	-3 %	0	-20 %	-1	0 %	1
68-75 Teknisk tjen.yting, eiend.drift	-14 %	-13	38 %	7	-16 %	-10	-21 %	-12	142 %	47	16 %	5
77-82 Forret.messig tjenesteyting	79 %	17	-23 %	-4	244 %	21	-50 %	-13	455 %	49	21 %	16
84 Off.adm., forsvar, sos.forsikring	2 %	-12	-3 %	-11	-38 %	-34	8 %	-3	-13 %	-25	-3 %	-23
85 Undervisning	-5 %	-13	-3 %	-6	11 %	3	-1 %	-6	-13 %	-19	0 %	-17
86-88 Helse- og sosialtjenester	0 %	-19	5 %	-6	14 %	10	-3 %	-26	6 %	-8	38 %	137
90-99 Personlig tjenesteyting	-12 %	-7	50 %	6	28 %	5	37 %	10	16 %	3	-1 %	-9
Totalt	-6,1 %	-116	-6,3 %	-49	-0,7 %	-4	-5,0 %	-65	3,4 %	10	-1,2 %	-77

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SSB

4.5 Befolkningsutvikling eller næringsutvikling

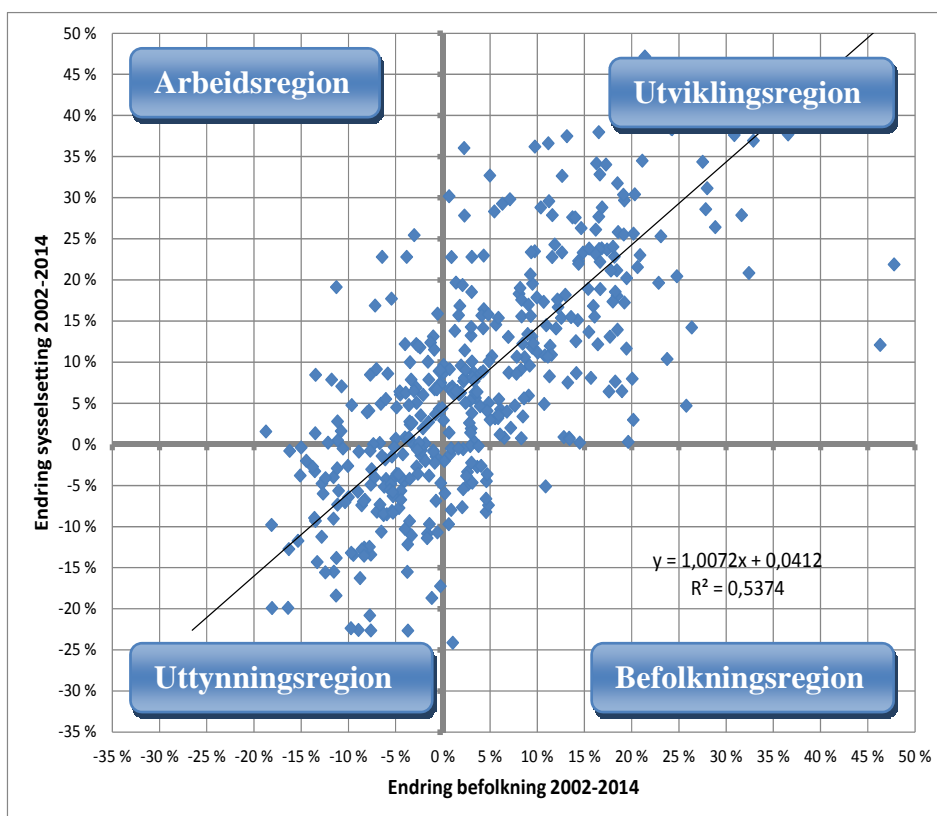
Utvikling i befolkning og arbeidsplasser i perioden 2002—2014 viser at regionsenterkommunen Lillehammer er en typisk utviklingskommune med god vekst i både arbeidsplasser og folketall. Gausdal faller også så vidt inn under begrepet utviklingskommune i nevnte periode. Øyer ligger i grenseland mellom å kalles en utviklings- og befolkningskommune pga. svak arbeidsplassvekst de siste 6 årene. Befolkningskommuner vil si kommuner med folketallsvekst i kombinasjon med nedgang i antall arbeidsplasser. Vågå og Nord-Fron er de eneste kommuner i Midt- og Nord-Gudbrandsdalen som vi kan kalle arbeidskommuner. Dvs. arbeidsplassvekst i kombinasjon med befolkningsnedgang. De øvrige kommunene i Gudbrandsdalen er enten uttynningskommuner (nedgang i både befolkning og arbeidsplasser) eller ligger i grenselandet mellom uttynningskommuner og arbeidskommuner.

Deler vi opp perioden i 2002-2009 og 2009-2014 ser vi at Lillehammer endrer seg fra en betydelig til svak sysselsettingsvekst, men har fortsatt god befolkningsvekst. Både Øyer og Gausdal går fra å være en arbeidskommune til en befolkningskommune. Dette henger sammen med at Øyer og Gausdal har en "ugunstig" næringsstruktur, dvs. overrepresentasjon av næringer i tilbakegang, samtidig som de drar befolkningsmessig nytte av nærhet til Lillehammer. Nord-Fron, Ringebu, Dovre, Sel og Lesja går fra å være arbeidsregioner til uttynningsregioner, mens Sør-Fron, Lom og Skjåk fortsatt er uttynningskommuner.

Under normale konjunkturer vil det være nært sammenfall mellom arbeidsplassutvikling og befolkningsutvikling, i hvert fall hvis vi ser på utviklingen i befolkningen i yrkesaktiv alder. Arbeidsplasser trekker til seg arbeidskraft og innbyggere. Det er også slik at innbyggere representerer både et rekrutteringsgrunnlag og en etterspørsel for bedriftene. Disse sammenhengene gjelder på nasjonalt nivå og for store regioner (bo- og arbeidsmarkedsregioner). Mellom enkeltkommuner innenfor funksjonelle bo- og arbeidsmarkedsregioner, kan det imidlertid være avvik mellom jobbskaping og befolkningsvekst. Figuren nedenfor viser denne positive sammenhengen for samtlige norske kommuner. Ut i fra hvor en kommune plasserer seg i plottet kan den gis ulike karakteristikk:

- Utviklingsregion: Befolknings- og sysselsettingsvekst
- Arbeidsregion: Sysselsettingsvekst og befolkningsnedgang
- Befolkningsregion: Befolkningsvekst og sysselsettingsnedgang
- Uttynningsregion: Befolknings- og sysselsettingsnedgang

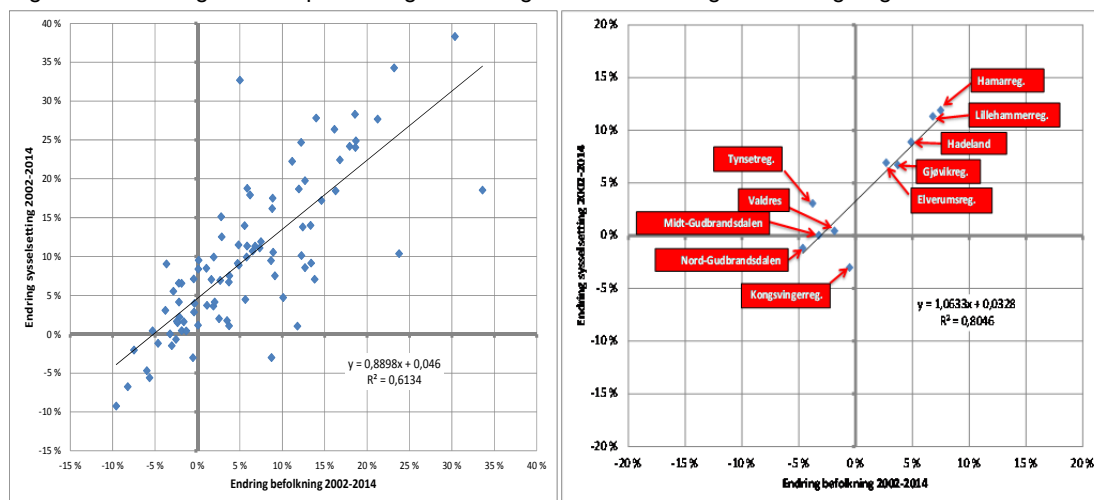
Figur 4-7: Sammenhengen mellom befolknings- og sysselsettingsvekst i alle norske kommuner. 2002-2014.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

Figurene under viser prosentvis utvikling i antall arbeidsplasser og innbyggere de siste 12 årene for alle økonomiske regioner i Norge og Innlandet. Den illustrerer at jobbskaping og befolkningsvekst henger nært sammen og da særlig på regionnivå.

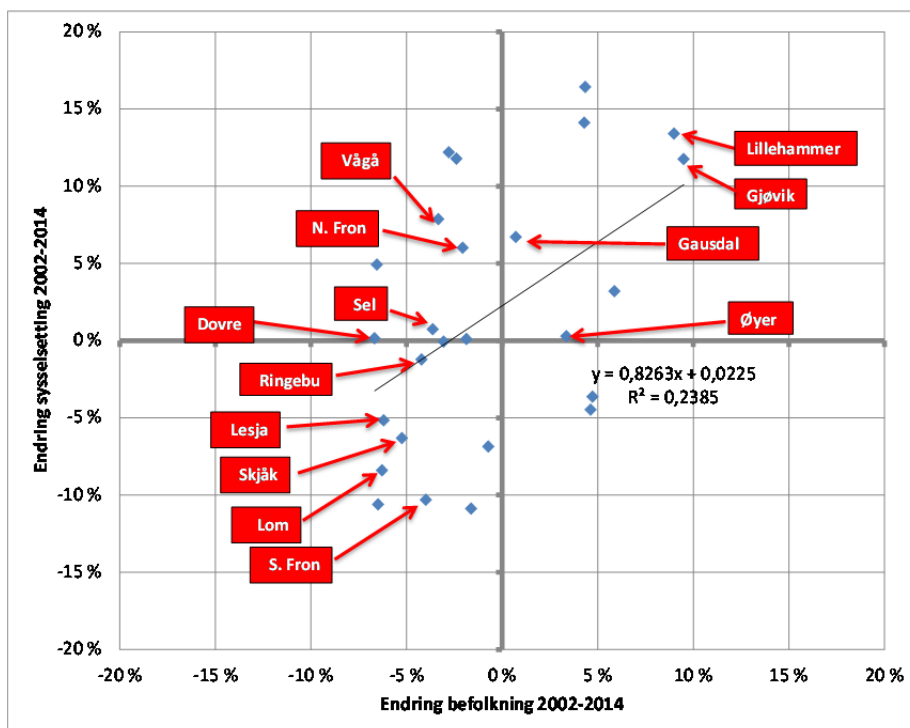
Figur 4-8: Utvikling i arbeidsplasser og befolkning. Økonomiske regioner i Norge og Innlandet. 2002-2014.

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning.

Hvordan er så bildet for kommunene i Lillehammer-regionen, Midt-Gudbrandsdalen og Nord-Gudbrandsdalen? I neste figur illustreres det at Lillehammer er en typisk utviklingskommune med god vekst i både arbeidsplasser og folketall siden 2002. Gausdal faller også inn under begrepet utviklingskommuner. Øyer ligger i grenseland pga. svak arbeidsplassvekst de siste 6 årene. Vågå og Nord-Fron er de eneste kommuner i Midt- og Nord-Gudbrandsdalen som vi kan kalle arbeidskommuner. De øvrige kommunene i Gudbrandsdalen er enten uttynningskommuner eller ligger i grenselandet mellom uttynningskommuner og arbeidskommuner.

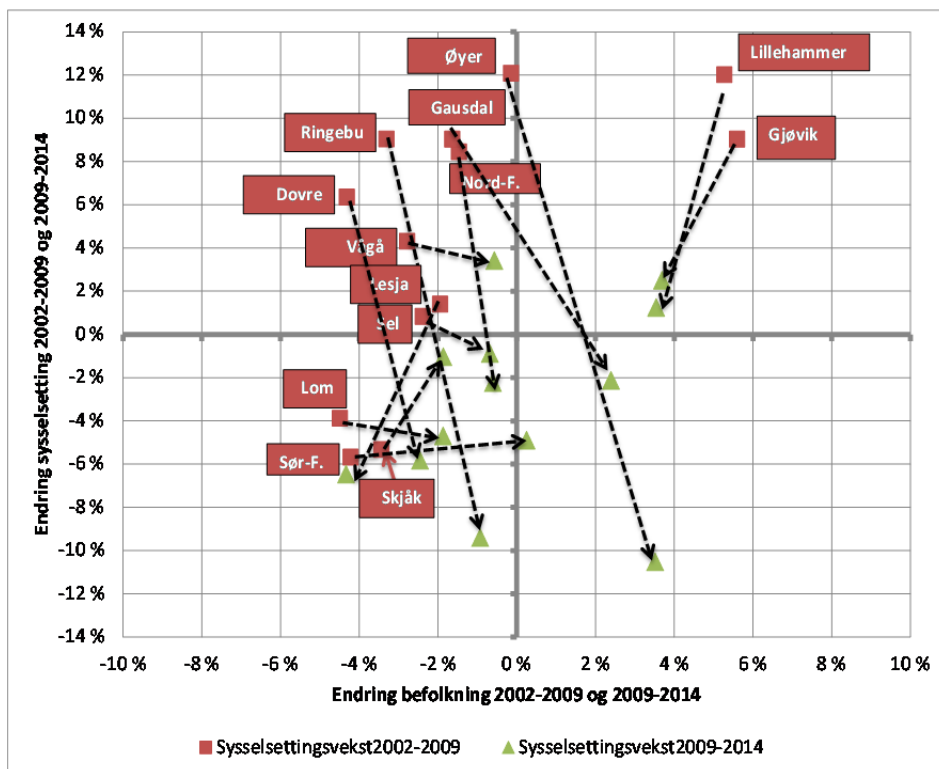
Figur 4-9: Utvikling i arbeidsplasser og befolkning. Kommuner i Oppland, 2002-14. Prosent.

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning.

Ved å se nærmere på hvordan utviklingen har vært innad i denne perioden ser bildet noe annerledes ut. I figuren nedenfor ser vi hvordan befolknings- og sysselsettingsutviklingen har vært i perioden 2002-2009 og 2009-2014. Lillehammer endrer seg fra en betydelig til svak sysselsettingsvekst, men har fortsatt god befolkningsvekst. Både Øyer og Gausdal har gått fra å være en arbeidskommune til en befolkningskommune. Dette henger sammen med at Øyer og Gausdal har en "ugunstig" næringsstruktur, dvs. overrepresentasjon av næringer i tilbakegang, samtidig som de drar befolkningsmessig nytte av nærhet til Lillehammer. Nord-Fron, Ringebu, Dovre, Sel og Lesja går i perioden 2002-2014 fra å være arbeidsregioner til uttynningsregioner.

Figur 4-10: Utvikling i arbeidsplasser og befolkning. Kommuner i Oppland. 2002-2009 og 2009-2014. Prosent.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

Det er altså en sammenheng mellom jobbskaping og befolkningsvekst, men hva kommer egentlig først? Tradisjonelt har regional- og distriktpolitikken i stor grad dreid seg om næringspolitikk. Mye av næringspolitikken har dreid seg om å skape attraktivitet for eksisterende og nye bedrifter. Tanken har vært at får man bedrifter og arbeidsplasser kommer det også folk! Før var det i hvert fall slik. Gjennom de siste tiåra har det imidlertid skjedd følgende grunnleggende endringer i viktige regionaløkonomiske sammenhenger som utfordrer slike strategier:

- Vi har hatt en langvarig overgang fra primærnæringer og industri til tjenestesektoren som i Norge i dag sysselsetter hele 85 prosent. En stor del av dette er personrettede tjenester som vi yter hverandre der vi bor. Disse arbeidsplassene flytter altså i stor grad etter folk. Vi snakker selvfølgelig ikke bare om frisøren på hjørnet men om et bredt spekter av arbeidsplasser som skole, helse, omsorg, varehandel, bygg og anlegg, kultur, fritid og restauranter.
- Samtidig som lokale ringvirkninger av tradisjonell industri- og bedriftsetablering har avtatt, både grunnet færre ansatte og mindre lokale innkjøp (varer er blitt globale og tjenestene ordnes i økende grad fra sentrale hovedkontor), har tilflytternes ringvirkninger økt ved at de drar med seg stadig flere behov og etterspørsel og kjøpekraft. Vi har også fått økte statlige overføringer til kommunene.

- Humankapitalen har i mange voksende næringer overtatt som viktigste innsatsfaktor. Det forventes knapphet på arbeidskraft fremover på grunn av eldrebølgen. Vi vet også at etterspørselen etter kompetent arbeidskraft vil øke. Rekrutteringsmuligheter vil derfor kunne bli en langt viktigere lokaliseringsfaktor for næringslivet.

5 LILLEHAMMERS BETYDNING SOM REGIONSENTER

5.1 Kort oppsummering

Flyttestatistikk for perioden 1.1.2008-1.1.2014 viser at Lillehammerregionen og Nord-Gudbrandsdalen har størst interaksjon, målt i flyttestrømmer, med Oslo. Midt-Gudbrandsdalen har størst interaksjon med Lillehammer-regionen.

Innad i Lillehammer-regionen er det flere flyttere fra Lillehammer til Gausdal enn motsatt veg. Fra Lillehammer til Øyer er det færre flyttere enn andre vegen. Innad i Midt-Gudbrandsdalen er helt klart flyttestrømmene størst mellom Nord- og Sør Fron, mens det innad i Nord-Gudbrandsdalen er en forholdsvis stor andel som flytter fra Lesja til Dovre, fra Vågå til Sel og fra Sel til Vågå.

Interaksjon måles også med pendlingsstrømmer. Om lag en tredjedel av de yrkesaktive i Øyer og Gausdal har Lillehammer som arbeidssted. Fra Lillehammer er det flest som pendler til Oslo. Fra Lillehammer til Øyer og Gausdal var det registrert til sammen 557 pendlere ved inngangen til 2014. Dvs. ca. fire prosent av de yrkesaktive bosatt i Lillehammer. Andelene fordelte seg ganske likt mellom Gausdal og Øyer.

I Midt-Gudbrandsdalen skiller Sør-Fron seg ut med høy utpendlingsandel. Over halvparten av de yrkesaktive i Sør-Fron er pendlere og flertallet av dem pendler til Nord-Fron. I Nord-Fron er det flest som pendler til Oslo og Sør-Fron, mens det i Ringebu er flest som pendler til Lillehammer.

I Nord-Gudbrandsdalen har en overvekt av pendlerne i Dovre og Vågå kommuner sin arbeidsplass i Sel kommune, mens flertallet av pendlerne i Lesja kommune arbeider i Dovre kommune. I Skjåk er det flest som pendler til Lom, mens det i Lom og Sel er et flertall som pendler til Vågå.

Lillehammer er et regionsenter som innehar mange senterfunksjoner. Lillehammer er et stort varehandelssted for sine omlandskommuner, med et variert varetilbud. Lillehammer er et kultursenter ikke bare for regionen, men også i nasjonal målestokk. Lillehammer er fylkeshovedstad i Oppland med tilhørende funksjoner som fylkeskommuneadministrasjon,

Fylkesmann etc. i tillegg til nasjonale funksjoner som eksempelvis militærbasen på Jørstadmoen og hovedkontoret til Statens vegvesen region Øst.

Oppland er for en stor del oppfattet som «fritids-Oslo», og hadde per januar 2013 fortsatt det høyeste antallet fritidsboliger i Norge. Destinasjonene som er bygget opp med moderne fritidsboliger de siste par tiår domineres totalt av eiere fra Oslo / Akershus. Nordseter, Hafjell og Skei er tre områder i Oppland som har en betydelig fritidsbebyggelse og Lillehammer har et merkenavn som reiselivsdestinasjon både på vinteren og om sommeren.

5.2 Interaksjon mellom Lillehammer og omland

Flyttestatistikk for perioden 1.1.2008-1.1.2014 viser at Lillehammer-regionen og Nord-Gudbrandsdalen har størst interaksjon, målt i flyttestrømmer, med Oslo. Midt-Gudbrandsdalen har størst interaksjon med Lillehammer-regionen.

Innad i Lillehammer-regionen er det flere flyttere fra Lillehammer til Gausdal enn motsatt veg. Fra Lillehammer til Øyer er det færre flyttere enn andre vegen. Innad i Midt-Gudbrandsdalen er helt klart flyttestrømmene størst mellom Nord- og Sør Fron, mens det innad i Nord-Gudbrandsdalen er en forholdsvis stor andel som flytter fra Lesja til Dovre, fra Vågå til Sel og fra Sel til Vågå.

Interaksjon måles også med pendlingsstrømmer. Vi har tidligere sett at Lillehammer-regionen er den eneste regionen i Oppland med flere arbeidsplasser enn sysselsatte innbyggere. Dvs. at de har nettoinnpendling. Om lag en tredjedel av de yrkesaktive i Øyer og Gausdal har Lillehammer som arbeidssted.

I Midt-Gudbrandsdalen skiller Sør-Fron seg ut med høy utpendlingsandel. Over halvparten av de yrkesaktive i Sør-Fron er pendlere og flertallet av dem pendler til Nord-Fron. I Nord-Fron er det flest som pendler til Oslo og Sør-Fron, mens det i Ringebu er flest som pendler til Lillehammer.

I Nord-Gudbrandsdalen har en overvekt av pendlerne i Dovre og Vågå kommuner sin arbeidsplass i Sel kommune, mens flertallet av pendlerne i Lesja kommune arbeider i Dovre kommune. I Skjåk er det flest som pendler til Lom, mens det i Lom og Sel er et flertall som pendler til Vågå.

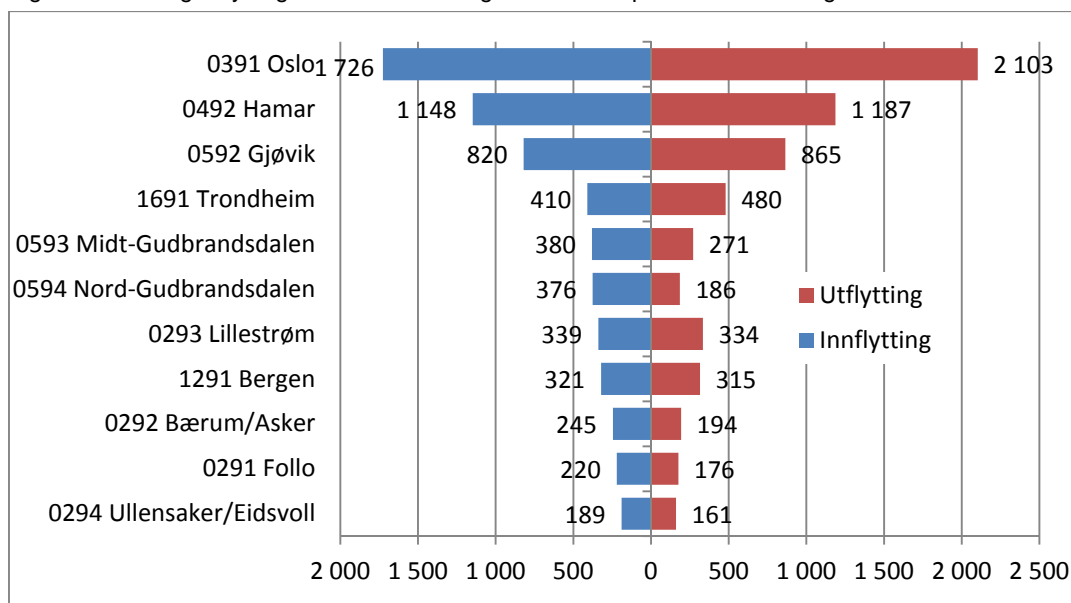
5.2.1 Interaksjon målt i flyttestrømmer

I figurene under har vi sett på inn- og utflytting til regionene i prosjektområdet, summert over årene 2008-2013, fordelt på økonomiske regioner. Den økonomiske regionen Oslo er

det samme som Oslo kommune. De økonomiske regionene i Oppland er de samme om tidligere omtalte planregioner.

Figuren viser at Lillehammer-regionen har størst interaksjon med Oslo. I perioden 1.1.2008-1.1.2014 flyttet det i overkant av 1 700 personer fra Oslo til Lillehammer-regionen, mens det motsatt veg flyttet ca. 2 100 personer. Antall innflyttere til Lillehammer-regionen fra Hamarregionen var i samme periode på 1 148, mens det fra Gjøvikregionen flyttet inn 820 personer. Flyttestrømmene motsatt veg er litt høyere. 1 187 personer flyttet fra Lillehammer-regionen til Hamarregionen i perioden 1.1.2008-1.1.2014, mens antallet til Gjøvikregionen var på 865. Fra Midt- og Nord-Gudbrandsdalen flyttet det 756 personer til Lillehammer-regionen, og antallet fordelte seg forholdsvis likt på de to regionene. Fra Lillehammer-regionen til resten av Gudbrandsdalen flyttet 357 personer, hvor av flest til Midt-Gudbrandsdalen.

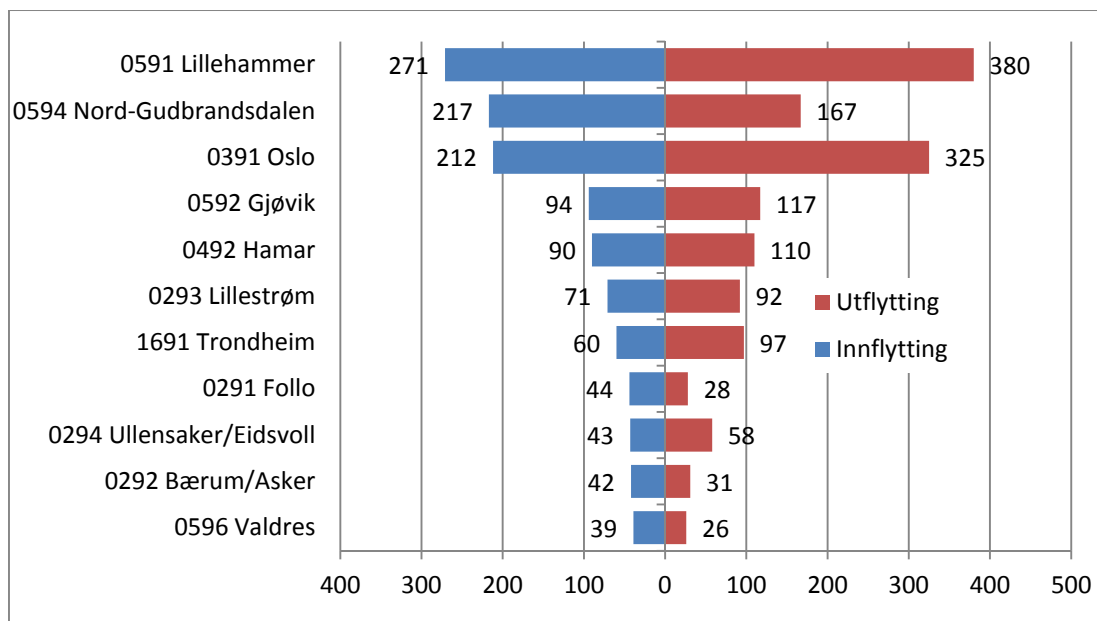
Figur 5-1: Inn- og utflytting til Lillehammer-regionen fordelt på økonomiske regioner. 1.1. 2008-1.1.2014.

Kilde: Panda og bearbejdet av Østlandsforskning

Fra Midt-Gudbrandsdalen er flyttestrømmen sterkest til Lillehammer-regionen. 380 flyttet fra Midt-Gudbrandsdalen til Lillehammer-regionen i perioden 2008-2013, mens 271 flyttet motsatt veg. Fra Midt-Gudbrandsdalen til Oslo flyttet 325 personer, mens 167 flyttet til Nord-Gudbrandsdalen. Antallet innflyttere fra Oslo og Nord-Gudbrandsdalen er omtrent lik, dvs. i overkant av 200 personer fra begge regioner i perioden 2008-2013.

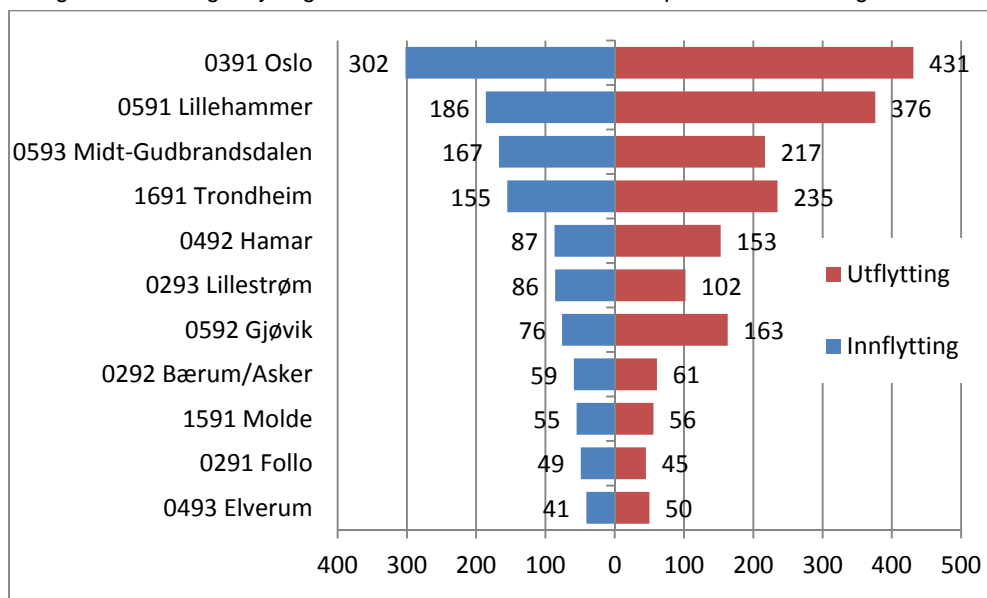
Figur 5-2: Inn- og utflytting til Midt-Gudbrandsdalen fordelt på økonomiske regioner. 1.1. 2008-1.1.2004.

Kilde: Panda og bearbeidet av Østlandsforskning

I Nord-Gudbrandsdalen er det størst utflytting til Oslo og størst innflytting fra Oslo. Deretter følger Lillehammer både i antall inn- og utflyttere. Flyttestrømmene mellom Nord-Gudbrandsdalen og Midt-Gudbrandsdalen er nær den samme som mellom Nord-Gudbrandsdalen og Trondheimsregionen. Ellers er det verdt å merke seg at innflyttingen fra Hamar er tilnærmet lik i Nord- og Midt-Gudbrandsdalen. Til Hamar er det flere flyttere fra Midt-Gudbrandsdalen enn fra Nord-Gudbrandsdalen.

Figur 5-3: Inn- og utflytting til Nord-Gudbrandsdalen fordelt på økonomiske regioner. 1.1. 2008-1.1.2004.

Kilde: Panda og bearbeidet av Østlandsforskning

Tabellen under viser flyttestrømmene mellom kommunene i Gudbrandsdalen i perioden 2009-2013. I Lillehammer-regionen er det flere flyttere fra Lillehammer til Gausdal enn motsatt veg. Fra Lillehammer til Øyer er det færre flyttere enn andre vegen. I Midt-Gudbrandsdalen er helt klart flyttestrømmene størst mellom Nord- og Sør Frøn. I Nord-Gudbrandsdalen er det en forholdsvis stor andel som flytter fra Lesja til Dovre, fra Vågå til Sel og fra Sel til Vågå.

Tabell 5-1: Flyttestrømmer blant kommunene i Gudbrandsdalen. 1.1.2009-1.1.2014.

Fraflyttingskommune	Tilflyttingskommune												SUM
	Lillehammer	Øyer	Gausdal	Nord-Frøn	Sør-Frøn	Ringebu	Dovre	Lesja	Skjåk	Lom	Vågå	Sel	
Lillehammer		317	452	39	31	45	22	8	7	15	24	40	1000
Øyer	335		101	15	10	51	4	0	2	5	5	10	538
Gausdal	378	73		13	7	9	1	1	1	0	4	6	493
Nord-Frøn	82	14	13		161	48	11	1	2	4	13	70	419
Sør-Frøn	41	12	13	138		95	2	1	4	1	3	11	321
Ringebu	89	58	11	43	96		3	2	1	1	5	13	322
Dovre	42	2	11	12	9	3		41	7	7	8	51	193
Lesja	15	5	0	5	1	3	84		3	0	1	8	125
Skjåk	29	3	7	4	2	1	1	1		44	8	15	115
Lom	31	2	5	1	1	2	1	1	48		32	19	143
Vågå	45	5	1	18	2	9	10	2	5	27		113	237
Sel	100	8	12	74	17	16	57	6	23	13	86		412
Sum	1187	499	626	362	337	282	196	64	103	117	189	356	4318

Kilde: Panda og bearbeidet av Østlandsforskning.

5.2.2 Interaksjon målt i pendling

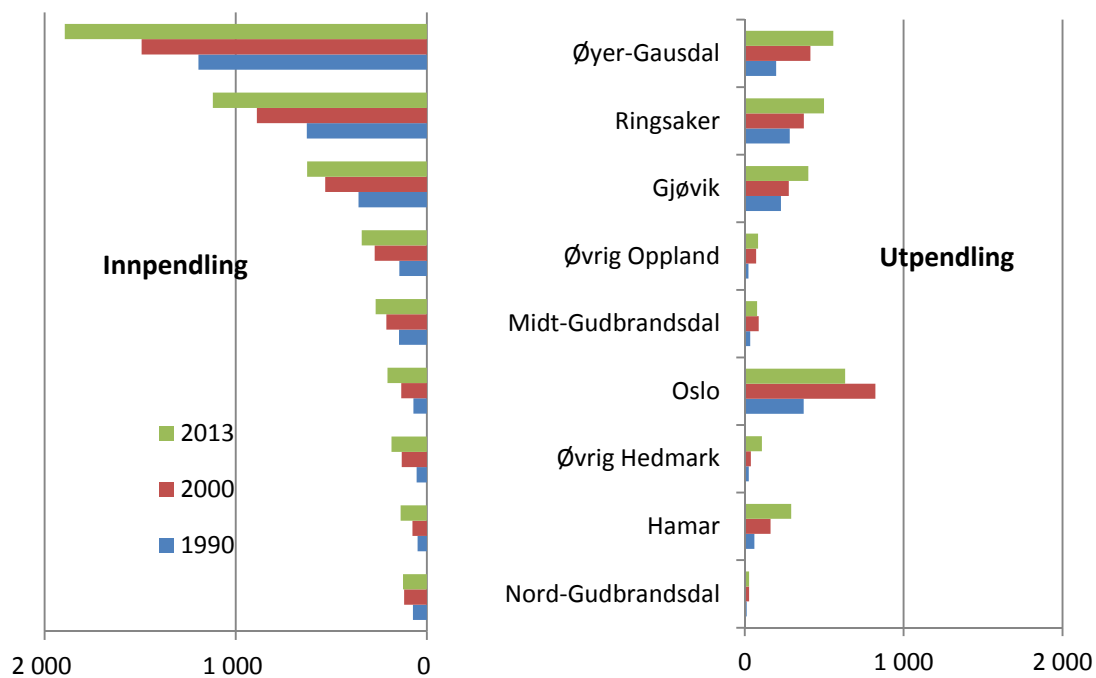
Antallet som har arbeidsstedet sitt i en annen kommune enn hjemkommunen i Lillehammer-regionen og Nord-Gudbrandsdalen har økt med 19 prosent siden 2000 og i Midt-Gudbrandsdalen har antallet økt med 16 prosent.

Lillehammer-regionen

De fleste pendlerne i Lillehammer-regionen pendler til en nabokommune. Lillehammer-regionen er en integrert bo- og arbeidsmarkedsregion. Den største pendlingsstrømmen går fra Øyer og Gausdal til Lillehammer. Det er lite pendling fra Lillehammer-regionen til Gudbrandsdalen. I 2013 pendler det flere over fylkesgrensa til Hedmark enn det pendler til andre regioner i Oppland. Pendlingen internt i Lillehammer-regionen har økt siden 2000, og det er dermed relativt sett færre som bor og arbeider i samme kommune. Pendlingen til Hedmark og andre regioner i Oppland utenom Gudbrandsdalen har økt. Pendlingen til Oslo har i samme periode avtatt.

Ser vi nærmere på utviklingen i pendlingen til og fra Lillehammer, ser vi at strømmene har økt både ut og inn av kommunen siden 1990. Den enkeltkommunen som har størst pendling til Lillehammer i 2013 er Ringsaker, tett etterfulgt av Gausdal. Pendlingen til Oslo har falt siden 2000, mens pendlingen fra Oslo til Lillehammer har økt. Det pendler flere til Hamar enn det pendler fra Hamar til Lillehammer, noe som kan forklares med at Hamar har et større arbeidsmarked. Det er interessant å se at pendlingen fra Gjøvik til Lillehammer er betydelig større enn motsatt vei, sett i forhold til at de har jevnstore arbeidsmarkeder. Forskjellen skyldes i stor grad ulik næringsstruktur.

Figur 5-4: Antall inn- og utpendlere til Lillehammer kommune 31.12.1990, 31.12.2000 og 31.12.2013.

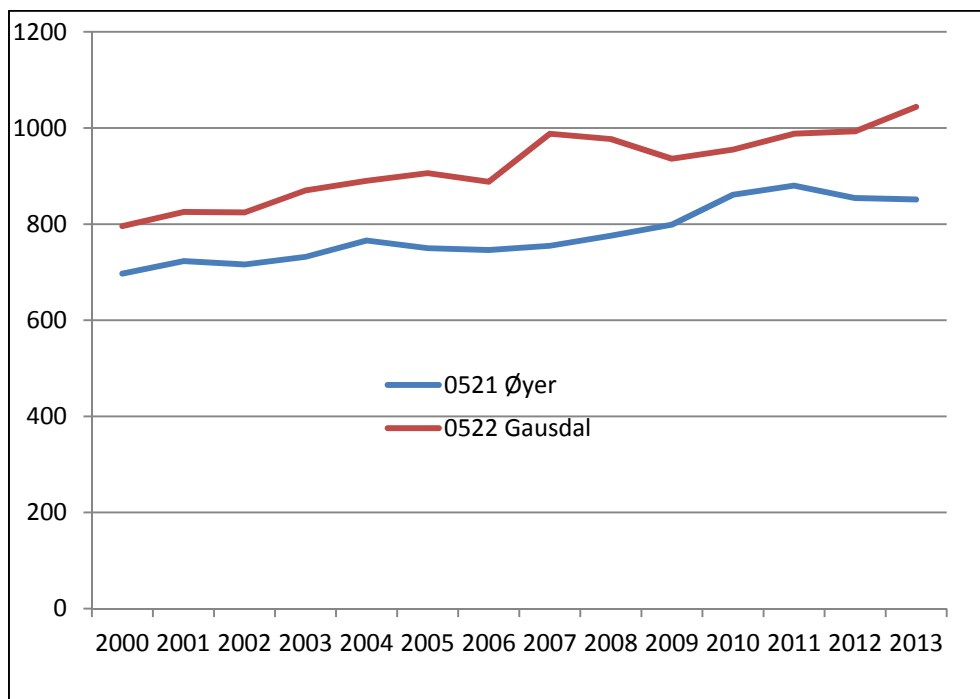

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

La oss nå se litt nærmere på Lillehammers interaksjon med Gudbrandsdalskommunene.

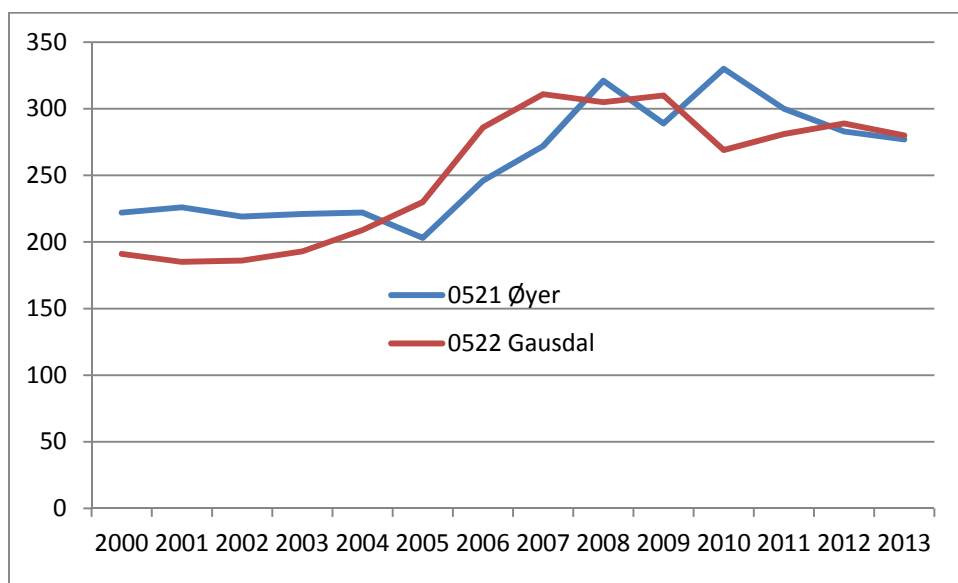
Ved inngangen til 2014 var det i overkant av 1 000 personer som pendlet fra Gausdal til Lillehammer. Det tilsvarer en vekst på 30 prosent siden år 2000. Pendlerne til Lillehammer fra Gausdal utgjør om lag en tredjedel av de yrkesaktive bosatt i kommunen. I 2000 utgjorde de rundt en fjerdedel. Fra Øyer til Lillehammer pendler i dag ca. 850 personer. Dvs. en vekst på 20 prosent siden årtusenskiiftet.

Figur 5-5: Utvikling pendling fra Øyer og Gausdal til Lillehammer

Fra Lillehammer til Øyer og Gausdal var det registrert til sammen 557 pendlere ved inngangen til 2014. Andelene fordelte seg ganske likt mellom kommunene.

Figur 5-6: Utvikling pendling fra Lillehammer til Øyer og Gausdal

Rundt 130 personer pendler i dag fra Ringebru til Lillehammer. Dette er en vekst på 30 siden år 2000. I alle de øvrige kommuner i Gudbrandsdalen har antallet i liten grad endret seg siden årtusensskiftet. Det er ca. 80 personer fra Nord-Fron, 60 fra Sør-Fron og 50 fra Sel som pendler til Lillehammer. Fra de øvrige kommuner er antallet rundt 20 personer. Den andre vegen er det registrert 46 som pendler til Ringebru, 11 til Sør-Fron, 21 til Nord-Fron

og 15 til Sel. Til de øvrige kommunene i Gudbrandsdalen er det i sum registrert 12 pendlere i 4. kvartal 2013.

Midt-Gudbrandsdalen

I Midt-Gudbrandsdalen er det også betydelig interaksjon mellom kommunene i regionen i form av pendling. Sammenlignet med Lillehammer-regionen pendles det mer ut fra Midt-Gudbrandsdalen enn det gjør fra Lillehammer-regionen, noe som må ses i sammenheng med størrelsen på arbeidsmarkedet i Lillehammer. Samtlige kommuner har pendling til Lillehammer, men det er Ringebru som har den sterkeste koblingen til Lillehammer. Samtidig er Ringebru den kommunen med størst egendekningsandel ift. arbeidsplasser. Nord-Fron har også en del pendling til nabokommunen Sel. Pendlingen i Midt-Gudbrandsdalen har økt siden 2000 og det er spesielt pendlingen fra Sør-Fron og Ringebru til Nord-Fron som øker.

Nord-Gudbrandsdalen

Nord-Gudbrandsdalen er ikke et enhetlig bo- og arbeidsmarked, men har heller en flerkjernestruktur. Sjøk og Lom har gjensidig størst utpendling til hverandre, men Lom har også sterk kobling til Vågå. Vågå har størst utpendling til Sel og mange pendler fra Sel til Vågå. Dovre har også sin største pendlingsstrøm til Sel. Dovre har også høy innpendling fra Lesja. Lom har siden 2000 hatt en kraftig økning i utpendlingen og tilhørende fall i egende kningen av arbeidsplasser. Den økte pendlingen i Nord-Gudbrandsdalen skjer først og fremst internt i regionen og ikke over regiongrensene. Flere av kommunene i Nord-Gudbrandsdalen har pendlingskoblinger til nabofylker som Sør-Trøndelag og Møre og Romsdal.

Tabell 5-2: Pendlingsmatrise. 31.12.2013.

	Arbeidssted															
	Lilleham	Øyer	Gausdal	Nord-Fri	Sør-Fron	Ringebru	Dovre	Lesja	Skjåk	Lom	Vågå	Sel	Rest Oppl	Rest Hed	Oslo	Annet
Lillehammer	76 %	2 %	2 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	3 %	6 %	5 %	5 %
Øyer	32 %	47 %	5 %	0 %	0 %	3 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	2 %	4 %	3 %	4 %
Gausdal	32 %	3 %	55 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	2 %	2 %	3 %	3 %
Nord-Fron	3 %	0 %	0 %	65 %	7 %	4 %	0 %	0 %	0 %	0 %	6 %	1 %	1 %	1 %	7 %	6 %
Sør-Fron	4 %	0 %	0 %	22 %	46 %	12 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	2 %	1 %	1 %	5 %	5 %
Ringebru	6 %	3 %	0 %	5 %	4 %	71 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	1 %	1 %	2 %	3 %	3 %
Dovre	2 %	0 %	0 %	1 %	0 %	0 %	72 %	6 %	0 %	0 %	1 %	9 %	0 %	1 %	3 %	6 %
Lesja	1 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	15 %	68 %	0 %	0 %	1 %	2 %	0 %	1 %	2 %	9 %
Skjåk	1 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	1 %	0 %	75 %	11 %	2 %	2 %	1 %	1 %	2 %	5 %
Lom	1 %	0 %	0 %	1 %	0 %	0 %	0 %	0 %	8 %	68 %	8 %	4 %	0 %	0 %	3 %	5 %
Vågå	1 %	0 %	0 %	1 %	0 %	0 %	1 %	0 %	1 %	4 %	68 %	15 %	0 %	1 %	3 %	4 %
Sel	2 %	0 %	0 %	4 %	1 %	1 %	3 %	0 %	0 %	1 %	5 %	76 %	1 %	1 %	4 %	4 %

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning.

Pendling fordelt på næringsvirksomhet

Dessverre finnes det ikke offentlig statistikk på pendlingsstrømmer innenfor de enkelte næringer, men det er mulig å beregne nettoinnpendling, eller arbeidsplassdekning, på næringsnivå ved å se på differansen mellom sysselsatte etter arbeidssted og bosted. Lillehammer har nettoinnpendling i de fleste næringer med unntak av bergverk og utvinning, industri og finansiering og forsikring. De næringene hvor Sel har størst

nettoinnpendling er industri, transport/lagring og helse- og sosialtjenester. I de andre kommunene er det nettoinnpendling i enkeltnæringer, hvor sysselsettingen er relativt sett stor. F.eks. er det nettoinnpendling innen overnattings- og serveringsvirksomhet i Øyer, Sør-Fron, Dovre og Lom.

Tabell 5-3: Arbeidsplassdekningen (dvs. forskjellen mellom sysselsatte innbyggere og arbeidsplasser) fordelt på næring for Lillehammer og omlandskommunene. 31.12.2013.

Fordelt på næringer	Lillehammer	Øyer	Gausdal	Nord-Fron	Sør-Fron	Ringebu	Dovre	Lesja	Skjåk	Lom	Vågå	Sel
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	11	-29	29	18	-13	0	6	6	1	2	13	-12
05-09 Bergverksdrift og utvinning	-18	-12	-13	-12	-14	5	-2	-5	-3	-7	-6	-10
10-33 Industri	-68	-85	-44	-102	-91	139	-16	-14	8	-21	-70	90
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	89	-17	-19	8	-18	-12	6	-7	-4	-4	22	-20
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	48	-126	-43	-90	-78	-62	-26	-34	-28	-51	-11	-59
45-47 Varehandel, rep. av motorvogner	595	-139	-288	46	-100	-35	-9	-38	-23	3	-47	30
49-53 Transport og lagring	107	-73	-51	9	-27	-29	-20	-12	-4	-7	-29	67
55-56 Overnattings- og serv.virksomhet	84	43	-31	-35	28	16	53	-33	0	25	-7	-19
58-63 Informasjon og kommunikasjon	133	-40	-37	18	-7	-16	-4	-5	-1	-5	-9	0
64-66 Finansiering og forsikring	-36	-15	-21	-2	-2	-1	4	-4	-5	9	-11	-5
68-75 Teknisk tjen.yting, eiendomsdrift	80	-43	-56	-3	-18	-12	-13	-20	1	-15	-1	6
77-82 Forretningsmessig tjenesteyting	68	-30	-47	-38	-27	-26	5	-13	-5	-11	-23	13
84 Off.adm., forsvar, sosialforsikring	456	-90	-77	-21	-21	-38	-6	-2	-10	-14	-13	0
85 Undervisning	114	-23	-1	29	-20	-10	10	-10	-20	-7	-31	13
86-88 Helse- og sosialtjenester	539	-180	-171	-33	-57	-6	14	-20	-19	0	-24	38
90-99 Personlig tjenesteyting	49	-29	-51	-11	-14	-4	-6	-14	-14	6	-16	14

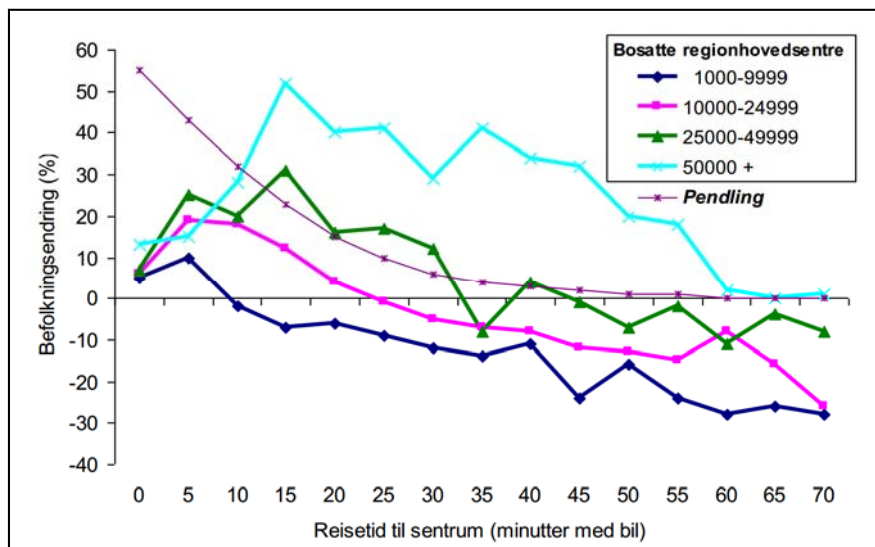
Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning.

5.3 Kommunikasjon og interaksjon

I det foregående delkapitlet har vi beskrevet interaksjon i form av pendling. Vi skal nå se nærmere på betydningen av reiseavstander og kollektivtilbud for pendlingsaktivitet og befolkningsutvikling.

Det finnes ingen systematisk kunnskap om pendlernes valg av transportform og/eller hvordan konkrete tiltak innenfor infrastruktur og kollektivtilbud påvirker pendlingsstrømmene. Engebretsen og Gjerdåker (2012) viser at befolkningsveksten er høyest jo kortere reisetida til et regionsenter er og at befolkningsveksten er høyere og spres mer jo større senteret er. Pendlingen til senteret avtar med økende reiseavstand og viser samme forløp som befolkningsveksten når vi fjerner oss fra senteret. Altså: Jo mer vi greier å redusere reisetida til senteret jo større blir innpendlingen fra, og befolkningsveksten i, omlandet.

Figur 5-7: Befolkningsutvikling 1980-2007 etter reisetid fra regionhovedsenteret.

Kilde: Engebretsen & Gjerdåker (2012)

I figuren over følger Lillehammer tettsted den rosa linjen. Det vil si at de positive ringvirkningene av Lillehammer i form av befolkningsvekst opphører når reisetiden med bil fra Lillehammer blir lengre enn 25 minutter. Ser vi nærmere Lillehammer-regionen i tabellen nedenfor blir disse funnene i stor grad bekreftet siden Øyer og Gausdal har en slik geografisk nærhet til Lillehammer at de kan nytte godt av tilgangen til et stort arbeidsmarked som dermed gir grunnlag for befolkningsvekst. Midt-Gudbrandsdalen har relativt korte avstander i regionen, men et lite regionsenter og svak utvikling i regionsenteret som dermed ikke gir ringvirkninger i regionen. Nord-Gudbrandsdalen har store avstander, et lite regionsenter og arbeidsmarked som gir befolkningsmessige utfordringer.

Tabell 5-4: Reisetid med bil fra sentrum til sentrum. Lillehammer-regionen, Midt-Gudbrandsdalen og Nord-Gudbrandsdalen.

	Lilleham mer	Øyer	Gausdal	Ringebu	Sør- Fron	Nord- Fron	Sel	Dovre	Vågå	Lesja	Lom	Skjåk
Lilleham.		00:19	00:21	00:45	00:54	01:06	01:44	01:57	01:58	02:22	02:23	02:39
Øyer	00:19		00:24	00:29	00:38	00:50	01:28	01:41	01:42	02:06	02:07	02:23
Gausdal	00:21	00:24		00:39	00:49	01:00	01:38	01:52	01:53	02:16	02:17	02:34
Ringebu	00:45	00:29	00:39		00:09	00:21	00:59	01:12	01:13	01:37	01:38	01:54
Sør-Fron	00:54	00:38	00:49	00:09		00:11	00:49	01:03	01:04	01:27	01:28	01:44
Nord-Fron	01:06	00:50	01:00	00:21	00:11		00:38	00:52	00:53	01:16	01:17	01:33
Sel	01:44	01:28	01:38	00:59	00:49	00:38		00:18	00:17	00:42	00:41	00:58
Dovre	01:57	01:41	01:52	01:12	01:03	00:52	00:18		00:35	00:24	00:59	01:15
Vågå	01:58	01:42	01:53	01:13	01:04	00:53	00:17	00:35		00:45	00:26	00:42
Lesja	02:22	02:06	02:16	01:37	01:27	01:16	00:42	00:24	00:45		01:11	01:27
Lom	02:23	02:07	02:17	01:38	01:28	01:17	00:41	00:59	00:26	01:11		00:16
Skjåk	02:39	02:23	02:34	01:54	01:44	01:33	00:58	01:15	00:42	01:27	00:16	

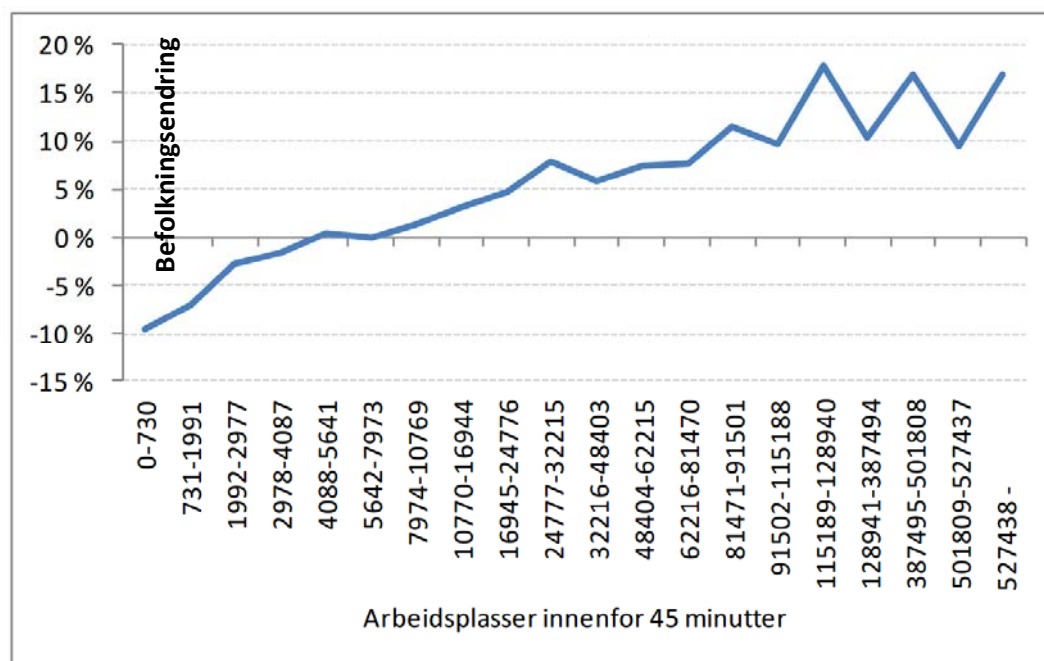
Kilde: kart.finn.no og bearbejdet av Østlandsforskning.

I TØI sin undersøkelse fra 2012 peker nesten samtlige pendlere på viktigheten av et godt togtilbud, uavhengig av om de selv benytter seg av tog eller ikke. I forhold til pendling og regionutvidelser er bil ofte det viktigste transportmiddel på korte reiser, mens kollektive transportmidler, først og fremst tog er viktigere på lange arbeidsreiser. I Rambøll (2007) vises det til svenske studier som konkluderer med at mulighetene for økt pendling gjennom bedre persontransport er størst på relasjoner med reisetider mellom 20 og 60 minutter, mens det kritiske reisetidsintervallet for daglige tjenestereiser (reiser i arbeid) ligger mellom 90 og 180 minutter.

Lillehammer-regionen og Gudbrandsdalen er en region med store avstander, men har god infrastruktur både sørover og nordover med E6 og Dovrebanen. Fra Lillehammer er det fire daglige togavganger til Trondheim, i tillegg til tre avganger som stopper på Dombås. Sørover fra Lillehammer til Oslo er det 22 daglige avganger, i tillegg til en avgang kun mellom Dombås og Lillehammer. Normal reisetid mellom Lillehammer og Oslo er to timer og 16 minutter. Antallet avganger fra Lillehammer til Oslo har økt betydelig og reisetiden er redusert siden 1990. Siden årtusenskiftet har antallet avganger økt, men reisetiden har også økt litt. Med en reisetid i overkant av to timer mellom Lillehammer og Oslo er potensialet for økt pendling svært små, jfr. nevnte studier. Fra Lillehammer til Gjøvik er naturlig nok potensialet større, med 28 daglige avganger og en reisetid på under en time.

Engebretsen og Gjerdåker (2012) viser at det er en klart sammenheng mellom regioners størrelse (målt i arbeidsplasser) og befolkningsutvikling. Figuren under viser at jo flere arbeidsplasser man kan nå innenfor 45 minutters reisetid jo sterkere er befolkningsveksten.

Figur 5-8: Befolkningsutvikling 2001-2010 etter tilgang på arbeidsplasser innenfor 45 minutter med bil.

Kilde: Engebretsen & Gjerdåker (2012)

I forlengelsen av dette er det vanskelig å se Lillehammers vekstpotensial ved å strekke det mot Oslo og Gardermoen (tabellen nedenfor). Dvs. at arbeidsplassveksten i Oslo og Akershus i liten grad påvirker befolkningsutviklingen i Lillehammer pga. reiseavstanden, men at det ligger et uutnyttet potensial i å forbedre infrastrukturen mellom «Mjøsbyene» og korte ned reisetiden som kan gi grunnlag for et større integrert bo- og arbeidsmarked rundt Mjøsa. Og med flere arbeidsplasser innen en rimelig reiseavstand vil det kunne gi grunnlag for befolkningsvekst i regionen.

Tabell 5-5: Reisetid med bil fra Lillehammer til Mjøsbyene, Oslo og Gardermoen.

	Lillehammer	Gjøvik	Hamar	Elverum	Gardermoen	Oslo
Lillehammer		00:45	00:58	01:29	02:12	02:43
Gjøvik	00:43		00:53	01:23	01:41	02:09
Hamar	00:57	00:53		00:03	01:26	01:56
Elverum	01:24	01:23	00:33		01:37	02:06
Gardermoen	02:12	01:41	01:26	01:37		
Oslo	02:43	02:09	01:55	02:06		

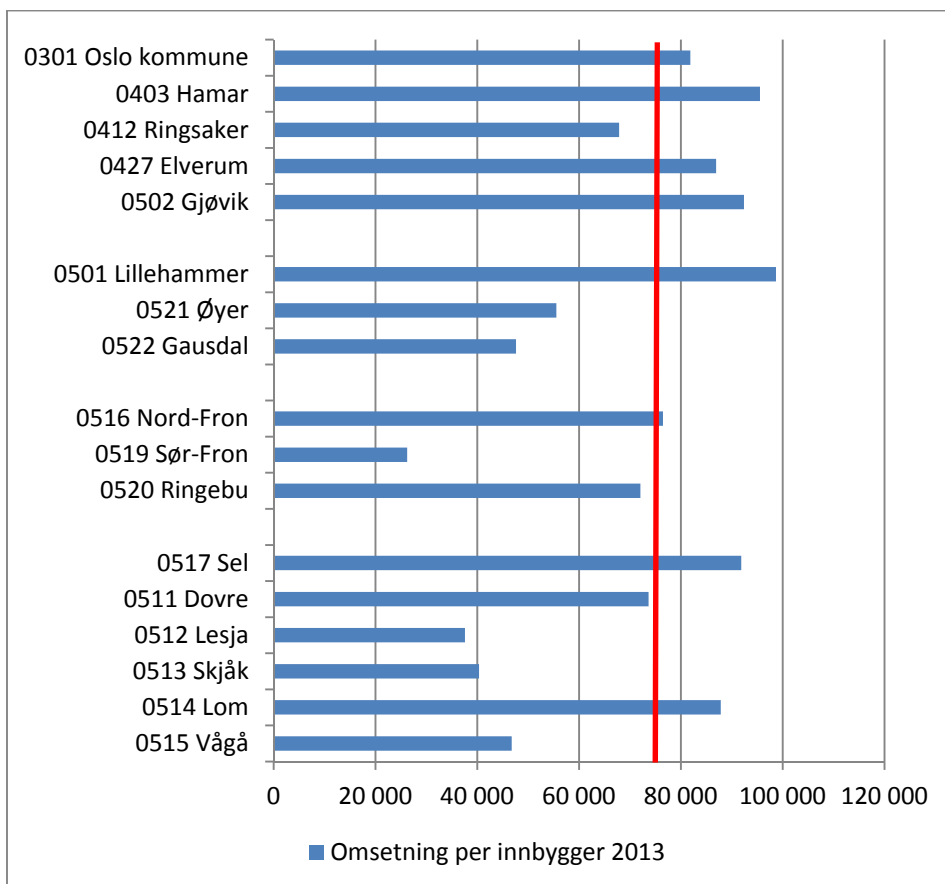
Kilde: kart.finn.no og bearbejdet av Østlandsforskning.

5.4 Handelsenter

I 2013 omsatte varehandelen i Lillehammer kommune for hele 2 658 mill. kr eller 98 673 kr per innbygger. Kommunens høye omsetning per innbygger indikerer at de er et handelssentrum for omlandet. Omsetningen per innbygger er hele 30 prosent høyere enn landsgjennomsnittet og høyere enn i nærliggende regionsentre. Øyer og Gausdal har

betydelig lavere omsetning per innbygger enn landsgjennomsnittet og det er nærliggende å tro at forklaringen er handelslekkasje til Lillehammer.

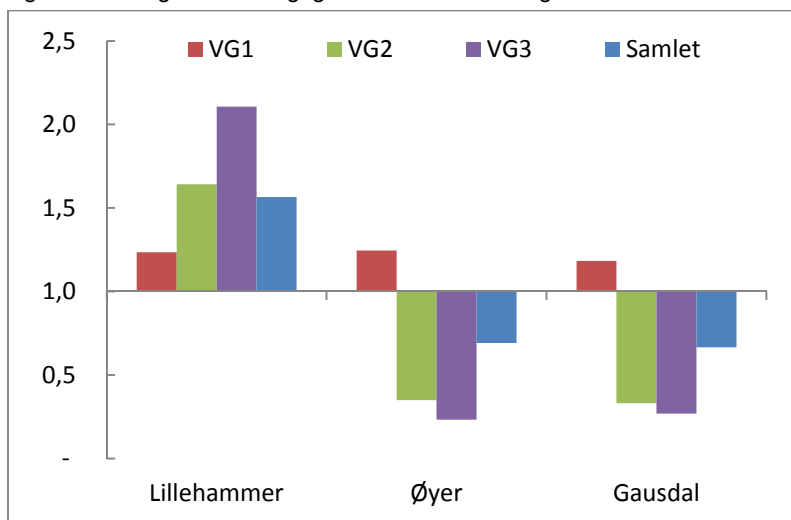
Figur 5-9: Omsetning per innbygger. 31.12.2013.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

En annen måte å analysere varehandelen i en kommune på, er å se på dekningsgraden. Er dekningsgraden lik 1 er etterspørselen og tilbudet til kommunens innbyggere den samme. Hvis den derimot er større enn 1 er tilbud større enn etterspørsel og det er grunnlag for å betjene et større omland. Det er handelslekkasje til nærliggende sentre hvis dekningsgraden er mindre enn 1. I rapporten "Attraktive byer og tettsteder" (Halvorsen, K. et al. 2014) sees det på dekningsgraden fordelt på varegruppene dagligvare (VG1), detaljhandel/faghandel (VG2) og store varer (VG3) i samtlige kommuner i Oppland. Rapporten viser at Lillehammer har god egendekning innen samtlige varegrupper, mens nabokommunene Øyer og Gausdal har god egendekning på dagligvarer, men ikke på mer spesialisert varehandel. Siden mange fra Øyer og Gausdal pendler til Lillehammer er det sannsynlig at arbeidsreisene kombineres med handling.

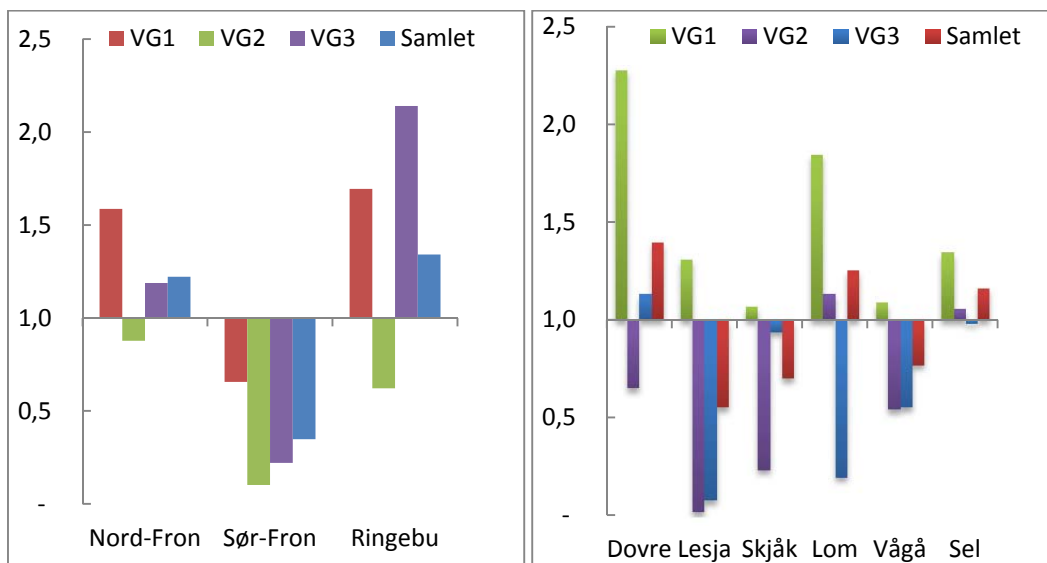
Figur 5-10: Dagens dekningsgrad i Lillehammer-regionen.

Kilde: Analyse & Strategi (2014); Attraktive byer og tettsteder i Oppland.

I Midt-Gudbrandsdal og Nord-Gudbrandsdal er bildet noe mer variert. Samlet sett er egedekningen god i Nord-Fron og Ringebu. Begge kommunene har et godt tilbud innen dagligvare i kraft av at Nord-Fron er regionsenter og Ringebu er en hyttekommune. Ringebu har et godt tilbud av store varer. For å få dekket etterspørselen etter detaljvarer må innbyggerne i Midt-Gudbrandsdalen reise ut av regionen. I Nord-Gudbrandsdalen er egedekningen god i Dovre, Lom og Sel, og det skyldes først og fremst et godt dagligvaretilbud. Totalt sett er det en underdekning i handelstilbudet i Nord-Gudbrandsdalen. Dovre har til en viss grad overdekning innen store varer, og Lom og Sel innen detaljhandel.

Figur 5-11: Dagens dekningsgrad i Midt-Gudbrandsdalen og Nord-Gudbrandsdalen.

Kilde: Analyse & Strategi (2014); Attraktive byer og tettsteder i Oppland.

Tabellen nedenfor viser varehandelsutvikling i kommuner tilhørende Mjøsregionen. Vi ser der at Lillehammers andel av samlet omsetning i Mjøsregionen har gått ned siden 2008.

Tabell 5-6: Detaljvareomsetning. 31.12.2013.

	Omsetningsverdi		Andeler av omsetning	
	Kr/innbygger	Mill.kr.	2013	2008
Hamar	95 545	2 813	19,30 %	21,00 %
Ringsaker	67 852	2 269	15,60 %	14,00 %
Løten	40 754	306	2,10 %	1,80 %
Stange	38 855	760	5,20 %	5,40 %
Elverum	86 909	1 778	12,20 %	12,30 %
Lillehammer	98 673	2 658	18,20 %	18,50 %
Gjøvik	92 404	2 729	18,70 %	18,00 %
Østre Toten	42 775	632	4,30 %	4,60 %
Vestre Toten	49 212	642	4,40 %	4,40 %
Mjøsregionen	74 919	14 586	100,00 %	100,00 %

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

5.5 Utdanning

I Lillehammer er det både tilbud om videregående utdanning og høgskoleutdanning. Høgskolen i Lillehammer (HIL) har eksistert siden begynnelsen av 1970-tallet og har en variert studieportefølje med vekt på medie- og samfunnsfag. I dag tilbyr de studier til og med doktorgrad. Per nå har høgskolen drøyt 4 700 studenter, hvorav ca. 700 er deltids- eller fjernundervisningsstudenter. Det er ca. 300 ansatte ved høgskolen.

Sammenligner en universiteter og høyskoler i Norge med utgangspunkt i hvor mange studenter som har satt lærerstedet på førstevalget i 2014, så ligger Høgskolen i Lillehammer på 25. plass blant 43 lærersteder, med 1,63 førstevalg per plass. Det mest populære studiestedet i Norge var Arkitekt og designhøgskolen i Oslo. De tre mest populære studiene ved HiL i forhold til antall søkere per plasser er Sport management, Økonomi og administrasjon (årsstudium) og vernepleierutdanning.

Høgskolen gjennomfører årlig en spørreundersøkelse blant første års-studenter. De fleste nye studentene ved HIL er fra Oppland (nesten ¼), drøyt 15 prosent er fra Hedmark og 12 prosent fra Akershus. Det har dessverre ikke vært tilgjengelig statistikk over hvor i Oppland studentene kommer fra.

Sammenligner en høyskolene i Oppland og Hedmark er antall studenter i sum tilnærmet det samme på hver side av fylkesgrensen. Høgskolen i Hedmark har hatt den kraftigste veksten i antall studenter de fem siste årene på 44 prosent. Høgskolen i Lillehammer har hatt en vekst på 16 prosent.

Tabell 5-7. Antall studenter på høgskolene i Innlandet. 1.10.2009-1.10.2013.

Studiested	2009	2010	2011	2012	2013	Endr. 5 siste årene
Høgskolen i Lillehammer	4 093	4 483	4 762	4 724	4 744	16 %
Høgskolen i Gjøvik	2 451	2 605	2 674	2 855	3 091	26 %
Høgskolen i Hedmark	5 453	5 873	6 351	7 394	7 864	44 %

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Skal man vurdere høgskolens regionale betydning bør en ha mer inngående kjennskap til hvor høgskolens ansatte og studentene bor, herunder hvor mange som flytter til Lillehammer eller Lillehammer-regionen på midlertidig (studenter) eller permanent basis. Slike oversikter har det ikke vært mulig å innhente innenfor rammen av dette prosjektet.

Lillehammer har en offentlig videregående skole og et privat toppidrettsgymnas. Lillehammer videregående skole avdeling Sør har flest elever som går på studiespesialisering, mens avdeling Nord har ulike yrkesfag. Antallet elever på studiespesialisering har økt med 10 prosent de siste fem årene. Antall elever på yrkesfag har i samme periode falt med 18 prosent. Norges Toppidrettsgymnas på Lillehammer har hatt en økning i antall elever på 34 prosent i samme periode.

Tabell 5-8: Antall elever i den videregående skole på Lillehammer. Skoleårene 2009-2014.

Videregående skoler i Lillehammer	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Lillehammer videregående skole Avd Sør	559	522	534	567	614
Lillehammer videregående skole Avd Nord	353	329	330	297	289
Norges Toppidrettsgymnas Lillehammer AS	201	219	245	264	269

Kilde: Utdanningsdirektoratet og bearbeidet av Østlandsforskning

I en vurdering av videregående skoles rolle for Lillehammer som regionsenter er det viktig å påpeke at det også finnes andre videregående skoletilbud i regionen (Gausdal) og i naboregionen (Vinstra).

5.6 Kultursenter

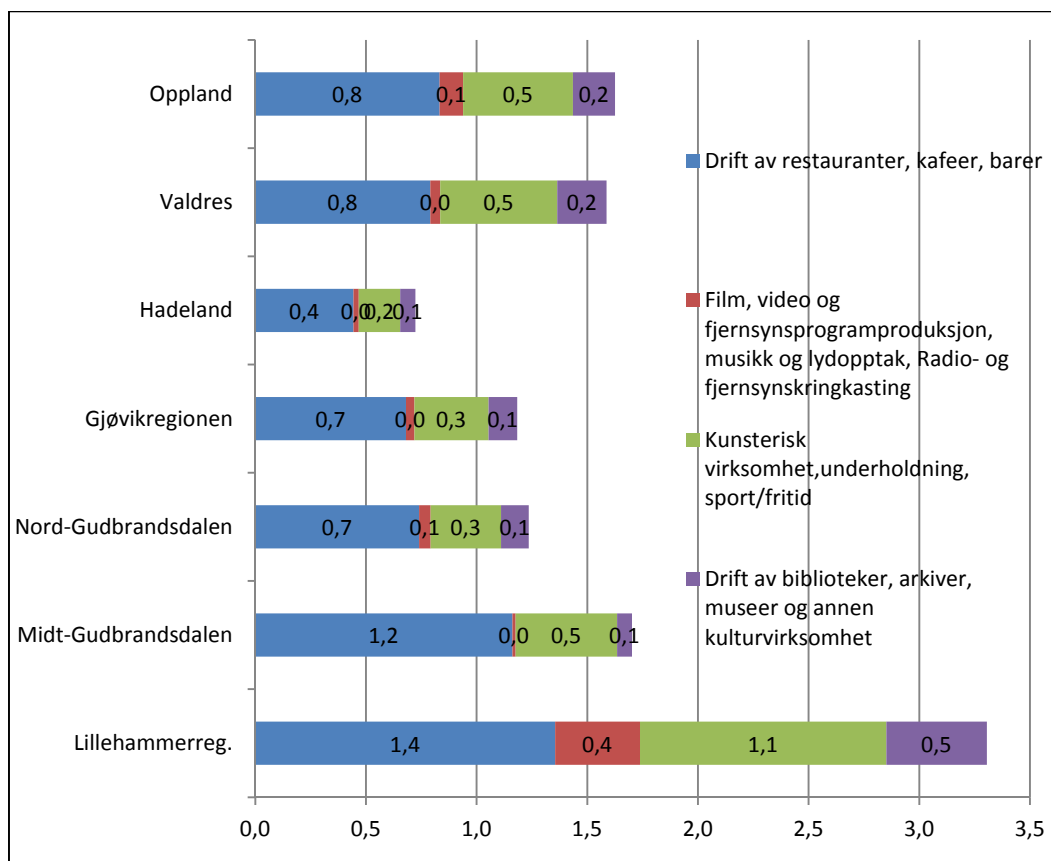
Kultur er ikke bare viktig i del av samfunnslivet. Det er en betydelig sektor i seg selv, og det er en utbredt oppfatning at dette er en bransje i vekst (Espelien & Gran 2011, Haraldsen et al. 2008). Kulturnæringene er positive for det lokale og regionale omdømmet. De kan på den måten bidra til at flere, både bedrifter og tilflyttere, får øynene opp for byen/regionen (Florida 2002, Florida 2008). I dette avsnittet ser vi nærmere på Lillehammer som et kultursenter.

For å analysere Lillehammer som kultursenter ser vi på kulturtilbudet uttrykt i form av Culture Opportunity Index (COI). COI viser andelen arbeidsplasser innen produksjon av kultur (service og produkter) i regionen per 100 innbygger.

Det er de største byene og større turistdestinasjoner som ligger høyest på kulturindeksen. I de større byene finner vi kulturinstitusjoner som er ment å dekke store omland, i noen tilfeller hele landet. Dessuten er kulturtilbudet gjerne konsentrert til steder der man finner de største markedene og flest mennesker. Oppland fylke skårer omtrent midt på treet.

Regionalt skiller Lillehammer-regionen seg ut med en høy skåre på COI. I tillegg til å ha en betydelig andel kunstnerisk virksomhet, underholdning og sport/fritid, er utelivsbransjen stor. Dette er en reiselivsregion, med populære destinasjoner, så en del som jobber i barer og restauranter jobber opp mot turistnæringen. I vår definisjon er disse jobbene inkludert i kulturtilbudet.

Figur 5-12: Culture Opportunity Index (COI). Regioner i Oppland. 31.12.2013.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Det er Opplands typiske turistkommuner som Øyer og Lillehammer som skårer høyest ved en rangering på kommunenivå. Ellers er det også mange gudbrandsdalskommuner høyt oppe på lista.

Tabell 5-9: Culture Opportunity Index (COI). Kommuner. Nasjonal rangering. 31.12.2013.

Nasjonal rangering	Kommune	COI
6	0521 Øyer	4,06
9	0501 Lillehammer	3,66
24	0511 Dovre	2,53
25	0516 Nord-Fron	2,49
89	0517 Sel	1,55
149	0519 Sør-Fron	1,19
163	0522 Gausdal	1,11
175	0515 Vågå	1,05
179	0520 Ringebu	1,05
212	0514 Lom	0,89
341	0513 Skjåk	0,44
386	0512 Lesja	0,28

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Dette stemmer godt overens med Telemarksforsknings kulturindeks for 2014, hvor både Lillehammer og Lillehammer-regionen ligger på 5. plass.

5.7 Administrasjonssenter

Lillehammer er et administrasjonssenter både for Lillehammer-regionen, Gudbrandsdalen, Oppland fylke og utover fylkesgrensene. Sentraladministrative funksjoner som Fylkesmann, fylkeskommune og ulike interkommunale samarbeid er plassert i Lillehammer. I tillegg til er som nevnt den nasjonale utdanningsinstitusjon HIL og det regionale helseforetaket Sykehuset Innlandet lokalisert i kommunen. Nedenfor skal vi gi en nærmere beskrivelse av ulike offentlige institusjoner som er lokalisert i Lillehammer ut ifra om deres funksjoner er regionale, fylkesregionale, eller strekker seg over fylkesgrensene.

Regionale funksjoner:

- Sør-Gudbrandsdal tingrett: Førsteinstansdomstol for Lillehammer, Gausdal, Øyer, Ringebu og Sør-Fron kommuner. Tinghuset er lokalisert til Lillehammer. De dømmende oppgavene er i hovedsak å avgjøre straffesaker og å løse privatrettslige tvister. Forvaltnings- og registreringsoppgavene er blant annet dødsfallsregistrering, utstedelse av skifteattest, notarialforretninger og vigsler. Domstolen består av sorenskriver, tingrettsdommer, dommerfullmektig og 4 saksbehandlere.
- Ikomm AS: Startet som et interkommunalt selskap heleid av kommunene Lillehammer, Gausdal og Øyer for å drifte og serve kommunenes it-systemer. Er i dag er det et privat selskap som server både offentlige og private aktører.

Fylkesregionale funksjoner:

- Fylkesmannen: Statens stedlige representant i fylket og har ansvar for å følge opp vedtak, mål og retningslinjer gitt av Storting og regjering.

- Fylkeskommunen: Fylkeskommunale oppgaver innen regional utvikling, tannhelse, opplæring, kultur, næringsutvikling og samferdsel.
- Nav Oppland: Sentraladministrative oppgaver for arbeids- og velferdsforvaltningen i Oppland innen dagpenger, arbeidsavklaringspenger, sjukepenger, pensjon, barnetrygd og kontantstøtte.

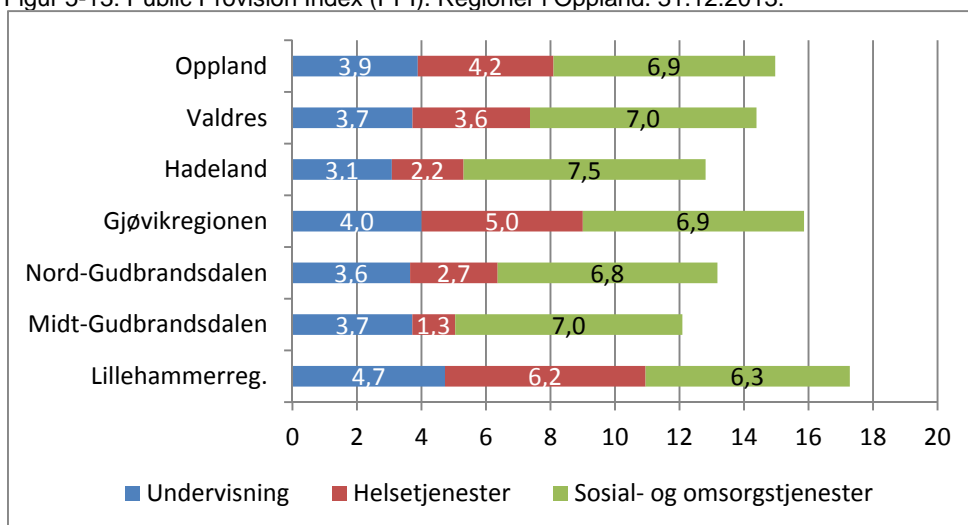
Funksjoner ut over fylkesgrensene:

- Statens Vegvesen Region Øst: Statens vegvesen er inndelt i fem regioner, hvorav hovedkontoret for Region Øst (Akershus, Østfold, Oslo, Oppland og Hedmark) er lokalisert i Lillehammer.
- Skatteetatens IT- og servicepartner avd. Lillehammer: Etatens leverandør av IT- og administrative tjenester. 880 ansatte er fordelt på tre kontorer i Oslo, Grimstad og på Lillehammer.
- Sykehuset Innlandet Lillehammer: Behandler folk fra hele Innlandet innen akuttmedisin. Sykehuset har barneavdeling, barnepoliklinikk, dialyse, ergoterapi, fysioterapi, gyn-føde, indremedisin, kirurgi og ortopedi.
- Høgskolen i Lillehammer: Se foregående avsnitt
- Forsvarets militærbase på Jørstadmoen: Det er i alt 360 ansatte på basen i tillegg til ca. 120 studenter ved Forsvarets ingeniørhøgskole og soldater i vakt- og sikringstjeneste. De største avdelingene på basen er Cyberforsvaret, Cyberforsvarets kompetanse- og transformasjonsavdeling, Forsvarets arkivtjeneste og Forsvarets sikkerhetsavdeling.

I forlengelsen av å se på administrative funksjoner finnes det måter å tallfeste regionale kvaliteter på i form av et offentlig tjenestetilbud. En måte er ved å beregne en "Public Provision Index" (PPI). PPI er et uttrykk for det offentlige tilbudet i en region, og beregnes ved andel arbeidsplasser innen offentlige tjenester per 100 innbyggere i kommunen.

Det er ikke veldig store fylkesvise skiller på PPI. Med vår velferdsstat vil det offentlige tilbudet være relativt jevnt fordelt utover landet. Dette betyr ikke at det ikke finnes forskjeller, men lover og regelverk om tjenester gjør likevel at det utjevnes mer enn hva folketallet skulle tilsi. En del mindre kommuner skårer høyt fordi helse- og omsorgssektoren har en relativt stor andel sysselsatte. Dessuten vil steder som har senterfunksjoner skåre høyt. Det vil si at de leverer tjenester ikke bare til sin egen kommune, men også området rundt. Dette vises tydelig i figuren under, der vi ser at Lillehammer-regionen skårer relativt sett høyt på undervisning og helsetjenester. Dette kan delvis tilskrives høgskolen og sykehuset.

Figur 5-13: Public Provision Index (PPI). Regioner i Oppland. 31.12.2013.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Dette bildet blir enda tydeligere om man ser på PPI på kommunenivå. Lillehammer kommune kommer høyt opp på lista i nasjonal målestokk, mens nabokommunen Øyer befinner seg i andre enden. Dette er i mange tilfeller en indikasjon på en regional arbeidsfordeling, der sentrum betjener et relativt stort omland med offentlige tjenester.

Tabell 5-10: Public Provision Index (PPI). Nasjonal rangering. 31.12.2013.

Nasjonal plassering	Kommune	PPI
13	0501 Lillehammer	20,03
85	0517 Sel	15,49
159	0514 Lom	13,62
182	0516 Nord-Fron	13,21
218	0511 Dovre	12,65
267	0520 Ringebu	11,94
286	0513 Skjåk	11,72
293	0522 Gausdal	11,59
296	0512 Lesja	11,56
311	0515 Vågå	11,38
368	0519 Sør-Fron	10,24
399	0521 Øyer	9,64

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

5.8 Reiseliv i Lillehammer og omegn

Store fjellområder har gitt grunnlag for en betydelig reiselivsnæring med vekt på vinterturisme i Lillehammer-regionen. Regionen har hatt en reiselivstradisjon helt tilbake til 1800-tallet, da det var mest fokus på natur og fritid. De senere årene har vi sett en vekst innen kultur- og opplevelsesbaserte næringer. Dette kan sees på de ulike kultur- og musikkfestivaler, med Norsk Litteraturfestival som den største i regionen (Heggelund, 2008). I rapporten Kultur- og opplevelsesnæringer i Innlandet (Kunnskapsparken Hedmark

& Lillehammer Kunnskapspark, 2004), slås det fast at Lillehammerregion pr 31.12.02 hadde den største sysselsettingsandelen i denne næringen i Innlandet. Ingen konkret nyere sammenligning og kartlegging har blitt gjort på landsbasis, men sammenlignet med de andre store vinterdestinasjonene som Hallingdalsregionen (Buskerud), Trysil og Voss, har Lillehammer-regionen³ desidert fortsatt den største sysselsettingsandel i reiselivsrelaterte næringer⁴.

Siste tall fra 2013 viser at det var totalt 1 173 000 kommersielle overnattinger i Lillehammer-regionen inkludert hotell, hytter og campingplasser. Av disse av er 466 000 betegnet som vinterovernattinger og resten som sommerovernattinger. Dette viser at det er en stor andel sommerturisme, selv om Lillehammer-regionen nesten er mer kjent som alpindestinasjon med Hafjell og Kvitfjell. Av de kommersielle overnattingene er 349 000 utenlandske, mens resten er nordmenn. Utviklingen av kommersielle gjestedøgn vises i tabell under. Vi ser der at det har vært en nedgang i 2013, men betydningen og utviklingen av reiselivsnæringen kan ikke kun vurderes ut i fra gjestedøgn. En justering av rapporteringsgrunnlag i SSB i 2012 tilsier at det kan være vanskelig å sammenligne overnattingsstatistikken direkte.

Tabell 5-11: Overnatting, kommersielle gjestedøgn i Lillehammer-regionen. Angitt i antall 1000 overnattinger. 1.1.2009-1.1.2013.

	2009	2010	2011	2012	2013
Hele året alle	1312	1329	1273	1405	1173
Vinter alle	524	550	443	501	466
Hele året utlendinger	382	387	364	369	349
Vinter utlendinger	242	204	178	186	270

Kilde: Statistisknett og bearbeidet av Østlandsforskning

Det har vært en nedgang i vår Lillehammer-regionen i forhold til landet for øvrig. Forklaringen kan være at relativt flere overnattinger nå skjer i private fritidsboliger i fylket. Dette er en utfordring når det gjelder hotell og distriktshoteller spesielt, men den negative utviklingen i hotell- og restaurantbransjen kompenseres av økte positive ringvirkninger for blant annet varehandelen (Heggelund, 2008). For eksempel når det gjelder verdiskapning, en grov estimering av verdiskapning i reiselivet i Lillehammer-regionen viser at den er var

³ Lillehammerregion her omfatter kommunene Lillehammer, Øyer, Gausdal, Nord-Fron, Sør-Fron og Ringebu

⁴ Reiselivsnæringene er her definert som detaljhandel, overnattingsvirksomhet, serveringsvirksomhet, reisebyrå- og reisearrangørvirksomhet, drifta av bibliotek og annen kultur virksomhet, drift av idrettsanlegg, andre sportsaktiviteter, opplevelsesaktiviteter og fritidsestabliment.

på 459.000 kr i 2009 og økt til 539.000 kr i 2013⁵, selv om den kommersielle gjestedøgn har gått ned.

Oppland er for en stor del oppfattet som «fritids-Oslo». Destinasjonene som er bygget opp med moderne fritidsboliger de siste par tiår domineres totalt av eiere fra Oslo / Akershus. Nordseter, Hafjell og Skei er tre områder i Oppland som har en betydelig fritidsbebyggelse. I alle de tre områdene er innslaget av eiere fra Oslo/Akershus betydelig, også i Nordseterområdet, som tradisjonelt har vært lillehamringenes «nærhytteområde» og er uten alpinfasiliteter. I Hafjell er eierne fra Oslo-området helt dominerende. Der eier de 80 prosent av fritidsbebyggelsen. Skei kommer i en mellomposisjon, der «bare» to tredjedeler hører hjemme i Oslo-området. Vi kan trolig si det slik at mange av de nye fritidsboligene som bygges, særlig rundt attraktive alpindestinasjoner, primært blir kjøpt av kjøpesterke Oslo-folk (Ericsson, Arnesen & Overvåg, 2005).

Oppland hadde pr. januar 2013 fortsatt det høyeste antall fritidsboliger i Norge med totalt 46846 boliger. Se tabellen under. Lillehammer-regionen hadde totalt 14040 fritidsboliger på det samme tidspunktet, det er en 10 % økning sammenlignet med 2009. Denne økingen er muligens en konsekvens av satsningen på de viktige vintersportsdestinasjonene Hafjell og Kvitfjell.

⁵ Verdiskapning, her: driftsresultat + lønnskostnader

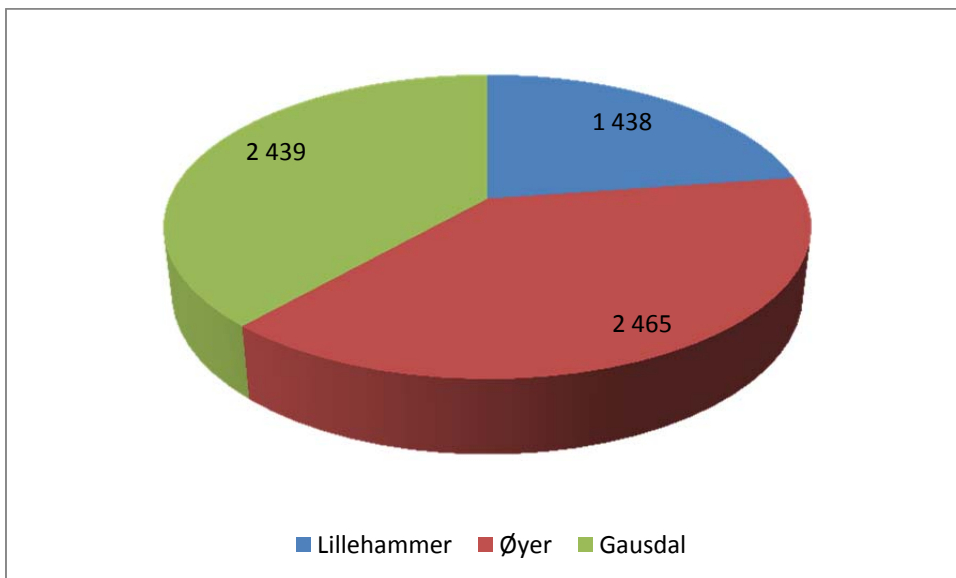
Tabell 5-12: Antall fritidseiendommer landsbasis. 1.1.2009-1.1.2013.

	2009	2010	2011	2012	2013
I alt	394 102	398 884	405 883	410 333	413 318
Østfold	19 543	19 554	19 613	19 660	19 699
Akershus	14 946	14 895	14 928	14 849	14 790
Oslo	2 309	2 293	2 298	2 293	2 286
Hedmark	32 226	32 552	33 017	33 413	33 787
Oppland	44 204	44 778	45 925	46 509	46 845
Buskerud	42 522	43 050	43 524	43 916	44 395
Vestfold	14 071	14 090	14 104	14 110	14 100
Telemark	26 422	26 871	27 583	27 989	28 390
Aust-Agder	16 378	16 614	16 837	17 003	17 113
Vest-Agder	17 129	17 369	17 736	18 010	18 302
Rogaland	17 745	17 989	18 137	18 381	18 450
Hordaland	28 163	28 541	28 962	29 227	29 472
Sogn og Fjordane	9 882	10 200	10 434	10 636	10 749
Møre og Romsdal	17 185	17 370	17 661	17 906	17 999
Sør-Trøndelag	28 624	28 999	29 664	30 145	30 324
Nord-Trøndelag	15 401	15 628	15 866	15 945	15 950
Nordland	25 201	25 696	26 728	27 039	27 185
Troms Romsa	11 408	11 547	11 857	12 223	12 358
Finnmark Finnmarku	10 556	10 650	10 809	10 879	10 920
Svalbard	187	198	200	200	204

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

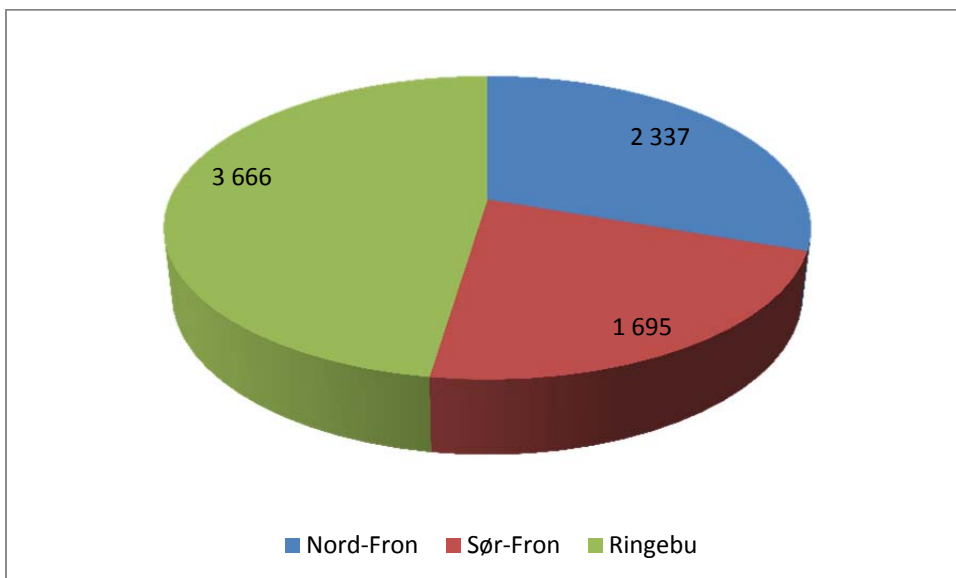
Når det gjelder Lillehammer-regionen i forhold i Valdres og resten av Gudbrandsdalen, så er det en sterk konsentrasjon av fritidsboliger i fjellområdene i Valdres, Midt- og Sør-Gudbrandsdalen. Om lag halvparten (14 av 26) av kommunene i Oppland har mange fritidsboliger. Nord-Aurdal er den kommunen i Oppland med flest fritidsboliger, fulgt av Ringebu, Sør-Aurdal og Øystre Slidre. I disse kommunene utgjør fritidsboligene også et betydelig innslag i den samlede boligbygningsmasse. I alle disse 14 kommunene representerer antallet fritidsboliger 75 % eller mer av antallet eneboliger. For enkelte kommuner som Vang, Lesja, Etnedal, Slidre-kommunene og Sør-Aurdal er det mer enn dobbelt så mange fritidsboliger som eneboliger. Det betyr at antallet personer i kommunen i perioder er vesentlig større enn tallene i befolkningsstatistikken tilsier. Dermed vil også kundegrunnet for mange andre virksomheter i disse kommunene/regionene være kjennetegnet av stor grad av utenbygdsboende fritidsboligeiere og brukere (Arnesen & Ericsson, 2009).

Figur 5-14: Antall fritidsboliger i Lillehammer-regionen. 2013.

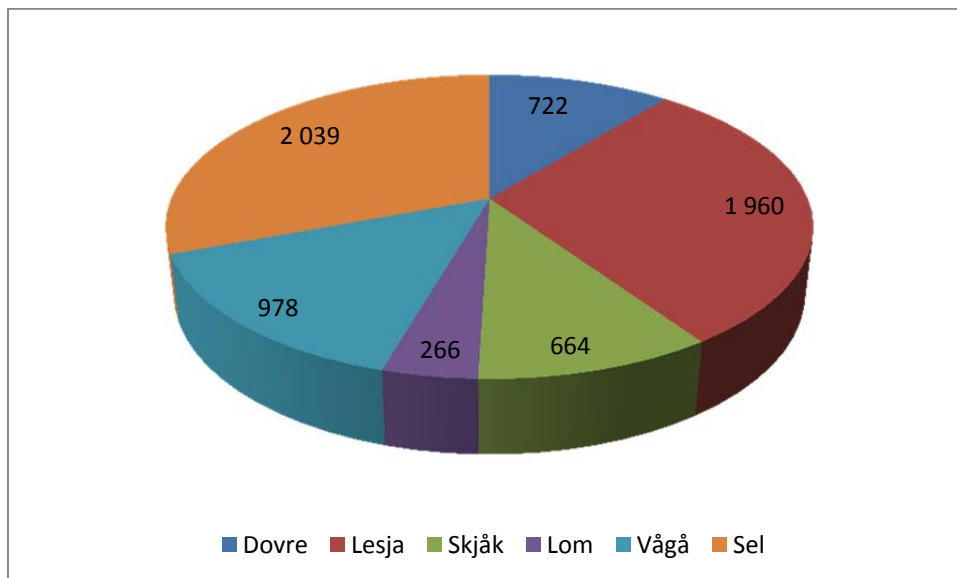
Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Figur 5-15: Antall fritidsboliger i Midt-Gudbrandsdal.1.1. 2013. Kilde:

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Figur 5-16: Antall fritidsboliger i Nord-Gudbrandsdal. 1.1.2013.

Kilde: Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

I en rapport av Arnesen og Overvåg (2011), i regi av Visit Lillehammer, ble Lillehammer-regionens ambisjoner og strategisk utfordringer i reiselivet fremhevet. I studien ble også Lillehammer-regionens attraktivitet og konkurransedyktighet som reiselivsdestinasjon påpekt. Dette inkluderer:

- Tilgjengelighet: Enkel tilgang til regionen med bil (som stadig blir forbedret) og tog fra Oslo Airport (Gardermoen) og Oslo, som er den viktigste innfallsporten for utenlandsk turister spesielt
- Branding «Lillehammer»: Navnet Lillehammer er ganske godt kjent. «Lillehammer» har høy troverdighet spesielt innen vintersport, men også i noen grad innen noen sommersporte (off-road sykkel, løping), men særlig som sommerdestinasjon for familier (bl.a. besøkende til Hunderfossen). Dette reflekteres også i overnattingsstatistikken i tabell ovenfor. «Lillehammer» har også høy troverdighet hele året i mange markeder, det inkluderer utenlandske.
- Kompetanse og god infrastruktur / arenaer for arrangementer: Spesielt innen idrett (relatert til OL, Birkebeineren osv.), men også flink når det gjelder pakking og pakker for gruppereisende.
- Tilgang til fasiliteter natur: Regionen har en rekke fasiliteter og natur. Når det gjelder tilbud, det er «noe for alle».
- En rekke attraksjoner og opplevelser: Regionen tilbyr et betydelig utvalg av opplevelser innenfor relativt korte avstander og annet mål - som strekker seg fra mindre fjelldestinasjoner til urbaniserte sentre.

- «Fred og ro» - fritidsatmosfære: Fjelldestinasjonene i regionen anses viktig for å tiltrekke besøkende. Men fritidsatmosfære har også blitt nevnt som en viktig faktor for besøkende i alpindestinasjoner, de som bor i leide hytter / leiligheter om vinter. Overnatting tilbys i typiske nordiske hytter med en rekke valg i standard og plassering, og servicenivået er av noen sett som en stor fordel sammenlignet med Alpene.

6 SAMARBEID I BYR-REGIONEN

6.1 Kort oppsummering

Dette kapitlet omhandler samarbeid og samhandling i ByR-regionen. Her presenteres først en oversikt over det eksisterende, formelle samarbeidet som også er oppsummert i en «samarbeidsmatrise». Denne viser at det finner sted et utstrakt samarbeid på tvers av kommunene om både samfunnsutvikling og tjenester. Det meste av det interkommunale samarbeidet er innenfor de etablerte regionsamarbeidene i henholdsvis Lillehammer-regionen, Midt-Gudbrandsdal og Nord-Gudbrandsdal. Samarbeidsområdene er blant annet forankret i regionenes prioriteringer i fylkeskommunens regionale handlingsprogram.

Det kommer frem at erfaringene med regionsamarbeidene er i hovedsak positive, og de anses som nyttige. Samtidig pekes det på at de har ført til mindre fokus på Gudbrandsdalen som en helhet. Det er noe samarbeid mellom kommuner i Midt-Gudbrandsdal og Lillehammer-regionen, men lite mellom sør og nord. Det tegner seg dermed et behov og potensiale for mer samarbeid om Gudbrandsdalen som et fellesskap og en helhet. Når det er snakk om samarbeid innenfor hele ByR-regionen fremstår det som mest aktuelt med samarbeid om store samfunnsutviklingsspørsmål enn om tjenester. Samarbeidet glir lettere på faglig administrativt nivå enn på politisk nivå.

Andre del av kapitlet ser på hva et slikt samarbeid, som favner hele ByR-regionen, kan omhandle. Dette tematiseres gjennom en presentasjon av ti samfunnsområder hvor det antas at man vil oppnå mer ved å styrke samarbeidet. Disse forslagene kom frem gjennom gruppearbeid på et bredt ByR-arbeidsmøte på Ringebru 28.august 2014, og har blitt ytterligere utdypet i intervjuer.

Avslutningsvis samler vi trådene og drøfter hva som synes å fremme og hemme samarbeid når vi ser på ByR-regionen under ett. Dette legger grunnlaget for våre forslag til handling i rapportens siste kapittel.

6.2 Datagrunnlaget

Kartleggingen av samarbeid har tatt utgangspunkt i eksisterende dokumentasjon av formelle samarbeidsrelasjoner på flere nivå mellom kommuner, næringsliv og øvrige samfunnsutviklingsaktører. Data til denne kartleggingen er hentet fra kommunale, regionale og fylkeskommunale dokument, nettsider og gjennom informasjon fra prosjektgruppen, referansegruppe og rådmenn. «Samarbeidsmatrisen» (se vedlegg) oppsummerer de kartlagte samarbeidsrelasjonene i sin helhet.

Resultater fra gruppearbeid, som ble gjennomført på ByR-arbeidsmøte på Ringebru 28.august, inngår også i datamaterialet om samarbeid. Gruppearbeidet tok for seg spørsmålet om på hvilke samfunnsområder kommunene kan oppnå mer ved å styrke samarbeidet.

Videre er det gjennomført 23 intervjuer med rådmenn, regionkoordinatorer, referansegruppemedlemmer (og i noen grad ByR- kontaktpersonene i kommunene). Intervjuene er gjennomført dels ved personlige møter, dels som telefonintervjuer. Det er hentet ut sitater som er basert på notater fra intervjuene. Intervjuene har tatt utgangspunkt i to hovedtema:

1. Erfaringer og vurderingen av dagens samarbeidsrelasjoner. Samarbeidsmatrisen dannet utgangspunkt for refleksjonene.
2. På hvilke samfunnsområder kan vi oppnå mer vekst ved å samarbeide? Spørsmålet tok utgangspunkt i oppsummeringen fra "Ringebru-møtet" – se kapittel 6.

Det er selvfølgelig på sin plass å påpeke at de som er intervjuet alle er sentrale aktører og involvert i interkommunal/regional samhandling, og sånn sett er med og evaluerer sitt eget samarbeid.

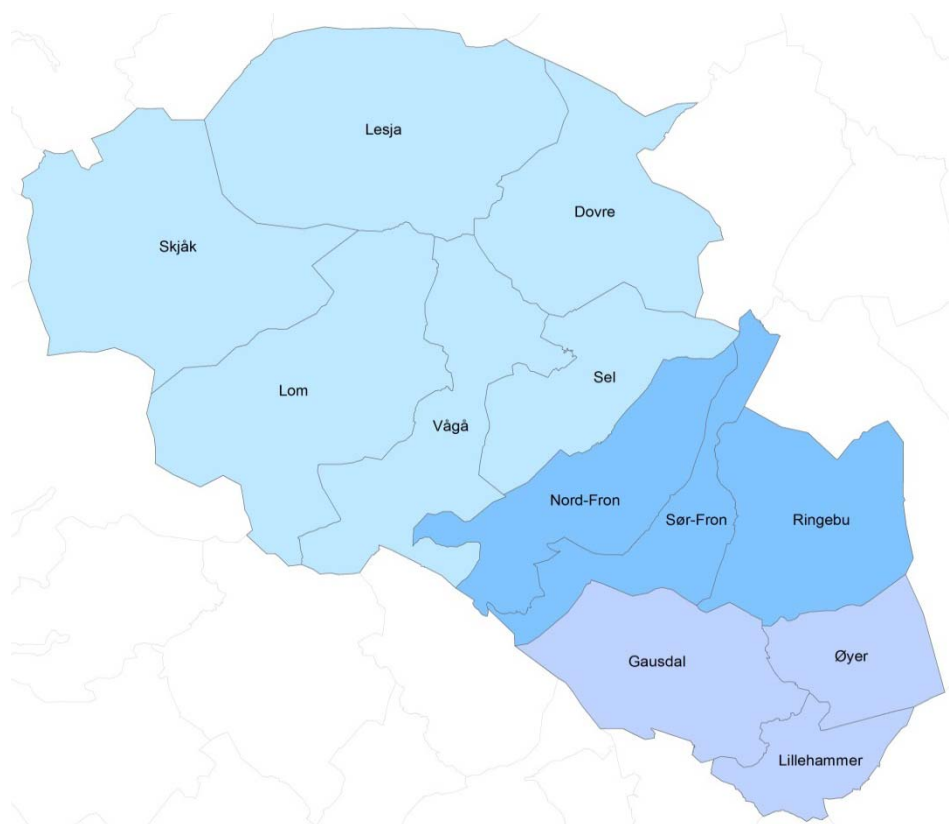
6.3 Hva samarbeider kommunene om i dag?

6.3.1 Regionvis prioriterte samarbeidsområder

I Oppland har det siden 2004 vært etablert en ordning med partnerskapsavtaler med årlig tilskudd fra fylkeskommuner til alle regionene. Det meste av det interkommunale samarbeidet foregår naturlig nok innenfor de etablerte regionsamarbeidene Lillehammer-regionen (Lillehammer, Øyer, Gausdal), Midt- Gudbrandsdal (Ringebru, Sør- Fron, Nord-Fron) og Nord-Gudbrandsdal (Sel, Vågå, Lesja, Dovre, Skjåk og Lom).

Samarbeidsområder prioriteres i regional handlingsprogram (RHP). Det regionale handlingsprogrammet for 2014 understreker at fylket mener attraktivitet og bostedsattraktivitet er sentrale faktorer som skaper tiltrekningskraft og regional utvikling. Å få flere til å flytte til Oppland, blir dermed en av de viktigste oppgavene. *Næringsutvikling, kompetanse og samferdsel* er fulgt opp i RHP 2014 som de strategiske satsingene.

RHP 2014 understreker, som tidligere RHP-er, at de regionvis prioriterte samarbeidsområdene er viktige satsingsområder som regionen og fylkeskommunen skal samarbeide om.

Figur 6-1: Regionsamarbeid

De prioriterte samarbeidsområder for regionene for 2014 er:

Lillehammer-regionen:

- Videreutvikle reiselivet i regionen gjennom å samarbeide om realisering av konkrete tiltak i handlingsplanen for "Snowball reiseliv og opplevelser".
- Samarbeide om realisering av konkrete tiltak som identifiseres gjennom den pågående prosessen med å utvikle en regional, strategisk næringsplan.
- Samarbeide om realisering av en forskningspark i tilknytning til høgsolen på Storhove.

- Samarbeide om videreutvikling av kollektivtransporttilbudet innad i regionen for å bygge opp under et integrert bo- og arbeidsmarked og Lillehammer som transportknutepunkt for reiselivet. Utvikle gode transportløsninger inn mot regionens mange store arrangementer.
- Samarbeide for å sikre helhetlig planlegging og tidfesting av full utbygging av InterCity til Lillehammer/Øyer innen 2030

Midt- Gudbrandsdal:

- Iverksetting av Næringsprogram for Oppland i godt samarbeid med Midt-Gudbrandsdal næringsforening for å etablere nettverk, kompetanseutvikling og samarbeid med forskningsmiljøer.
- Utvikle tettstedene i regionen med fokus på bomiljø, handelsvirksomhet og nye etableringer.
- Utarbeide strategiplan for Regionrådet for Midt-Gudbrandsdal i løpet av første halvår 2014

Nord-Gudbrandsdal:

- Samarbeid for å nå målsettingene i næringsprogrammet – Bedriftene i Fokus.
- Samarbeide om å utvikle attraktivt regionsenter og attraktive kommunesentra i Nord-Gudbrandsdal som styrker bolyst, næringsutvikling og reiselivssatsing.
- Samarbeide for å utvikle tilbud av næringsbaserte aktivitets- og opplevelsestilbud som gir økonomiske ringvirkninger, har utviklingspotensial og profilere regionen på en god måte.
- Etablere og utarbeide plan for drift av klima- og energilaboratorium ved Nord-Gudbrandsdal vidaregåande skule, sammen med satsing på velferdsteknologi.
- Samarbeide om å utvikle Otta skyss-stasjon til et funksjonelt trafikkknutepunkt for reisende og transportører
- Sikre et programfesta tiltak som sikrer at Rv 15 blir gjennomført.
- Arbeide for opprusting av Dovrebanen nord for Lillehammer og Raumabanen gjennom Jernbaneforum Dovrebanen Nord.

Alle tre regionene har fokus på samarbeid om næringsutvikling, Lillehammer og Nord-Gudbrandsdal vektlegger reiseliv- og opplevelsesnæringene spesielt. Både Lillehammer og Midt-Gudbrandsdalen trekker fram tettere samarbeid med forskningsmiljøene. Både Nord-Gudbrandsdal og Midt-Gudbrandsdal er opptatt av å utvikle attraktive tettsteder, kommunesentra og i Norddalen også regionsenteret.

På overordnet politisk nivå foregår samarbeidet først og fremst i de enkelte regionrådene og i felles formannskapsmøter på regionnivå. Mellom Lillehammer- regionen og Midt-Gudbrandsdals-regionen er det også gjennomført felles regionrådsmøter.

Innenfor hver av de tre regionene er det jevnlig rådmannsmøter eller etablerte rådmannsutvalg. Det er også samarbeid på ledernivå innenfor de enkelte tjenestoområder, slik som for eksempel i Nord-Gudbrandsdal, med foraene 6K helse, 6K næring, 6K skole. I dette prosjektet er det spesielt relevant å se på områder der det er erfaringer med å samarbeide utover regiongrensene.

6.3.2 Næringsutvikling

Alle tre regionene har et veletablert samarbeid om næringsutvikling.

Lillehammer-regionen har nylig vedtatt en felles regional næringsplan der ett av tiltakene er en felles regional næringsenhet. Dette er nå vedtatt i alle tre kommunene.

Det er utarbeidet felles program for næringsutvikling i Nord- Gudbrandsdal og samarbeidet om næringsutvikling betegnes generelt som godt.

I Midt-Gudbrandsdal, som i de andre regionene, møtes det administrative næringsnettverket på tvers av kommunene jevnlig og det drøftes hvordan man kan samarbeide enda bedre. Her er det også utarbeidet en regional næringsplan.

Over regiongrensene samarbeides det blant annet i bedriftsutviklingsprogrammet "Bedriftene i Fokus". Næringshagen i Midt-Gudbrandsdal, Nord-Gudbrandsdal og Lillehammer Kunnskapspark er i sonderinger om tettere samarbeid, evt. institusjonell sammenslåing.

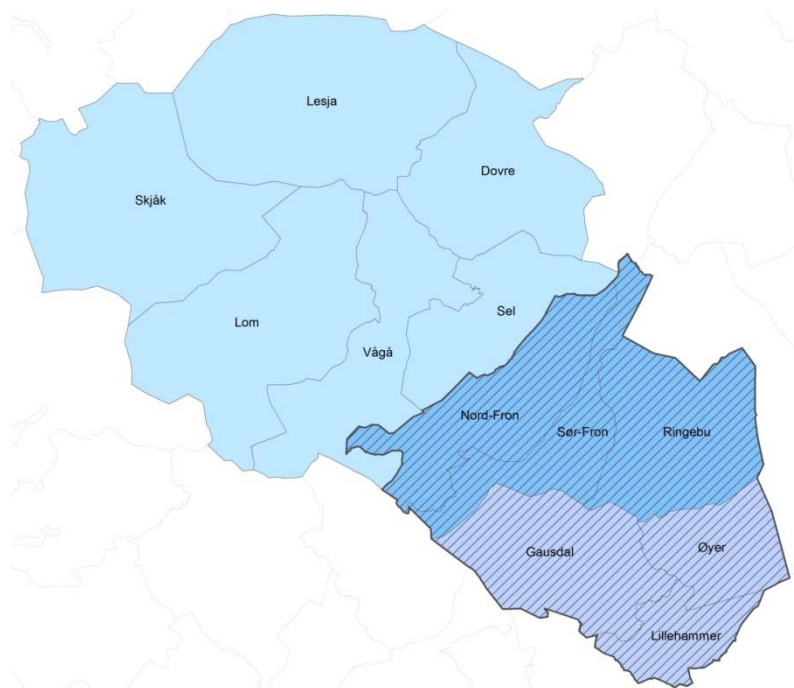
6.3.3 IKT, skatt, revisjon og innkjøp

Innenfor hver av regionene er det internt samarbeid om innkjøp av IKT-tjenester. I Lillehammer- regionen har man et tett IKT-samarbeid som har vart siden 2003. Det at man har felles IKT-systemer i bunnen forenkler samarbeidet, særlig innenfor helse. Her har man også erfaringer med samarbeid med Ringebru og Ringsaker, som har andre systemer, som til sammenligning hevdes å gi noen utfordringer i samarbeidet – dog ikke større enn at de lar seg løse.

Organisering av samarbeid om skatteinnfordring og revisjon følger noen andre linjer enn regioninndelingen, her samarbeider Sør-Fron og Nord-Fron om Midt-Gudbrandsdal regnskaps- og skatteoppkreverkontor, mens Ringebru samarbeider med Lillehammer-regionen i Innlandet revisjon og i fellesenhet for skatt, innfordring og arbeidsgiverkontroll.

Midt-Gudbrandsdal og Lillehammer-regionen samarbeider om innkjøp av offentlige tjenester, gjennom INNOFF. Dette er et samarbeid som betegnes som et vellykket prosjekt, men der det også kreves at alle må bidra med sin innsats og berede grunnen for innkjøpsavtaler, dersom det skal fungere.

Figur 6-2: Innkjøpssamarbeid

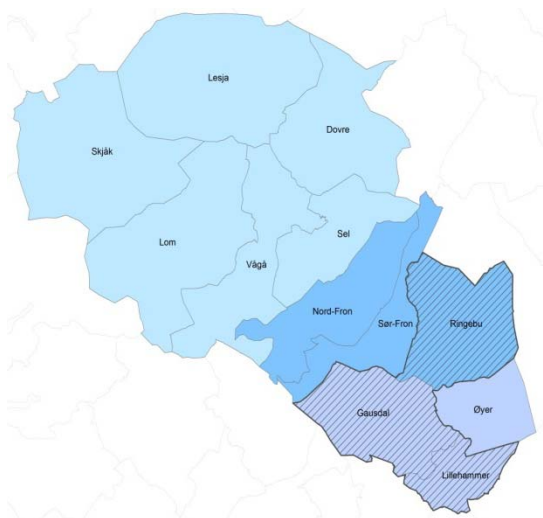
6.3.4 Helse

Innenfor helseområdet er kommunene i Nord-Gudbrandsdal knyttet tett sammen om det lokalmedisinske senteret (LMS). LMS, med sine desentraliserte spesialisthelsetjenester, omtales som en særdeles vesentlig del av samarbeidet i Nord-Gudbrandsdals-regionen.

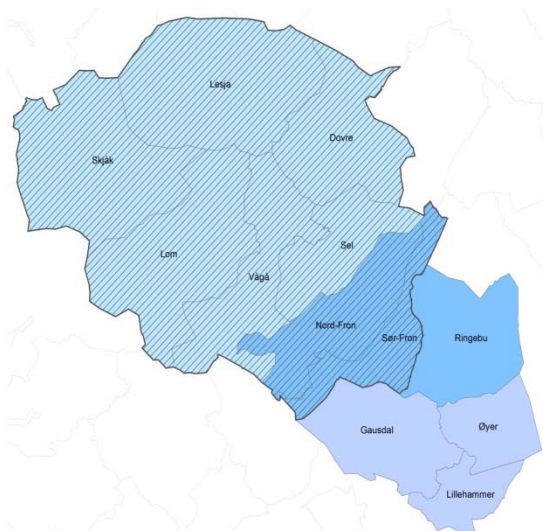
Nord-Fron og Sør-Fron har samarbeid med Norddalen om felles legevaktvarsling. Men kommunene i Midtdalen er ikke involvert i LMS. Nord-Fron og Sør-Fron har samarbeid med Lillehammer-regionen om legevakt, mens Ringebu i tillegg har et samarbeid med Lillehammer-regionen om samfunnsmedisin og offentlig legearbeid. Informanter i Midt-Gudbrandsdal er særlig opptatt av det er viktig å jobbe for å beholde et fullverdig akuttstusykehus i Lillehammer, det er det også politisk enighet om.

Lillehammer-regionen samhandler i tillegg til Ringebu også med Ringsaker innenfor helse. Regionens helsesamarbeid beskrives som godt og velutviklet, blant annet takket være helse- IKT- samarbeid. Det har fram til nå vært etablert en samhandlingsenhet knyttet til samordningsreformen, men denne har i senere tid blitt noe omstrukturert av økonomiske grunner.

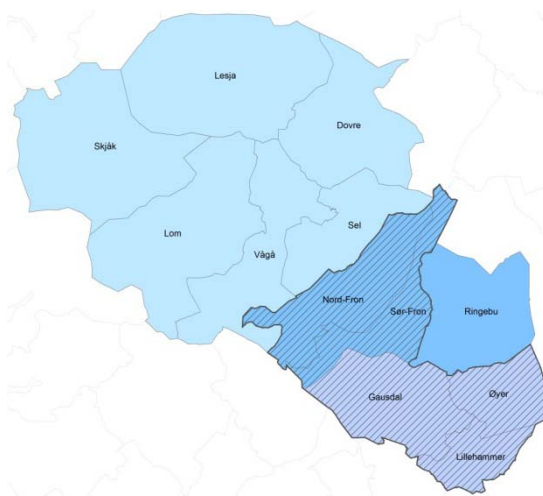
Figur 6-3: Samarbeid om samfunnsmedisin og offentlig legesamarbeid

Figur 6-4: Felles legevarsling

Figur 6-5: Legevaktsamarbeid

6.3.5 Reiseliv

Innenfor reiselivet samler destinasjonsselskapet Visit Lillehammer reiselivet i kommunene Lillehammer, Gausdal, Øyer, Ringeby, Sør-Fron, Nord-Fron samt Sjusjøen-området i Ringsaker kommune.

Kommunene har aksjer og betaler medlemsats, næringsaktører betaler medlemskap. Visit Lillehammer jobber med å markedsføre Lillehammer og Gudbrandsdalen nasjonalt og internasjonalt. Reiselivet i Midt-Gudbrandsdal var fram til 2009 organisert i Gudbrandsdal reiseliv, men er nå organisert i det større fellesskapet Visit Lillehammer. En slik sammen slåing beskrives som krevende, men det synes som om informantene våre kan enes om at det samlet sett har vært en utvikling i retning å profilere Visit Lillehammer- regionen mer og mer som en helhet, der også Gudbrandsdalen «kommer til sin rett».

Gjennom Snowball-satsingen i Visit Lillehammer samarbeider næringsaktørene, det offentlige og FoU-virksomhetene tett i et Trippel Helix-samarbeid, der det er vedtatt en strategisk plan for arbeidet for perioden 2012-2017.

Reiselivet i NordGudbrandsdal er organisert i Nasjonalparkriket reiseliv. Det er noe samarbeid mellom Visit Lillehammer og Nasjonalparkriket, men det hevdes fra begge sider at det kunne vært mer og at «det er noe å gå på når det gjelder samarbeid»

Det pekes på potensialet i å gjøre mer ut av «helårsregionen», i å utvikle verdiskapingen av hyttemarkedet og å utnytte det felles potensialet i en kultur- og idrettsarrangementsregion og i hele regionen som et «livstilsvalg»

6.3.6 Fjellregionsamarbeid

Fjellregionsamarbeidet er et politisk nettverk for kommuner, regionråd og fylkeskommuner i Sør-Norge der fjellet er en viktig del av ressursgrunnlaget. Nettverket arbeider for å sette viktige spørsmål for fjellbygdene på dagsorden og for å utvikle livskraftige bygder der verdier skapes. Alle kommunene i regionen defineres innenfor det vi kaller fjellkommuner, Lillehammer dog som en tilliggende fjellkommune.

6.3.7 FoU og innovasjon

Regionrådene og en del enkeltkommuner har hatt kontakt med og samarbeid med FoU-miljøene, men det pekes på at her er det stort potensiale for å være tettere på og at det er muligheter for å utvikle mer sammen i regionen.

Det mest konkrete eksemplet på Trippel Helix – samarbeid som framkommer er Snowball, der kommuner, reiseliv og ØF/ HIL jobber sammen om utvikling av konsept- og opplevelsesutvikling

Både i Midtdalen og Norddalen pekes det på noe av samme som i Lillehammer-regionens nye regionale næringsplan:

Mange mener det er for lite samarbeid mellom næringsliv, FoU-institusjoner og det offentlige i Lillehammer-regionen. Vi har et svært godt grunnlag med en attraktiv og velfungerende høyskole, men næringslivet signaliserer at de gjerne skulle ønske seg et tettere samarbeid med HiL og at HiL opprettet flere bachelor- og masterløp med en tydelig rekrutteringsvei inn i regionens næringsliv.

I tillegg til et generelt ønske om tettere samarbeid mot høyskolemiljøene, etterlyses det et tettere samarbeid i forhold til å utvikle studietilbud som er tydeligere rettet mot næringslivet i regionen. Nasjonal innovasjonsskole er et nytt studietilbud for kommunesektoren utviklet av Høgskolen i Lillehammer og Høgskolen i Gjøvik på oppdrag fra Kommunal og regionaldepartementet. Gjennom studiet skal deltakerne utvikle kompetanse i planlegging og gjennomføring av et innovasjonsprosjekt i egen kommune. Studiet er basert på deltakelse fra kommunal sektor. Søknad om deltakelse skjer ved at kommunene sender søknad om opptak for minimum tre personer fra samme kommune. Følgende kommuner deltar på pilotgjennomføringen: Kongsvinger, Bjugn, Sørum, Eidsberg, Sarpsborg, Lillehammer, Bærum, Våler, Østre Toten samt KS. I januar 2015, starter et eget kull fra Oppland, som kan danne grunnlag for nye innovasjonsprosjekt og -samarbeid. Studiet kan være et eksempel på en type samarbeid som kunne utvikles også for andre sektorer.

6.4 Erfaringer med samarbeid

6.4.1 Nyttig samarbeid innad i regionene

Våre informanter i ByR -prosjektet slutter seg til partnerskapsevalueringens (Bråtå et al., 2014) konklusjoner om grunnleggende positive effekter av og godt samarbeidsklima i de regionale samarbeidene.

I alle regionsamarbeidene ser vi også et tett administrativt samarbeid på rådmannsnivå og på tjenesteledernivå. En av informantene oppsummerer det slik:

Vi ser et klart skille mellom faglig, administrativt og politisk nivå. De ulike fagfolkene jobber godt og ser flere løsninger og muligheter for samarbeid. Politikerne problematiserer mer storebror mot lillebror eller lillebror mot lillebror – relasjonene.

Samarbeidet i Lillehammer-regionen betegnes stort sett som velfungerende og det synes som man i store trekk er omforent om rollefordelingen mellom kommunene, der Lillehammer fungerer som motor i regionen.

Sett fra mitt ståsted; det er utviklet et nært og god samarbeid i regionen, det utvikles stadig. Vi ser at Lillehammer er motor og at vi er de små, så vi samarbeider der vi andre har utviklingskraft - vi nyter godt av hverandres konkurransefortrinn. Og samarbeidet utvikles stadig. Vi har mange samarbeid, godt forankret og godt utviklet. Men det må stadig jobbes med, det går ikke av seg selv.

Men det trekkes også fram eksempler der det er utfordrende å få til samarbeide.

Noen ganger er det utfordrende; noen ganger gjør vi forskjellige vedtak og er ikke enige. Stort sett går det jevnt bra, men noen områder er det vanskelig. Vi er for eksempel ikke enige i alt innenfor helse.

I Midt- Gudbrandsdalen meldes det om regionalt samarbeid som har utviklet seg positivt, med et godt politisk klima og godt samarbeid i regionrådet.

Kommunene i Nord-Gudbrandsdalen samarbeider på en rekke områder, og har et veletablert regionkontor. I all hovedsak betegnes samarbeidet her som godt, og i høyeste grad nødvendig, da man er seks relativt små kommuner.

Alenegang er ikke en mulighet – det er enten samarbeid eller sammenslåing

I all hovedsak fungerer samarbeidet godt, det er et samarbeid som er blitt utviklet av kommunene sjøl for å løse oppgaver best mulig. Det interkommunale samarbeidet er entydig bra for kvaliteten på tjenestetilbudet

6.4.2 Samarbeidets utfordringer

Samarbeid krever tid og tålmodighet. Beslutningsprosessene har flere faser, og møtene er mange.

At det krever så mange møter, så mye prosesser... - som krever tid, oppmerksomhet, ... kan fort bli energitappende.

Men flere peker også på at regionsamarbeidet kan utfordres når man

..kommer hjem og lukker døra bak seg og skal forsvare regionrådsvedtak i egne kommunale rekker. Man sier og lover en ting i regionale møter, men trekker seg, og begynner å forhandle på nytt når man kommer hjem.

Også i våre intervju (som i partnerskapsevalueringen) berøres demokratiutfordringen:

Når det gjelder samarbeidet innenfor Norddalsregionen så har det etter hvert blitt så omfattende at det kanskje er på grensen når det gjelder demokratisk innflytelse. Det blir vanskelig å holde

oversikt over det og man får et demokratiunderskudd. Det må derfor være veldig tydelige eierskapsforhold i de ulike samarbeidsrelasjonene.

Utfordringene ved samarbeidet er jo også nært knyttet til at det også er en konkurranseelement i relasjonene mellom kommuner og regioner. Det poengteres tydelig i en del av intervjuene:

Jo, altså det er jo med at når krybba er tom, du vet hva som skjer da, jeg vet ikke om du har fulgt debatten i media (...) om dette med raushet og støvsuging. Og det er jo dette som også preger den politiske debatten – det handler om å kunne unne sine naboer suksess og jeg tror vi må se på hvordan vi kan bygge ut Gudbrandsdalen som en kompetanseregion – det kan være til nytte for hele regionen.

Når det kommer til utviklingsarbeid så blir kommunene så lett konkurrenter – når det gjelder næringsutvikling for eksempel – da er det et aber at det er små kommuner som blir konkurrenter. Jeg ser det at det er vilje til å tenke helhet administrativt, men det er ikke den samme viljen politisk. Ordførere vil jo gjerne engasjere seg i næringsutviklinga, og hver kommune har sin næringskonsulent. Og det blir jo slik at politikerne er mest interessert i å få arbeidsplasser til sin kommune

Debatten om «støvsuging og raushet» handler om hvordan man skal tenke rundt fordeling og konsentrasjon. Dette handler også om man ønsker å dyrke områdenes komparative fortrinn. Det er ulike måter å tenke omkring dette. Her er et eksempel:

Ellers tenker jeg at man i mye større grad burde dele oppgaver mellom seg innad i regionen. Man burde desentralisere, og fordele oppgaver som ikke er publikumsavhengig (...) Da handler det om raushet, og å tenke på hele regionen, ikke bare ett regionsenter.

Som nevnt over kommer samarbeid også med en kostnad. Det krever tid og ressurser, og da blir det viktig å vite at man får gevinster av innsatsen. Det kan være krevende når det gjelder samarbeid om samfunnsutvikling som gjerne har langsiktige perspektiv:

Alt samarbeid har jo ei oppside og ei nedsia - man går inn i samarbeid på ulike områder fordi man antar at man vil oppnå mer ved å samarbeidet. Samarbeidet vil samtidig ofte komme med en kostand, og dette blir da gjenstand for diskusjoner. Så man forventer en effekt av samarbeidet, og vi må hele tiden se på om det er områder vi samarbeider på hvor vi faktisk ikke oppnår mer ved å samarbeide.

Slike vurderinger er greie når det gjelder samarbeid innen tjenesteproduksjon, fordi der kan man legge til grunn en klar kost/ nytte vurdering. Slike vurderinger blir vanskeligere når det gjelder samarbeid knyttet til samfunnsutvikling – her er det vanskeligere å måle ressursinnsats i forhold til mål – det er vanskeligere å se konkret utbytte, eller resultater av samarbeid.

6.4.3 Samarbeid mellom regionene i ByR-regionen

Midtdalen har noen - både samlet og kommunevis – samarbeidsrelasjoner utover regiongrensene, da særlig sørover.

Det er greit å samarbeide dels i Midtdalen, dels med Sør-dalen. Noe spenning mellom Lillehammer og resten, naturlig nok, bl.a. fordi Lillehammer er en stor og mangfoldig organisasjon.

Samarbeid mellom Midtdalen og Norddalen foregår ”mer fra sak til sak”, om tema som

..arbeidsplasser, rovdyr, samferdsel på vei og bane”

Fra Lillehammer- regionen har det vært begrenset med kontakt mot Norddalen

Med Norddalen er det begrenset kontakt, mer gjennom andre fora KS og slike organiserte sammenhenger. Det er få samarbeide i det daglige. Ordførerne har en del samarbeid på samferdsel.

6.4.4 Regiongrenser som begrensning

I noen tilfeller kan regiongrensene være til besvær:

Alt samarbeid er veldig påvirket av regionsgrensene, med en gang en skal gjøre noe på tvers av regiongrensene er det utfordrende – hvem skal betale? Det er litt et hinder med den strukturen vi har. Vi må begynne å se på det, for å få større mulighet er for å åpne dører. Vi vil gjerne samarbeide, men det blir fort snakk om eierskap og kroner og øre. Tror det er på tide å løsne opp på regiongrensene.

Flere innspill fra Nord- Gudbrandsdalen peker på at det er mindre samarbeid mellom de sørligste og nordligste Gudbrandsdalskommunene enn tidligere, og at dette knyttes til nettopp inndelingen i regioner.

... det over tid nå har vært lite samarbeid mellom Lillehammer og Nord Gudbrandsdalen. Det er nødvendig og nyttig det som skjer gjennom ByR - at Lillehammer snur seg nordover i stedet for at de snur seg sørover som de har gjort mye. Det er viktig for å revitalisere Gudbrandsdalsområdet.

Noe av grunnen til at det har vært slik har nok vært den fylkeskommunale småregioninndelingen, Det har vært gode effekter av det på en del samarbeidsområder, men det er også effekter av disse regiongrensene som hindrer samarbeid på tvers.

Det en ser nå er at man er orientert mot Sør-dalen, Midtdalen og Norddalen. For 20-30 år tilbake – da var det vanligere å se på Gudbrandsdalen som helhet. Nå er det særlig slik at Nord-Gudbrandsdalen blir litt for seg selv mens Midtdalen og Sør-dalen har en naturlig tettere kobling.

6.5 Regionsamarbeid på tvers?

Som vi ser av denne kartleggingen er det et utstrakt samarbeid innenfor ByR-regionen, men ikke overraskende så er dette primært innenfor det etablerte regionsamarbeidet i henholdsvis Lillehammer-regionen, Midt-Gudbrandsdalen og Nord-Gudbrandsdalen.

Vi ser samtidig noe samarbeid på tvers; det er noe samarbeid mellom kommuner i Lillehammer-regionen og Midt-Gudbrandsdalen, og det er noe samarbeid mellom Nord-Gudbrandsdalen og deler av Midt-Gudbrandsdalen. Det er imidlertid ikke samarbeidsstrukturer som favner alle kommunene. Vi ser dessuten at det er lite koblinger mellom Nord-Gudbrandsdalen og Lillehammer. Dette poengteres også i intervju materialet. I intervjuene kommer det dessuten frem at regionsamarbeidet generelt oppleves som verdifullt og viktig, men at regioninndelingen begrenser evnen til å se helhetlig på Gudbrandsdalen.

Det er potensiale for et bredere samarbeid som favner større deler av ByR-regionen som utforskes videre i dette kapittelet. Vi ser først på hvilke samfunnsområder som kan være aktuelle for mer omfattende samarbeid.

6.6 På hvilke samfunnsområder kan vi oppnå mer ved å styrke samarbeidet?

Den 28. august 2014 ble det gjennomført et bredt arbeidsmøte i regi av ByRegionprosjektet i Lillehammer-regionen, med tema:

- Hva kan Lillehammer gjøre for Gudbrandsdalen?
- Hva kan Gudbrandsdalen gjøre for Lillehammer?
- Hvordan kan Lillehammer og Gudbrandsdalen bidra til å løfte innlandet

Møtet fant sted i Ringeby, derav "Ringeby-møtet". Inviterte var først og fremst de involverte i prosjektet; politisk og administrativ ledelse i de tolv deltakerkommunene, styringsgruppe, arbeidsgruppe, referansegruppe, regionråd, fylkeskommune og de involverte forskningsmiljøene. I tillegg var møtet åpent annonsert i GD og på kommunenes hjemmesider. Bort imot 60 deltakere deltok i arbeidsmøtet.

Første del av møtet favnet innledninger og innspill fra ordfører i Lillehammer, forskerne i prosjektet (Østlandsforskning), fra NHO Innlandet, fra næringsliv, fra lokalavisa GD og fra regionrådsjef i Nord-Gudbrandsdal.

Den siste delen av møtet var viet gruppearbeid med temaet:

- På hvilke samfunnsområder kan vi oppnå mer ved å samarbeide?

Innspillene fra gruppearbeidet er oppsummert fylldig i et eget notat. I dette kapitlet løftes noen hovedtema fram som også har blitt ytterligere vektlagt og gjennom intervjuer.

6.6.1 Generelt om samarbeid på tvers av strukturer

Det uttrykkes gjennomgående et tydelig ønske om både å bevare eksisterende samarbeidsrelasjoner og å utvikle nye. Som det sies i ett av intervjuene: «*Uavhengig av kommunestruktur, er samarbeid nødvendig og kommet for å bli.*» Når det snakkes om samarbeid i en bred forstand omhandler dette interkommunalt samarbeid, sammenslåing og rollefordeling. Det pekes på flere tema og konkrete tiltak som kan bidra til bedre samarbeid generelt:

- Det trengs utvikling av arenaer og kanaler for informasjon internt i hele regionen, det er behov for å vite om hverandre
- Det bør etableres felles møteplasser på tvers av kommunene (for eksempel en vårmønstring)
- Det er vesentlig å få avklart rollefordeling mellom kommuner, mellom senter og omland, bo- og arbeidskommuner
- Vi må samarbeide om felles politiske framstøt vedr samferdsel, sykehus, høyere utdanning m.m.

6.6.2 Samarbeid om samfunns- og næringsutvikling

På Ringebu- møtet trakk gruppene fram samarbeid om samfunnsutvikling og næringsutvikling som den viktigste overskriften. Dette er jo også den grunnleggende tematikken i hele ByR-prosjektet og følges opp av intervjuinformantene, blant annet slik:

1) Samarbeidet i regionen fungerer bra på mange måter, men det er områder hvor det kan tenkes annerledes. Hvorfor skal hver kommune ha hver sin næringssjef, og hver sin landbrukssjef – Næringsutvikling må organiseres på regionnivå – her må det være omforente satsninger – Samarbeid på regionnivå – andre typer stillinger

2) Vi er avhengig av å samarbeide utenfor egen region på mange områder (...) Hedmark og Oppland har jo mange av de samme utfordringene. Det er befolkningsnedgang – vi er på en måte alle i samme båt, det er bare litt ulik størrelse på båtene. Vi står overfor de samme utfordringene for eksempel når det gjelder bedriftsetablering, så å møte disse utfordringene samlet blir viktig.

Både på samlingen og i intervjuene framkommer ideer til mer konkrete samarbeidstiltak mht samordning av "Gudbrandsdalens gode hjelpere", vi oppsummerer dette slik:

- Å etablere *en* organisasjon for næringshagene i Nord- og Midt-Gudbrandsdal og Lillehammer kunnskapspark er allerede lansert som en ide, og denne ble også trukket fram i dette prosjektet.
- Større utviklingsprogrammer som kan bidra til nettverksbygging for næringslivet (Bedriftene i Fokus trekkes fram som et eksempel)
- Å skape og forsterke arenaer og møteplasser for dialog (ByRs "Ringebu – møte") trekkes fram som viktig.
- Samordnet regelverk overfor næringslivet ønskes
- Det er potensiale å hente ut på samarbeid om tilrettelegging og tilbud av næringsarealer
- Samordning av virkemiddelapparatet og derved styrking av førstelinjen er et tema i alle de tre regionene. Det er enighet i at næringsutvikling er mer enn et kommunalt anliggende, det er minst et regionalt tema. Lillehammer-regionen vedtar i disse dagene en regional næringsplan og en regional næringsenhet. Tilsvarende samarbeides det om også i Midt og Norddalen. Informanter her i fra ser også potensiale i å samarbeide om næringsutvikling utover regionen.

6.6.3 Kompetanseklynger, Trippel Helix og innovasjon

I kjølvannet av næringsutviklingstemaet pekes det på behovet for tettere kobling av utdanningsmiljø, næringsliv og offentlig sektor. Dette omtales som «Triple helix» i innovasjonslitteraturen (Etzkowitz og Leydesdorff, 2000). Grunntanken bak triple helix-tesen er at potensialet for innovasjon og utvikling i kunnskapssamfunnet ligger nettopp i utnyttelse av dette triangelet. Dette tematiseres av mange i datamaterialet: Utvikling krever samarbeid mellom kommunene, men også mellom privat og offentlig sektor og med kunnskapsmiljø. Med kunnskapsmiljø menes da særlig Høgskolen i Lillehammer og Østlandsforskning:

Det er noe å hente på samarbeid mellom kommunene om innovasjonstenkning, hjelpe hverandre til å tenke nytt. Kompetansemiljø HIL/ØF – der er det en del å gå på, det er potensiale for å være tettere på, det å jobbe kunnskapsbasert. Storhovemiljøet er et viktig kompetansemiljø. Vi burde finne ut hvordan vi kan nærme oss dette, få mer ut av det - bruke det aktivt.

Tanker og forslag på dette området kan oppsummeres i følgende punkter:

- Det må legges til rette for kompetanseklyngesamarbeid mellom utdanningsmiljøene, offentlig sektor og næringsliv
- Kompetansemiljøet på Lillehammer (HIL, ØF) ønskes sterkere inn i samfunnsutviklingen i Gudbrandsdalen
- Kommunene kan samarbeide om innovasjon, og Høgskolen kan bidra med sin kompetanse på offentlig innovasjon.

6.6.4 Samarbeid om reiseliv og hytteturisme

Det har vært sterkt fokus på reiselivet i regionen både i innledninger og i gruppearbeid og i intervjuene. Det er fokus på om og hvordan Lillehammer og Gudbrandsdalen kan dra nytte av hverandres fortrinn i felles profilering og på hva som evt. utgjør en felles profil (fjellet, livsstilsvalg m.fl):

1) Det er jo felles interesser først og fremst i reiselivet: Der selger vi jo samme produktet – turister som kommer hit, de bryr seg jo ikke om hvilken kommune de er i, det er det vi har å by på samlet som teller. Så der kan vi samarbeide om å øke attraktivitet. Så er det et spørsmål om i hvilken grad vi klarer å samarbeide.

2) Dette er jo Fjell-Norge. Vi kan tenke Gudbrandsdalen som helhet, du har sør-dalen med skisport, midtdalen med natur og nasjonalpark og lokalmat, og norddalen med dette samt natur og fjell. I sum kan dette være reiselivsmagneten for Innlandet, men da må vi synliggjøre totalproduktet – fra Lillehammer stasjon mot Jotunheimen.

Videre er mange opptatt av hvordan man kan skape merverdi av hytteturismen:

1) Her er det mye potensiale – reiselivsbedriftene må se på hva slags tilbud de kan gi til hyttegjestene. Få de som har hyttene til å bruke dem, eller leie ut. Fritidsboligmarkedet, der er det et potensial, det er et voksende marked, der er det ting å ta tak i. Det er litt på siden av destinasjonsselskap. Men hvem er det som tar seg av dette markedet?

2) Hyttemarkedet; det er en brukergruppe som legger igjen vanvittig mye penger, hvordan skal vi samarbeide om det?

3) Reiselivsnæringa ligger med halvknekt rygg (...) Der er det noe ugjort - fra reiseliv til hyttepolitikk!

Når det gjelder samarbeid innen reiseliv har imidlertid destinasjonsselskapene Visit Lillehammer og Nasjonalparkriket sentrale roller. Men her er det også potensiale for samarbeid på tvers som favner bredere. I samarbeidet mellom Lillehammer-regionen og Midt-Gudbrandsdal gjennom Visit Lillehammer, etterlyser Midtdalen mer fokus på Gudbrandsdalsnavnet:

Vi synes kanskje ikke Visit Lillehammer har vært lydhør nok på at Gudbrandsdalsnavnet burde vært med. Det hadde vært positivt for bedriftene...

Visit Lillehammer mener på sin side at de ahr imøtekommet dette, blant annet med det ferskeste vintermagasinet for Gudbrandsdalen og Lillehammer og med å profilere Gudbrandsdalen der det anses naturlig.

Visit Lillehammers utviklingsprosjekt Into Norway – hvor virkelig kulturnæringene i dalen kan få en internasjonal posisjon, her er de små perlene, kulturperlene i regionen blitt det viktigste å

formidle. ... Vi markedsfører deler av, og hele Gudbrandsdalen der det er riktig...om sommeren er turistene mer mobile, de reiser gjennom et landskap.

Fra Nasjonalparkriket reiseliv pekes det på at det er ønskelig med mer samarbeid om hele dalen:

Det er potensial for mer samarbeid om konkrete tiltak – da må vi finne konkrete områder: eks. Lillehammer-regionen har kapasiteten, kan ta det store volumet ved arrangement og overnatting, mens her i nord sitter vi med unike produkt som ingen andre har. Her er det mye vi kunne knyttet sammen (...)Bransjene er sesongbetonte, vi må samarbeide om hvordan vi kan sammen drive helårs. Og så kan vi enes om at vi er en arrangementsregion!

Samarbeid om reiselivsnæringen og hytteturismen er altså et stort tema, og gode samarbeidsrelasjoner eksisterer. Det er samtidig intensjoner og ønsker om økt samarbeid. Disse intensjonene kan oppsummeres slik:

- Felles koordinering og profilering av reiselivet. Destinasjonsselskapene Visit Lillehammer og Nasjonalparkriket reiseliv kan samarbeide mer.
- Vi er en arrangementsregion, det kan utvikles bedre samarbeid, kompetansedeling og forretningsmodeller
- Lillehammer og Gudbrandsdalen kan profileres som en magnet i reiselivet; *Vær kry av fjell og by!*
- Fjellet er vårt "gull", det må utnyttes og utvikles, både potensiale som næringsgrunnlag, verneområdenes attraktivitet og som felles profilering,
- Lillehammer og Gudbrandsdalen er en hytteregion, vi kan samarbeide om å utnytte hytteturismen bedre

6.6.5 Bygge felles kultur og identitet

Utvikling av felles identitet og klarere profil var tema for flere av gruppene. Det har også i intervjuene vært fokus på hvordan man kan bygge identitet og felles kultur. Møteplasser er her et viktig tema, det å snakke hverandre opp, er et annet.

- Å samarbeide er å snakke pent om hverandre
- Felles fotballag kan bygge felles identitet
- Vi må slippe til ildsjeler og kreative ressurspersoner
- Felles markedsføring: "Vær kry av fjell og by"

6.6.7 Samarbeid om å bygge attraktive steder

Flere tema kan samles under denne overskriften.

- Lillehammer må fortsette å utvikles som en attraktiv, moderne og spennende by, det er viktig for alle
- Det må samarbeides om boligplanlegging på tvers av kommunene, for å utvikle attraktive bo- og arbeidsregioner
- Det er viktig med samarbeid om klimatilpasning, slik at det tilrettelegges for trygge boområder.

6.6.8 Samarbeid om kompetanseutvikling

Det er fokus på å utvikle, beholde og tiltrekke seg relevant kompetanse for arbeidslivet i regionen. Det kommenteres blant annet i et av intervjuene fra Midt-Gudbrandsdalen: «*Det er store problemer med å rekruttere til kompetansearbeidsplasser, der mangler vi attraktive miljøer.*»

Samlet omfatter innspill på dette området følgende:

- Det må være fokus på utdanning av relevant arbeidskraft, basert på kartlegging av arbeidslivets behov
- Det må avklares arbeidsdeling mellom videregående skoler
- Vi kan samarbeide om kompetanseutvikling på tvers av sektorer
- Høgskolen i Lillehammer er viktig, vi må satse på høyere utdanning og forskning. *Tror ikke på desentraliserte studier, men på et sterkt høyskolesenter*
- Vi må stå sammen om Lillehammer som motor for kompetansearbeidsplasser (sykehus, høyskole, forskning m.m.)

6.6.9 Samferdsel

Deltakerne er opptatt av å jobbe med helhetlig samarbeid om samferdselsutvikling, slik uttrykkes dette i noen av intervjuene:

1) Samferdsel er nøkkelen - når det blir intercity med 56 minutter fra Lillehammer til Gardermoen er du i konkurranse til konferansemarkedet der. Du kan også bo her og jobbe på Gardermoen. Løsningen for distriktene er gode vei- og banetilbud.

2) Så har vi jo sterke fellesinteresser i samferdsel – vi har poengtert betydningen av Intercity mot Lillehammer – Og det bør videre frem også gjennom ByR – Nord-sør aksen i Norge skal gå gjennom Gudbrandsdalen både når det gjelder bil og tog – det vil gagne hele dalen og Lillehammer. Forbedre samferdsel vil knytte arbeidsmarkedet tettere sammen også – i hvertfall opp mot Otta og Ringeby

3) Ja, da er det jo særlig Samferdsel – vi trenger en samlet satsning på veg og jernbane – og da særlig mht jernbane. Her kan vi samarbeid og stå sammen for å øve større trykk på sentrale

myndigheter når det gjelder jernbane – Vi trenger god kommunikasjon inn mot sentrum / Oslo, bla. Flyplass.

Det er følgende punkter som samlet løftes frem når det gjelder samferdsel:

- Helhetlig tekning om areal og transport
- God vegforbindelse – sammenhengende vegutbygging av E6 gjennom Gudbrandsdalen
- Jernbane – kryssningsspor og to spor til Lillehammer
- Bredbånd, fiber til hjem og hyttebefolkning!
- Stå sammen for å påvirke sentrale myndigheters beslutninger innen samferdsel

6.6.10 Helse

Arbeidsfordeling og samarbeid om helse var tema hos flere grupper. Dette omhandler både konkret samarbeid om helsetjenester, og om satsninger knyttet til livsstil og folkehelse. Eksempel på førstnevnte er behov for samarbeid knyttet til bestemte brukergrupper:

Helse og sosial spesielt når det gjelder demens, de som er hardt rammet og utagerende. Dette er krevende tjenester (...) Dette er et område hvor det kreves ressurser og kompetanse, og som samarbeid på tvers av kommuner er viktig.

Når det gjelder satsninger på folkehelse og livsstil er dette koblet til flere av de andre områdene som er nevnt over, som identitetsbygging og til reiseliv.

Det er et stort potensiale inne for livsstilreisende til vår region, vi kan jobbe mer målgrupperelatert, fjell og livsstil og aktivitet og opplevelse, helse og livsstil, terreng og friluft – vi kan gjøre mer på det.

Helse er dermed et område som favner bredt og det inneholder momenter som kan oppsummeres slik:

- Det er viktig for hele regionen at Lillehammer har et godt og komplett sykehus.
- For Nord- Gudbrandsdal er lokalmedisinsk senter viktig, for Midt-dalen er det viktigere med et godt sykehustilbud på Lillehammer.
- Vi kan samarbeide om og fokusere på Gudbrandsdalen som en folkehelse-region, blant annet i kjølvannet av den ferske folkehelseundersøkelsen

6.6.11 Samarbeid om innflytting og innvandring

Behovet for befolkningsvekst er på mange måter kjernen både i den nasjonale ByR-satsningen og i Lillehammer-prosjektet. Tiltak som kan stimulere økt innflytting og som håndterer innvandring som en ressurs har derfor fått mye oppmerksomhet:

Befolkningsutvikling er – en kjempeutfordring! En felles utfordring som må møtes med en felles strategi, ikke ved innbyrdes smålige diskusjoner. Må heie på hverandre, prate pent om hverandre

Vi må ta vare på de som kommer, enten det er asylsøkere, arbeidsinnvandrere eller andre innflyttere! Vi må bestemme oss for å være glad hver gang det kommer noen! Vi kunne samarbeidet tettere om frivillighet, og å bli flinkere med info. Vi kunne laget felles info om veileder til flyktninger, om å fyre med ved, kle seg om vinteren, om å håndtere fjellet.

Det har gjennom årene vært jobbet med mange ulike bolyst-, innflyttings- og tilbakeflyttingsprosjekt. I Midt-Gudbrandsdalen ble det for noen år tilbake jobbet med Placement -prosjekt; et prosjekt rettet mot nederlendere, for å få nyinnflytting som ga gode resultat.

I løpet av en periode kom det en del, de fleste havnet i Ringeby, tok aktive roller. Det ga samfunnsmessig gevinst, elevtallet gikk opp på skolen. Ikke aller har lyktes, men det har vært en positiv opplevelse, de lærer fort norsk, og er opptatt av å bli integrert

Det trekkes og frem at her er det flere andre satsinger å bygge på erfaringer fra. Det går an å utnytte potensialet i Oppland + satsingen i Oppland fylkeskommune. Prosjektet Oppland + jobber med å etablere en nettside, som skal hete www.flyttehjem.no. Her skal hver region profileres med noen gode saker som skal selge regionene som attraktive bo- og arbeidsregioner for målgruppa. Her går det an å samarbeide om profilering av hele Gudbrandsdalen.

På Ringeby-møtet var det i flere av gruppene også fokus på at innvandring er nødvendig og ønskelig både for folketallet og for mangfoldet - *innflyttere trengs for nye tanker!* Det ble trukket frem at dette også handle om å profilere regionen som et *livsstilsvalg*, at det gjelder både tilreisende og tilflyttende - *det som gir turister gir også tilflytning* Videre ble det løftet frem at det kan samarbeides om både sysselsetting av arbeidsinnvandrere og bosetting av asylsøkere og flyktninger:

- Det må jobbes med å skape raushet (mht flyktninger og innvandrere) – vi trenger alle og bør ta godt imot innvandrere – «*Ittno knussel – vi tæk aille sju*” bør være mantraet. Det foreslås bl.a. å samarbeide om å utarbeide felles veiledning for folk fra andre land.
- Det kan samarbeides om å legge til rette for at arbeidsinnvandrere skal bli værende og bli integrert. I midtdalen vises det til gode erfaringer med å gi voksenopplæring og språkkurs til arbeidsinnvandrere, for å beholde dem i regionen.

6.7 Hva hemmer og hva fremmer samarbeid i ByR-regionen?

6.7.1 Geografi

I innledningskapitlet belyste vi geografien i prosjektområdet. Vi drøftet der hvilke funksjonelle regioner Lillehammer kommune er en del av. Lillehammer, Øyer og Gausdal danner en funksjonell region. Videre danner Lillehammer sammen med Elverum og Raufoss et triangel som omtales som Mjøsbyregionen. Dagens pendlingstall gir ikke grunnlag for å hevde at den er funksjonell i den forstand at det er et felles bo- og arbeidsmarked. Mjøsregionen består snarere av tre separate bo- og arbeidsmarkeder. Dvs. Hamar-regionen, hvor i noen grad også Elverum inngår, Gjøvik/Toten og Lillehammer-regionen. Det meste av pendlingen skjer innad i disse regionene og mot Oslo og Akershus. Det er relativt lite pendling mellom byene/regionene. Det ligger likevel et stort potensiale her i den forstand at 200 000 innbyggere og 100 000 arbeidsplasser, sterke fagmiljø, klynger og viktige institusjoner kan nås innenfor en drøy halvtimes biltur fra Rudshøgda i Ringsaker (som ligger ca. halvtimen fra Lillehammer).

Hele Gudbrandsdalen har Lillehammer som nærmeste større senter (by med tettsted over 5 000 innbyggere). Både befolkningsvekst og arbeidsplassvekst oppover Gudbrandsdalen synes å avhenge til en viss grad av nærhet til Lillehammer. Denne antakelsen er i tråd med de nasjonale undersøkelsene til Engebretsen og Gjerdåker (2012), som viser at befolkningsveksten er høyest jo kortere reisetida til et regionsenter er og at befolkningsveksten er høyere og spres mer jo større senteret er. Tilsvarende avtar pendlingen til senteret med økende reiseavstand og viser samme forløp som befolkningsveksten når vi fjerner oss fra senteret.

Vår gjennomgang bekrefter at Øyer og Gausdal danner en funksjonell region sammen med Lillehammer både gjennom pendling, varehandel, tjenestebruk og interkommunalt samarbeid. Øyer og Gausdal har en geografisk nærhet til Lillehammer som gjør at de kan nyte godt av tilgangen til et stort arbeidsmarked som dermed gir grunnlag for befolkningsvekst. Midt-Gudbrandsdalen har relativt korte avstander i regionen, men et lite regionsenter og svak utvikling i regionsenteret som dermed ikke gir ringvirkninger i regionen. Nord-Gudbrandsdalen har store avstander, et lite regionsenter og arbeidsmarked som gir befolkningsmessige utfordringer.

Det som i dette prosjektet er definert som ByR-regionen strekker seg altså over et stort geografisk område som ikke utgjør det som omtales som en «funksjonell» region. De store geografiske avstandene legger føringer for muligheter når det gjelder samarbeid. Vi ser det som lite realistisk å legge opp til et samarbeid som tar sikte på å se Gudbrandsdalen og Lillehammer som en samlet bo- og arbeidsregion. De lange avstandene fra ByR-regionens nordligste kommuner til Lillehammer i sør innebærer dessuten at ikke alle kommunene har

en naturlig orientering mot Lillehammer som samarbeidspart. De nordlige kommunene er også orientert nordover og vestover, og ser her verdifulle samarbeidsrelasjoner blant annet når det gjelder turistnæringen.

ByR-regionens store geografiske avstander kan på den måten ses å hemme visse former for samarbeid. Samtidig er det slik at det er ByR-regionens geografiske særtrekk som fremheves som potensiale for samarbeid som favner bredt. Området er langstrakt, men det betyr også at det byr på storslått natur og attraktive fjellområder. I samfunnsområdene som har blitt presentert som aktuelle for samarbeid (se punkt 6.6) er det naturen og fjellene som løftes som samlende i mange av forslagene. Dette knyttes både til helse, innflytting, reiseliv og felles identitet. Geografien kan på den måten ses som en faktor som både fremmer og hemmer samarbeid. Om det virker fremmende eller ikke henger imidlertid sammen med om et er et ønske og vilje til samarbeid. På den måten må geografis betydning ses i sammenheng med andre faktorer som vi diskuterer videre nedenfor.

6.7.2 Konkurransen, kostnader og gevinster

ByR-satsningen, både nasjonalt og i Lillehammer-prosjektet, har fremhevet de positive sidene ved å styrke samarbeid på tvers av etablerte grenser. I fokuset på samarbeidets muligheter og positive sider har utfordringene ved samarbeid kommet mer i skyggen. Til tross for at det er lett å bli enige om at samarbeid er positivt og noe som gir gevinster samlet, er det i denne sammenhengen også knyttet til en konkurransesituasjon. Det løftes frem at kommunene og regionene kan tjene på økt samarbeid, men samtidig konkurreres det om tilflyttere, kompetanse og arbeidsplasser.

Som vi så tidligere i kapitlet, har samarbeid både «*ei oppside og ei nedside*». Det ble fremhevet at samarbeid også kommer med en kostnad, det krever tid, ressurser og tålmodighet. Når det er en intensjon om å samarbeide om store samfunnsutviklingsspørsmål vil dessuten synlige resultater kanskje først vise seg på lang sikt. Det kan gjøre det krevende å motivere til samarbeid fordi det er vanskelig å evaluere gevinster av innsatsen opp mot konkrete mål.

6.7.3 Identitet, fellesskap og vilje

Til tross for disse hemmende faktorene, fremkommer det en tydelig vilje til samarbeid i prosjektets samlede datamateriale. Det løftes frem en tydelig idé om et fellesskap og en fellesidentitet mellom Lillehammer og Gudbrandsdalen som er særlig knyttet til områdets natur og fjellområder. Dette fellesskapet går utover både formelle, administrative grenser og det som vi ser som «*funksjonelle regioner*» når vi ser på statistisk på interaksjonsmønstre. Fokuset på en felles identitet kobles videre til deltakernes konkrete forslag til samarbeid både når det gjelder profilering, utvikling av reiselivsnæringen, og

attraktivitetstiltak. Denne følelsen av fellesskap og vilje til å se ByR-regionen som en helhet kan fremme evnen til samarbeid.

7 FRA KUNNSKAP TIL HANDLING - VEIEN VIDERE

Denne rapporten oppsummerer fase 1 i ByR- programmet som dreier seg om:

- Kunnskapsinnhenting om de ulike byregionene
- Etablering av samarbeid i regionen
- Identifisering og valg av tema som deltagerne ønsker å samarbeide om videre

Handling er alt! oppsummerte delegasjonen fra Lillehammers ByR-region, på den siste nasjonale nettverkssamlingen. Når det nå skal jobbes videre, og utformes tiltak for en fase 2 i arbeidet, bør de være konkrete, handlingsrettede og gjennomførbare. I tillegg hadde delegasjonen følgende råd i den videre prosessen:

- Når vi velger, må vi også tørre å velge bort. Vi klarer ikke å gjøre alt.
- Vi må være innovative – hva er det som er originalt med oss og som skiller oss fra omverdenen?
- Vi må være rause med hverandre og fordele oppgaver mellom by, omland og nabokommuner i tråd med våre komparative fortrinn
- Vi må bygge på det vi er gode på – sammen (herav rapportens tittel *Gode i hop*)
- Hvis byen er for dominerende i valgprosessen, kveler de den - men blir byen for tafatt blir det ingen utvikling
- Vi må bygge iverksetterkultur – vi må gjøre det velsett å være handlekraftig og ambisiøs

Med forankring i kunnskapsstatus og innspill i prosessen til nå, er her identifisert åtte mulige tema for veien videre. Dette er *ikke* ferdig formulerte, fullstendige prosjekttema, men et oppspill til videre diskusjoner, prioriteringer og konkretiseringer - i første omgang i regionrådene og på et bredt anlagt arbeidsmøte 25.11. i Lillehammer. Ut i fra det vi nå vet – hva kan og bør vi samarbeide om?

7.1 Sammen om attraktive steder og tilflytningstiltak

Det er en sammenheng mellom befolkningsvekst og arbeidsplassvekst. Men tilflytning og attraktivitet handler om mer enn det å skape arbeidsplassvekst. Attraktivitet er flerdimensjonalt – det betyr ulike ting, for ulike mennesker og det forandres også med hvor man er i livet. Hvordan oppnå økt tilflytning utover å kunne tilby arbeidsplasser? Tilgjengelige bygninger og arealer for boligbygging er en forutsetning for å få nye

tilflyttere. Et steds rykte eller omdømme kan være viktig for å tiltrekke seg nye innflyttere, et godt utbygd offentlig tjenestetilbud og kulturtilbud.

Hvor skal man rette seg? Nasjonalt, som i Oppland, har den nye arbeidsinnvandringen vært motoren for befolkningsvekst de senere årene. Det å øke attraktiviteten for å få ta del i en større del av innvandrerbefolkningen kan også være et virkemiddel for å dempe eller snu den negative befolkningsutviklingen i Gudbrandsdalen. Gratis språkopplæring til arbeidsinnvandrere, nødvendig utdanning, hensiktsmessige botilbud, veiledningsmateriell, fadderordning, tilrettelegging for nettverk kan være aktuelle tiltak.

7.2 Folkehelseregionen Gudbrandsdal – et livsstils valg

Den ferske folkehelseundersøkelsen for Oppland omfatter et stort datamateriale og et godt redskap for å overvåke utviklingen og initiere målrettede tiltak. Folkehelsemessig har Oppland et godt utgangspunkt ved at folk synes å trives godt, både fastboende og tilreisende, og det fysiske miljøet er lite forurensset og godt egnet til fysisk utfoldelse. ByR-regionen har derfor et godt utgangspunkt for å samarbeide om å styrke folkehelsen til befolkningen, i alle aldersgrupper. Samtidig er en utvidet og felles satsting på profilering av regionen som et livstilsvalg, naturlig – både overfor tilreisende og tilflyttende. Lillehammer og Gudbrandsdalens har naturgitte forutsetninger, tradisjoner og satsinger på livstilsturisme gir solid grunnlag for god folkehelse.

7.3 Sammen om bruk og vern av fjellet

Det ligger et stort og til dels uforløst potensiale i å dyrke fram fjellprofilen i ByR-regionen, som en del av en større fjell-region. Det unike med ByR-regionen er kombinasjonen av levende bygder og tettsteder og relativt urørt natur. Det er all grunn til å tro at dette er en kvalitet som vil øke i betydning framover. Økt urbanisering nasjonal og globalt, klimaendringer m.m. vil flere finne det attraktivt å bosette seg, feriere, etablere næringsvirksomhet i slike levende bygde- og fjellandskap. Det unike med ByR-regionen, ikke minst sett utenfra er knyttet til fjell – landskapsmessig, kulturelt osv. Samtidig mangler en nasjonalt – regionalt og lokalt en helhetlig fjellpolitikk og tilhørende lov og regelverk som gjør det mulig å dyrke fram en slik profil. Kommunene her samarbeider allerede i Fjellregionsamarbeidet, men det er også potensiale for et eget fjellfokus i Gudbrandsdalen.

7.4 Et felles hytteløft

Alle kommunene i ByR-regionen er hyttekommuner. Og alle tre regionene har felles intensjon om å jobbe for økt verdiskaping utifra hyttemarkedet. Dette er så avgjort noe å samarbeide om, både i plan- og kompetanseutviklingsammenheng. Hvordan få det til –

sammen? Hvordan kan kommunene jobbe sammen om å tilpasse servicetilbudet til de tidspunkt som treffer hyttegjestene? Gi et mest mulig helårlig opplevelsestilbud? Hvordan møte de utfordringene og muligheter som følger fritidsbefolkningens behov for offentlige tjenester? Hvordan kan vi samarbeide om balansen mellom bruk og vern av natur?

7.5 Felles profilering– fjell og by

By og land – hand i hand. Vær kry – av fjell og by. Lillehammer – porten til Gudbrandsdalen. Dette er noen av «mottoene» som er lansert underveis, som kan knytte alle de tolv kommunene sammen under en felles profileringsparaply. Et tettere samarbeid mellom destinasjonsselskapene Visit Lillehammer og Nasjonalparkriket vil være ledd i en slik strategi. Et annet forslag er å etablere et Gudbrandsdalens regionhus i Oslo, med kunnskap og kompetanse på vår region, der kan selges hytter, mat, opplevelser og være en møteplass for utflyttede potensielle tilbakeflyttere Med mye mer. Oppland fylkeskommunes prosjekt Oppland+ kan utnyttes til felles profilering. Arrangementsregionen? Kulturregionen? Fjellregionen? Matregionen?

7.6 Gudbrandsdalens gode hjelpere – et samlet virkemiddelapparat

Det samarbeides regionalt om næringsutvikling innenfor de enkelte regionene, om felles næringsplaner, næringsenheter og næringshager. Regionforstørring fordrer videre samarbeid utover regiongrensene og sektorgrensene, som f.eks. samarbeid mellom næringshagene i Nord- og Midt-Gudbrandsdal og Lillehammer Kunnskapspark og andre samlokaliseringer for etablererbedrifter og arbeidsfellesskap for fjernarbeidere. Det etterspørres flere formelle møteplasser for næringsutviklingssamarbeid, tettere samarbeid om entreprenørskapsopplæring og etablererinspirasjon, særlig for ungdom.

7.7 Nettverk av innovative kommuner i Gudbrandsdalen

Norske kommuner er innovative og innovasjoner er avhengig av samspill og samarbeid. Mange mener det er mye å lære av enda mer samarbeid mellom kommunene. Et nytt Opplandskull starter i januar 2015 opp på Innovasjonsskolen til Høgskolen i Lillehammer og Høgskolen i Gjøvik. Med utgangspunkt i dette samarbeidet, kan det inspireres og innoveres på tvers. Det etterspørres en mer aktiv rolle fra Høgskolen i samfunnsutviklingen i Gudbrandsdalen. Her må det Trippel Helix til.

7.8 Regionalplan for ByR-området

Et hensiktsmessig virkemiddel for å fremme samordnet og helhetlig politikk på viktige samarbeidsområder er å utarbeide en regionalplan for ByR-området, en plan som skal gi

forpliktende føringer inn i kommuneplanenes arealdel. Den regionale planen kan ta opp i seg temaer som senterstruktur, vegnett, overordnet IKT- og VAR-struktur, lokalisering av næringsarealer og områder for boliger og fritidshus, overordnet tur- og løypenett, vassdragsforvaltning, natur- og kulturvern m.m. Hva som er hensiktsmessige temaer å løfte opp i en regionalplan, og på hvilken måte, avklares i planarbeidet

7.9 Avslutning

Nå starter Lillehammer-regionens ByR-prosjekt på den etappen der kunnskap skal omsettes til handling. ByR – programmet, også Lillehammer-regionens ByR – prosjekt, omhandler kjent tematikk for de fleste som jobber med interkommunalt samarbeid, politikk, regional-, nærings- og samfunnsutvikling. Skeptikerne sier at dette prosjektet dermed handler om å slå inn åpne dører. I så fall, handler ByR-prosjektet i tillegg om spørsmålet om *hvordan* man går inn gjennom de åpne dører, og *hvem* man går sammen med.

ByR- prosjektet tar sikte på å fremme *samhandling* på tvers av kommune- og (de etablerte) regiongrensene. Men god samfunnsutvikling forutsetter også tettere og mer forpliktende samhandling mellom samfunnsliv, arbeidsliv, utdannings- og forskningsinstitusjoner både innad i ByR-regionen (bl.a. HIL og ØF) og innad i Oppland, men også med miljøer utenfor oss, både i inn- og utland. Dels er dette nødvendig for å stimulere til nødvendige endringer for å møte utfordringer som urbanisering, klimaendringer, internasjonal konkurranse. Samtidig er nye samarbeidsformer innovativt og viktig for å stå fram som et nyskapende og spennende samfunn som kan trekke til seg folk, bedrifter og besøkende.

Det er derfor behov for å utvikle gode strukturer for slik samstyring, og å øke evnen/kompetansen hos politikere, byråkrater, næringslivsfolk og andre samfunnsutviklingsaktører til å samstyre på en effektiv måte. Det er snakket en del om Trippel Helix- samarbeid i ByR-sammenheng, d.v.s. samarbeid mellom offentlig sektor, næringsliv og FoU-miljø. Legger vi til frivillig sektor og andre samfunnsaktører, kan vi snakke om en Kvadrupel Helix- samarbeid, som det som må til i dette utviklingsarbeidet framover. Det er m.a.o. vesentlig å involvere enda flere aktører i det videre ByR-samarbeidet, uansett hvilket tema som velges for det videre samarbeidet. Det er ikke uten betydning hvem som inviteres med gjennom de åpnede dørene videre.

Viktigst at alt er *at* man handler, om ikke blir ByR -programmet en ubetydelig satsing.

8 REFERANSER

Alnes, P.K., Hagen S. E. & Ørbeck, M. (2009) *Elverums befolkning og attraktivitet*. (Østlandsforskning Rapport nr. 06, 2009). Lillehammer: Østlandsforskning.

Alnes, P.K., Gløtvold-Solbu, K., Hagen, S.E. & Ørbeck, M. (2012). *Gjøviks rolle som regionsenter*. (Østlandsforskning Rapport nr. 18, 2012). Lillehammer: Østlandsforskning.

Arnesen T. & Ericsson B.(2009) *Fritidsboliger i Oppland - bestand, utvikling og bruk*. (Østlandsforskning Rapport nr. 14, 2009). Lillehammer: Østlandsforskning.

Arnesen, T., Overvåg, K., Glørsen, E., Schurman, C. & Riise, Ø. (2010). *Fjellområder og fjellkommuner i Sør-Norge – Definisjon, avgrensning og karakterisering*. (Østlandsforskning Rapport nr. 08, 2010). Lillehammer: Østlandsforskning.

Arnesen, T. & Overvåg, K. (2011). *Increasing the influx of non-domestic tourists to the Lillehammer Region: Elements of strategic importance*. (Østlandsforskning Rapport nr. 10, 2011). Lillehammer: Østlandsforskning.

Blomgren, A., Gjelsvik, M. & Holmen, A.K. (2012). *Verdiskapingsevnen i norske storbyregioner 2011*. (IRIS-rapport nr. 2011/159). Stavanger: International Institute of Stavanger.

Bråtå, H.O., Hidem, U., Gløtvold-Solbu, K., Stokke, M. (2014). *Partnerskap – poissitot for regional utvikling og utfordrende for kommunal forankring*. (Østlandsforskning rapport 07/2014). Lillehammer: Østlandsforskning.

Edquist, C. (2009). *Public Procurement for Innovation (PPI) – a Pilot Study*. (Circle working paper no. 2009/13) CIRCLE, Lund University.

Engebretsen, Ø & Gjerdåker, A. (2012). *Potensial for regionforstørring*. (TØI-rapport 1208/2012). Oslo: Transportøkonomisk institutt.

Engebretsen, Ø., Vågane, L, Brechnan, I. & Gjerdåker, A. (2012). *Langpendling innenfor intercitytriangelet*. (TØI-rapport 1201/2012). Oslo: Transportøkonomisk institutt.

Ericsson, B., Arnesen, T. & Overvåg, K. (2005). *Fra hyttefolk til sekundærbosatte. Et forprosjekt* (Østlandsforskning Rapport nr. 04, 2005). Lillehammer: Østlandsforskning.

Etzkowitz, H.& Leydesdorff, L.(2000). The dynamics of innovation: from National Systems and "Mode 2" to a Triple Helix of university – industry – government relations, *Research Policy* 29, 109-123.

Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: Basic Books.

Florida, R. (2008). *Who's your city?: how the creative economy is making where to live the most important decision of your life*. New York: Basic Books

Fuglsang, L., Rønning, R.og B. Enquist (Red.) *Framing Innovation in Public Service Sectors*, New York: Routledge.

Gløtvold-Solbu, K. & Ørbeck, M. (2012). Regiondannelser og -forstørring, og konsekvenser av det. I E. Olsson, A. Hauge & B. Ericsson, *På gränsen. Interaktion, attraktivitet och globalisering i Inre Skandinavien* (s.45-61). Karlstad: Karlstad University Press.

Gundersen, F. & Jukvam, D. (2013). *Inndelinger i senterstruktur, sentralitet og BA-regioner* (NIBR-rapport nr. 2013:1). Oslo: Norsk Institutt for by- og regionforskning.

Halvorsen, K., Høibo, S. H., Alnes, P. K., Hauge, A., Mei, X. Y., Lurfald, M., Gløtvold-Solbu, K. (2014). *Attraktive byer og tettsteder. Utredninger regional plan for attraktive byer og tettsteder i Oppland*. Oslo: Analyse og Strategi

Hauge, A., Johnstad, T. & Ørbeck M. (2009). *Innlandets innovasjonssystem og forskningsstrategi. I Johnstad, T & Hauge, A. (Red.), Samhandling og innovasjon – Aktører, systemer og tiltak i Innlandet* (s. 125–154). Vallset: Oplandske Bokforlag.

Haraldsen, T., Hagen, S.E., & Alnes, P.K. (2008). *Kulturnæringene i Norge: en oppdatering av kartleggingen fra 2004*. (Østlandsforskning Rapport nr. 12, 2008). Lillehammer: Østlandsforskning.

Heggelund, T. (2008). *Omgivelsesfaktorer for næringsutvikling i Lillehammer-regionen - en studie av muligheter og begrensninger for utvikling av næringslivet i Lillehammerregionen med utgangspunkt i prosjektet "Vintersportsregionen Lillehammer"* (Masteroppgave). Høgskolen i Lillehammer, Avdeling for samfunnsvitenskap, Lillehammer.

Higdem, U. (2007). Regionale partnerskap - en innovasjon med staten som partner? I H. Teigen & R. Rønning (Red.), *En innovativ forvaltning?* Bergen: Fagbokforlaget.

Isaksen, A og B. T. Asheim (2008) Den regional dimensjonen ved innovasjon, i A. Isaksen, A. Karlsen og B. Sæther (red.) *Innovasjoner i norske næringer Et geografisk perspektiv*, Bergen: Fagbokforlaget.

Jacobsen, D.I. (2014) *Interkommunalt samarbeid i Norge: former, funksjoner og effekter*, Bergen: Fagbokforlaget.

Johansen V. og Batt-Rawden B. K. (2014). *Folkehelse og levekår i Oppland. Resultater på fylkesnivå*. (Østlandsforskning Rapport nr. 09, 2014). Lillehammer: Østlandsforskning.

Johansen V. og Batt-Rawden B. K. (2014). *Folkehelse og levekår i Oppland. Resultater for kommunene i Lillehammer-regionen*. (Østlandsforskning Rapport nr. 11, 2014). Lillehammer: Østlandsforskning.

Johansen V. og Batt-Rawden B. K. (2014). *Folkehelse og levekår i Oppland. Resultater for kommunene i Midt-Gudbrandsdalen*. (Østlandsforskning Rapport nr. 11, 2014). Lillehammer: Østlandsforskning.

Johansen V. og Batt-Rawden B. K. (2014). *Folkehelse og levekår i Oppland. Resultater for kommunene i Midt-Gudbrandsdalen*. (Østlandsforskning Rapport nr. 12, 2014). Lillehammer: Østlandsforskning

Johansen V. og Batt-Rawden B. K. (2014). *Folkehelse og levekår i Oppland. Resultater for kommunene i Midt-Gudbrandsdalen*. (Østlandsforskning Rapport nr. 13, 2014). Lillehammer: Østlandsforskning

Jukvam, D. (2002). *Inndeling i bo- og arbeidsmarkedsregioner*. (NIBR-rapport 2002:20). Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2013) *Kommuneproposisjon 2015*. (Prop. 95 S, 2013-2014). Lokalisert på:
<http://www.regjeringen.no/pages/38701897/PDFS/PRP201320140095000DDDPDFS.pdf>

Kongsrud, T. (2013). *Regional film- og TV-produksjon som katalysator for reiseliv og omdømme*. (Masteroppgave) Høgskolen i Lillehammer, Avdeling for samfunnsvitenskap, Lillehammer.

Kunnskapsparken Hedmark & Lillehammer Kunnskapspark (2004). *Kultur- og opplevelsesnæringer i Innlandet*.

Leknes, E. Gjertsen, A., Tennås Holmen, A. K., Lindeløv, B., Aars, J., Sletnes, I. & Røiseland, A. (2013). *Interkommunalt samarbeid – Konsekvenser, muligheter og utfordringer*. (IRIS-rapport 2013/8). Stavanger: International Institute of Stavanger.

Lian, J.I., Bråthen, S., Gjerdåker, A., Rønnevik, J. & Aksildsen, T. (2010). *Samferdsel og regional utvikling*. (TØI-rapport 1106/2010). Oslo: Transportøkonomisk institutt.

Lillehammer kommune (2014). *Lillehammer by sine regionale vekstimpulser. Et prosjekt i utviklingsprogrammet for byregioner*. Prosjektbeskrivelse 06.05.2014 .

Lundvall, B-Å (2013) *Innovation Studies: A Personal Interpretation of «The State of the Art»* i M. Fagerberg B.R. Andersen & E.S. Andersen (red) *Innovation Studies – Evolution & Future Challenges*, Oxford: Oxford University Press.

NHO (2013). *NæringsNM 2013 - Næringsutviklingen i fylker, regioner og kommuner*. Oslo: NHO (www.nho.no)

Porter, M. (1990): *The competitive advantage of Nations*. New York: The Free Press.

Ringholm, T., Angell, E. & Gjertsen, A. (2006). *Styringsdialog i regionalpolitisk samordning, Erfaringer fra de nordnorske fylkeskommunene*. (NORUT Samfunnsforskning arbeidsnotat nr. 04/2006). Tromsø: Norut samfunnsforskning.

Rønning, R. & Teigen, H. (2007) *En innovativ forvaltning?* Bergen: Fagbokforlaget.

Sanner, J.T.(2014) *Bypolitikk på norsk – Åpning av utviklingsprogrammet for byregioner*, tale av Kommunal og moderniseringsminister Jan Tore Sanner, lokalisert på:
http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/aktuelt/taler_artikler/ministeren/taler-og-artikler-av-kommunal--og-modern/2014/Bypolitikk-pa-norsk.html?id=753802

Schumpeter, J. A. (1934). *Entrepreneurship as Innovation*. In R. Swedberg (Red.), *Entrepreneurship: the social science view* (s. 51-72). Oxford: Oxford University Press.

Sparebanken 1 Hedmark (2013). *Konjunkturbarometeret for Innlandet 01/nov. 2013*

SSB (1999). *Standard for økonomiske regioner*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå

SSB (2014). *Statistisk årbok 2013*, Tabell 395 Antall fritidsbygninger (Hytter, sommerhus, liknende) per januar, etter fylke. Hentet fra <http://www.ssb.no/a/aarbok/tab/tab-395.html>
Statistisknett (2014). *Statistisknett Reiseliv*. Hentet fra http://www.statistikknett.no/reiseliv/status/bench_marked.aspx

Steineke, J. M. (2009). *Mot en mer samordnet nasjonal politikk for regional utvikling? En nordisk erfaringsutveksling og sammenlikning av aktuelle arbeidsmetoder* (Nordregio Working Paper 2009:2). Stockholm: Nordregio.

Sørli, K., Aure, M. & Langset, B. (2012). *Hvorfor flytte? Hvorfor bli boende? Bo- og flyttemotiver de første årene på 2000-tallet*. (NIBR-rapport 2012:22). Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.

Sørensen, E. og Tofting, J. (2011) *Samarbeidsdrevet innovation i den offentlige sektor*, København: Jurist og økonomiforbundets forlag.

Teigen, H (2004). Kollektivt entreprenørskap; eit alternativ også for framtida? I H. Gammelsæter & P. Arbo (Red.) *Innovasjonspolitikken scenografi; nye perspektiver på næringsutvikling*. Trondheim: Tapir Akademisk forlag.

Teigen, H & Skålholt, A (2010). *Kommunesektorens innovasjonsarbeid – ein analyse av verkemiddel og verkemiddelaktørar*. (Østlandsforskning-rapport nr. 11/2010). Lillehammer: Østlandsforskning.

Teigen, H. (2013). Kommunane som innovatørar. I T. Ringholm, H. Teigen & N. Aarsæter (Red.), *Innovative kommuner* (s. 31-70). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Thorsen, I. (2010). *Pendling og kompetansearbeidsplasser*. (Notat til kompetansearbeidsplassutvalget). Stord/Haugesund: Høgskolen i Stord/Haugesund.

Vareide, K., Kobro L.U. & Storm, H. N. (2013). *Programteori for attraktivitet*. (TF-Notat nr. 13 – 2013). Bø: Telemarksforskning.

Ørbeck, M., Hauge, A., Alnes, P.K., Hagen, S.E. & Skålholt, A. (2010). *Hamars rolle som regionsenter*. (Østlandsforskning Rapport nr. 02, 2010). Lillehammer: Østlandsforskning.

Ørbeck, M. (2013) *Norske byregioner - Utvikling i, og samspill mellom, byene og deres omland*. Østlandsforsknings notat til workshop i Byregionprogrammet. Lokalisert på:
<http://distriktssenteret.no/2014/05/13/forskere-samarbeider-byregionprogrammet/>

9 VEDLEGG

9.1 Tabeller til kapittel 2

Tabell 9.1-1: Lillehammer-regionen. Hvor godt trives du med å bo og leve i din kommune? Fordelt ut fra kjønn, alder, utdanning og inntekt.

	Svært dårlig	Dårlig	Verken godt eller dårlig	Godt	Svært godt	Sum
Region	1,9	1,2	4,8	40,6	51,5	100
Kjønn*						
Kvinne	1,5	0,6	4,1	37,4	56,4	100
Mann	2,2	1,9	5,7	44,0	46,2	100
Alder*						
16-34 år	2,4	2,4	8,1	40,1	46,9	100
35-49 år	1,5	1,0	2,5	46,1	49,0	100
50-66 år	1,9	1,1	4,7	35,8	56,5	100
67 år og eldre	1,6	0,3	3,5	40,2	54,4	100
Utdanningsnivå						
Grunnskole/realskole	1,2	0,7	5,4	42,1	50,6	100
Videregående	2,1	1,4	5,0	40,0	51,6	100
Bachelorgrad el. høyere	2,3	1,5	3,3	41,1	51,7	100
Inntektsnivå*						
Lav (Inntil 199000)		3,1	7,4	49,2	40,3	100
Middels (200000-499000)	2,6	0,9	4,6	38,7	53,3	100
Høy (500000 eller mer)	1,5	0,7	2,7	40,0	55,0	100

p<0.01 = *

Kilde: Østlandsforskning (2014); Folkehelse og levekår i Oppland.

Tabell 9.1-2: Midt-Gudbrandsdalen. Hvor godt trives du med å bo og leve i din kommune? Fordelt ut fra kjønn, alder, utdanning og inntekt.

	Svært dårlig	Dårlig	Verken godt eller dårlig	Godt	Svært godt	Sum
Region	1,6	1,3	7,4	48,3	41,3	100
Kjønn*						
Kvinne	1,7	1,0	7,8	42,2	47,3	100
Mann	1,8	1,8	7,2	54,9	34,3	100
Alder*						
16-34 år	0,9	0,9	11,2	58,9	28,0	100
35-49 år	2,7	3,4	9,5	45,3	39,2	100
50-66 år	1,7	0,6	5,7	44,9	47,2	100
67 år og eldre	1,7	0,8	5,0	45,5	47,1	100
Utdanningsnivå						
Grunnskole/realskole	0,9	0,9	5,1	50,9	42,1	100
Videregående	1,8	0,9	9,8	48,7	38,8	100
Bachelorgrad el. høyere	2,4	2,4	7,3	43,9	43,9	100
Inntektsnivå						
Lav (Inntil 199000)	2,9	1,0	5,9	48,0	42,2	100
Middels (200000-499000)	1,1	0,8	7,1	47,3	43,6	100
Høy (500000 eller mer)	3,0	2,0	9,1	50,5	35,4	100

p<0.01 = *

Kilde: Østlandsforskning (2014); Folkehelse og levekår i Oppland.

Tabell 9.1-3: Nord- Gudbrandsdalen. Hvor godt trives du med å bo og leve i din kommune? Fordelt ut fra kjønn, alder, utdanning og inntekt.

	Svært dårlig	Dårlig	Verken godt eller dårlig	Godt	Svært godt	Sum
Region	1,7	1,8	6,8	45,2	44,5	100
Kjønn						
Kvinne	1,5	1,2	5,3	47,5	44,5	100
Mann	2,1	2,4	8,2	42,7	44,5	100
Alder						
16-34 år	2,1	2,1	8,6	40,0	47,1	100
35-49 år	1,3	1,3	6,4	54,1	36,9	100
50-66 år	1,5	2,5	7,4	46,1	42,6	100
67 år og eldre	2,0	0,7	4,8	41,5	51,0	100
Utdanningsnivå						
Grunnskole/realskole	2,0	0,8	8,3	40,2	48,8	100
Videregående	2,5	3,7	5,8	47,7	40,2	100
Bachelorgrad el. høyere	1,3	0,6	5,8	48,4	43,9	100
Inntektsnivå						
Lav (Inntil 199000)	1,7	1,7	5,2	47,0	44,3	100
Middels (200000-499000)	2,1	2,1	7,5	43,3	45,1	100
Høy (500000 eller mer)	1,1	1,1	5,4	54,3	38,0	100

p<0.01 = *

Kilde: Østlandsforskning (2014); Folkehelse og levekår i Oppland.

Tabell 9.1-4: Lillehammer-regionen. Hvordan vurderer helsen din sånn i alminnelighet? Fordelt ut fra kjønn, alder, utdanning og inntekt.

	Meget god	God	Verken god eller dårlig	Dårlig	Meget dårlig	Sum
Region	25,4	50,2	18,6	4,9	0,9	100
Kjønn						
Kvinne	27,0	50,2	16,4	6,2	0,2	100
Mann	23,3	50,8	20,8	3,7	1,5	100
Alder*						
16-34år	29,5	52,0	15,2	2,0	1,3	100
35-49 år	22,3	59,4	14,6	3,5	0,2	100
50-66 år	28,8	41,6	22,7	5,6	1,3	100
67 år og eldre	19,4	46,6	23,3	10,0	0,6	100
Utdanningsnivå*						
Grunnskole/realskole	17,5	50,5	20,8	9,3	1,9	100
Videregående	28,6	45,6	21,1	3,7	1,0	100
Bachelorgrad +	28,6	53,5	15,1	2,8		100
Inntektsnivå*						
Lav (Inntil 199000)	21,9	40,6	27,9	6,8	2,8	100
Middels (200-499)	23,3	53,2	17,5	5,4	0,6	100
Høy (500000+)	33,0	49,3	16,0	1,5	0,2	100

p<0.01 = *

Kilde: Østlandsforskning (2014); Folkehelse og levekår i Oppland.

Tabell 9.1-5. Midt-Gudbrandsdalen. Hvordan vurderer helsen din sånn i alminnelighet? Fordelt ut fra kjønn, alder, utdanning og inntekt.

	Meget god	God	Verken god eller dårlig	Dårlig	Meget dårlig	Sum
Region	19,4	52,2	21,6	6,6	0,2	100
Kjønn						
Kvinne	19,3	51,4	21,7	7,6		100
Mann	19,3	52,9	21,9	5,5	0,4	100
Alder						
16-34år	22,0	55,0	19,3	3,7		100
35-49 år	19,3	50,3	24,1	6,2		100
50-66 år	21,8	51,7	20,1	6,3		100
67 år og eldre	14,5	53,8	22,2	8,5	0,9	100
Utdanningsnivå*						
Grunnskole/realskole	12,6	51,4	27,6	8,4		100
Videregående	20,1	53,1	20,1	6,7		100
Bachelorgrad +	30,6	50,8	13,7	4,0	0,8	100
Inntektsnivå*						
Lav (Inntil 199000)	14,1	40,4	31,3	14,1		100
Middels (200-499)	17,6	54,8	21,3	6,0	0,3	100
Høy (500000+)	33,3	55,6	10,1	1,0		100

p<0.01 = *

Kilde: Østlandsforskning (2014); Folkehelse og levekår i Oppland.

Tabell 9.1-6: Nord-Gudbrandsdal. Hvordan vurderer helsen din sånn i alminnelighet? Fordelt ut fra kjønn, alder, utdanning og inntekt.

	Meget god	God	Verken god eller dårlig	Dårlig	Meget dårlig	Sum
Region	23,8	50,2	20,5	4,6	0,8	100
Kjønn						
Kvinne	26,5	49,3	19,2	4,7	0,3	100
Mann	21,1	51,2	22,0	4,3	1,2	100
Alder*						
16-34år	32,1	46,4	18,6	1,4	1,4	100
35-49 år	24,7	53,2	17,7	3,8	0,6	100
50-66 år	22,7	51,7	18,7	5,9	1,0	100
67 år og eldre	15,7	49,3	28,6	6,4		100
Utdanningsnivå*						
Grunnskole/realskole	15,7	52,5	24,7	5,9	1,2	100
Videregående	23,2	51,0	20,7	4,1	0,8	100
Bachelorgrad +	39,1	44,9	13,5	2,6		100
Inntektsnivå*						
Lav (Inntil 199000)	15,5	50,0	25,0	8,6	0,9	100
Middels (200-499)	23,0	50,9	21,0	4,1	0,9	100
Høy (500000+)	37,0	48,9	13,0	1,1		100

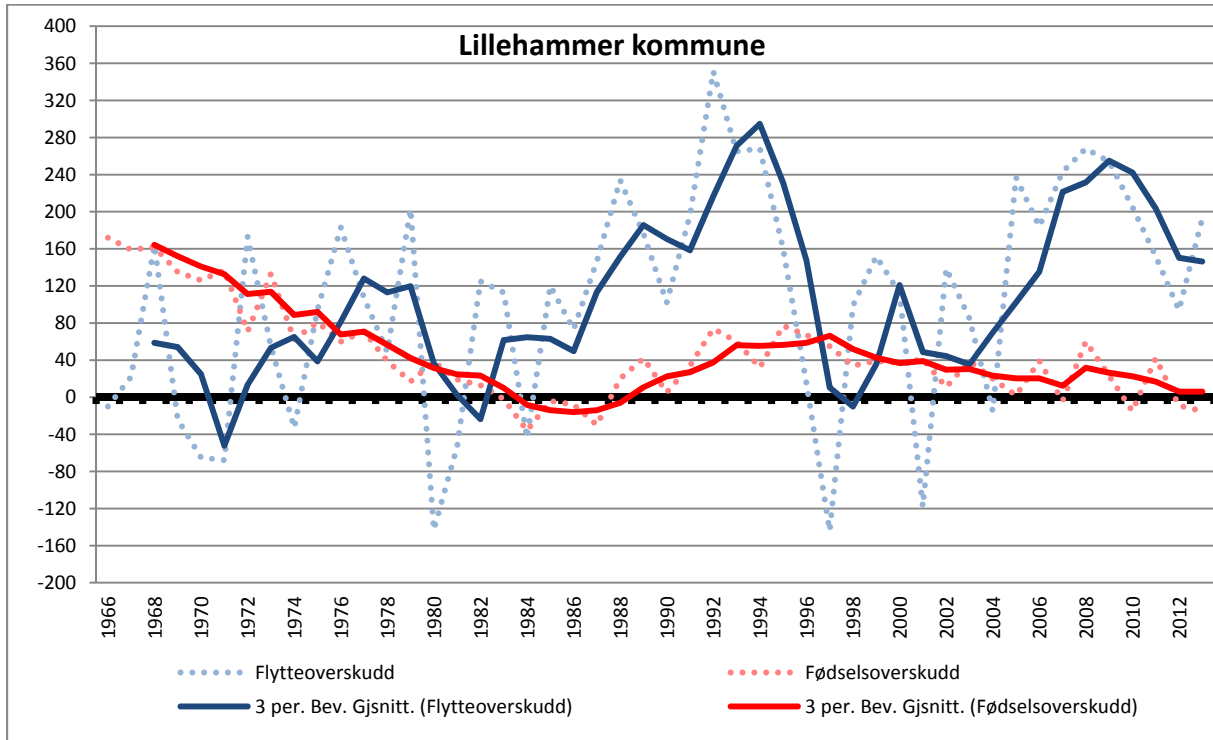
p<0.01 = *

Kilde: Østlandsforskning (2014); Folkehelse og levekår i Oppland.

9.2 Tabeller og figurer til kapittel 3

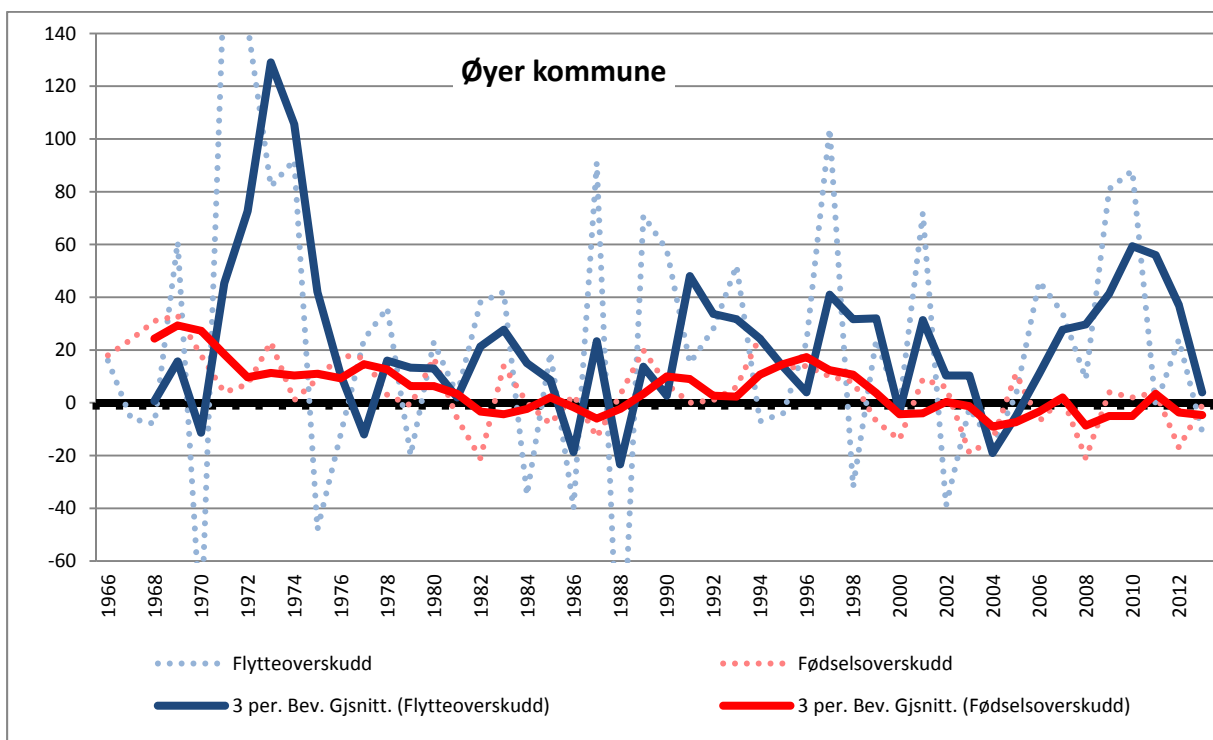
Befolkningsanalyse

Figur 9.2-1: Fødsels- og flytteoverskudd i Lillehammer kommune 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1966-1.1.2014.

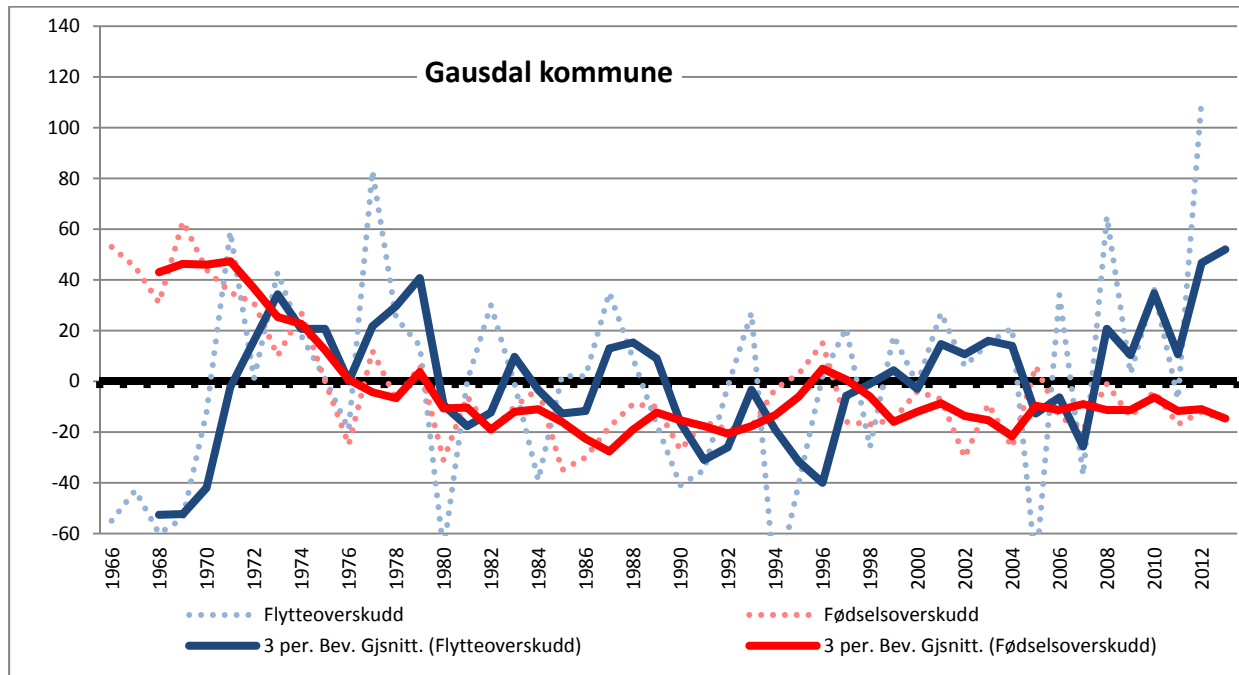
Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Figur 9.2-2: Fødsels- og flytteoverskudd i Øyer kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1966-1.1.2014.

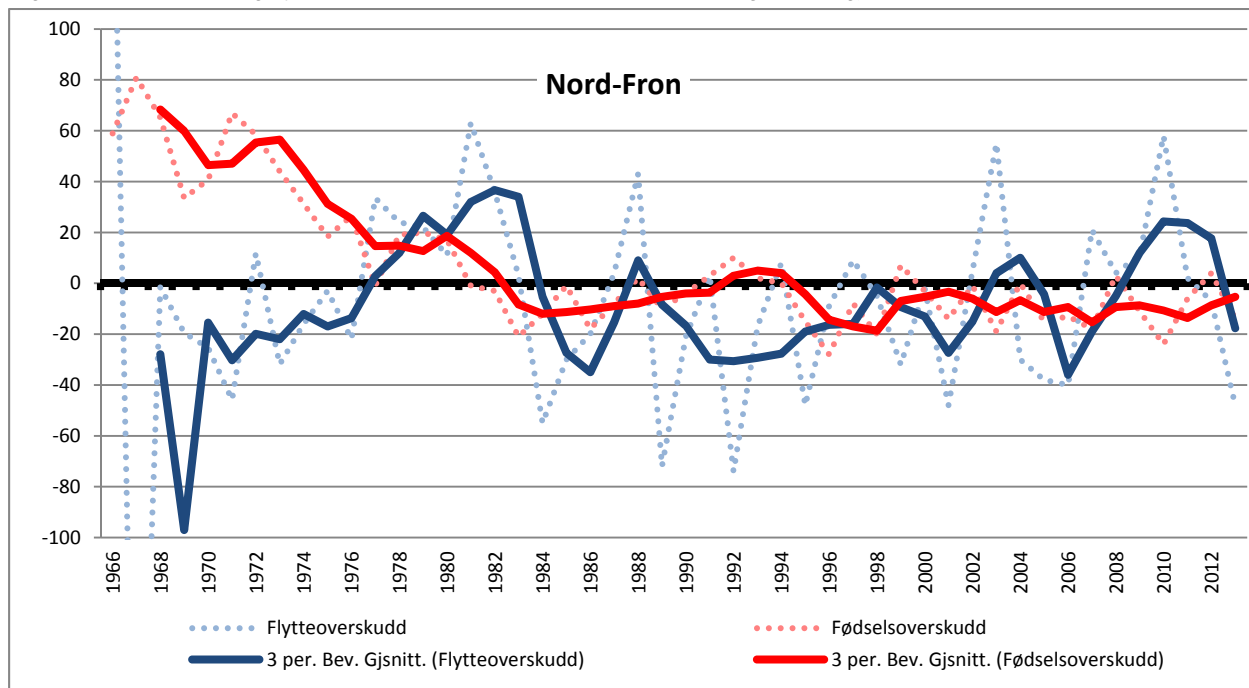
Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Figur 9.2-3: Fødsels- og flytteoverskudd i Gausdal kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1966-1.1.2014.

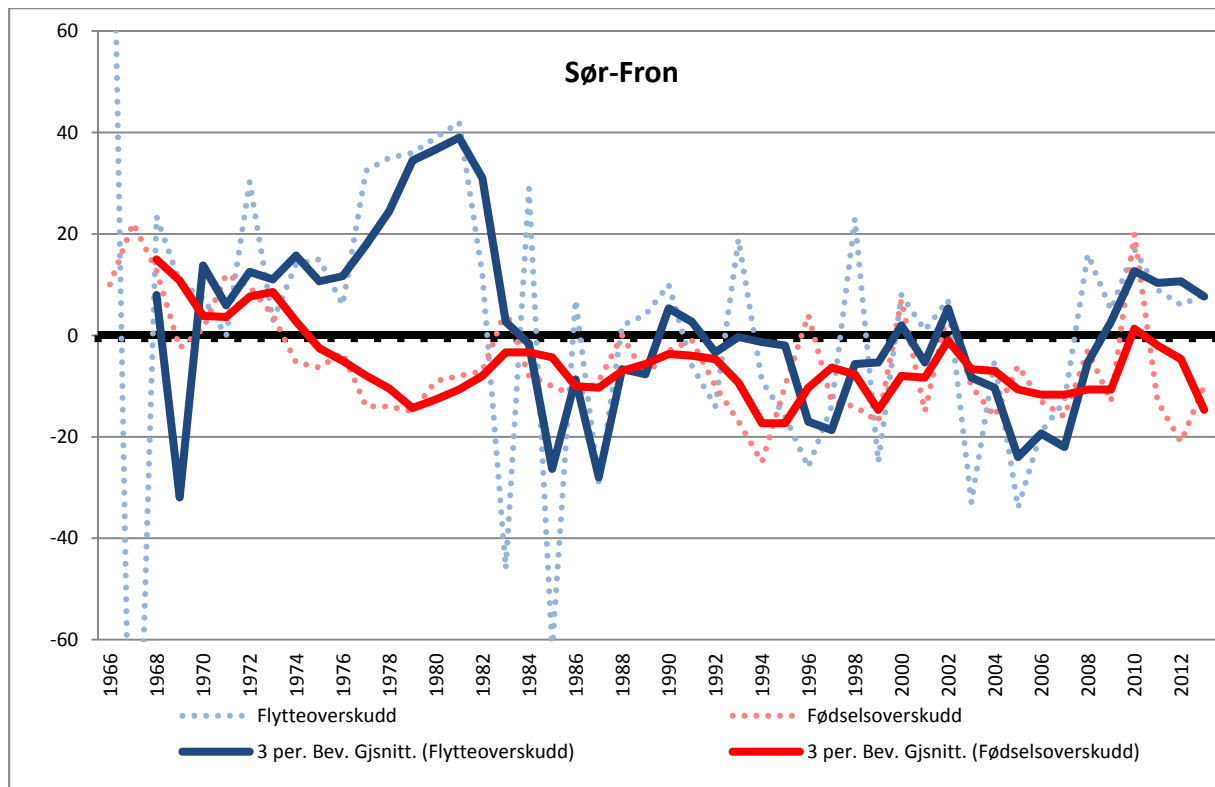
Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Figur 9.2-4: Fødsels- og flytteoverskudd i Nord-Fron kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1966-1.1.2014.

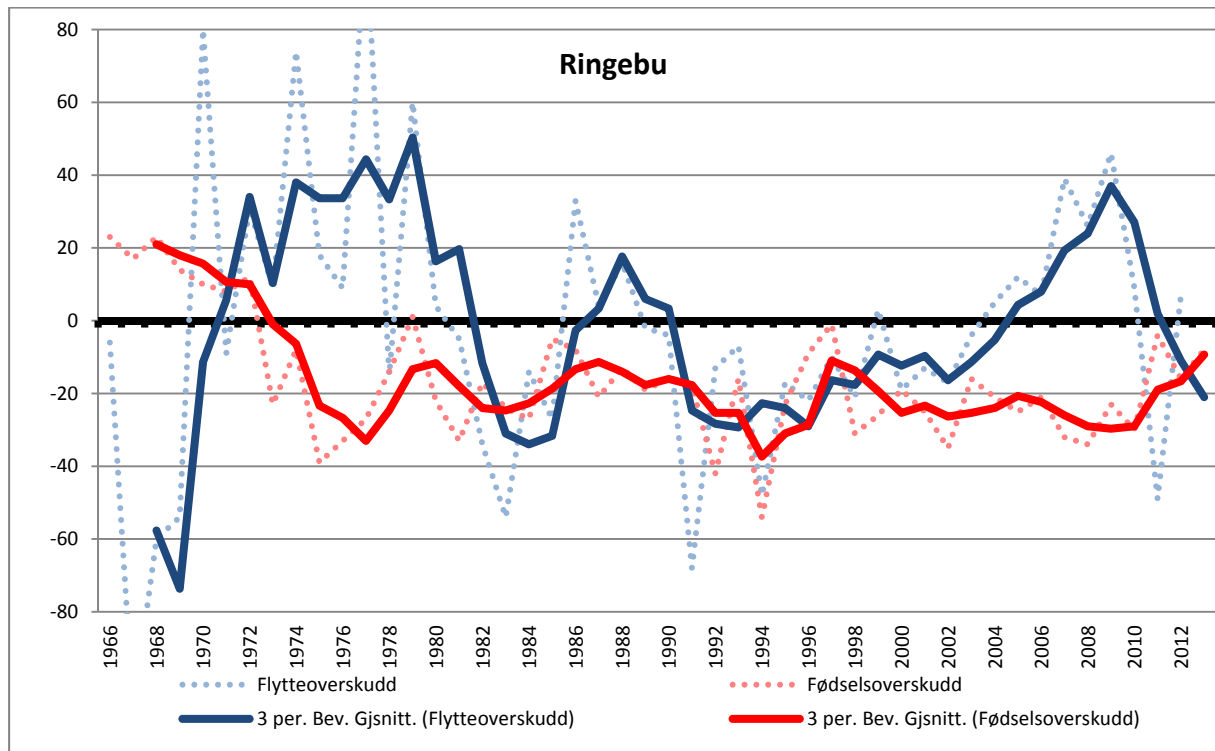
Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Figur 9.2-5: Fødsels- og flytteoverskudd i Sør-Fron kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1966-1.1.2014.

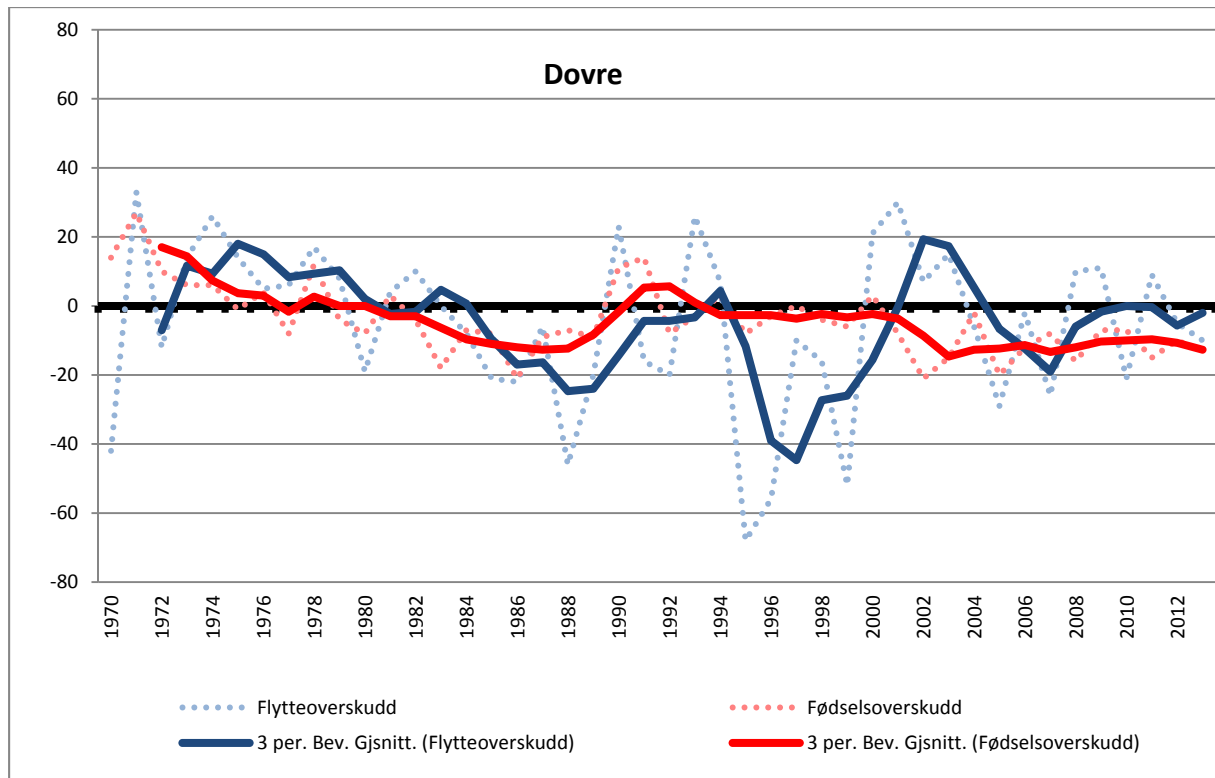
Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Figur 9.2-6: Fødsels- og flytteoverskudd i Ringebu kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1966-1.1.2014.

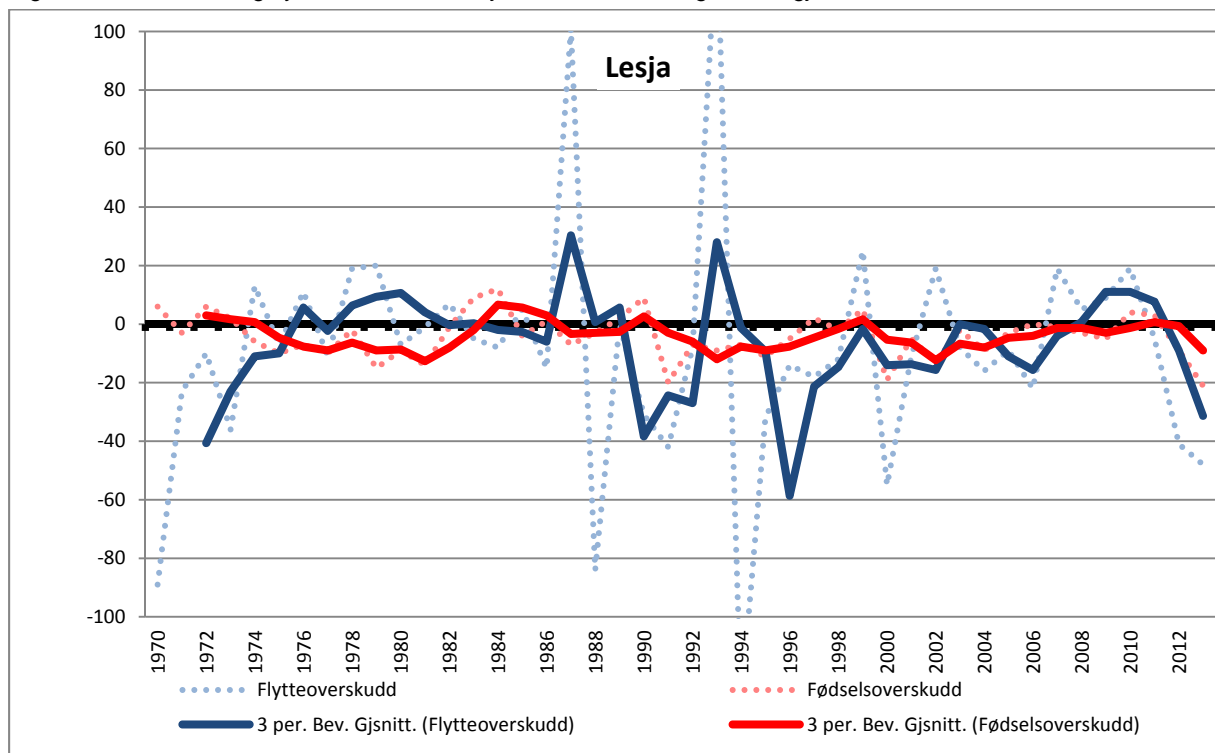
Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Figur 9.2-7: Fødsels- og flytteoverskudd i Dovre kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1970-1.1.2014.

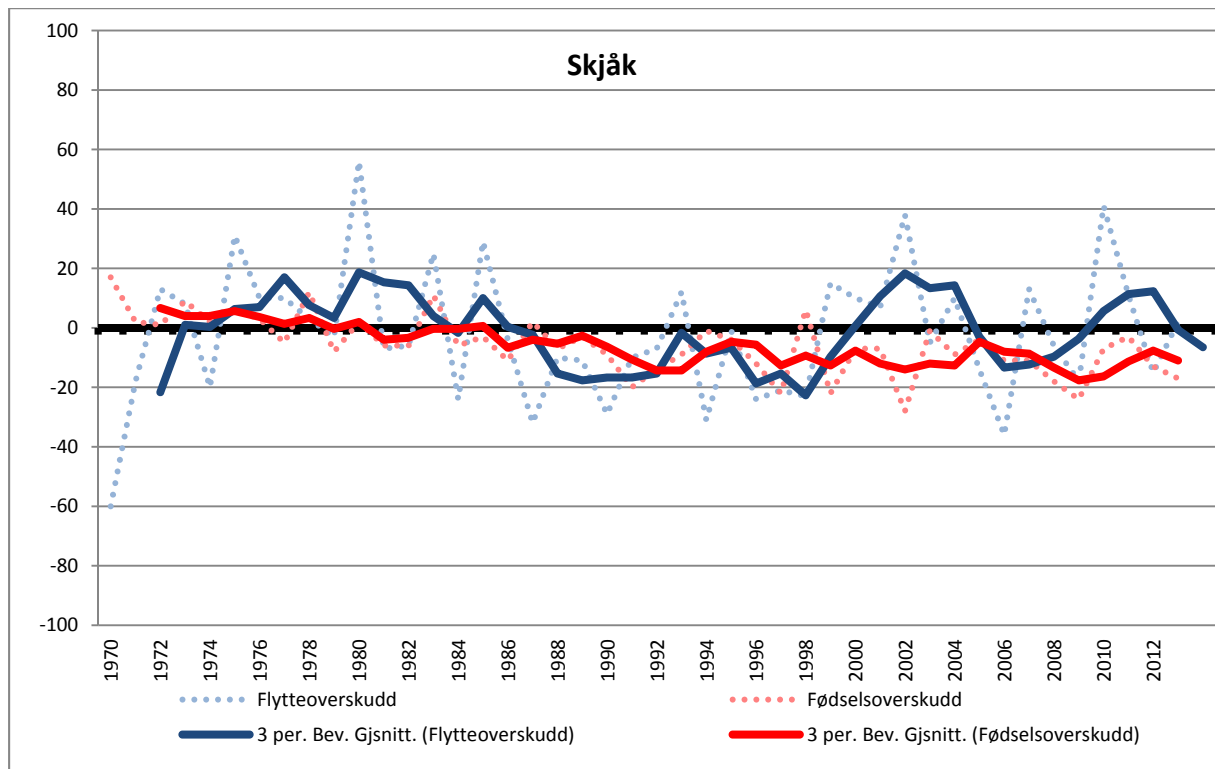
Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Figur 9.2-8: Fødsels- og flytteoverskudd i Lesja kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1970-1.1.2014.

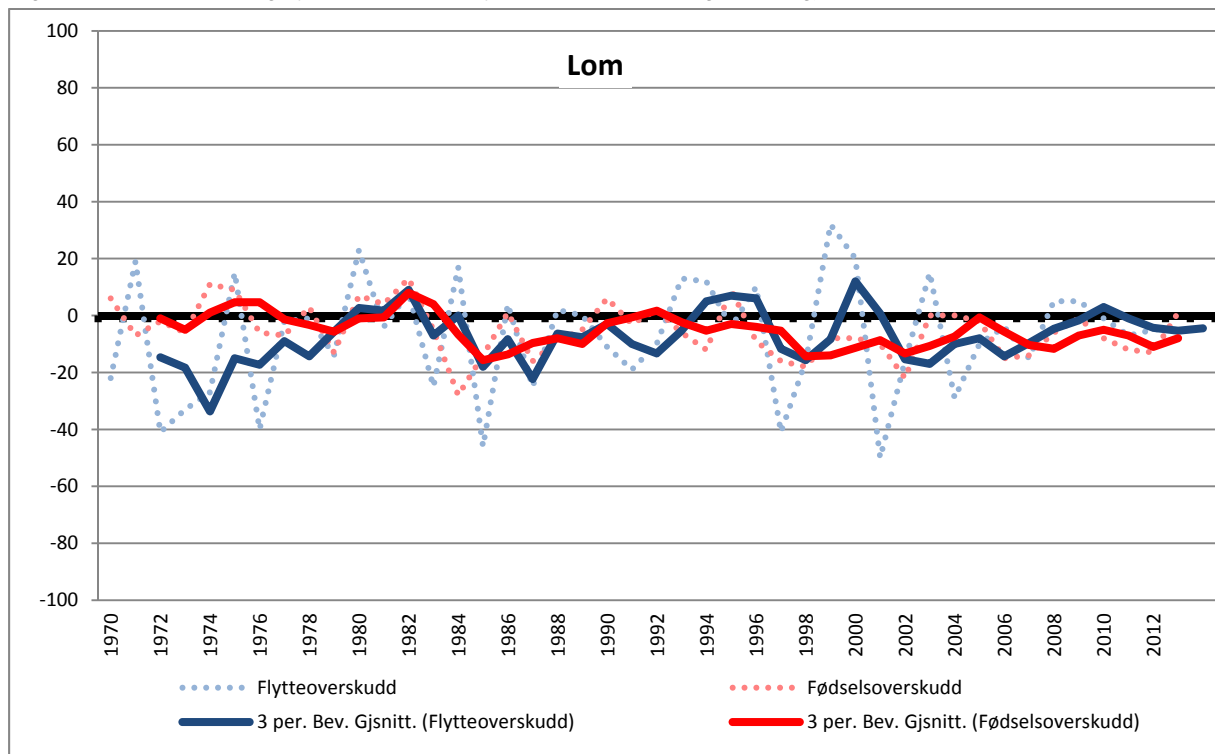
Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Figur 9.2-9: Fødsels- og flytteoverskudd i Skjåk kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1970-1.1.2014.

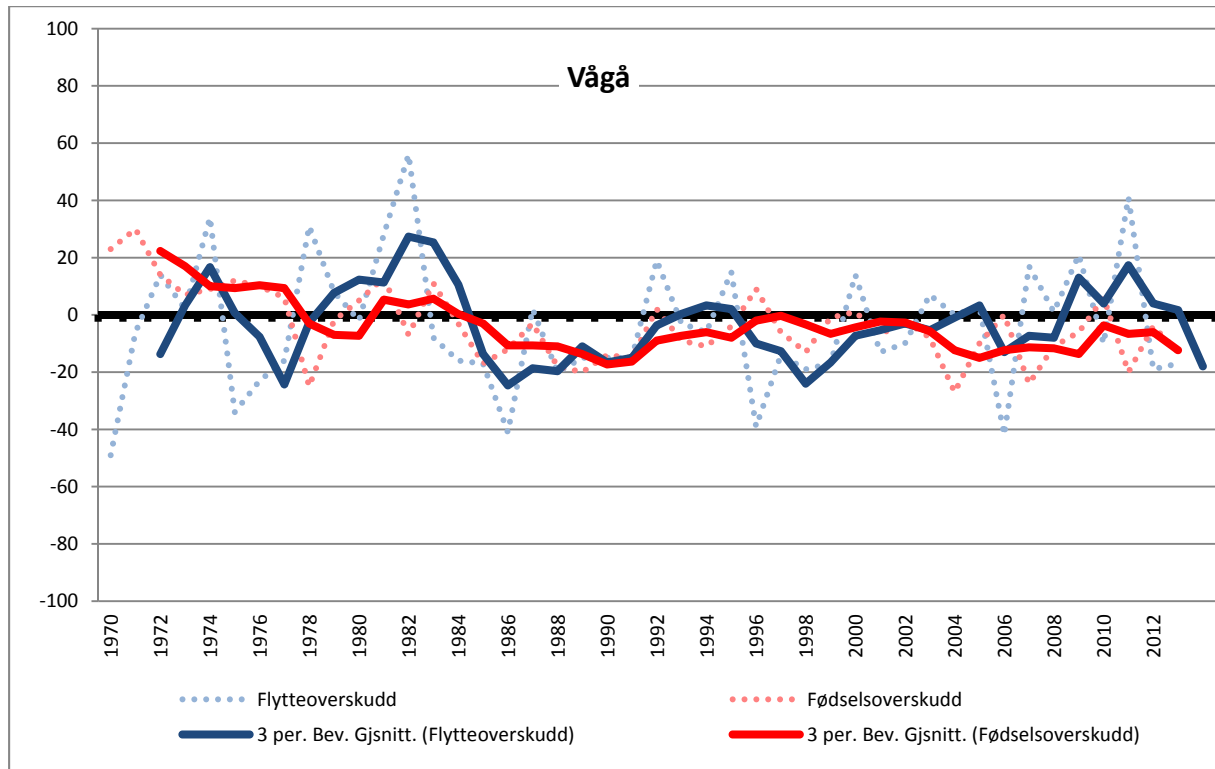
Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Figur 9.2-10: Fødsels- og flytteoverskudd i Øyer kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1970-1.1.2014.

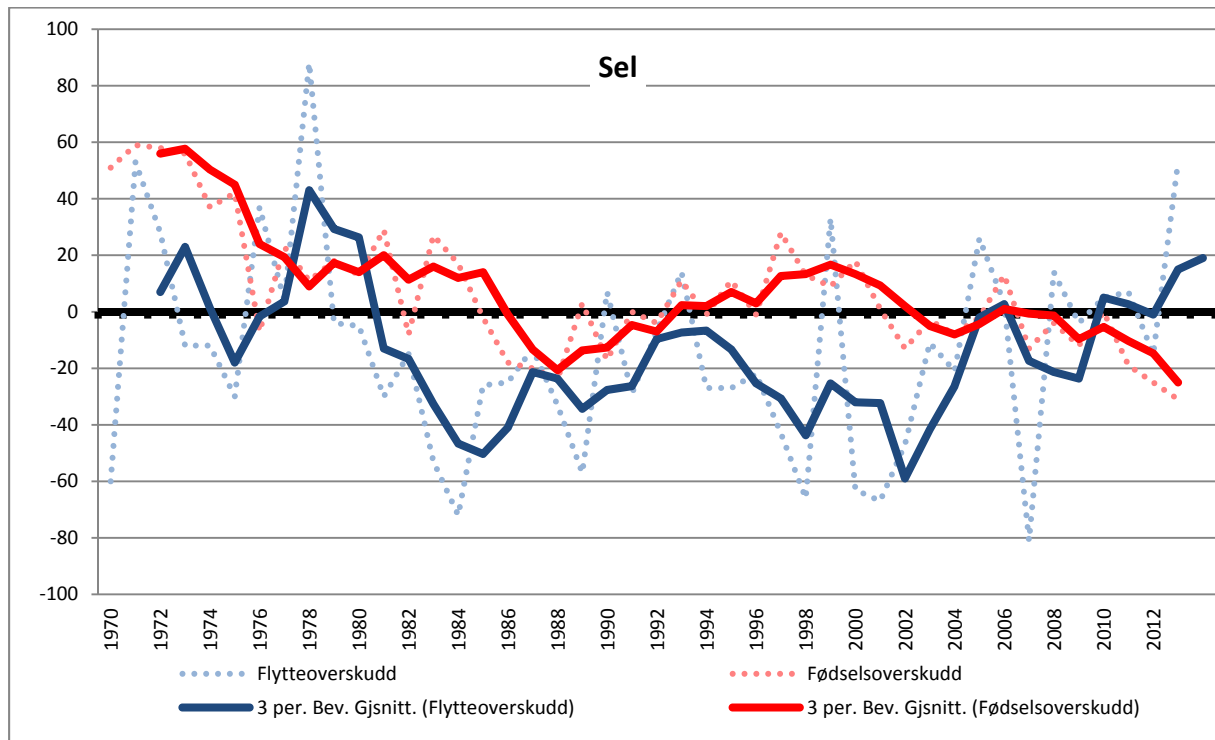
Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Figur 9.2-11: Fødsels- og flytteoverskudd i Øyer kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1970-1.1.2014.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

Figur 9.2-12: Fødsels- og flytteoverskudd i Sel kommune. 3 års glidende gjennomsnitt. 1.1.1970-1.1.2014.

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning.

Tabell 9.2-1: Befolkning i Lillehammerregionen etter tettsted. 1.1.2000 og 1.1.2013.

	2000	2013	Utvikling 2000-2013		% -Andel 2013
			Endring	Endr. %	
1501 Lillehammer/Vingnes	18 876	20 980	2 104	11	78
1504 Jørstadmoen/Fåberg	1 303	1 455	152	12	5
1505 Vingrom	276	490	214	78	2
Sum tettsted	20 455	22 925	2 470	12	85
Utenfor tettsted	4 269	3 925	-344	-8	15
Sum Lillehammer kommune	24 724	26 850	2 126	9	100
1611 Granrudmoen	1 545	1 899	354	23	37
1612 Tretten	849	868	19	2	17
Sum tettsted	2 394	2 767	373	16	54
Utenfor tettsted	2 465	2 335	-130	-5	46
Sum Øyer kommune	4 859	5 102	243	5	100
1621 Segalstad bru	786	894	108	14	15
1622 Follebu	842	1 111	269	32	18
1623 Forset	600	618	18	3	10
Sum tettsted	2 228	2 623	395	18	43
Utenfor tettsted	3 958	3 518	-440	-11	57
Sum Gausdal kommune	6 186	6 141	-45	-1	100
Tettsted					
Lillehammerregionen	25 077	28 315	3 238	13	74
Utenfor tettsted					
Lillehammerreg.	10 692	9 778	-914	-9	26
Sum Lillehammerregionen	35 769	38 093	2 324	6	100

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Tabell 9.2-2: Befolkningen i Lillehammerregionen etter delområde. 1.1.2000 og 1.1.2014.

	2000	2014	Endring 2000-2014	Endring %
Vingrom	1 372	1 332	-40	-3
Vingar	1 837	1 938	101	5
Fåberg	2 812	3 026	214	8
Sentrum øst	3 001	3 164	163	5
Nordre Ål	8 212	9 252	1 040	13
Sentrum vest	1 312	1 726	414	32
Søre Ål	6 129	6 535	406	7
Uoppgitt	49	55	6	12
Sum Lillehammer kommune	24 724	27 028	2 304	9
Øyer Sokn	2990	3313	323	11
Tretten Sokn	1853	1743	-110	-6
Uoppgitt	16	34	18	113
Sum Øyer kommune	4859	5090	231	5
Østre Gausdal	4 035	4 340	305	8
Vestre Gausdal sør	1 271	1 236	-35	-3
Vestre Gausdal nord	814	655	-159	-20
Uoppgitt	66	6	-60	-91
Sum Gausdal kommune	6 186	6 237	51	1
Sum Lillehammerregionen	35 769	38 355	2 586	7

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Tabell 9.2-3: Befolkningen i Midt-Gudbrandsdalen etter tettsted. 1.1.2000 og 1.1.2013.

	2000	2013	Utvikling 2000-2013		%Andel 2013
			Endring	Endr. %	
1571 Vinstra	2 455	2 541	86	4	44
1572 Kvam	812	777	-35	-4	13
Sum tettsted	3 267	3 318	51	2	57
Utenfor tettsted	2 686	2 509	-177	-7	43
Sum N.Fron kommune	5 953	5 827	-126	-2	100
1591 Hundorp	590	615	25	4	19
1592 Harpefoss	422	340	-82	-19	11
1593 Lia	232	-	-232	-100	-
Sum tettsted	1 244	955	-289	-23	30
Utenfor tettsted	2 078	2 238	160	8	70
Sum S.Fron kommune	3 322	3 193	-129	-4	100
1601 Ringebru	1 276	1 277	1	0	28
1602 Fåvang	698	642	-56	-8	14
Sum tettsted	1 974	1 919	-55	-3	43
Utenfor tettsted	2 778	2 577	-201	-7	57
Sum Ringebru kommune	4 752	4 496	-256	-5	100
Tettsted M.Gudbrandsdalen	6 485	6 192	-293	-5	46
Utenfor tettsted					
M.Gudbrandsdalen	7 542	7 324	-218	-3	54
Sum M.Gudbrandsdalen	14 027	13 516	-511	-4	100

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Tabell 9.2-4: Befolkningen i Midt-Gudbrandsdalen etter delområde. 1.1.2000 og 1.1.2014.

	2000	2014	Endring 2000-2014	Endring %
Kvikne	793	683	-110	-14
Ruste	1 825	1 749	-76	-4
Sørdorp	1 899	1 990	91	5
Kvam	1 416	1 341	-75	-5
Uoppgitt	20	2	-18	-90
Sum N.Fron kommune	5 953	5 765	-188	-3
Solsida	2024	1971	-53	-3
Baksida	1288	1215	-73	-6
Uoppgitt	10	5	-5	-50
Sum S.Fron kommune	3322	3191	-131	-4
Ringebu	2 519	2 377	-142	-6
Fåvang	2 207	2 096	-111	-5
Uoppgitt	26	22	-4	-15
Sum Ringebu kommune	4 752	4 495	-257	-5
Sum M.Gudbrandsdalen	14 027	13 451	-576	-13

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Tabell 9.2-5: Befolkningen i Nord-Gudbrandsdalen etter tettsted. 1.1.2000 og 1.1.2013.

	2000	2013	Utvikling 2000-2013		%Andel 2013
			Endring	Endr. %	
Lesja utenfor tettsted	2 303	2 145	-158	-7	100
Sum Lesja kommune	2 303	2 145	-158	-7	100
1521 Dovre	332	-	-332	-100	-
1522 Dombås	1 014	1 209	195	19	44
Sum tettsted	1 346	1 209	-137	-10	44
Utenfor tettsted	1 505	1 518	13	1	56
Sum Dovre kommune	2 851	2 727	-124	-4	100
1541 Bismo	501	595	94	19	26
Sum tettsted	501	595	94	19	26
Utenfor tettsted	1 885	1 684	-201	-11	74
Sum Skjåk kommune	2 386	2 279	-107	-4	100
1551 Fossbergom	834	826	-8	-1	35
Sum tettsted	834	826	-8	-1	35
Utenfor tettsted	1 733	1 538	-195	-11	65
Sum Lom kommune	2 567	2 364	-203	-8	100
1561 Vågåmo	1 426	1 512	86	6	41
1562 Lalm	308	343	35	11	9
Sum tettsted	1 734	1 855	121	7	50
Utenfor tettsted	2 084	1 861	-223	-11	50
Sum Vågå kommune	3 818	3 716	-102	-3	100
1581 Nord-Sel	569	515	-54	-9	9
1582 Otta	1 512	1 677	165	11	28
1583 Dale	816	715	-101	-12	12
1584 Bjølstad	304	394	90	30	7
1585 Sandbumoen	309	287	-22	-7	5
Sum tettsted	3 510	3 588	78	2	60
Utenfor tettsted	2 763	2 364	-399	-14	40
Sum Sel kommune	6 273	5 952	-321	-5	100
Tettsted N.Gudbrandsdalen	7 925	8 073	148	2	12
Utenfor tettsted N.Gudbrandsdalen	12 273	8 965	-3 308	-27	13
Sum N.Gudbrandsdalen	20 198	17 038	-3 160	-16	24

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

Tabell 9.2-6: Befolkningen i Nord-Gudbrandsdalen etter delområde. 1.1.2000 og 1.1.2014.

	2000	2014	Endring 2000-2014	Endring %
Dovre syd	1 257	1 076	-181	-14
Dovre nord	1 580	1 623	43	3
Uoppgitt	14	5	-9	-64
Sum Dovre kommune	2 851	2 704	-147	-5
Lesjaskog	703	598	-105	-15
Lesja	1583	1474	-109	-7
Uoppgitt	17	4	-13	-76
Sum Lesja kommune	2303	2076	-227	-10
Skjåk	1 659	1 541	-118	-7
Nordberg	723	715	-8	-1
Uoppgitt	4	8	4	100
Sum Skjåk kommune	2 386	2 264	-122	-5
Lom vest	1 539	1 424	-115	-7
Lom aust	1 023	937	-86	-8
Uoppgitt	5	0	-5	-100
Sum Lom kommune	2 567	2 361	-206	-8
Vågåmo og omegn	2 708	2 644	-64	-2
Lalm og omegn	1 100	1 036	-64	-6
Uoppgitt	10	6	-4	-40
Sum Vågå kommune	3 818	3 686	-132	-3
Sel	1173	1167	-6	-1
Otta	2884	2867	-17	-1
Heidal	2158	1933	-225	-10
Uoppgitt	58	7	-51	-88
Sum Sel kommune	6273	5974	-299	-5
Sum N.Gudbrandsdalen	20 198	19 065	-1 133	-6

Kilde: SSB og bearbeidet av Østlandsforskning

9.3 Tabeller og figurer til kapittel 4

Næringsanalyse

Tabell 9.3-1: Næringsstruktur på kommunenivå i Lillehammerregionen og Midt-Gudbrandsdalen. Sysselsatte etter arbeidssted 31.12.2013.

Arbeidsplasser 4.kvartal 2013 Fordelt på næringer	Lillehammer		Øyer		Gausdal		Nord-Fron		Sør-Fron		Ringebu	
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	187	1 %	119	7 %	327	14 %	252	9 %	166	15 %	233	11 %
05-09 Bergverksdrift og utvinning	31	0 %	9	1 %	3	0 %	9	0 %	0	0 %	23	1 %
10-33 Industri	554	3 %	153	9 %	257	11 %	65	2 %	31	3 %	360	16 %
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	280	2 %	20	1 %	13	1 %	94	3 %	9	1 %	21	1 %
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	971	6 %	205	11 %	381	16 %	436	16 %	155	14 %	261	12 %
45-47 Varehandel, rep. av motorvogner	2 429	15 %	169	9 %	181	8 %	416	15 %	77	7 %	289	13 %
49-53 Transport og lagring	545	3 %	38	2 %	126	5 %	116	4 %	44	4 %	69	3 %
55-56 Overnattings- og serv.virksomhet	784	5 %	231	13 %	74	3 %	118	4 %	101	9 %	125	6 %
58-63 Informasjon og kommunikasjon	675	4 %	6	0 %	9	0 %	45	2 %	3	0 %	2	0 %
64-66 Finansiering og forsikring	145	1 %	0	0 %	2	0 %	37	1 %	10	1 %	9	0 %
68-75 Teknisk tjen.yting, eiendomsdrift	922	6 %	53	3 %	53	2 %	109	4 %	20	2 %	44	2 %
77-82 Forretningsmessig tjenesteyting	632	4 %	79	4 %	42	2 %	25	1 %	37	3 %	58	3 %
84 Off.adm., forsvar, sosialforsikring	1 855	11 %	107	6 %	132	6 %	121	4 %	75	7 %	64	3 %
85 Undervisning	1 424	9 %	163	9 %	214	9 %	283	10 %	88	8 %	131	6 %
86-88 Helse- og sosialtjenester	3 932	24 %	320	18 %	490	21 %	478	18 %	238	22 %	403	18 %
90-99 Personlig tjenesteyting	787	5 %	100	6 %	32	1 %	87	3 %	26	2 %	91	4 %
00 Uoppgitt	71	0 %	13	1 %	16	1 %	23	1 %	8	1 %	14	1 %
Sum næringer	16 224	100 %	1 785	100 %	2 352	100 %	2 714	100 %	1 088	100 %	2 197	100 %
Fordelt på institusjonelle næringer												
Statlig forvaltning	3 380	21 %	48	3 %	144	6 %	77	3 %	13	1 %	45	2 %
Fylkeskommunal forvaltning	649	4 %	4	0 %	76	3 %	124	5 %	3	0 %	15	1 %
Kommunal forvaltning	2 724	17 %	492	28 %	623	26 %	664	24 %	404	37 %	526	24 %
Privat sektor og offentlige foretak	9 471	58 %	1 241	70 %	1 509	64 %	1 849	68 %	668	61 %	1 611	73 %

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

Tabell 9.3-2: Næringsstruktur på kommunenivå i Nord-Gudbrandsdalen. Sysselsatte etter arbeidssted
31.12.2013.

Arbeidsplasser 4.kvartal 2013	Dovre		Lesja		Skjåk		Lom		Vågå		Sel	
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel
Fordelt på næringer												
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	142	11 %	193	22 %	171	16 %	187	16 %	220	14 %	145	5 %
05-09 Bergverksdrift og utvinning	3	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	0 %	1	0 %
10-33 Industri	69	5 %	45	5 %	140	13 %	57	5 %	40	2 %	368	12 %
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	25	2 %	0	0 %	25	2 %	12	1 %	83	5 %	15	0 %
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	135	10 %	106	12 %	102	10 %	101	9 %	256	16 %	255	8 %
45-47 Varehandel, rep. av motorvogner	172	13 %	77	9 %	77	7 %	115	10 %	164	10 %	453	15 %
49-53 Transport og lagring	51	4 %	62	7 %	61	6 %	70	6 %	51	3 %	210	7 %
55-56 Overnattings- og serv.virksomhet	159	12 %	15	2 %	42	4 %	105	9 %	66	4 %	107	4 %
58-63 Informasjon og kommunikasjon	4	0 %	2	0 %	11	1 %	2	0 %	3	0 %	19	1 %
64-66 Finansiering og forsikring	8	1 %	0	0 %	10	1 %	31	3 %	4	0 %	21	1 %
68-75 Teknisk tjen.yting, eiendomsdrift	44	3 %	36	4 %	31	3 %	30	3 %	87	5 %	116	4 %
77-82 Forretningsmessig tjenesteyting	43	3 %	11	1 %	31	3 %	11	1 %	62	4 %	158	5 %
84 Off.adm., forsvar, sosialforsikring	105	8 %	66	7 %	41	4 %	57	5 %	78	5 %	130	4 %
85 Undervisning	108	8 %	62	7 %	69	7 %	89	8 %	90	6 %	281	9 %
86-88 Helse- og sosialtjenester	233	17 %	182	21 %	198	19 %	228	20 %	329	21 %	641	21 %
90-99 Personlig tjenesteyting	30	2 %	21	2 %	32	3 %	52	4 %	58	4 %	83	3 %
00 Uoppgitt	10	1 %	4	0 %	13	1 %	9	1 %	11	1 %	23	1 %
Sum næringer	1 341	100 %	882	100 %	1 054	100 %	1 156	100 %	1 603	100 %	3 026	100 %
Fordelt på institusjonelle næringer												
Statlig forvaltning	96	7 %	31	4 %	16	2 %	32	3 %	48	3 %	207	7 %
Fylkeskommunal forvaltning	23	2 %	6	1 %	3	0 %	31	3 %	4	0 %	107	4 %
Kommunal forvaltning	351	26 %	296	34 %	310	29 %	327	28 %	460	29 %	791	26 %
Privat sektor og offentlige foretak	871	65 %	549	62 %	725	69 %	766	66 %	1 091	68 %	1 921	63 %

Kilde: SSB og bearbejdet av Østlandsforskning

9.4 Samarbeidsmatrisen

Pr. 24.10.2014

Regionråd og annet politisk samarbeid

Regionråd Lillehammer-regionen

Regionråd Midt-Gudbrandsdal

Regionrådet/regionkontor i Nord-Gudbrandsdal

Felles kommunestyremøter

Felles formannskapsmøter

Felles formannskapsmøter

Felles formannskapsmøter

Felles regionrådsmøter

Felles formannskapsmøter

Byregionprosjektet

Administrativt samarbeid

Rådmannsutvalg

Rådmannsutvalg

Rådmannsutvalg

Felles økonomienhet - regnskap, lønn, fakturering

6K økonomi

Innlandet Revisjon

Nord-Gudbrandsdal kommunerevisjon

Fellessenhet skatt, innføring og arbeidsgiverkontroll

	Lillehammer	Gausdal	Øyer	Ringebu	Sør-Fron	Nord-Fron	Sel	Dovre	Lesja	Vågå	Lom	Skjåk	Ringsaker	Hamar	Gjøvik	Østre Toten	Vestre Toten	Nordre land	Søndre land	Hadeland-kommuner	Andre kommuner i Hedmark	Andre kommuner
Regionråd Lillehammer-regionen	x	x	x																			
Regionråd Midt-Gudbrandsdal				x	x	x																
Regionrådet/regionkontor i Nord-Gudbrandsdal							x	x	x	x	x	x										
Felles kommunestyremøter	x	x	x																			
Felles formannskapsmøter	x	x	x																			
Felles formannskapsmøter				x	x	x	x	x	x	x	x	x										
Felles regionrådsmøter	x	x	x	x	x	x																
Felles formannskapsmøter	x	x	x	x	x	x																
<i>Byregionprosjektet</i>	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		(x)	(x)							
<i>Rådmannsutvalg</i>							x	x	x	x	x	x										
<i>Rådmannsutvalg</i>				x	x	x																
<i>Rådmannsutvalg</i>	x	x	x																			
Felles økonomienhet - regnskap, lønn, fakturering	x	x	x																			
6K økonomi							x	x	x	x	x	x										
Innlandet Revisjon	x	x	x			x									x	x	x	x	x	x	x	
Nord-Gudbrandsdal kommunerevisjon							x	x	x	x	x	x										
Fellessenhet skatt, innføring og arbeidsgiverkontroll	x	x	x			x																

Midt-Gudbrandsdal regnskaps- og skatteoppkreverkontor				x	x																																					
Skatteinnfordring NG										x	x			x	x	x																										
Sekretariat for kontrollutvalg i NG										x	x	x		x	x	x																										
Privat sekretariat for kontrollutvalgene i Midtdalen				x	x	x																																				
Arbeidsgiverkontroll										x	x	x		x	x	x																										
Tilsyn i byggesaker										x	x			x	x	x																										
Innkjøpssamarbeid, felles anbud	x	x	x	x	x	x																																				
Felles innkjøpsordning										x	x	x		x	x	x																										
IKOMM. AS	x	x	x																																							
Samarbeid om større datasystemer	x	x	x																																							
IT-tjenester																																										
IT-tjenester								x	x	x																																
Interkommunalt arkiv	x	x	x																																							
IKA Opplandene	x	x	x	x	x	x				x	x	x		x	x	x											x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		
RegionData										x	x	x		x	x	x																										
GIS-samarbeid	x	x	x																																							
Geodatasamarbeid										x	x	x		x	x	x																										
Geodatasamarbeidet i Midt- Dalen								x	x	x																																
Boligutvikling																																										
Felles boligpolitikk - utredes														x	x	x																										
Bolystprosjekt														x	x	x																										
Næringsutvikling																																										
Nettverk næringsrådgivere	x	x	x																																							
Nettverk næringsrådgivere										x	x	x																														
6K næring														x	x	x																										
Lillehammer Kunnskapspark. AS	x	x	x																																							
Østnorsk Filmsenter	x	x	x																																							
Filmtre	x	x	x																																							
Regional næringsplan	x	x	x																																							
Felles næringskonsulent										x	x																															
Felles næringsenhet	x	x	x																																							
Midt-Gudbrandsdal Næringshage																																										
Midt-Gudbrandsdal Næringsforening										x	x	x																														
Frya Industrianlegg										x	x																															

Bedriftene i Fokus

Samferdsel

Gudbrandsdals lufthavn.AS

x x x x x x

Frya Flyplass

x x

Landbruk

Felles landbrukskontor (jord-og skogbruk)

x x x

Midt-Gudbrandsdal landbrukskontor

x x

Felles landbrukskontor

x x

Felles landbrukskontor

x x

BU-ordning

x x x x x x

Felles skogbrukssjef

x x

Felles skogbrukssjef

x x x x x

Felles skogbrukssjef

x x

Reiseliv, natur og kultur

Visit Lillehammer. AS

x x x

x x x

x

Oplandske Damskipsselskap.AS

x

x

Nasjonalparkkriket Reiseliv AS

x x x x x x

Nasjonalparkkommunene. Sekretariat

x

x x x x x x

x x

Fjellregionsamarbeidet

x x x

x x x x x x

x x

Snowball næringsklynge

x x x

x x x

x

Kulturskoletjenester, spesielle behov. Skriftlig avtale

x x x

Kulturskole felles

x x

Fron Kulturskole

x x

Gudbrandsdalsmusea AS

x

x x x

x x x x x x

Felles kulturkalender

x x

Fron badeland - Fronsbadet

x x

Brannvesen

Felles brann- og feietjeneste

x x x

Midt-Gudbrandsdal Brann- og feieveesen

x x x

Brannvesen felles

x x

Brannvesen felles

x x

Renovasjon

GLØR. IKS,

x x x

Frya Renseanlegg

x x x

Midt-Gudbrandsdal renovasjonsselskap.				x	x	x													
NGR Interkommunalt renovasjonsselskap							x	x	x	x	x	x							
<i>Energi</i>																			
Lillehammer og Gausdal Energiverk Holding AS	x	x																	
Gudbrandsdal Energi (GE)			x	x	x	x													
Eidefoss AS							x	x	x	x	x								
Eidsiva Energi AS	x			x		x			x					x	x	x	x		
<i>Kompetanse, utdanning og opplæring</i>																			
Voksenopplæring, enkeltpersoner. Skriftlig avtale	x	x	x																
Midt-Gudbrandsdal PP-rådgivningstjeneste				x	x	x													
PPT Nord Gudbrandsdal							x	x	x	x	x	x							
OPUS karrieresenter							x	x	x	x	x	x							
OPUS Midt Gudbrandsdal				x	x	x													
OPUS karrieresenter	x	x	x																
Karriereveiledning/YOU-kordinator				x	x	x													
Introduksjonsprogram og språkopplæring					x	x													
Voksenopplæring, intro språkopplæring								x	x										
6 K skole/oppvekst							x	x	x	x	x	x							
Ledernetverk barnehage	x	x	x	x	x	x													
Kompetanse- utdanning og forskningsfondet Oppland AS																			
<i>Helse</i>																			
6K helse							x	x	x	x	x	x							
Samfunnsmedisin og offentlig legearbeid.	x	x		x															
Miljørettet helsevern	x	x	x	x															
Samfunnsmedisiner - kordinator i samfunnsmedisin							x	x	x	x	x	x							
Legevaktsamarbeid	x	x	x	x	x	x													
Felles legevaktvarsling					x	x	x	x	x	x	x	x							
Regional legevakt							x	x	x	x	x	x							
Nord-Gudbrandsdal lokalmedisinske senter							x	x	x	x	x	x							
Varslingstjenester inkl trygghetsalarm			x				x			x	x	x							
Intermediære senger, øyeblikkelighjelp-senger							x	x	x	x	x	x							
Intermediære senger, øyeblikkelighjelp-senger	x	x	x	x															
Kreftkordinator							x				x	x	x						
Kreftkordinator	x	x	x	x															

Ruskoordinator							x	x	x	x	x	x
Felles jordmortjeneste							x	x	x	x	x	x
Psykiatritjeneste											x	x
Frisklivsentral	x	x	x									
Samhandlings- og utviklingsenhet	x	x	x	x								
Idrett i skole	x	x										
Folkehelsekoordinator				x	x	x						
Idretts-og fysakkoordinator							x	x	x	x	x	x
Gudbrandsdal krisesenter IKS	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
NAV												
NAV regional modell							x	x	x	x	x	x
Flere NAV-samarbeid?												
GIAX												
Barnevern												
Midt- Gudbrandsdal Barnevernkontor				x	x							
Barneverntjeneste felles											x	x
Barneverntjeneste felles							x			x		
Ungdom												
Ung i Midtdalen				x	x	x						
UFO	x	x	x									
Ung i Nasjonalparkriket							x	x	x	x	x	x
UKM							x	x	x	x	x	x
UKM				x	x	x						
Ungdomsmusikal							x	x	x	x	x	x
Felles ungdomsråd				x	x	x						

Kommentarer til matrisen

Pr. 24.10.2014

Regionråd og annet politisk samarbeid

Regionråd Lillehammer-regionen

Regionråd Midt-Gudbrandsdal

Regionrådet/regionkontor i Nord-Gudbrandsdal

Felles kommunestyremøter

Felles formannskapsmøter

Felles formannskapsmøter

Felles formannskapsmøter

Felles regionrådsmøter

Felles formannskapsmøter

Byregionprosjektet

Administrativt samarbeid

Rådmannsutvalg

Rådmannsutvalg

Rådmannsutvalg

Felles økonomienhet - regnskap, lønn, fakturering

6K økonomi

Innlandet Revisjon

Nord-Gudbrandsdal kommunerevisjon

Fellesenhet skatt, innfordring og arbeidsgiverkontroll

Midt-Gudbrandsdal regnskaps- og skatteoppkreverkontor

Skatteinnfordring NG

Sekretariat for kontrollutvalg i NG

Privat sekretariat for kontrollutvalgene i Midtdalen

Arbeidsgiverkontroll

Tilsyn i byggesaker

Innkjøpsamarbeid, felles anbud

Kommentar

Nord-Fron kommune er sekretariat (etter anbud)

IKS § 27 Eget rettssubjekt

Interkommunalt samarbeid

To og to kommuner har det fra tid til annen (Dovre/ Lesja ca 4 g/år). Også hele regionen en gang årlig.

Startet opp i 2013

Rådmannssamarbeid

Rådmannssamarbeid

Rådmannssamarbeid

Vertskommunesamarbeid § 28 b adm. samarbeid

Rådmannssamarbeid

IKS § 27 Eget rettssubjekt (interkommunalt samarbeid)

§28 B

Ringebu er vertskommune. § 28-1c.

Vertskommunesamarbeid §28-1 b Vågå vertskommune, Sel deltar fra 2014. Dovre deltar fra 2014

IKS § 27 Eget styre (interkommunalt samarbeid)

Ringebu, Sør-Fron og Nord-Fron bruker samme sekretariat

Vertskommunesamarbeid §28-1 b Vågå vertskommune

Vertskommunesamarbeid, Vågå er vertskommune.

Skriftlig avtale (INNOFF) § 27 m Oppland FK

Felles innkjøpsordning
IKOMM. AS
Samarbeid om større datasystemer
IT-tjenester
IT-tjenester
Interkommunalt arkiv

IKA Opplandene
RegionData
GIS-samarbeid
Geodatasamarbeid
Geodatasamarbeidet i Midt- Dalen

Boligutvikling

Felles boligpolitikk - utredes
Bolystprosjekt

Næringsutvikling

Nettverk næringsrådgivere
Nettverk næringsrådgivere
6K næring
Lillehammer Kunnskapspark. AS
Østnorsk Filmsenter
Filmtre
Regional næringsplan
Felles næringskonsulent
Felles næringsenhet
Midt-Gudbrandsdal Næringshage

Midt-Gudbrandsdal Næringsforening
Frya Industrianlegg
Bedriftene i Fokus

Samferdsel

Gudbrandsdals lufthavn.AS
Frya Flyplass

Kommunene kjøper i fellesskap tjenester av Abakus, avtale som er prolongert ut 2014 - til vurdering.

Ringebu kjøper tjenester av IKOMM; men deltar ikke på eiersiden

Vertskommunesamarbeid

Vertskommunesamarbeid

Kommunene i Hedmark og Oppland samt fylkeskommunene er med i det arkivfaglige samarbeidet IKA Opplandene

IKS § 27 Eget styre (interkommunalt samarbeid)

Vertskommunesamarbeid § 28-1.b med Sel som vertskommune
Nord-Fron er administrativt ansvarlig.

Samarbeid

Samarbeid

Møter en gang pr mnd. Uformellt samarbeid

Rådmannssamarbeid

AS

AS

AS

til sammen 50%

Vedtatt i forbindelse med næringsplanen

Foreløpig Nord-Fron sammen med private bedrifter

MGNF er en medlemsorganisasjon med 134 medlemmer, som er bedrifter i alle bransjer, i kommunene Ringebu, Sør-Fron og Nord-Fron.

Ringebu er vertskommune. Privatrettslig avtale mellom kommunene

AS, men her er det også mange andre eiere enn kommunene.

Sør-Fron er vertskommune - ved at Frya renseanlegg står for administrasjon. § 28-1c.

Landbruk

Felles landbrukskontor (jord-og skogbruk)
Midt-Gudbrandsdal landbrukskontor
Felles landbrukskontor
Felles landbrukskontor
BU-ordning
Felles skogbrukssjef
Felles skogbrukssjef
Felles skogbrukssjef

Reiseliv, natur og kultur

Visit Lillehammer. AS
Oplandske Damskipsselskap.AS
Nasjonalparkriket Reiseliv AS
Nasjonalparkkommunene. Sekretariat
Fjellregionsamarbeidet

Snowball næringsklynge
Kulturskoletjenester, spesielle behov. Skriftlig avtale
Kulturskole felles
Fron Kulturskole

Gudbrandsdalsmusea AS
Felles kulturkalender
Fron badeland - Fronsbadet

Brannvesen

Felles brann- og feietjeneste
Midt-Gudbrandsdal Brann- og feievesen
Brannvesen felles
Brannvesen felles

Renovasjon

GLØR. IKS,
Frya Renseanlegg
Midt-Gudbrandsdal renovasjonsselskap.

§ 28 B-samarbeid
Sør-Fron er vertskommune. § 28-1c.
Vertskommunesamarbeid, §28-1.b med Vågå som vertskommune.
Vertskommunesamarbeid, §28-1.b med Lesja som vertskommune (fra 1.7. 2014)
Samarbeid ut 2014

Visit Lillehammer samarbeider med FoU aktørene (Senter for reiseliv).Formellt samarbeid mellom OFK, VL og States vegvesen region øst om utbygging av E6

Trippel Helix samarbeid - utviklingsprosjekt.Partnere: Kommunene, reg.råd, OFK, HIL, ØF og bedrifter.

Vertskommunesamarbeid
Nord-Fron er vertskommune. § 28-1c.
AS - Stifterne var de 9 kommunene i Nord- og Midt- Gudbrandsdalen samt Fjellmuseet Lom, Krigsminnesamlinga Kvam, Ringebru prestegard, m.fl.
Samarbeid
Sør-Fron er vertskommune. § 28-1c.

IKS
Vertskommunesamarbeid §27 Ringebru er vertskommune
Vertskommunesamarbeid
Vertskommunesamarbeid

IKS
Sør-Fron er vertskommune. § 28-1c.
Vertskommunesamarbeid § 27. Ringebru er vertskommune

NGR Interkommunalt renovasjonsselskap

Energi

Lillehammer og Gausdal Energiverk Holding AS

Gudbrandsdal Energi (GE)

Eidefoss AS

Eidsiva Energi AS

Kompetanse, utdanning og opplæring

Voksenopplæring, enkeltpersoner. Skriftlig avtale

Midt-Gudbrandsdal PP-rådgivningstjeneste

PPT Nord Gudbrandsdal

OPUS karrieresenter

OPUS Midt Gudbrandsdal

OPUS karrieresenter

Karriereveiledning/YOU-koordinator

Introduksjonsprogram og språkopplæring

Voksenopplæring, intro språkopplæring

6 K skole/oppvekst

Ledernetverk barnehage

Kompetanse- utdanning og forskningsfondet Oppland AS

Helse

6K helse

Samfunnsmedisin og offentlig legearbeid.

Miljørettet helsevern

Samfunnsmedisiner - koordinator i samfunnsmedisin

Legevaktsamarbeid

Felles legevaktvarsling

Regional legevakt

Nord-Gudbrandsdal lokalmedisinske senter

Varslingstjenester inkl trygghetsalarm

IKS - dette er et interkommunalt selskap.

AS

AS - heleid kommunalt aksjeselskap med 20 % på hver av kommunene.

Lokalisert på Vinstra vidaregåande skule

Samarbeid

Samarbeidsavtale. Nord-Fron selger tjenester til Sør-Fron.

Samarbeid

Rådmannssamarbeid

Rådmannssamarbeid

Vertskommunesamarbeid §28b

Vertskommunesamarbeid § 28-1.b med Sel som vertskommune. Avtalen er under reforhandling.

Fronskommunene har nattsamarbeid med Lillehammer-regionen

Vertskommunesamarbeid § 28-1.b med Sel som vertskommune. Avtalen er under reforhandling. Fronskommunene kjøper tjenesten.

Vertskommunesamarbeid § 28-1.b med Sel som vertskommune. Avtalen er under reforhandling.

Vertskommunesamarbeid § 28-1.b med Sel som vertskommune. Avtalen er under reforhandling.

Vertskommunesamarbeid § 28-1.b med Sel som vertskommune. Avtalen er under reforhandling. Gausdal kjøper tjenesten fra juni 2014.

Intermediære senger, øyeblikkelighjelp-senger
Intermediære senger, øyeblikkelighjelp-senger

Kreftkoordinator
Kreftkoordinator

Ruskoordinator

Felles jordmortjeneste
Psykiatritjeneste
Frisklivsentral
Samhandlings- og utviklingsenhet
Idrett i skole
Folkehelsekoordinator
Idretts-og fysakkoordinator

Gudbrandsdal krisesenter IKS
NAV

NAV regional modell
Flere NAV-samarbeid?
GIAX

Barnevern

Midt- Gudbrandsdal Barnevernkontor
Barneverntjeneste felles
Barneverntjeneste felles

Ungdom

Ung i Midtdalen
UFO
Ung i Nasjonalparkkriket
UKM
Ungdomsmusikal
Felles ungdomsråd

Vertskommunesamarbeid § 28-1.b med Sel som vertskommune. Avtalen er under
reforhandling.

Samarbeidsprosjekt fra 2013/14 etter mottatt tilskudd fra Kreftforeningen som fordret en
kommunal egenandel.

Vertskommunesamarbeid § 28-1.b med Sel som vertskommune. Avtalen er under
reforhandling.

Vertskommunesamarbeid § 28-1.b med Sel som vertskommune. Avtalen er under
reforhandling.

Vertskommunesamarbeid

Gudbrandsdal krisesenter interkommunale selskap ble omdannet til IKS i 2011. Lillehammer
er adm ansvarlig

Partnerskap - NAV Oppland etablerer nå avtale med hver enkelt kommune da den regionale
enheten er lagt til NAV Sel etter at leder for regional NAV sluttet.

Ringebu er vertskommune. § 28-1c.

Vertskommunesamarbeid § 28-1.b med Sel som vertskommune
Vertskommunesamarbeid

Aktiviteter og opplevelser for ungdom
Samarbeid
Samarbeid
Samarbeid
Nord-Fron er administrativt ansvarlig.

9.5 Intervjuinformanter

	Organisasjon/institusjon	Kontaktperson	Funksjon
1	KS Oppland/Hedmark	Sten Celius	Seniorrådgiver
2	Lillehammer Næringsforum	Aud Hulberg	Sekretariat
3	Midt-Gudbrandsdal Næringsforening	Per Morset	Daglig leder
4	Nasjonalparkriket Reiseliv AS	Eldri Rudland	Daglig leder
5	Visit Lillehammer AS	Ove Gjesdal	Konst. reiselivssjef
6	6K næring Nord-Gudbrandsdal	Frode Lauvstad	Næringsutvikler
7	Lillehammer-regionen	Anne Kirsti Ryntveit	Regionkoordinator
8	Midt-Gudbrandsdal regionen	Jan Sandbakken	Regionkoordinator
9	Nord- Gudbrandsdalsregionen	Ole Aasaaren	Regionsjef
10	Lillehammer kommune	Christian Fotland	Rådmann
11	Øyer kommune	Sveinar Kildal	Rådmann
12	Gausdal kommune	Rannveig Mogren	Rådmann
13	Ringebru kommune	Per Lervåg	Rådmann
14	Sør- Fron kommune	Jan Reinert Rasmussen	Rådmann
15	Nord-Fron kommune	Arne Sandbu	Administrasjonssjef
16	Sel kommune	Kaija Eide Drønen	Rådmann
17	Lom kommune	Ola Helstad	Administrasjonssjef
18	Vågå kommune	Ådne Bakke	Rådmann
19	Lesja kommune	Kai Ove Riise	Rådmann
20	Skjåk kommune	Svein Holen	Rådmann
21	Dovre kommune	Halvor Nissen	Rådmann
22	Nord- Fron kommune	Solveig Nymoan	Kommunalsjef
23	Lesja kommune	Håvard Gangsås	Næringsutvikler

9.6 Intervjuguide

ByRegionprosjektet Lillehammer

Intervjuguide for intervjuer med referansegruppe, regionkoordinatorer, rådmenn + enkelte andre informanter.

September – oktober 2014

Spør om opptak Lydfilene slettes etter at rapporten er skrevet. Kan bli sitert med tittel og stilling.

På forhånd tilsendt materiell:

- Samarbeidskartet (ta også med)
- Oppsummering fra Ringebru-møtet (ta også med)

1. Ta utgangspunkt i samarbeidskartet over dagens samarbeidstema og - relasjoner: (gi mulighet for å komme med kommentarer og korrigeringer til kartet og noter rettinger og suppleringer, men det er ikke noen hovedsak)

Hvordan fungerer - etter din erfaring- samarbeidet innenfor de ulike samarbeidsområdene? Erfaringer med suksesser og utfordringer? (Om ikke detaljert som i kartet – forsøke å dekke hovedtemaene):

- Samarbeid på overordnet politisk og administrativt nivå
- Næringsutvikling/- samfunnsutvikling
- Undervisning, skole, kompetanseutvikling
- Helse
- Arbeid, velferd og sosial (herunder NAV)
- Teknisk sektor
- Kultur
- Oppvekst

Hva er viktigste resultatene?

2. I august ble det gjennomført et bredt arbeidsmøte i Ringebru med tema:

- Hva kan Lillehammer gjøre for Gudbrandsdalen?
- Hva kan Gudbrandsdalen gjøre for Lillehammer?
- Hvordan kan Lillehammer og Gudbrandsdalen bidra til å løfte Innlandet?

Arbeidsmøtet omfattet et gruppearbeid med tema:

På hvilke samfunnsområder kan vi oppnå mer vekst ved å samarbeide?

I ettertid har vi oppsummert 10 tema som pekte gruppene mente var viktige (vis gjerne rapporten kap3):

Hvilke områder (1-3) vil DU trekke fram som viktigst?

Hvordan kan man konkret samarbeide på disse områdene?

(lista er bare for oss)

1. Samarbeid om samfunnsutvikling-/næringsutvikling
2. Utvikling og innovasjon
3. Reiseliv
4. Felles kultur og identitet
5. Skape attraktive steder
6. Kompetanse – utvikle, beholde og tiltrekke
7. Samferdsel
8. Helse og folkehelse
9. Innflytting og innvandring
10. Kommunestruktur, samarbeid og rollefordeling

Er det noe det ikke er gunstig å samarbeide om?

Er det noen vi bør snakke med innenfor enkelte fagområder eller lignende – i din kommune?

Gode i hop

Byregionprogrammet i regi av Kommunal- og moderniserings-departementet, skal øke kunnskapen om samspillet mellom by og omland for å styrke disse områdenes regionale vekstkraft. Lillehammer-regionen er en av 32 regioner som deltar i programmet. Lillehammer-regionen består i dette prosjektet av 12 kommuner i Gudbrandsdalen, og prosjektets mål er å styrke hele regionens attraktivitet for eksisterende innbyggere og bedrifter og potensielle nyetablerere og -tilflyttere. Rapporten oppsummerer funn fra prosjektets første fase, hvor mandatet har vært å utarbeide et kunnskapsgrunnlag og en samfunnsanalyse som beskriver Lillehammers betydning for sitt omland. Samfunnsanalysen består av både kvantitative og kvalitative data og utgjør analyse av befolkning og bo- og arbeidsmarked, analyse av Lillehammers interaksjon med omlandet og analyse av samarbeid, institusjonell samhandling og innovasjon. Rapporten skal danne grunnlag for at en i Lillehammer-regionen kan utarbeide forslag til tiltak for en fase 2 i ByR-programmet.

ØF-rapport 10/2014

ISBN nr: 978-82-7356-737-6